TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL III.

(1881–1888)

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEĬ SOCECŬ & Comp.
21, Calea Victorieĭ, 21.
1899.

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

Stabilimentul grafic I. V. Socecŭ, București.

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL III.

(1881—1888)

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
21, Calea Victoriei, 21.
1899.

V.

SUB MINISTERUL BRATIANU

DE LA PROCLAMAREA REGATULUI PÂNĂ LA TRACTATUL DE LA LONDRA

14 MARTIE 1881—26 FEVRUARIE 1883

Cu recunoaşterea României independente şi proclamarea Regatului se închee prima epocă a renaşterii noastre naţionale şi începe o Eră nouă a politicei externe şi interne.

Vechiul program al Divanurilor *ad-hoc* de la 1857 se vede realizat şi prin chiar aceasta încetează de a mai fi program, iar întărita viaţă publică îşi caută o nouă formulare a politicei viitoare. Pe când în cele interne activitatea de păn'acum nu putea tinde decât la aşezarea fundamentelor generale ale Statului monarchic-constituţional, de-acum înainte se impune organizarea administrativă şi reforma socială.

O schimbare incisivă se face şi în relaţiile in-

ternaţionale. Formal dependentă până atunci de suzeranitatea Turciei şi pusă sub un fel de ocrotire a Marilor Puteri, România este acum de sine stătătoare şi, fiind lipsită de garantarea neutralităţii sale, trebue să-şi aleagă pe a sa rěspundere linia de purtare în politica europeană, întrucât se atinge de Dunăre şi de Marea Neagră, de Carpaţi şi de Balcani, adică de interesele ei vitale.

Cea mai apropiată din aceste chestii oriental-europene, totdeauna grave pentru noi şi acum îndoit de grave după deslipirea de Turcia, era chestia Dunării. Căci dacă, după tractatul de la Londra din 1871, Comisia Europeană a Dunării avea să fie reînoită în Aprilie 1883, prin tractatul de la Berlin această Comisie, la care ia acum parte şi România, primise noua îndatorire de a elabora regulamentele de navigaţiune *de la Porţile de fier până la Galaţi*. Incă de la 1879 şi în chiar anul 1881 al proclamării Regatului aceste regulamente, care atingeau deopotrivă prestigiul suveranităţii noastre şi interesul nostru material, preocupau statele reprezentate în Comisia de la Galaţi, şi România trebuia să-şi hotărească din vreme o atitudine a politicei sale externe, care, în mijlocul conflictului de interese

ale Marilor Puteri, să-i asigure sprijinul celor preponderante.

In linia dintâi sarcina unei asemenea hotărîri cădea asupra guvernului şi a partidului său; dar nici oposiţia nu se putea scutì de ea. Căci atitudinea de luat în politica externă era de o însemnătate aşa de capitală pentru ţară, încât toate partidele trebuiau să conlucreze la discutarea şi fixarea ei.

Cât pentru partidul conservator, constituirea lui formală în Bucureşti se făcuse pe la începutul anului 1880 prin înfiinţarea unui Club, al cărui comitet, după statute, avea să fie şi comitetul dirigent al partidului.

Prezidentul Clubului Bucureştean în anul 1880 era Manolache Kostaki Iepureanu. In această calitate el însoţeşte publicarea primelor statute cu un aşa numit „program“ al partidului conservator, în care — ce e drept — recunoaşte marea însemnătate şi „rĕspundere“ a nouei situaţii, însă nu trece întru nimic peste obişnuitele generalităţi, cerĕnd în locul „formelor seci şi fraselor goale, fiinţa adevĕrului“, „protejarea“ proprietăţii mici, „armonia“ între proprietari şi muncitorii agricoli, „sfinţenia obligaţiunilor“, etc.; iar in privinţa relaţiilor externe cere „o politică modestă şi chiar

respectuoasă către toate Puterile, dar demnă și stăruitoare"..... „o politică onestă și consecventă, care să ne concilieze bună-voința și să inspire încrederea"—fraze anodine, lipsite de or-ce preciziune și pe care le puteau subscrie și membrii partidului opus. Ce deosebire între acest elaborat și programul național de la 1857! Și in ce șovăire și confusie s'ar fi aflat direcția politică a țĕrii de le 1857 până acum, dacă Divanurile *ad-hoc*, în locul celor 5 puncte precize, s'ar fi mulțumit cu fraze despre „sfințenia obligațiunilor" și „ființa adevĕrului!"

Insistăm asupra insuficienței primului „program" publicat de Manolache Kostaki în numele partidului conservator, fiind-că el caracterizează starea spiritelor conducĕtoare din generația vechie (și Kostaki Iepureanu era de sigur unul din cei mai spirituali reprezentanți ai acestei generații) în momentul când România independentă reclama o nouă formulare lămurită pentru o nouă direcție politică. [1])

Dar Manolache Kostaki încetează din viață la

[1]) De altminteri, câtă vreme Manolache Kostaki a prezidat Clubul conservator, autorul acestei scrieri nu a luat parte la ședințele lui. Ușurința, cu care vechiul fruntaș eșise din ministerul Lascar Catargı pentru a trece în capul coaliției de la Mazar-Pașa și a revenì apoi in capul partidului conservator, nu-i părea admisibilă.

7 Septemvrie 1880, şi la 20 Decemvrie acelaş an se alege d. Lascar Catargi prezident al Clubului. In această constituire mai normală comitetul dirigent al partidului conservator se compune la începutul anului 1881, pe lângă d. Catargi, din generalii Florescu şi Manu, Al. Lahovari, T. G. Rosetti, Prinţul Al. Stirbei, Menelas Germani, Gr. Triandafil, Gr. Pĕucescu, P. Teulescu şi autorul acestei scrieri. Organul partidului este *Timpul*, sub redacţia lui Mihail Eminescu. P. Mavrogeni stă la o parte, atât pe vremea prezidenţei lui M. Kostaki, cât şi mai târziu după admiterea în Club a generalului Tell (vezi vol. I, pag. 192 şi 255). Intre membrii comitetului nu figurează şi nu voiau să figureze nici d. P. P. Carp, nici d. G. Gr. Cantacuzin.

In sînul acestui comitet trebuia acum să fie discutată atitudinea viitoare a partidului conservator, în deosebi în politica externă. Aici situaţia partidului cerea mai ales o clarificare. Căci un fost membru al sĕu, care în grelele momente ale formării cabinetului Lascar Catargi de la Martie 1871 avusese un rol mai însemnat ca prezident al comitetului conservator din Iaşi, Beizadea Grigorie Sturdza, înfiinţase un organ al sĕu *Democraţia naţională*, îşi atrăsese dintre foştii miniştri ai cabinetului Catargi pe generalul Tell şi

în iarna 1880—81 propaga idea unei gravitări a României spre politica rusească.

Autorul scrierii de faţă, crezênd tendenţa *Democraţiei naţionale* periculoasă pentru ţară, iar pe de altă parte convins de inconvenientul unei atitudini pasive (şi experienta din anii 1875—76 cu nehotărîrea guvernului conservator în chestia rĕscumpărării căilor ferate şi în privinţa crizei orientale era doveditoare), a publicat într'o revistă germană un articol, în care—presimţind formarea triplei alianţe—indica alipirea României de Puterile centrale ale Europei ca cea mai sigură politică în împrejurările date. Dacă şi întrucât Rusia, prin silnica reluare a Basarabiei de la Români, la a căror ajutor făcuse totuş apel în ultimul rĕsboi în contra Turciei, îşi manifesta tendenţa de cucerire panslavistă, României nu-i rĕmânea decât să-şi caute sprijinul existenţei sale naţionale în sfera de acţiune a poliglotei Austrii, care tocmai la acea epocă formase cu Germania (în curînd şi cu Italia) un puternic scut de apărare în contra veleităţilor de expansiune europeană a colosului de la Nord. — Articolul, apărut în *Deutsche Revue* de la 1 Ianuarie 1881, semnat de autor, scris pe a sa proprie rĕspundere, nu în numele partidului conservator, pe care nu-l consultase, dar arătând co-

munitatea de vederi cu unii membri conducĕtori ai „junei drepte“ (la 1881 nu se întrebuinţa încă numele de „junimist“ în politică), a fost îndată tradus de Eminescu, reprodus în *Timpul* şi, pentru polemică, şi în *Românul*.

Românul, pe atunci încă organul guvernului liberal, în vre-o cinci articole de fond, apărute între 12 Ianuarie şi 5 Fevruarie 1881, combate cu violenţă ideia politică expusă mai sus. Trecem cu vederea obişnuitele insinuări personale şi ne mărginim a reproduce partea finală a atacului din ziarul lui C. A. Rosetti:

> Sau Muscali sau Austro-Ungari, dar Români niciodată!
>
> Iacă conservatorii d'acum ca şi conservatorii trecuţi: când cu fes, când cu işlic, când cazaci, când usari; dar Români niciodată şi cu nici-un preţ!
>
> Ei bine, onoraţi domni. Dacă n'aveţi iubire pentru această ţară, care v'a născut şi v'a hrănit, dacă nu simţiţi mândria de a fi Români şi fericirea d'a face ca mama voastră să fie liberă şi onorată, cum cel puţin n'aveţi ruşine de străinii la cari vĕ adresaţi cu asemenea propuneri?
>
> Cum nu simţiţi ce vor zice străinii vĕzênd această ţară împărţită în două partide şi zicêndu-i:

Una, prin d. Senatore Grigorie M. Sturdza:

—Mergeți cu Slavii; trebue să vĕ învârtiți în jurul slavismului sau să pieriți.

Cea-l-altă, prin bătrâna și juna dreaptă:

—Mergeți în sfera puterii Austro-Ungariei sau pieriți. . . . .

D'aceea vĕ plângem și cu iubire vĕ zicem:

Intrați în națiune și veți vedea înși-vĕ în curênd că iubirea și puterea ei este atât de mare încât veți fi cu dênsa Români, fericiți și mândri, ear vecinii noștri *toți, fără osebire*, vor iubì această națiune; căci se vor convinge că ea este un element de ordine, de progres și *fără ură nici chiar pentru cei cari mult rĕu i-au făcut.*

Nu uitați, și nici un Romîn să nu uite următorul mare adevĕr scris, nu mai ținem minte de care om de Stat:

„O națiune ocupă în lume un loc material în raport cu mărirea ei morală."

Firește mărirea morală a națiunii, iubirea de neam și mândria de a fi român! Dar tocmai aceste ne impuneau o hotărîre în privința politicei externe, mai ales la 1881, când se agita din nou chestia Dunării, iar hotărîrea cerută de interesul României în acel moment era, după convingerea noastră, intrarea în sfera de acțiune a Puterilor centrale, precum cu 4 ani mai

înainte fusese intrarea în sfera de acţiune a Rusiei în contra Turciei.

Nu aceasta a fost însă părerea majorităţii comitetului conservator. In şedinţa de sâmbătă seara 24 Ianuarie 1881 generalul Florescu mai ales, dar şi generalul Manu, Al. Lahovari şi alţii, fac autorului din *Deutsche Revue* imputări pentru articolul lui, care — după modul d-lor de a vedea — nu ar fi trebuit publicat de loc şi în or-ce cas nu ar fi trebuit publicat fără autorizarea partidului.

Faţă cu această divergenţă, „junimiştii" erau hotărîţi să-şi dea demisia din comitet, când chiar a doua zi, duminecă, d. P. Carp convoacă la d. Triandafil acasă pe dd. T. Rosetti, Al. Lahovari, N. Gane, Gr. Păucescu şi T. Maiorescu pentru a se pronunţa asupra unei importante propuneri a Ministrului-Prezident. Ioan Brătianu propunea reconstituirea Cabinetului sĕu cu participarea a trei conservatori, pentru ca într'o aşa compunere să proceadă la proclamarea Regatului. După lungi discuţii, mica adunare decide să se refere mai întâi la comitetul dirigent al partidului, şi în asemenea împrejurări nu mai putea fi vorba de chestii personale.

Propunerea se desbate în comitetul conservator la 27 Ianuarie şi produce o impresie foarte

împărţită. Generalul Manu şi Gr. Păucescu se pronunţă în contra ei, Al. Lahovari stă pe gînduri, generalul Florescu o consideră ca lipsită de seriositate şi ca o simplă manoperă a lui Ioan Brătianu pentru a-şi scăpa propria situaţie. In sfîrşit se ia hotărîrea: „Propunerea d-lui Carp se poate pune în discuţie, când se va adresa întregului partid conservator aşa cum este representat prin comitetul său“. — Hotărîrea, comunicată a doua zi d-lui Carp şi prin acesta Ministrului-Prezident, este considerată de amîndoi ca un refus.

Totuş actul proiectat era de prea mare însemnătate pentru a nu autoriza mai multe încercări spre cea mai puternică realizare a lui. E de presupus, că îndeosebi Domnitorul dorea pentru proclamarea Regatului un minister format din reprezentanţii tuturor partidelor constituţionale. Peste o lună, la 26 Fevruarie 1881, Brătianu stărue din nou pe lângă partidul conservator, tot prin intermediarea d-lui Carp. De astădată comitetul răspunde, că d. Lascar Catargi e gata să ceară o audienţă, dacă Domnitorul va manifesta însuş dorinţa de a vorbì cu şeful partidului conservator. [1]) La 3 Martie, d. Carp

---

[1]) Trebue adăogat, pentru înţelegerea acestei condiţii, că d. Lascar Catargi de aproape 5 ani de zile, de când cu darea în

comunică Principelui Carol deciziunea majorităţii comitetului, Principele însă rĕspunde evaziv, că va lua înţelegere cu Ministrul-Prezident.

Ast-fel s'a terminat încercarea lui Ioan Brătianu de a dobîndì participarea la guvern a conservatorilor pentru proclamarea Regatului. După câte-va zile, la 14 Martie 1881, marele act se săvîrşeşte de partidul liberal în împrejurările arătate la sfîrşitul volumului precedent, şi conservatorii nu pot decât să declare adeziunea lor prin puţinii reprezentanţi ce-i au în parlament.

Autorul acestei scrieri şi amicii sĕi junimişti, care încă de la discuţia asupra articolului din *Deutsche Revue* se vĕzuseră în divergenţă de păreri cu conducĕtorii partidului conservator, se simţeau cu atât mai înstrăinaţi prin hotărîrea luată

---

judecată de la Iulie 1876, nu mai ceruse audienţă şi nu dase cu ochii de Principele Carol, pe când ceilalţi foşti miniştri acuzaţi, îndată după retragerea acuzării la sfîrşitul lui Ianuarie 1878, se prezentaseră Domnitorului. D. Catargi a adresat numai Principelui Carol la 9 Fevruarie 1878 o scrisoare, în care îi aducea aminte de împiedecarea abdicării de la 11 Martie 1871, se declara nemulţumit cu simpla retragere a acuzării ministeriale din partea Camerei şi cerea de la Domnitor trimiterea în judecată Curţii de casaţie—lucru imposibil, de oare-ce Domnitorul fusese de la început în contra acuzării şi prin urmare nu i se putea cere să dea El însuşi pe foştii miniştri conservatori în judecată.

în chestia proclamării Regatului. La un asemenea act se cuvenea cea mai manifestă participare a conservatorilor anume, şi dacă însuş Ioan Brătianu se simţea obligat să le deschidă drumul pentru aceasta, era datoria lor să se folosească de ocazie şi totdeodată să nu lase în ţară impresia, că un act de o aşa mare însemnătate pentru înălţarea monarchiei se putea efectua fără conlucrarea lor, prin singurul partid liberal.

Nu este de mirare, că, după o astfel de greşală a adversarilor, guvernul lui Brătianu să se fi întărit într'un mod extraordinar şi să fi putut sta la cârma ţării încă 7 ani, mai ales după inteligenta lui acomodare finală la politica triplei alianţe, despre care vom vorbì mai jos.

Deosebirile de vederi în sînul comitetului conservator de atunci produceau în câţi-va din noi impresia unei lipse de orientare politică din partea vechilor conducători ai partidului, şi îndeosebi pentru junimiştii de la Iaşi, care la 1871 intraseră în acţiune ca partizani ai guvernului conservator pentru a contribuì, precum s'a arătat în volumul I al acestei scrieri, la realizarea cerinţelor Divanului *ad-hoc*, se impunea acum, după îndeplinirea acelor cerinţe, întrebarea noului program pentru viitor. Cine nu face politică

cu gândul la budgetul funcţiilor şi la nepotism, nici nu-şi poate închipuì o activitate publică fără un asemenea ideal.

Dealtminteri simţimêntul unei schimbări adînci în starea ţĕrii era aşa de general, încât cuvêntul de *Era nouă* se lăţise pretutindeni. Caracteristic în această privinţă este articolul de fond al *Timpului* de la 21 Martie 1881, scris de autorul publicării de faţă în numele şi după însărcinarea partidului conservator, din al cărui comitet dirigent făcea încă parte. Reproducem sfîrşitul articolului conceput imediat după proclamarea Regatului:

> Sîntem convinşi, că astăzi, când dd. Rosetti şi Brătianu au propus coroana regală pentru Carol I de Hohenzollern, d-lor şi adepţii d-lor politici îşi vor aduce aminte cu recunoscinţă de fapta partidului conservator şi în deosebi de ministerul Lascar Catargi de la 12 Martie 1871, care, în momentul când Principele Carol de Hohenzollern şi Augusta Sa soţie erau gata să părăsească tronul României, le-au garantat siguranţa publică şi mersul regulat al puterilor constituţionale in România, i-au înduplecat se rĕmână în fruntea acestei ţĕri, şi numai astfel au dat putinţa d-lor Rosetti şi Brătianu de a felicita la Martie 1881 de

Rege al României pe Principele de la Martie 1871.

Sîntem convinşi asemenea că atunci, când în şirul natural al schimbărilor constituţionale se vor retrage de la guvern liberalii de astăzi şi se vor afla în opoziţie cu un guvern conservator, vor continua a fi şi în aceasta fază a formelor constituţionale supuşi tot aşa de credincioşi ai Majestăţii Sale Regelui României.

In această convingere salutăm încă odată ziua de 14 Martie 1881 ca o zi fericită pentru Statul Român şi sperăm, că precum ea este de cea mai mare însemnătate prin actul săvîrşit, aşa va fi bogată în roade şi în învăţaminte pentru toată desvoltarea noastră politică în viitor.

O întrebare rĕmâne acum de deslegat: *care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern, şi partidul numit conservator, astăzi în opoziţie?*

Dar pe când deslegarea acestei întrebări cu toată preciziunea unui program de idei practice şi de acţiune conformă nu înainta în sînul partidului conservator, ast-fel cum era pe atunci organizat: în cercul mai restrîns al junimiştilor programul fusese de multe ori desbătut, nu numai ca teorie, ci şi cu privire la amănuntele aplicării. In aceste desbateri se deosebise mai ales d. P.

P. Carp prin cea mai larg cugetată şi cea mai consecvent urmărită concretizare a ideilor de reformă necesară, şi dacă până la 1881, pe temeiul vechiului program al Divanului *ad-hoc*, noi ne putuserăm supune şefilor partidului conservator în toată acţiunea politică, de acum înainte gruparea noastră începe de la sine să fie mai închiegată în jurul d-lui Carp, care nu mai departe decât la sfîrşitul lui Martie 1881, cu prilejul discuţiei generale asupra budgetului pe 1881—82, îşi desvoltă o parte însemnată a vederilor asupra reorganizării politice şi sociale, împărtăşite şi de noi. *Timpul* s'a grăbit să reproducă discursul d-lui Carp în numěrul de la 2 Aprilie 1881.

Era şi lucrul cel mai firesc, ca bărbaţii politici, care în ultimii zece ani lucraseră împreună şi împreună trecuseră prin atâtea greutăţi, să se găsească şi de acum înainte uniţi în aceeaş direcţie, şi din partea d-lui Carp şi a amicilor sěi s'a pus toată stăruinţa, ca evoluţiunea spre formularea şi realizarea nouelor cerinţe ale Statului modern să se facă în sinul vechiului partid conservator, în a cărui organizare centrală, la cas de înţelegere, avea să intre şi d. Carp. După închiderea sesiunii parlamentare şi în decursul verei 1881 consfătuirile au fost între-

rupte; dar în toamna aceluiaş an s'a reluat firul discuţiilor, şi în maĭ multe întruniri, ţinute la autorul scrierii de faţă între dd. Carp, general Manu, Al. Lahovari, Teodor Rosetti, Prinţul Al. Stirbei, Gr. Pĕucescu şı Gr. Triandafil, s'a desbătut programul conceput de d. Carp.

Cuprinsul acestui program este astăzi cunoscut din desbaterile parlamentare, dar mai ales din publicarea lui în *Monitorul oficial* pe la 3 Septemvrie 1888 sub guvernul junimist al d-lui Teodor Rosetti şi din realizarea parţială în decursul anilor 1888 până la 1895, de care se va ocupa al patrulea volum al scrierii de faţă. Pentru moment este destul să spunem, că asupra punctelor principale se putuse stabilì o înţelegere în acele întruniri prealabile, şi după vederile unora din noi avea să înceapă de acum înainte şi pe un asemenea temei o nouă alcătuire a partidelor politice în România independentă. Căci deosebirea de păn'acum între conservatori şi liberali, care după proclamarea Regatului îşi pierduse în mare parte înţelesul şi se continua mai mult ca un resultat al obişnuinţei şi al unei nepotrivite imitări de formule străine, trebuia să dispară în forma ei cea vechie şi să fie înlocuită cu adoptarea sau combaterea unor idei fundamentale de reformă.

Faţă cu această necesitate a situaţiei părea indicată şi o schimbare a persoanelor conducĕtoare. Insuficienţa aşa numitului program conservator elaborat de Manolache Kostaki la 1880 dovedea, că fruntaşii din generaţia de la 1857, care îşi încordaseră şi poate îşi consumaseră puterile în lupta pentru constituirea Statului român până la realizarea independenţei lui, întîmpinau o prea mare greutate de a-şi însuşì nouele cerinţe ale Statului constituit. Experienţa făcută atât cu Ioan Brătianu în ultimii 5 ani ai guvernului sĕu, cât şi cu şefii oposiţiei-unite Lascar Catargi — Dimitrie Brătianu — Gheorghe Vernescu în acelaş timp, cu generalul Florescu la 1891 şi cu d. Dimitrie A. Sturdza de la 1895 încoace, nu militează în favoarea lor. Ce e drept, d. Lascar Catargi, pe lângă marea experienţă în ale ţĕrii, ce o avea în comun cu Ioan Brătianu, şi pe lângă neobosita stăruinţă, ce o are în comun cu d. Dimitrie A. Sturdza, are şi buna însuşire de a fi accesibil la ideile altora şi de a fi lipsit de îndărătnicia autoritară, care împedică adaptarea unui guvern la necesităţile situaţiei. Şi dealtminteri demnitatea sa personală şi autoritatea sa oare-cum istorică erau în deobşte recunoscute.

Cu toate aceste, pentru a se învedera şi mai

mult în ochii tutulor; că acum începea în adevĕr o *Eră nouă* în politica română, părea, cel puţin pentru moment, preferabilă şi reprezentarea partidului conservator prin o persoană nouă, indiferent care ar fi fost acea persoană în limitele celor prezentabile din generaţia mai tênĕră, nefiind aici vorba decât de marcarea externă a profundei schimbări în situaţia partidelor din ţară.

La cea dintâi atingere a acestui punct delicat din partea noastră, d. Lascar Catargi şi-a dat cu cea mai aparentă bunăvoinţă demisia din prezidenţa comitetului şi s'a retras la Golăşei spre a lăsa toată libertatea încercărilor pentru reconstituirea partidului. Generalul Florescu, vice-prezident, s'a retras asemenea din comitet, împreună cu casierul Teulescu; iar ceilalţi membri, în şedinţa de Vineri 6 Noemvrie 1881, hotăresc alegerea Prinţului Alexandru Stirbei de prezident, asistat de un comitet, care să fie propus şi recunoscut într'o adunare generală a clubului. Procesul-verbal al acestei ultime şedinţe a vechiului comitet e semnat de dd. Alex. B. Stirbei, Al. Lahovari, T. G. Rosetti, Gr. G. Pĕucescu, Gr. Triandafil şi T. Maiorescu. Nu a asistat la şedinţă generalul Manu, dar avea cunoştinţă de cele ce erau să se hotărească. Adunarea generală, convocată pe Duminecă 15 Noem-

vrie seara, se vede de astă-dată compusă, pe lângă persoanele cunoscute prin activitatea lor politică, de o sumă de alţi membri obscuri, introduşi pe temeiul unei mici cotizaţii statutare. Asistă şi generalul Florescu, însoţit de generalul Tell, care părăsise acum pe Beizadea Grigorie Sturdza şi intrase în clubul conservator. Noua hotărire a comitetului, explicată şi susţinută de Al. Lahovari şi de autorul acestei scrieri, este combătută mai ales de generalul Tell şi de un domn Tacian. Majoritatea adunării respinge demisia d-lor Lascar Catargi şi Florescu şi hotăreşte convocarea unei noue adunări pentru Dumineca viitoare, care să fie prezidată de d. L. Catargi şi care să introducă şi unele modificări în statute. Totdeodată generalul Tell, cu aprobarea generalului Florescu, indică adunării, în locul preocupărilor de program, apropierea de celelalte elemente ale opoziţiei, în prima linie de grupul d-lui G. Vernescu.

Noua adunare de la 22 Noemvrie este în adevăr prezidată de d. Lascar Catargi, care îşi reia locul în fruntea partidului conservator împreună cu generalul Florescu şi cu un comitet modificat, iar Grigorie G. Pĕucescu devine de la 1 Ianuarie 1882 redactorul *Timpului*. In curênd partidul intră în înţelegere cu d. G. Vernescu;

cu acesta, cu fracţioniştii moldoveni şi cu Dimitrie Brătianu formează mai târziu marea coaliţie numită opoziţia-unită.

In decursul aceleiaşi luni d. Teodor Rosetti şi autorul scrierii de faţă îşi dau demisia din clubul conservator; odată cu ei ies din partidul ast-fel organizat şi toţi junimiştii din Iaşi. Nu atât neizbutirea alegerii unui nou prezident, cât mai ales îndrumarea anunţată spre confuzia unei coaliţii opoziţioniste şi convingerea dobîndită cu acest prilej, că într'o asemenea stare a partidului nu se putea pregătì terenul pentru o adevĕrată politică constituţional-conservatoare, le-a impus junimiştilor datoria de a se retrage şi de a forma o grupare deosebită, cu speranţa, că într'un viitor mai îndepărtat se va ajunge la o mai bună înţelegere.

Fireşte că această disensiune în sînul unui partid nu se putea produce fără recriminări reciproce, şi lupta politică în anii următori este între altele caracterizată prin deosebirea din ce în ce mai vizibilă între felul de opoziţie al vechilor conservatori cu aliaţii lor de ocazie şi felul de opoziţie al junimiştilor conducĕtori, în contra acţiunii şi inacţiunii guvernului liberal.

Dealtminteri o disensiune se anunţă şi în sînul partidului liberal. Ioan Brătianu, precum

se desparte de fratele său, se va despărţi în curênd şi de C. A. Rosetti; şi dacă liberalii, după căderea lor de la guvern şi după încetarea din viaţă a lui Rosetti şi a fraţilor Brătieni, apar între anii 1888 şi 1895 uniţi în opoziţie, revenirea lor la guvern sub d. Dimitrie A. Sturdza dă pe faţă o nouă desbinare.

Toate aceste sînt urmările neapărate ale modificatei situaţii politice a ţĕrii, simptomele conflictului necesar între Era nouă şi rĕmăşiţele neadaptabile din vechime.

Este un semn bun pentru partidul conservator, că în mijlocul lui s'a manifestat conflictul mai ântâi şi cu mai multă claritate în idei.

Dar este timpul să revenim la acţiunea guvernului şi la desbaterile parlamentare după ziua de 14 Martie 1881, până când le-am expus în volumul precedent.

Dacă ne aducem aminte (vol. II, pag. 467), că ministerul de atunci avea pe Ioan Brătianu prezident şi pe Vasilie Boerescu ministru de externe, pe când toţi ceilalţi miniştri erau oameni fără importanţă (Teriachiu interne, etc.), vom înţelege, că accentul situaţiei sta pe relaţiile internaţionale. In adevĕr, chestia Dunării se agita între Puteri, şi discuţia asupra regulamentului de

navigaţie de la Porţile de fier până la Galaţi, pe care am atins-o la o pagină precedentă şi o vom expune mai jos, începuse să ia proporţii ameninţătoare. In ţară se vesteşte deodată (şi *Democraţia naţională* a Beizadelei Grigorie Sturdza dă cel dintâi strigăt de alarmă), că pentru supravegherea poliţiei fluviale în apele noastre Austria cere, pe lângă Comisia Europeană de la Galaţi, înfiinţarea unei alte comisii, în care ea — Austria —, de şi nu este Stat riveran de la Porţile de fier în jos, să aibă prezidenţa şi vot preponderant.

Pentru tractarea acestei chestii de cea mai mare însemnătate, şi acum şi pentru negoţiarea diplomatică a recunoaşterii noului Regat, partidul liberal se vede nevoit să menţie la externe pe fostul ministru conservator.

Este straniu să vedem, că în ast-fel de împrejurări guvernul a procedat la proclamarea Regatului. Fără îndoială, înălţarea externă a ţării era firească după îndeplinirea tractatului de la Berlin. Dar faptul că se întîmplă tocmai la 14 Martie 1881, în mijlocul greutăţilor cu chestia Dunării şi după neisbutirea încercărilor lui Brătianu de a forma un minister cu partidul opus, nu rĕmâne mai puţin surprinzĕtor.

Să fi crezut Brătianu, că prin sgomotul ser-

bărilor Regatului va face o diversiune la agitarea opiniei publice din ţară în chestia Dunării? Să fi voit Boerescu o mai uşoară dobîndire a recunoaşterii Regatului definitiv drept compensaţie la concesii vremelnice în privinţa compunerii acestei comisii de supraveghere?

Or-cum să fie, guvernul pare a fi mers prea departe cu concesiile promise, de şi nu formal stipulate. Căci deodată, cu o lună înaintea primei serbări Regale de la 10 Mai, în absenţa Camerei, prin urmare fără nici-un incident parlamentar, fără vre-o explicare în foile oficioase, ministerul demisionează, Ioan Brătianu se retrage la Florica, fratele sĕu Dimitrie se aduce în pripa de la Constantinopol, şi la 10 Aprilie 1881 se formează următorul minister:

Dimitrie C. Brătianu, prezident şi externe,
Eugenie Stătescu, interne,
General G. Slăniceanu, rĕzboi,
M. Pherekyde, justiţie,
Colonel N. Dabija, lucrări publice şi ad-interim finanţe,
V. Alexandrescu-Urechia, culte.

La 27 Aprilie redeschizêndu-se parlamentul în sesiune prelungită, noul ministru-prezident îi

citeşte de-îndată un fel de program, devenit celebru prin ingenuitatea sa. El începe cu cuvintele :

> Sarcina, care mi-a dat-o M. S. Regele, am primit-o şi a trebuit să-o primesc. Primind această sarcină, am luat deciziunea, colegii mei şi eu, a ne pune toate silinţele *spre a face binele*... Dar ca să facem aceasta, trebue ca fie-care să fie la locul sĕu: *hoţul în puşcărie;* acei, cari speculă binele public în interesul lor, în carantină; iar omul onest la lucru... *Chiar dacă aş admite, că n'avem oameni oneşti, îi vom face. Românul are facultatea de a se schimba cu o mare înlesnire, şi în bine şi în rĕu.*

Iar după ce a întrebuinţat cuvintele semnificative:

> Cred că ar fi o pierdere de timp ca de pe acum să ne cereţi seamă de fapte, *pe care nu le-am săvîrşit noi,*

declararea ministerială zice în privinţa Dunării:

> Putem să vă incredinţăm că din ziua intrărei noastre în minister, ne-am ocupat şi ne ocupăm să asigurăm, pe cât se va

putea, o soluţiune a acestei cestiuni, care să fie conformă cu tractatele şi cu libertatea absolută a navigaţiei pe acest fluviu...

De altminteri, atât în afară cât şi în întru, vom căuta a fi pe cât se va putea mai concilianţi, şi a da vecinilor binevoitorul nostru concurs în tot ce n'ar atinge propriele noastre interese. Dar dacă cine-va s'ar încerca a întrebuinţa silnicia, a atinge un singur păr al României, oh, atunci puteţi fi siguri, voiu apăra-o cu pasiune, *cu furia tigresei care îşi apără puii*, căci şi eu, în curs de o jumătate secol, am purtat pe sînul meu, am încălzit cu a mea suflare pe mândra şi draga noastră Românie.

Fireşte că un asemenea minister nu poate dura. Agitaţia cu chestia Dunării creşte, *Indépendance Roumaine*, care se zicea pe atunci inspirată de legaţiunea rusească, întreţine alarma dată de *Democraţia naţională*, *Românul* se crede şi el chemat să bată în struna patriotică, şedinţele Camerei şi Senatului de la 28 Aprilie, 22 şi 26 Mai sunt pline de interpelări aprinse, şi nu Dimitrie Brătianu este omul, care să stăpânească agitarea şi să dea guvernului o direcţie bine cumpănită în gravul conflict de interese. Cu fraze à la „tigresa cu puii“ şi „purtarea

dragei Românii pe sîn" nu se mai poate face politică în România independentă [1]).

La 9 Iunie 1881, după de-abia 8 săptămâni, Dimitrie Brătianu este silit să demisioneze, Ioan Brătianu revine de la Florica, dovedit ca omul indispensabil al partidului liberal, şi formează un minister cu aparenţe de tărie, iar fratelui mai mare i se îmblânzeşte pentru moment cugetul prin alegerea sa la prezidenţa Camerei, care se şi închide în 18 Iunie. La redeschiderea normală de la 15 Noemvrie 1881, în prima sesiune ordinară sub Regat, Dimitrie Brătianu este reales prezident, iar vice-prezidenţi se aleg generalul Lecca, G. Chiţu, P. Aurelian şi N. Fleva (d. G. Mârzescu cade la balotaj).

Mesagiul de deschidere este contrasemnat de miniştrii de la 9 Iunie:

Ioan C. Brătianu, prezident, finanţe şi ad-interim rěsboi,

C. A. Rosetti, interne,

---

[1]) Câte-va luni mai târziu, ca prezident al Camerei, Dimitrie Brătianu, în audienţa solemnă a deputaţilor, felicită pe Rege cu perspectiva unei Românii de la Nistru până la Tisa şi până dincolo de Balcani, în momentul, în care începutul Regatului cerea să fie consolidat în ochii Europei prin cea mai prudentă atitudine. A trebuit o intervenţie puternică pentru a-l face pe (dealtminteri respectabilul) bětrân să renunţe la plăcerea de a-şi vedea discursul tipărit în *Monitorul oficial.*

E. Stătescu, externe,

M. Pherekyde, justiţie (numit însă a doua zi ministru-plenipontenţiar la Paris în locul lui N. Calimachi-Catargi, iar d. Stătescu luând ad-interim şi justiţia),

Colonel N. Dabija, agricultură, comerţ şi lucrări publice,

V. Alexandrescu-Urechia, culte.

Din nenorocire, ministerul de externe al d-lui E. Stătescu, care se inaugurase prin violenta *destituire*, publicată în *Monitor*, a reprezentantului nostru de la Paris N. Calimachi-Catargi pentru atitudinea sa prea kogălnicenistă în chestia Dunării [1]), introduce această chestie în Mesagiu prin următorul alineat de o nervositate neobişnuită în asemenea acte:

> Ingrijirile ce a deşteptat în ţară chestiunea libertăţii Dunării, sunt legitime. Necesitatea de a atrage cât mai mult în porturile noastre, în sus ca şi în jos de Galaţi, vasele de comerţ străine şi pavilioanele de or-ce naţionalitate, este cu atât mai viu simţită, cu cât comerţul nostru întîmpină adesea, la exportul pe fruntariile de uscat, felurite piedici, şi cu cât, de la un timp în-

[1]) Vezi mai jos, discursul 56.

coa, *sub cuvênt de epizootie*, el este chiar amenințat de a-și vedea închise cu desăvîrșire acele fruntarii în ce privește exportul de vite mari.

Atacul ce se aduce ast-fel prin actul solemn al Mesagiului în contra Austro-Ungariei, în deosebi în contra administrației maghiare (care dealtminteri aplica în adevĕr rĕu convenția comercială de la 1876), este și mai accentuat în textul frances, care se distribue miniștrilor străini la deschiderea Parlamentului. Aici vorbele „sub cuvênt de epizootie" sunt traduse prin *sous prétexte d'épizootie.*

Guvernul austriac întrerupe îndată (21 Noemvrie 1881) relațiile diplomatice cu România, și d. Eugenie Stătescu se vede silit să facă scuze, în urma cărora relațiile se restabilesc la 16 Decemvrie [1]).

Se înțelege de la sine, că prin asemenea incidente tratativele în chestia Dunării nu sunt înlesnite, și zilele d-lui Stătescu ca ministru de externe sunt numĕrate.

---

[1]) Acesta este al doilea și cel mai ușor cas, în care un guvern liberal al țĕrii noastre se pune în poziție de a face scuze Austriei. Cel dintâi este menționat în vol. I, pag. 19. Al treilea exemplu, și cel mai grav, ni-l va da d. Dimitrie A. Sturdza odată cu ajungerea sa în capul guvernului la Octomvrie 1895.

In comisia de rĕspuns la Mesagiul Tronului Camera alege de astă-dată (19 Noemvrie 1881) şi doi membri din opoziţie, pe d. G. Vernescu şi pe autorul scrierii de faţă. De oare-ce chestia pendentă a Dunării fusese întrodusă în chiar Mesagiul Regal, cei doi membri ai minorităţii, pentru a putea da un rĕspuns în numele opoziţiei, cer în prima şedinţă a delegaţilor pentru Adresă comunicarea, fie şi confidenţială, a actelor diplomatice relative. Guvernul însă refuză, şi atunci amêndoi membrii se retrag din comisie.

Când la 3 Decemvrie 1881 proiectul de Adresă al majorităţii, redactat de d. Emil Costinescu, vine în desbaterea publică a Camerei, alineatele privitoare la Dunăre formează obiectul celor mai vii discuţii. In deosebi dd. G. Vernescu şi N. Ionescu atacă chestia cu obişnuita violenţă, întemeindu-se mai ales pe articolele din *Românul* şi pe o broşură a destituitului N. Calimachi-Catargi cu revelarea câtor-va acte diplomatice; d. P. Carp intervine în mod foarte moderat, însă efectul întregei desbateri este o nefolositoare înăsprire a situaţiei. Fazele ulterioare ale chestiei Dunării şi rezultatul ei final le vom resuma în paginele de mai jos.

Mai nainte trebue să menţionăm, că junimiştii din Cameră (P. Carp, I. Negruzzi, N. Gane

şi T. Maiorescu), de oare-ce în chiar zilele din urmă se manifestase disensiunea în sînul partidului conservator, se cred datori pentru clarificarea luptelor politice să propue cu prilejul acestor discuţii asupra Adresei un contra-proiect al lor, citit de d. Carp în şedinţa Camerei de la 3 Decemvrie 1881 şi comentat de autorul scrierii de faţă în aceeaş şedinţă (vezi discursul 55). Or-cât de dominată ar fi fost situaţia momentană a parlamentului prin chestia Dunării, preocuparea permanentă a reorganizării ţĕrii înăuntru nu putea lipsì de la ordinea zilei, şi ast-fel contra-proiectul expune în câte-va trăsături precize programul sĕu de acţiune pentru noua Eră a Statului nostru. Acest program fusese destul de explicat şi desbătut în întrunirile prealabile cu unii din conservatorii rĕmaşi în organizarea partidului, pentru a fi acum semnat în Cameră şi de d. Gr. Triandafil, ce e drept nu şi de Al. Lahovari. Contra-proiectul cu programul este reprodus in volumul de faţă, la nota de introducere a discursului 55.

In ce priveşte chestia Dunării, ea continuă să pricinuiască guvernului I. Brătianu mari greutăţi. Cea mai urgentă trebuinţă era deocamdată aflarea unui bărbat politic capabil de a reprezenta ţara la Viena în asemenea împrejurări. Partidul li-

beral, cu tot numĕrul cel mare al aderenţilor sei, se arăta într'o stare foarte precară. Oamenii lor publici, în general de o cultură îndoioasă, sunt exclusiv formaţi la şcoalele franceze din vremea lui Napoleon al III-lea. De cultura, de istoria, de viaţa politică a Austriei şi a Germaniei au rĕmas cu desăvîrşire străini. O excepţie fac numai dd. Dimitrie A. Sturdza şi Mihail Kogălniceanu; d. Studrza se şi numeşte la 1 August 1882 ministru de externe în locul d-lui Stătescu, dar Kogălniceanu luase anume în chestia Dunării cea mai pronunţată atitudine de adversar; cele două broşuri ale sale din 1882 sunt deadreptul un act de acuzare în contra miniştrilor Brătianu—Boerescu. Iar prin articolele din *Românul*, prin Mesagiul de la 15 Noemvrie 1881 şi prin discutarea în Cameră situaţia se agravase mult.

Pe de altă parte chestia Dunării era de o importanţă prea generală pentru a fi o simplă chestie de partid. Din contră aici, ca în multe dificultăţi internaţionale, deosebirile partidelor trebuiau să dispară, şi numai aşa se putea conduce politica spre cea mai bună garantare a intereselor ţĕrii.

Precum Ioan Brătianu se adresase pentru proclamarea Regatului la concursul activ al con-

servatorilor, dar fără succes, se adresează acum la d. P. Carp pentru ocuparea legaţiunii de la Viena. După desbaterea şi fixarea unei atitudini conforme cu vederile sale în politica externă, d. Carp, în înţelegere cu amicii sei junimişti, primeşte propunerea şi pe la începutul lui Noemvrie soseşte la locul, unde este acreditat.

Mergerea d-lui Carp la Viena a fost criticată de cei mai mulţi membri ai oposiţiei, după vechiul obicei al luptelor de partid. Noi credem însă şi ne-am explicat în şedinţa Camerei de la 12 Noemvrie 1882 (vezi discursul 58), că d. Carp a fost pe deplin corect în această acţiune a sa şi tot aşa de corectă a fost primirea lui P. Mavrogheni pentru legaţiunea din Constantinopol şi a d-lui N. Krezzulescu pentru cea din Petersburg.

In deosebi activitatea d-lui Carp la Viena în aşa grele împrejurări a adus ţĕrii cel mai mare serviciu şi constitue un titlu de onoare în viaţa politică a acestui om de Stat. Mai târziu, când se vor afla amănuntele, o vor recunoaşte toate partidele. Chiar astăzi, după starea normală, în care de fapt se află poliţia şi supravegherea fluvială de la Porţile de Fier până la Galaţi, se poate întrevedea, prin ce inteligentă diversiune a trebuit să fie scăpată chestia Dunării din starea

amenințătoare, în care se găsea la 1882 și la începutul anului 1883.

Dar să rezumăm acum, pentru înțelegerea situației, fazele din urmă ale mult discutatei și puțin cunoscutei chestii Danubiane.

Tractatul de la Berlin din 1 (13) Iulie 1878 prescrie:

„*Art. 53.* Comisia Europeană a Dunării, în sînul căreia va fi reprezentată România, e menținută în funcțiile sale și le va exercita de-acum înainte până la Galați într'o completă independență de autoritatea teritorială.

„*Art. 54.* Cu un an înaintea expirării terminului asignat pentru durata Comisiei Europene (până la 12 (24) Aprilie 1883, după tractatul de la Londra din 1871), Puterile se vor pune de acord asupra prelungirii funcționării sale sau asupra modificărilor ce ar crede de trebuință să le introducă.

„*Art. 55.* Reglementele de navigație, de polție fluvială și de supraveghere de la Porțile de Fier până la Galați se vor elabora de Comisia Europeană, asistată de delegații Statelor riverane, și se vor pune în armonie cu cele ce au fost sau vor mai fi edictate pentru parcursul în jos de Galați."

Pe temeiul articolului 55, Comisia Europeană

de la Galaţi, întrunindu-se în Decemvrie 1879, însărcinează un comitet cu elaborarea ante-proiectului acestor regulamente ca bază a discuţiilor. Se face. în adevěr un ante-proiect, însă în Iunie 1880 Comisia îl respinge şi hotăreşte să elaboreze ea însăş un regulament cu asistenţa reprezentanţilor Statelor riverane, adică a Serbiei şi Bulgariei, care dealtminteri nu fac parte din Comisia Europeană. Chestia cea grea era supravegherea aplicării în apele şi pe ţěrmurile Dunării de la Porţile de Fier până la Galaţi, care sunt sub suveranitatea României şi a Serbiei şi sub semi-suveranitatea Bulgariei.

România propune ântâi — şi idea era cea mai firească şi cea mai legitimă — ca pentru acea supraveghere să fie instituită o comisie compusă din delegaţi ai României, Serbiei şi Bulgariei. Austria însă, de şi neriverană, cere să facă şi ea parte din Comisia de supraveghere, să aibă chiar prezidenţa permanentă şi vot preponderant. Rusia din contră voeşte să excludă cu desăvîrşire braţul Chiliei de sub autoritatea a chiar Comisiei Europene de la Galaţi — consecvenţă naturală a suveranităţii sale pe acel braţ. Pe de altă parte se agită ideia unei întinderi a funcţionării Comisiei Europene până la Brăila.

In deosebi pretenţia Austriei era o gravă atin-

gere a suveranităţii României, o umilire a noului Regat. Dacă în urma tractatelor de la Paris şi de la Berlin am putut primì competenţa unei Comisii Europene asupra Dunării de la Galaţi până la Marea Neagră, unde erau lucrări technice costisitoare de executat şi de menţinut, cel puţin ne-am supus autorităţii celor 7 Mari Puteri împreună. Dar preponderanţa exclusivă a Austro-Ungariei în apele Dunării noastre de la Porţile de Fier până la Galaţi nu o puteam primì fără a recunoaşte punerea noastră sub un fel de tutelă a mareĭ Puteri vecine.

In această privinţă, după şovăirea ministerului de externe din timpul lui B. Boerescu [1]), rezistenţa guvernului român nu se mai desminte, şi d. Carp la Viena in multe discuţii, totdeauna anevoioase, uneori iritante, îi dă cea mai energică expresie.

Cu toate aceste Austria mersese prea departe, se angajase şi prin declarări înaintea Delegaţiilor sale, pentru a mai da înapoi, şi celelalte Mari Puterĭ nu o părăsesc. Din desbaterile Comisiei Europene de la Galaţi, terminate la 2 Iunie

---

[1]) Broşura lui M. Kogălniceanu, *Chestiunea Dunării*, partea II, afirmă categoric (pag. 53), că ministerul din Viena primise scrisori autografe de la B. Boerescu, prin care se accepta Comisia mixtă dorită de Austria.

1882, iese un *Réglement de navigation, de police fluviale et de surveillance, applicable à la partie du Danube située entre les Portes de Fer et Galatz*, cu peste o sută de articole, împărţite în 3 titluri, din care cel din urmă se ocupă de *Exécution et surveillance*. Aici delegatul român propune ca text al hotăritorului articol 97; *L'exécution du présent Réglement est placée sous la surveillance d'une autorité fluviale, dite Commission de surveillance, dans laquelle la Commission Européenne du Danube sera représentée par deux délégués et les États riverains, à savoir la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie, chacun par un delégué.*

Insă propunerea României cade. Majoritatea primeşte următoarea formulare concepută de delegatul frances Barrère: *L'exécution du présent Réglement est placée sous l'autorité d'une Commission, dite Commission mixte, dans laquelle l'Autriche-Hongrie, la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie seront chacune représentées par un délégué. La présidence de cette Commission appartiendra au délégué d'Autriche-Hongrie. Un membre de la Commission Européenne du Danube, délégué pour une période de 6 mois, par ordre alphabétique des Puissances, prendra part aux travaux de la Commission mixte.*

Ast-fel se înfăţişează Regulamentul înaintea reprezentanţilor celor 7 Puteri, întruniţi la Londra în anul următor, şi este primit, cu neînsemnate modificări, prin art. VII al Tractatului de la Londra din 10 Martie st. n. 1883.[1] Totdeodată, după ce s'a scos braţul rusesc al Chi-

[1]) România nu a fost învitată la conferenţă cu vot deliberativ de şi, în urma tractatului de la Berlin, ea face parte ca Putere suverană din Comisia Europeană de la Galaţi. Interesante sunt în această privinţă explicările Lordului Granville în nota circulară de la 2 (14) Martie 1883, prin care dă seamă de lucrările conferenţei de la Loudra (vezi *Staatsarchiv, herausgegeben von. Dr. Hans Delbrück*, vol. 41, pag. 365): „Guvernul Majestăţii Sale ar fi admis cu plăcere un reprezentant al României pe acelaş picior cu reprezentanţii celorlalte Puteri, rĕmâind bine înţeles că admiterea ar fi fost acordată numai în vederea marilor interese ce le avea România în obiectul supus desbaterilor, şi fără ca prin aceasta să se creeze un precedent pentru consultarea guvernului Român în chestii de interes European general, în care el nu ar avea interese materiale. S'a ridicat însă objecţia, că oare-cum conferenţa este o continuare a articolelor 54 şi 55 din tractatul de la Berlin şi că în asemenea împrejurări caracterul European al întrunirii trebue menţinut. Aceste argumente se aplică în mod egal şi Serbiei. Prin urmare majoritatea Plenipotenţiarilor se declară în favoarea admiterii reprezentanţilor României şi Serbiei numai cu vot consultativ, pe când în privinţa reprezentantului Bulgariei se propune, că observările sale să fie exprimate în propriile lor cuvinte prin ambasadorul turcesc. Aşa şi decide Conferenţa."

„Guvernul sîrbesc a acceptat această situaţie făcută reprezentantului sĕu; însă guvernul român şi cel bulgar au protestat. Refuzând să ia parte la Conferenţă cu vot numai consultativ, ei au adăogat declararea, că nu se vor considera obligaţi prin nici-o deciziune luată fără participarea lor".

liei de sub autoritatea Comisiei Europene de la Galaţi, tractatul dispune la art. I: *La juridiction de la Commission Européenne du Danube est étendue de Galatz à Braila;* iar la art. II: *Les pouvoirs de la Commission Européenne sont prolongés pour une période de 21 ans à partir du 24 Avril 1883. A l'expiration de cette période, les pouvoirs de la dite Commission seront renouvelés par tacite réconduction de 3 en 3 ans, sauf le cas où l'une des Hautes Parties contractantes notifierait, un an avant l'expiration de l'une de ces périodes triennales, l'intention de proposer des modifications.*

Prin urmare „chestia Dunării era pierdută" pentru noi, cum o prezisese broşura lui Kogălniceanu din 1882 şi cum o credeau cei mai mulţi din ţară în primul moment?

De loc! Pe când Serbia declară adeziunea sa la tractatul de la Londra, România nu-şi slăbeşte rezistenţa, cu toată şovăirea intermitentă a d-lui Dimitrie A. Sturdza. Ministrul nostru in Anglia, Ion Ghica, timid ca totdeauna, se vede in definitiv obligat prin ordine repetate ale guvernului din Bucureşti să remită Conferenţei din Londra un protest cu declararea, că Romania nu se va recunoaşte legată prin deciziuni luate fără participarea ei. — Şi Marile Puteri? Când vine

vorba despre mijloacele de a *impune* regulamentul, ambasadorul Germaniei, contele Münster, declară, că nu este admisibilă nici-o măsură de coerciţiune, şi nici una nu e prevĕzută în tractat. Cu această lipsă, faimosul regulament devine literă moartă. De 15 ani, de când este prescris în teorie, el nu s'a aplicat în practică şi nu se poate aplica, poliţia şi supravegherea fluvială o are tot România în apele sale de la Porţile de Fier în jos, autoritatea Comisiei Europene s'a îndepărtat de la Chilia, şi din tot tractatul de la Londra nu a rĕmas decât art. II. cu prelungirea funcţionării ei până la 12 (24) Aprilie 1904.

Cum se explică aceasta? — Pe când d. Carp în 1882 la Viena continua discuţiile cu ministrul de externe contele Kalnoki asupra regulamentului Danubian, el atingea alături, dar în mod constant, o materie mai generală şi înainta încetul cu încetul spre o mai bună înţelegere în privinţa rolului României în orientul Europei. Aceleaşi convorbiri le avea şi cu ambasadorul Germaniei, Prinţul Reuss. Importanţa dobîndită de noul Regat trebuia relevată împreună cu momentele, în care o comunitate de interese în politica orientală îl puteau apropia de Austria şi de Germania. Necesitatea acestei atitudini în relaţiile noastre internaţionale, pe

care *Românul* o combătea încă la începutul anului 1881, o admisese acum şi Ioan Brătianu. Resultatul este apropierea României de vederile Triplei-Alianţe, formate tot pe atunci şi declarate în Parlamentul italian (27 Fevruarie 1883), iar un semn al acestei apropieri este întrevederea lui Ioan Brătianu cu Principile Bismarck la Gastein în 26 August 1883. Decizive trebue să fi fost explicările ce le-a avut Regele nostru cu Impĕraţii Germaniei şi Austriei în călătoria sa la Berlin şi la Viena (4—16 August 1883) pentru botezul fiului al doilea al actualului Impĕrat german.

Faţă cu modificarea situaţiei în politica generală, Austro-Ungaria renunţă la pretenţiile sale în chestia specială a Dunării (15 Septemvrie 1883), şi ast-fel regulamentul de supraveghere din Tractatul de la Londra dispare.

VI.

REVIZUIREA CONSTITUŢIEI

ŞI CĂDEREA MINISTERULUI BRĂTIANU

DE LA 1883 PĂNĂ LA 23 MARTIE 1888

Rezumarea situaţiei internaţionale pănă la 1883 ne-a făcut să anticipăm asupra mişcării politicei interne, pe care trebue să o reluăm acum de la primăvara anului 1882.

Sesiunea parlamentară se închide la 31 Mai. In decursul ei, după aprinsele desbateri ale Adresei şi câte-va interpelări în chestia Dunării, nu se mai lucrează mult. Se votează repede budgetul pe 1882—83, tot aşa togmelile agricole şi pripita regulare a proprietăţii în Dobrogea; în colo aproape nimic. Din proiectele anunţate în Mesagiu pentru dreptul comunelor rurale de a vinde bĕuturile spirtoase „în profitul şcoalelor şi al bisericei“, pentru modificarea legislaţiunii asupra tutelelor, pentru îmbunătăţirea codului de

procedură, pentru dockuri şi întreposite, etc., unele nici nu se supun parlamentului.

Complicările cu regulamentul de navigaţie pe Dunăre ocupă toată luarea aminte a ministrului de externe şi poate a ministrului-prezident. Dar ceilalţi miniştri?

De pe acum se simte, şi din an în an devine mai vădită, insuficienţa partidului liberal pentru or-ce lucrare legislativă, necum pentru conceperea şi înfăptuirea unui program de idei corespunzătoare Erei noue. Cu toată solemna relevare a acestei Ere din partea guvernului, nu se face nimic în sensul ei, şi multe din proiectele menţionate prin Mesagii nu sunt nici măcar elaborate. Importanţă constituţională a Mesagiului pentru organizarea lucrărilor legislative din fie-care sesiune parlamentară se pierde cu desăvîrşire, Mesagiul sub guvernul liberal devine în mare parte un simplu exerciţiu de stil. Ioan Brătianu îşi schimbă mereu miniştrii după micile agitări personale înnăuntrul partidului, fără nici o privire la competenţa de resort.

Se înţelege, că faţă de asemenea colegi Brătianu devine în curînd singurul ministru. El şi numai el administrează toate resorturile (afară de al şcoalelor, unde d. Dimitrie A. Sturdza, părăsind externele, e ministru de la 2 Fevruarie

1885—1 Martie 1888); în fie-care minister îşi are câte un funcţionar de încredere, de regulă pe director; miniştrii titulari cu responsabilitatea lor înaintea Parlamentului sunt numai nişte figuranţi *pro forma*, „umbrele" prezidentului de consiliu, cum au fost calificaţi în Cameră (discursul 73) [1]). Incepe epoca aşa numitului „viziriat", caracterizată între altele şi prin înstrăinarea de C. A. Rosetti.

Deocamdată însă C. A. Rosetti mai poate da ultima dovadă a vechiei sale influenţe în partid: lui i se datoreşte agitarea ce se naşte acum pentru revizuirea Constituţiunii, mai ales a colegiilor electorale — agitare, de care este deodată cuprins partidul şi căreia guvernul îi cedează cu atât mai uşor, cu cât în lipsa altor concepţiuni de legiferare practică se pot întinde mai mult nebulozităţile „principiilor generale de reformă liberală".

Când se redeschide Parlamentul la 17 Octomvrie 1882 pentru a patra şi cea din urmă sesiune, Mesagiul este foarte sobru în privinţa lu-

[1]) Memorabil a rĕmas exemplul cu drumul de fier Piatra—Bacău. Ministrul lucrărilor publice, Colonelul Dabija, îl voia în formă de cale largă, cum era şi reţeaoa principală Dar Brătianu pune pe deputaţii din majoritate să-l voteze cu calea îngustă, pentru care d. Carada pregătise materialul. Cu mare cheltuială a trebuit mai târziu să fie prefăcut în cale largă.

crărilor legislative, el constată numai importanta rĕscumpărare definitivă a căilor ferate Strousberg; iar rĕspunsul Camerei este o simplă parafrază de curtenie, pe care de astă dată o poate vota şi autorul scrierii de faţă, ales în comisia de Adresă ca membru al opoziţiei. Sfîrşitul legislaturei de 4 ani şi perspectiva indicării prealabile a articolelor de revizuit din Constituţiune explică, dacă nu justifică, această sobrietate. Dealtminteri nimeni din Cameră nu votează în contra Adresei, dar se abţin 15 deputaţi, printre cari şi Dimitrie Brătianu. Prezident al Camerei se alesese generalul Lecca.

In 22 Decembrie 1882 se face prima lectură a propunerii de revizuire relativă la 25 de articole din vechia Constituţiune. La a doua lectură, în şedinţa Camerei din 16 Ianuarie 1883, autorul scrierii de faţă expune argumentele de împotrivire în contra or-cărei revizuiri (vezi discursul 59). Dar la a treia lectură Camera şi Senatul votează cu mare majoritate revizuirea în princip, şi terminându-şi ast-fel legislatura la 5 Martie, alegerile cele nouĕ se fac la sfîrşitul lui Aprilie, iar Parlamentul revizionist este convocat pe ziua de 10 Mai 1883.

In acest timp conducĕtorii vechiului partid conservator apucă din ce în ce mai mult o direcţie

incompatibilă cu vederile junimiste. In perspectiva alegerilor, ei formează cu grupul Vernescu, dar şi cu M. Kogălniceanu, G. Mârzescu, N. Blaremberg, cu fracţioniştii Gheorghiu, Tacu, Misail, etc., aşa numitele „Comitete-Unite ale opoziţiunii din Bucureşti şi Iaşi", şi sub acest titlu publică la 1 Fevruarie 1883 un manifest în momentul când se respândeşte ştirea despre dispoziţiile defavorabile ale conferenţei de la Londra în chestia Dunării. Manifestul este un rechizitoriu în contra politicei externe şi interne a guvernului şi culminează în declararea naivă, că opoziţia coalizată este „gata a lua respunderea situaţiei".

Insă numai foarte puţini dintre cei coalizaţi isbutesc în alegeri, de abia vre-o 12, printre cari dd. Lascar Catargi, M. Kogălniceanu, generalul Tell, A. Lahovari, G. Vernescu şi N. Blaremberg. Calculul cu amintirea succesului opoziţiei din anul 1879, când era vorba de revizuirea articolului 7, şi cu agitarea chestiei Dunării, pe cari anume le relevă manifestul, se arată greşit. Articolul 7 privea chestia Evreilor, care în adevĕr putea deştepta o mişcare generală în ţară. Dar acum nici amănuntele regulamentului Danubian, nici articolele speciale propuse pentru revizuire nu erau destul de pricepute în obştia alegĕtorilor pentru a produce o mişcare popu-

lară şi a da izbînda coaliţiei. Iar printre cei ce erau în stare să priceapă chestia Dunării, vor fi fost mulţi, care în reprezentarea Ţării la Constantinopol, la Londra şi la Viena prin P. Mavrogeni, Ion Ghica şi P. Carp vedeau mai multă garanţie pentru o inteligentă susţinere a intereselor Statului, decât în schimbarea acestei reprezentări prin venirea la guvern a opoziţiei coalizate. Aici numai M. Kogălniceanu putea să atragă privirile, dar violenţa broşurelor sale din anul precedent întuneca perspectiva vre-unui succes diplomatic. Frazele şi rezoluţiunile platonice din Parlament ne-ar fi folosit tot aşa de puţin în chestia Dunării pe lângă conferenţa de la Londra, pre cât ne-au folosit în chestia Basarabiei pe lângă congresul de la Berlin.

Va să zică primirea legaţiunilor din partea d-lor Carp şi Mavrogeni a contribuit la întărirea guvernului liberal din acest moment? Se poate, şi dacă acest rezultat, după vederile exclusive ale interesului de partid, părea condamnabil în ochii conservatorilor, el era inevitabil din ziua în care s'au lăsat să fie conduşi spre confuzia opoziţiei coalizate, care nu putea da un guvern în stare de a resolvì greaoa chestie internaţională.

Infrângerea opoziţiei coalizate în alegerile re-

vizioniste produce, după un vechiu şi rĕu precedent, hotărîrea partizanilor aleşi de a demisiona din Parlament şi a transporta lupta politică în publicul din afară.

Dintre junimişti se aleg numai patru, între cari şi autorul acestei scrieri. De şi într'un apel către alegĕtorii colegiului I din Vaslui, publicat la 16 Aprilie 1883, aşa dar înainte de alegere, se declară adversar al revizuirii şi-şi rezervă deplina libertate faţă de guvern, administraţia nu-l combate şi atât conservatorii cât şi liberalii îi dau voturile. Era şi greu guvernului să combată pe toţi junimiştii în momentul, în care d. Carp îl reprezenta la Viena.

Această indirectă susţinere din partea guvernului liberal a pus pe junimişti pentru cât-va timp într'o situaţie defavorabilă faţă de opinia publică. Cu atât mai tare se manifestă nemulţumirea partidului conservator încontra lor, şi pe când *Timpul* de la 2 Iunie 1883, în limbagiul, la care se coborise pe atunci, întrebuinţează cuvêntul de „prostituţiune", Alexandru Lahovari aruncă junimiştilor vorba de „opoziţie miluită", o expresie pe cât de literariceşte fericită, pe atât de politiceşte neîntemeiată. Căci întîmplătoarea apropiere sau depărtare de vederile momentane a le altor partide nu putea şi nu tre-

buia să schimbe întru nimic atitudinea junimiştilor provenită din urmărirea propriei lor convingeri politice.

Insă crescêndul conflict între vechii amici, care deabia după 10 ani va începe să se aplaneze, dovedeşte odată maĭ mult, cu câtă anevoinţă se face în evoluţia vieţei publice transiţia salutară de la o fază la alta.

Camerele revizioniste îşi încep dar activitatea la 10 Mai 1883 fără opoziţia coalizată, care după 3 zile demisionează, iar la 27 Ianuarie 1884 se retrage şi Dimitrie Brătianu. Dupa desbaterea Adreseĭ, la care autorul scrierei de faţă ia parte in şedinţa Camerei de la 27 Mai 1883 şi critică din punct de vedere conservator demisia opoziţiei (vezi discursul 61), se aleg în Senat şi în Cameră delegaţii însărcinaţi cu noua formulare a celor 25 de articole supuse revizuirii. O asemenea lucrare nu se putea face fără discuţii îndelungate. Pentru fie-care articol trebuia redactat între delegaţii Camerei şi ai Senatului un text comun, care să aibă şi aprobarea Coroanei, conform prescrierii exprese a art. 129 din Constituţiune. Astfel lucrarea prealabilă ţine aproape un an, şi proiectul efectiv nu ajunge în desbaterea publică a parlamentului decât la

sfîrşitul lui Martie 1884. Până atunci, ca şi în timpul votării, Camerele revizioniste îndeplinesc lucrările Camerelor ordinare, discută şi votează budgetul, etc.

Dintre articolele supuse revizuirii, 13 priveau principiile legii electorale, celelalte 12 se refereau la noul titlu de Regat al României cu încorporarea Dobrogei, la libertatea presei, la introducerea unei comisii legislative permanente, la desfiinţarea gardei naţionale. Dacă modificarea unora din aceste articole a putut fi primită fără multă discuţie, principiile legii electorale şi întinderea şi mai mare a libertăţii presei au dat loc la o desbinare pronunţată în sînul majorităţii liberale. Când a fost vorba de a ieşi din frazele abstracte şi de a concretiza ideile în textul articolelor, ciocnirea a trebuit să se întîmple şi a devenit pentru câte-va momente aşa de violentă, încât la 26 Martie 1884 ministerul şi-a dat demisia şi nu a retras-o decât după un anume vot de încredere al majorităţii, cu oare care concesiuni făcute Rosettiştilor în privinţa presei.

Cea mai mare greutate o pricinuia compunerea colegiilor electorale. Asupra sporirii numĕrului senatorilor şi deputaţilor (de la 70 şi 148 la 120 şi 183) toţi liberalii erau — din nefericire — de acord; asemenea — şi asemenea din ne-

fericire — asupra desfiinţării vechiului colegiu I, care se arătase mai puţin dependent de guvern. Dar de aici încolo încetează armonia: guvernul vrea 3 colegii în locul celor 4 de mai nainte, alţi liberali (E. Stătescu) se gândesc la 2, C. A. Rosetti cere unul singur, d. P. Grădişteanu vorbeşte de reprezentarea proporţională şi a minorităţilor. In jurul ideei unui singur colegiu se grupează vr'o 35 de deputaţi, printre cari apare pentru prima oară d. G. Panu [1]). Dar în fine majoritatea obligată de două treimi votează, cu oare care violentare a regulamentului, cele 3 colegiuri aşa cum sunt astăzi în Constituţiune, şi de reprezentarea minorităţilor nu se face pomeneală.

La chestia presei insistenţa Rosettiştilor are mai mult efect. Intr'un proces privat de calomnie, ce-l intentase creditul rural in contra zia-

[1]) La începutul carierei sale politice om de încredere al partidului liberal ca prim-procuror la tribunalul din Iaşi, avênd să redacteze de pe la sfîrşitul lui Noemvrie 1880 (când V. Conta era ministru de Culte) un ziar guvernamental, numit apoi în Iunie 1881 şef de cabinet al ministrului de interne C. A. Rosetti, iar în Dec. 1881 advocat al epitropiei Sf. Spiridon în locul d-lui T. Mândru, care trece prefect la Botoşani, d. Gheorghe Panu este la 1883 ales deputat revizionist şi se arată în Cameră aderent al lui C. A. Rosetti. In curênd se va izola de vechile partide şi va închiega noul grup al „radicalilor“, cu care însă va trece la 1897 în clubul conservator.

rului *Indépendance Roumaine* înaintea tribunalelor ordinare, nu pentru represiunea penală, care neapărat ar fi fost de competenţa juraţilor, ci numai pentru despăgubiri civile, Curtea de casaţie făcuse tocmai din motivul competenţei o divergenţă prin paritate de voturi. In această controversă pendentă, care, dacă se hotărea în sensul competenţei tribunalelor ordinare, ar fi pus oare-care frêu calomniilor private şi ar fi contribuit poate la ridicarea prestigiului presei, Rosettiştii se folosesc de ocazie pentru a cere din contră modificarea dispoziţiei constituţionale în sensul că şi despăgubirile civile să fie date în exclusiva competenţă a juraţilor. Ministerul se împotriveşte la început; Ioan Brătianu, cu experienţa a 7 ani de guvern, începuse a deveni foarte conservator, d. Dimitrie A. Sturdza nu fusese nici odată liberal, raportorul delegaţilor din Cameră, d. Stolojian, formulase articolele 24 şi 105 din Constituţiune destul de restrictiv şi le comentase şi mai restrictiv. Dar în faţa iritării Rosettiştilor guvernul şi majoritatea cedează, raportul d-lui Stolojian rămâne desminţit (vezi discursul 64), art. 105 se votează după dorinţa lui C. A. Rosetti, se admite însă ca un fel de compromis adaosul la art. 24: „(De„lictele de presă se judecă de juriu) afară de

„acele, cari s'ar comite în contra persoanei Re„gelui şi a familiei Regale sau contra Suvera„nilor statelor străine. Aceste delicte se vor ju„deca de tribunalele ordinare după dreptul co„mun“, adaos poate folositor în privinţa Suveranilor străini, pentru a evita conflicte diplomatice, dar foarte contestabil în privinţa Suveranului Ţĕrii[1]).

In sfîrşit Camera şi Senatul, în şedinţele de la 1 şi 7 Iunie, termină votarea celor 25 de articole revizuite, care se promulgă la 8 Iunie 1884.

Asupra diferitelor curente în atmosfera parlamentară din timpul desbaterilor revizioniste dau oare care lămurire discursurile 59—65 publicate în volumul de faţă. Mai mult nici nu este ne-

---

[1]) Căci ce vrea să zică o asemenea excepţie? Onoarea este mai garantată înaintea tribunalelor ordinare de cât înaintea juraţilor, de aceea calomniile în contra Regelui le dăm în judecata tribunalelor, iar calomniile în contra celorlalţi cetăţeni le lăsăm în prada incertitudinii juraţilor? Curioasă dispoziţie. Pe temeiul ei d. G. Panu, devenit adverşar al guvernului Brătianu, a fost condamnat în lipsă de Tribunalul şi de Curtea de Apel din Bucureşti (15 Aprilie şi 15 Mai 1887) la 2 ani închisoare şi 5000 lei amendă pentru insultarea Regelui prin ziarul *Lupta*, dar s'a sustras de la pedeapsă prin mergerea în străinătate, până când a fost ales deputat în Ianuarie 1888 şi, întorcêndu-se în ţară, după un scurt arest s'a vĕzut graţiat la 27 Fevruarie 1888. Exemplul nu vorbeşte în favoarea innovaţiei din art. 24 al Constituţiunii.

voie să insistăm. Toată revizuirea a fost o zadarnică frămîntare de un an şi jumătate. Sporirea numĕrului deputaţilor şi senatorilor (cu nou întrodusă diurnă a acestor din urmă) a îngreuiat fără nici o necesitate lucrările Corpurilor legiuitoare, iar calitatea discuţiilor parlamentare a scăzut în proporţie firească cu creşterea cantităţii mandatarilor; decapitarea vechiului colegiu I a făcut alegerile şi mai dependente de influenţa guvernului; licenţa presei în trivialitatea calomniilor private s'a vĕzut şi mai încurajată; ideea cu comisia legislativă s'a arătat în împrejurările date lipsită de valoare practică; numai desfiinţarea gardei naţionale a rĕmas ca merit negativ. Dacă s'ar fi introdus măcar în Constituţie inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei şi, într'o altă ordine de idei, o compunere mai cuminte a Regenţei pentru cazul minorităţii succesorului la Tron! Dar cu magistratura guvernul s'ar fi desbinat şi mai mult de C. A. Rosetti, care cerea un fel de electivitate politică, şi la marele neajuns al articolelor 88 şi 89 cu Regenţa nici nu avusese prilej să se gândească. Ele rĕmân o datorie a viitorului.

Âst-fel revizuirea de la 1884 nu poate fi judecată de cât ca opera cea mai stearpă a partidului liberal.

Cu adoptarea modificărilor constituţionale Camerele revizioniste îşi terminaseră misiunea. Inainte însă de a le disolva, guvernul le mai dă în ultimele zile o sarcină de îndeplinit: votarea domeniului Coroanei, propusă în şedinţa Camerei de la 4 Iunie 1884 sub forma iniţiativei parlamentare (generalul Lecca, N. Gane, trecut acum în partidul liberal, A. Vizanti, C. F. Robescu, etc.). Vorba despre domeniul Coroanei se lăţise cu câteva zile mai nainte. Fireşte că vechii conservatori, în coaliţia lor cu atâtea elemente nepotrivite, îl atacă de îndată prin presă, şi cu toţii se pun să exploateze în contra ministerului Brătianu această coardă de o falsă popularitate. Dar ceea ce este mai semnificativ: în prezioa propunerii îşi dau şi Rosettiştii P. Grădişteanu, Take Gianni, V. A. Urechia, Gr. Serurie, etc., demisia din Cameră, iar C. A. Rosetti şi-o renoeşte irevocabil. A doua zi demisionează şi d. Nae Pop, fiindcă nu este lăsat să vorbească de „îngrijirile Craiovenilor“ asupra proiectatului domeniu înainte de a se fi cetit chiar propunerea. Camera respinge demisia lui C. A. Rosetti, nici nu votează pe a d-lui Pop, dar primeşte pe a Rosettiştilor, şi ast-fel ruptura în partidul liberal e desăvîrşită. Cu separarea de *Românul* se înfiinţează *Voinţa Naţională* ca organ

al guvernului şi partidului „naţional-liberal" (primul numĕr la 10 Iulie 1884).

După ce, în şedinţa de la 4 Iunie, d. Vizanti ceteşte motivarea acelei iniţiative în favoarea Coroanei, Camera — în contra objecţiunilor d-lui Nicolae Ionescu — decide trecerea de urgenţă în secţiuni, unde propunerea se primeşte, se aleg îndată delegaţii, şi chiar a doua zi vine proiectul de lege în desbaterea publică. Raportor e d. Nicu Gane. DD. P. Cernătescu şi N. Ionescu combat proiectul ca fiind anti-constituţional, autorul scrierii de faţă îl susţine, precum şi trebuia să-l susţie din punct de vedere conservator (vezi discursurile 66 şi 67), iar Camera îl votează cu 77 voturi contra a 16 şi 4 abţineri.

La 8 Iunie se închide şi la 23 Septemvrie se disolvă parlamentul revizionist. Primele alegeri după noua lege electorală se fac la începutul lui Noemvrie 1884.

Momentul era hotărîtor pentru partidul liberal de la guvern, rĕmas sub excluziva conducere a lui Ioan Brătianu. Instrăinat de vechi fruntaşi liberali ca C. A. Rosetti, Dimitrie Brătianu, Mihail Kogălniceanu şi de aderenţii lor destul de numeroşi, pe de altă parte avênd în faţă opoziţia condusă de dd. Lascar Catargi şi Gheorghe Vernescu spre abţinere pe temeiul declarării

formale, afişate la 20 Iunie 1884 şi pe strade, că ei consideră Constituţiunea revizuită şi dotaţiunea Coroanei „ca o violare a pactului fundamental şi iau *angajamentul* de a lucra pentru a reintra în legalitate“, partidul guvernamental trebuia să producă în nouele alegeri cu 3 colegiuri cel puţin aparenţa, că reprezentarea parlamentară a Ţĕrii a devenit mai adevĕrată, mai independentă şi mai inteligentă, şi să se gândească totdeodată la împlinirea golului lăsat prin retragerea atâtor foşti partizani. Era chestie de existenţă pentru partid.

Din atmosfera acestei îngrijări se nasc acum două curente, care vor să ajungă la acelaş rezultat al întăririi guvernului: pe de o parte atragerea în sînul „colectivităţii“ [1]) a unor elemente tinere din cele mai capabile, care până atunci nu intraseră în cariera parlamentară, pe de alta o reformare a partidului prin unirea cu un grup de oameni politici, care, de şi puţini la numĕr, aveau însemnătatea de a fi contribuit

[1]) D. Stătescu caracterizase cu numele de „colectivitate“ pe aderenţii lui Ioan Brătianu, care — în urma desbinării — nu mai puteau monopoliza expresia de partid naţional-liberal. Cu această poreclă, ca şi cu „sub cuvînt de epizootie“ din Mesagiul de la 15 Noemvrie 1881 şi cu fraza „opoziţia a pierdut dreptul la protecţia legilor“, d. Eugenie Stătescu a îmbogăţit dicţionarul politic al României contimporane.

la schimbarea direcţiei guvernului în politica externă. Acest grup erau junimiştii sub conducerea d-lui P. Carp.

In privinţa dintâi, mai ales după îndemnul d-lui Câmpineanu şi sub auspiciile d-lui Stătescu sunt aduşi pentru prima oară în Cameră dd. Take Ionescu, C. C. Arion, Al. Djuvara şi (ceva mai târziu) C. Dissescu; în privinţa a doua Ioan Brătianu, cu deosebita stăruinţă a d-lui Dimitrie A. Sturdza, propune d-lui P. Carp, şi alături de d-sa d-lor Teodor Rosetti şi T. Maiorescu, intrarea în minister. La 14 Iunie 1884 des de dimineaţă, într'o odae a otelului Broft, unde trăsese d. Carp chiemat din străinătate, se încinge între Ioan Brătianu, d. Carp şi autorul scrierii de faţă o lungă desbatere. Ministrul-prezident o începe prin declararea, că partidul său nu mai poate rĕmânea în starea în care se află, arată motivele desbinării de C. A. Rosetti şi propune reconstituirea guvernului cu junimiştii. Noi rĕspundem, că în principiu, după proclamarea Regatului prin liberali şi faţă de necesitatea preschimbării vechilor partide, nu vedem o greutate absolută în conlucrarea cu un partid liberal reformat, dar că prima condiţie este adoptarea şi punerea în lucrare a programului de reorganizare internă, indicat de noi în contra-adresă de la 3 Decem-

vrie 1881. — Brătianu primeşte. — Domnul Carp adaogă îndată a doua condiţie, cea mai urgentă în împrejurările de atunci: reforma Băncii Naţionale pe temeiul etalonului de aur, pentru stîrpirea agiului, care amenința finanțele statului. —Brătianu rĕspunde, că aici trebue să se consulte cu amicii sĕi. —Mai cerem însfîrşit încetarea „satrapiilor" din districte (vezi discursul 70) şi, odată cu intrarea d-lui Teodor Rosetti în minister, dacă ar primì, o prealabilă înţelegere şi asupra numirii celorlalţi colegi, iar când Brătianu ne vorbeşte de Radu Mihai (pe atunci numai prefect al poliţiei), noi îl declarăm inacceptabil. —Brătianu, de altminteri în tot decursul desbaterilor de cea mai simpatică înfăţişare, se arată foarte mirat: prea fusese deprins cu omnipotenţa în partidul sĕu. —La sfîrşitul convorbirii autorul scrierii de faţă îi exprimă impresia, că încercarea d-sale nu va izbutì. (Vezi discursul 77).

Şi în adevĕr după câte-va alte întruniri între dd. Brătianu, Sturdza, Carp şi Rosetti, tratările sunt şi rĕmân întrerupte. Brătianu declară, că nu poate primì atâtea condiţii a le junimiştilor, iar junimiştii rĕspund, ca fără aceste condiţii nu poate fi vorba de o înţelegere cu partidul liberal.

Din nouele alegeri de la Noemvrie 1884 ies deputaţi junimiştii P. Carp, care după îndeplinirea scopului misiunii sale de la Viena se întorsese definitiv în ţară, V. Pogor, Iacob Negruzzi, D. A. Laurian (redactorul *României libere* declarate de la 16 Ianuarie 1885 organ junimist), I. M. Melik, I. Ianov, Teodor Nica, B. Bossy şi autorul acestei scrieri, iar senatori dd. Dimitrie G. Rosetti, Leon Negruzzi şi I. Diamandi. Dintre alţi deputaţi aleşi pentru prima oară se alipesc de junimişti dd. Al. Marghiloman şi Toma Cămărăşescu.

Se hotărăşte şi Mihail Kogălniceanu să-şi pue candidatura la colegiul I din Brăila şi este ales. Pe când toţi ceilalţi membri ai opoziţiei coalizate (numite după contropirea cu grupul Dimitrie Bratianu din Noemvrie 1885 „opoziţia-unită") persistă în declararea de abţinere, Kogălniceanu recunoaşte greşala acestei tactice şi intră in Cameră ca adversar al lui Ioan Brătianu şi al celor ce s'au apropiat de el. Pe tinerii liberali, întroduşi de dd. Câmpineanu şi Stătescu, când îi vede defilând la discuţia Adresei întru lauda lui Brătianu, îi compară cu Irozii din Vicleim; pe junimişti îi atacă pentru susţinerea guvernamentală a alegerii lor şi le declară poziţia echivocă. Discursul 68 de mai jos rěspunde

la acest atac, şi discuţiile şi voturile parlamentare dovedesc din prima zi, cu câtă independenţă junimiştii înţelegeau să-şi menţie atitudinea lor de opozanţi, cunoscută de mai nainte. Anume asupra *agiului* noul deputat junimist, d. Teodor Nica, pe temeiul ideilor d-lui P. Carp şi a convorbirilor cu d. T. Rosetti, publică la 1886 importantul său studiu cu acelaş titlu, si aici condamnă fundarea Băncii Naţionale pe stokul de argint, care tocmai fusese o cauză principală a ruperii tratărilor cu Brătianu.

In afară de aceste lămuriri ale atitudinilor politice, activitatea parlamentară în toată legislatura următoare de 4 ani lâncezeşte cu desăvîrşire. In loc ca partidul liberal de la guvern, redus acum după deslipirea atâtor foşti aderenţi şi după neizbutita încercare cu junimiştii la singurele sale elemente, să solicite în ele cea mai intensivă încordare la muncă şi să găsească priceperea şi energia cerute pentru opera de legislaţie organică, toate promisiunile de reforme de prin Mesagii remân neîmplinite. Proiecte peste proiecte, anteproiecte şi propuneri se discută în diferite comisii prealabile, *ut aliquid fieri videatur*, d. Dimitrie A. Sturdza pune vr'o 3 ani de-a-rîndul o stăruinţă grozavă în pregătirea reformei învăţămîntului public — toate rĕmân zădărnicite şi nu trec peste

stadiul preliminar. Se promulgă numai la 12 Aprilie 1887, sub ministerul de justiţie al d-lui E. Stătescu, un Cod de comerţ tradus din italieneşte după tipicul fabricei de legi din vremea Statutului lui Cuza-Vodă. Despre o adevĕrată şi largă împroprietărire a ţĕranilor prin vinderea de loturi mici din domeniile Statului, pentru care domenii se crease la 30 Martie 1883 un minister deosebit cu I. Câmpineanu ca prim titular, despre vre-o reformă decentralizătoare a legilor comunale şi judeţene, despre inamovibilitatea magistraturei... nimic! Nici măcar simpla îngrijire de a da tinerelor capacităţĭ întroduse în partid prilejul la o activitate mai conformă cu legitima lor ambiţie nu se vede în guvern, şi după cât-va timp dd. Take Ionescu, C. C. Arion şi Al. Djuvara se deslipesc şi ei de majoritate şi trec în opoziţie.

In golul lăsat prin o aşa de nepilduită inacţiune legislativă se întinde şi mai mult exploatarea situaţiilor publice în folosul privat al celor ce susţin guvernul. Cât de departe trebue să fi mers lucrurile se poate înţelege din faptul, că însuş Ioan Brătianu printr'o izbucnire iresistibilă de sinceritate exclamă încă la 25 Martie 1884 în plină şedinţă a Camerei: „Cu toate neorînduelile ce s'au făcut — asasinate, procese

scandaloase — am tăcut şi am luat rĕspunderea“ [1]).

Cum se poate explica îngăduirea unei asemenea situaţii din partea lui Brătianu? — Nu e vorbă, delicată în materie de bani nu a fost democraţia nici-odată, şi milionul „pentru încurajarea virtuţilor civice“, alături de certe recompense „reversibile“, sunt curioase simptome de slăbire a respectului pentru decenţa publică.

Dar în definitiv Brătianu era om cinstit, şi acum se afla în joc intreaga situaţie politică a liberalilor, la a căror întărire lucrase toată viaţa. Să fi fost el încă de pe la 1884 atins de începuturile boalei, care nu mult după căderea lui de la guvern i-a curmat zilele? (In convorbirea de la 14 Iunie 1884, relatată mai sus, autorul acestei scrieri observase cu surprindere la Brătianu un fel de absenţe intermitente, eclipsuri de câte-va secunde a le atenţiei). Să fi fost el aşa de sceptic în privinţa partizanilor sĕi, pe care nu-i prea cruţase nici în convorbirea de la 14 Iunie, încât să prefere inacţiunea lor legislativă unei acţiuni, în valoarea căreia nu avea încredere?

Dacă este să judecăm numai politiceşte, ne pare, că evidenta lâncezire parlamentară prove-

[1]) Aşa sunt reproduse, cu oare-care atenuare, cuvintele ministrului-prezident în *Monitorul oficial*.

nea din convingerea, ce o dobîndise Brătianu în urma întrevederii cu Bismarck la Gastein, că un nou rĕsboi era iminent, de astă-dată în contra Rusiei, — rĕsboi pe care Brătianu îl prevedea din toamnă în toamnă pentru primăvara următoare. Regele, mai exact apreţiator al politicei internaţionale, va fi căutat să combată prevederea lui Brătianu. Tocmai încheerea triplei alianţe cu alipirea Romániei era un mijloc puternic pentru garantarea păcii. Brătianu însă persista în părerea sa, şi atunci se explică întru câtva, cum de i se depărtase gândul de la reformele interne. (Vezi şi pag. 17 de mai sus).

Dealtminteri, în legătură cu noua politică externă, i se impun multe alte preocupări. Unirea revoluţionară a Rumeliei cu Bulgaria (6 Sept. 1885), rĕsboiul între Sêrbia şi Bulgaria (2—16 Noemvrie 1885), terminat prin pacea de la Bucureşti din 19 Fevruarie 1886, înstrăinarea Bulgariei de Rusia, detronarea Principelui Alexandru Battenberg la 9 August 1886, agitările ministrului Rusiei din Bucureşti, Hitrovo, în urma cărora mulţi agenţi ai poliţiei ruseşti, ascunşi sub înfăţişarea de iconari, jugănari, etc., trec în Bulgaria şi caută să se încuibeze şi în Româ-nia; atentatul, ajutat de ei, în contra prefectului Mantov din Rusciuc (19 Martie 1887); intenţia

regenţei Stambulov-Karavelov-Mutkurov de a ajunge la unirea personală a Bulgariei cu România sub Regele Carol[1]); urcarea Principelui Ferdinand de Coburg pe tronul Bulgariei (25 Iunie 1887) şi aţiţările ruseşti în contra lui: toate aceste evenimente reclamă cea mai incordată atenţie a guvernului român.

Or-care ar fi fost cauzele atitudinii lui Brătianu, stagnarea Corpurilor Legiuitoare şi întinderea corupţiei administrative sporesc nemulţumirile în ţară; opoziţia din Cameră creşte, şi tonul mai agresiv al discursurilor de la sfîrşitul volumului de faţă oglindeşte agravarea situaţiei. Opoziţia-unită primeşte prin Dimitrie Brătianu nota amară a unei duşmănii de familie, şi de pe la Mai 1886 convoacă în oraşele din provincie întruniri publice, care au un rĕsunet din ce în ce mai puternic. Toate incidentele sunt exploatate pentru excitarea spiritelor; după sen-

---

[1]) Vezi şi vol. II, pag. 116. Dar de astădată Rusia pare a fi ameninţat cu ruperea relaţiilor diplomatice în asemenea cas, cel puţin dacă se poate pune temei pe actele publicate de Iacobsohn. Vezi *Geheime Documente der russischen Orient-Politik, nachdem in Sofia erschienenen russischen Original herausgegeben von R. Leonow* (Lipsca, editor Arwed Strauch) şi în deosebi la pag. 150—155 adresa confidenţială a lui Hitrovo de la 20 Mai 1887 şi telegrama cifrată a ministrului de externe din Petersburg de la 10 Iunie 1887.

zaţia produsă în Septemvrie 1885 prin expulsarea câtor-va Români Transilvăneni[1]) (expulsare cerută de d. Dimitrie A. Sturdza şi pe atunci cu atât mai surprinzĕtoare, cu cât tot d-sa îndemnase şi sprijinea pe d. Ioan Slavici la redactarea *Tribunei* din Sibiu începută la 15 Aprilie 1884), vine convenţia consulară cu Germania, încheiată la 22 Mai 1886, care stîrneşte atâta rezistenţă în opinia publică, încât guvernul e nevoit să o retragă din Cameră (Iunie 1886)— prima atingere gravă a autorităţii sale înafară şi înnăuntru. Acum şi d. Fleva, totdeauna pornit spre agitare, îşi dă demisia de la Primărie (5 Iunie 1886) şi trece la adversari, iar tinerii deputaţi liberali încep a ataca guvernul cu vioiciune, mai ales d. Alexandru Djuvara pe d. Eugenie Stătescu.

Ioan Brătianu, dominat de simţimîntul omnipotenţei sale, se arată tot mai rar în Cameră; la atacurile opoziţiei or nu rĕspunde de loc, or rĕspunde cu violenţă: pe d. Flevă il numeşte „butoi fără fund", lui Kogălniceanu îi zice că-i dă „tot ce-i cere". Inchis în micul cerc al unei camarile de familiari, el se ocupă de toate amănuntele administraţiei şi devine cu atât mai inacce-

---

[1]) Ciurcu tatăl şi fiul, Ocăşanu, Secăşanu.

sibil la observăriie puţinilor membri independenţi din partid, cu cât toţi ceilalţi l-au deprins la cea mai oarbă supunere. Semnalul îl dase de mult d. Dimitrie A. Sturdza prin cuvintele rostite de pe banca ministerială: „Or de câte ori d. Brătianu mě va chema pe această bancă, voi venì, şi de îndată ce-mi va zice: e bine să lucrezi aiurea şi să vie altul în locul d-tale, totdeauna voi face aşa“. (Şedinţa Camerei de la 11 Noemvrie 1882).

Pe lângă aceste, pentru nefericirea partidului liberal, C. A. Rosetti moare la 8 Aprilie 1885, iar câţi-va membri mai marcanţi se věd siliţi să se retragă din luptă, Gheorghe Chiţu e atins de o boală incurabilă, peste puţin Ioan Câmpineanu are aceeaş soartă; mai târziu starea sănătăţii condamnă şi pe d. Eugenie Stătescu la rezervă.

Viaţa constituţională este ca şi paralizată. Brătianu îşi face şi îşi desface miniştrii de la Florica fără nici o explicare parlamentară; după admiterea în Cabinet a lui Radu Mihai (2 Fevruarie 1885), căruia la 1887 îi încredinţează chiar ministerul de interne, are nefasta inspirare de a numì pe generalul Alexandru Anghelescu ministru de rěsboi (21 Fevruarie 1886.— Vezi şi vol. II, pag. 99).

In proporţia, în care se întind manifestările

de nemulţumire, creşte şi violenţa încercărilor de reprimare din partea celor de la guvern. După un nou atentat încontra ministrului prezident, la 4 Septemvrie 1886, în care din norocire arma lui Stoica Alexandrescu nu atinge decât placa bandajului d-lui C. F. Robescu, procurorii printr'o instrucţie absurdă caută să implice între culpabili împreună cu d. Oroveanu şi pe Dimitrie Brătianu. Iar a doua zi, sub pretextul că sunt „cetăţenii indignaţi", o ceată de bătăuşi, organizaţi de Primărie, năvălesc asupra câtor-va redacţii de la ziarele opoziţioniste din Capitală (vezi discursul 76) [1].

Faptul, că sub un regim „liberal" s'a putut comite o asemenea agresiune încontra presei după îndemnul unei administraţii publice, este poate indiciul cel mai clar al decadenţei partidului din acest timp. Dacă trăia C. A. Rosetti, cu toată înstrăinarea sa de guvern, vandalismul de la 5 Septemvrie nu se întîmpla.

Dar violenţa naşte contra-violenţă. Sângeroase încăerări pe stradă se produc la alegerile comunale din Botoşani (1 Noemvrie 1886), ele se repetă (5 Mai 1887) la Galaţi, apoi la Buzĕu, la

---

[1]) Atacul s'a făcut cu îngăduirea poliţiei, dar pare a fi fost plănuit de Ioan Câmpineanu, pe atunci primar. Prefectul poliţiei, d. D. Moruzi, erea prea cuminte pentru aşa ceva.

Turnu-Severin, la Rîmnicu-Vâlcei. Ministrul de externe d. M. Pherekyde provoacă la duel pe d. N. Fleva şi-l răneşte (14 Ianuarie 1887). La intrarea solemnă a Regelui în Iaşi pentru sfinţirea Bisericei Mitropolitane (22 Aprilie 1887) alte scene de bătăi şi răniri între agenţii poliţiei şi cei puşi de opoziţie ca să fluere (dd. Costea P. Balş, G. M. Şendrea, C. Penescu, etc.). Sosirea la Iaşi este precedată de un afiş al Comitetului opoziţiei-unite locale, îndemnând pe cetăţeni să nu întîmpine pe Rege, care ar fi numai Regele unei „coterii politice". Printre cei semnaţi pe afiş (Alexandru C. Mavrocordat, Iancu Corjescu, Scarlat Pastia, Alecu Balş, Alex. D. Holban, Panaite Balş cu fii, Nicu Ceaur Aslan, etc.) se află şi profesorii universitari Gheorghe Mârzescu şi Miltiade Tzony. Pentru acest fapt ministrul Cultelor, d. Dimitrie A. Sturdza, îi dă în judecata universităţii din Bucureşti şi cere destituirea lor, însă juriul universitar (compus din doctorii Kalinderu, Măldărescu, Suţu şi din dd. Cernătescu şi Crăciunescu) îşi declină competenţa de a judeca acest delict politic (13 Iunie 1887). In lista apărătorilor figurează dd. N. Ionescu, G. Vernescu, N. Fleva, Alexandru Lahovari, G. Pallade, iar când acuzaţii ies din edificiul universităţii cu acel verdict favorabil lor, sunt duşi

în triumf la clubul „Unirea“, unde dd. N. Fleva, Alexandru Lahovari şi G. Pallade ţin discursuri pentru lauda lor şi „însufleţirea“ studenţilor adunaţi acolo.

Era cu neputinţă ca parlamentul să nu se resimtă de această strămutare a luptei politice pe terenul manifestărilor de stradă. Rare ori se mai aude o discuţie convenabilă; pe când între deputaţii guvernamentali d. Dimancea de la Piteşti câştigă ascendent şi ajunge chiar la Vice-prezidenţa Camerei (precum la 1898 va ajunge d. Iepurescu de la Giurgiu), între deputaţii din opoziţie se semnalează d.. Pallade de la Bĕrlad prin neînfrînarea limbagiului sĕu, de a cărui exuberanţă majoritatea nu poate scăpa decât părăsind sala de şedinţe, iar alţi tineri liberali, ca d. Caton Lecca de la Bacău, întroduc obiceiul de a întrerupe pe ministrul-prezident prin izbirea băncilor cu capacele de pe saltare. La prima ivire a acestei necuviinţe, Ioan Brătianu tresare într'un gest de desgust — o neuitată scenă de tragică ironie în mult frămîntata noastră viaţă parlamentară.

Nu mai e acum vorba de meritele lui Brătianu din trecut; cele mai învierşunate atacuri le primeşte de la foştii sĕi partizani. Domnii Gheorghe Mârzescu şi Mildiade Tzony îşi înti-

tulează broşura despre procesul dumnealor „Regimul corupţiunii şi al teroarei sau Guvernul domnului I. C. Brătianu“ (Iaşi, tipografia naţională, 1888), şi „sinistrul bĕtrân“ este calificarea obişnuită a încăruntitului bărbat de stat. Nu se mai ţine seamă de stăruinţa sa pentru întinderea căilor ferate, a scoalei de poduri şi şosele şi a institutelor de credit, nici de importanta lucrare a fortificaţiilor, începută pe teren la 10 Septembrie 1884 (încontra căreia, prin o nouă greşeală, se declară opoziţia-coalizată): se accentuează numai părţile rele a le administraţiei sale, viziriatul, satrapiile, creşterea agiului, corupţiunea.

Şi Ioan Brătianu tot nu vrea să înţeleagă, că venise momentul retragerii, venise de mult. Uitând marele adevĕr zis de Bismarck la Versailles în faţa delegaţilor francezi: *la patrie veut être servie et non pas dominée*, el persistă cu ori ce preţ la guvern, şi mulţi din partizani sunt convinşi, că Brătianu e ministru pe viaţă.

Rezultatul persistenţei este o agravare caracteristică în lupta dintre guvern şi opoziţia-unită: atacurile îşi urcă ţinta şi, trecĕnd peste capetele miniştrilor, se îndreptează spre capul Statului. Incidentele menţionate cu sosirea Regelui la Iaşi şi cu procesul d-lor Mărzescu şi Tzony sunt

o dovadă. Mai nainte încă se aratase un simptom de degenerare al mişcării constituţionale. Intre tinerii conservatori, cari urmau pe d. Lascăr Catargi, începuse de pe la 1885 să se distingă d. Nicu Filipescu prin cea mai vie activitate. D-sa fundase ziarul *Epoca*, în jurul căruia ştiuse să grupeze mulţi alţi tineri inteligenţi. La un banchet pentru aniversara fundării ziarului, d. Ressu de la Galaţi, localizând fraza lui Gambetta *se soumettre ou se démettre*, vorbeşte de Rege cu cuvintele „să se plece sau să plece.“ (23 Noemvrie 1886) şi este felicitat în cercul *Epocei* de atunci.

Pe acest povîrniş alunecă acum mişcarea politică din ce în ce mai mult.

La 15 Noemvrie 1887, în momentul în care Regele ceteşte în cameră mesagiul pentru deschiderea ultimei sesiuni a legislaturei de patru ani, opoziţia-unită distribue pe stradă un manifest către cetăţeni, un fel de contra-mesagiu, care se termină ast-fel:

> Ţara pare asvîrlită în grozava alternativă de a alege între Despotism şi Revoluţiune.
>
> Dar nu.
>
> Un factor important există încă în sistemul nostru constituţional, Regele are dreptul şi datoria de a veghia la libera expre-

siune a voinţei alegĕtorilor, la exerciţiul franc şi sincer al acestui drept de Suveranitate naţională.

El este în drept şi dator să înlăture de la prezidarea alegerilor un guvern prevaricator, sugrumător al tuturor libertăţilor, falsificator al tuturor principiilor, înjositor şi pervers, care nu se menţine de cât prin corupţiunea ridicată în sistem şi prin cinismul forţei brutale.

El ştie, trebue să ştie, că alegerile sub acest guvern nu pot fi de cât o parodie neruşinată, sau o dramă sângeroasă.

Suveranul, căruia Ţara i-a încredinţat destinele sale, ştie, trebue să ştie, că dacă nu-i va cruţa această dureroasă încercare, Poporul Român, bland şi lung îndurător, va arunca în fine rĕspunderea, nu asupra acelora ce înconjoară Coroana, ci asupra Aceluia ce o poartă!

Subscris este manifestul de „capii opoziţiunii-unite“ Dimitrie Brătianu, Lascar Catargi, G. Vernescu şi de „Delegaţiunea Comitetului executiv al opoziţiunii“ General Florescu, N. Fleva, Alexandru Lahovari, Constantin Boerescu, Petre Grădişteanu, G. Pallade.

In aceeaş seară se adună la d. Take Ionescu, in strada Ştirbei-Vodă, deputaţii opozanţi de toate nuanţele, dd. N. Fleva, C. C. Arion, Al.

Djuvara, Caton Lecca, etc. şi junimiştii P. Carp, Al. Marghiloman, Laurian, Nica, Stroici şi Maiorescu. Se fac încercări pentru atragerea junimiştilor în opoziţia-unită, precum se mai făcuseră la inceputul anului de Alexandu Lahovari şi de alţii cu succesul de a fi readus atunci sub conducerea d-lui Lascar Catargi pe dd. Pogor, Leon şi Iacob Negruzzi, Dimitrie G. Rosetti şi I. Diamandi. Domnul Carp însă declară, că nu numai nu va intra în opoziţia-unită, ci din contră, după manifestul ei de astăzi, refusă or ce împreună-lucrare cu deputaţii din Cameră, care aprobă un asemenea pamflet. La declararea d-lui Carp se asociază şi ceilalţi junimişti prezenţi. Faţă însă cu părăsirea din partea atâtor amici de la Iaşi, d. Carp nu se mai poate considera ca şef de grup şi, cu sinceritatea sa obişnuită, o şi declară peste două zile în şedinţa publică a Camerei, în care — pe acest motiv — demisionează din comisia Adresei. Cu atât mai neclintiţi remân în jurul d-lui Carp ceilalţi deputaţi junimişti (afară de d. Alexandru Marghiloman, care mai târziu subscrie apelul din seara de 14 Martie 1888, despre care vom vorbì mai jos). Tocmai supra-excitarea spiritelor trebuia să învedereze în curînd necesitatea unor oameni cumpătaţi,

care păstrau respectul ordinei constituţionale şi nu o compromiteau prin agitări de pe stradă.

Situaţia guvernului devine intolerabilă. In zadar Ioan Brătianu disolvă Camera la 19 Decemvrie 1887, în zadar alegerile de la 23—25 Ianuarie 1888 îi dau cea mai mare majoritate. Cu slăbiciunea colegiilor electorale din Ţara noastră, majorităţile guvernamentale nu însemnează nimic în momentele de criză; din contră ele aţîţă şi mai mult opinia publica prin contrastul între aparenţă şi realitate.

Intrunirile opoziţiei-unite din Bucureşti sunt regulat urmate de manifestări provocătoare. Pe de altă parte corupţia partidului guvernamental îi sapă existenţa; strigătul de onestitate resună pretutindeni. Un cas concret se prezentă în administraţia ministerului de rĕsboi: se constată abuzuri cu furniturile armatei. Insă deabia stăruinţa a vr'o 14 ofiţeri (căpitanul Dimancea, colonelul Serghie Voinescu, etc.) sileşte pe Brătianu să dea în judecată pe generalul şi pe colonelul Maican-Dumitrescu (2 Fevruarie 1888). Instrucţia dovedeşte şi complicitatea generalului Alexandru Anghelescu. Pe acesta, ca fost ministru de rĕsboi, îl trimite Senatul (23 Fevruarie şi 16 Martie) înaintea Curţii de ca-

ţie. Toţi trei sunt în definitiv condamnaţi la închisoare.

Acum însfîrşit Ioan Brătianu începe să simtă, că nu mai poate merge înainte, şi vrea se cedeze guvernul. In sara de 21 Fevr. 1888 Beizadea Dimitrie Ghica convoacă la d. P. Carp pe d. Teodor Rosetti şi pe autorul scrierii de faţă şi le propune formarea unui minister cu ei, cu d. Menelas Germani, cu Prinţul Alexandru Stirbei, împreună cu dd. Sturdza şi Pherekyde, luaţi din Cabinetul Brătianu; o asemenea combinare ar avea, după încredinţarea lui Brătianu, sprijinul Camerei. Domnul Carp insistă în prima linie asupra imediatei reformări a Băncii Naţionale pentru a scăpa finanţele de agiul exorbitant. După două zile combinaţia cade; Brătianu declară, că reforma Băncii ar fi respinsă de majoritatea sa. Beizadea Mitică mai încercară o altă compunere ministerială cu Protopopescu-Pake, profesorul Al. Şendrea, etc., dar tocmai pe când noii candidaţi aşteptau la Eforia Spitalelor ora fixată pentru a depune jurămêntul înaintea Regelui, combinarea se zădărniceşte din cauza refuzului d-lui Germani de a participa.

Mişcarea publică este întreruptă prin călătoria Regelui (1—13 Martie 1888), care se duce la Berlin pentru înmormêntarea Impĕratului Wilhelm.

In zioa plecării, 1 Martie, Brătianu e nevoit să-şi schimbe câţi-va miniştri, si în locul d-lor Eugenie Stătescu, Radu Mihai şi Vasile Gheorghian se numesc *in extremis* dd. Constantin Nacu la interne, Take Gianni la justiţie şi Nicu Gane la domenii. Se vede, că Ioan Brătianu şi d. Dimitrie A. Sturdza tot nu-şi dau pe deplin seamă de inevitabila necesitate a retragerii, un simplu rĕspuns de politeţă al Principelui Bismarck la o telegramă a ministrului-prezident Brătianu este cu nechibzuinţă interpretat ca o încurajare la guvern.

Dar în chiar zioa întoarcerii Regelui în ţară, Duminecă 13 Martie 1888, se ţine o nouă întrunire zgomotoasă a opoziţiei-unite la „Orfeu".

A doua ḑi, Luni, aniversara proclamării Regatului, manifestările continuă. De astă dată soldaţii ocupă sala „Orfeu". Publicul gonit pătrunde cu grămada de prin dosul stradei Academiei în curtea Palatului, strigând „jos Brătianu". In înghesuiala produsă prin şarjele jandarmilor călări sub comanda d-lui Fănuţă, se sloboade un pistol, mulţimea năvăleşte spre scara palatului, geamul de la uşa intrării se sparge, se întîmplă multe răniri. Printr'o nenorocită co-incidenţă, pentru aceeaş seară e pregătit în sala teatrului naţional un banchet dat lui Ioan Brătianu de comercianţii

capitalei. Invitaţii la sinistrul ospăţ se strecoară prin cordonul militar, care încunjură toată piaţa. In acelaş timp opoziţia-unită rĕspândeşte în public un apel „către Cetăţenii Capitalei“:

> Guvernul a provocat astă-zi măcel. Aniversara proclamării Regatului Român a fost pătată de sânge!
>
> Pe când poporul era măcelărit pe uliţe, în sala Teatrului, la adăpostul unui cordon de baionete, îmbuibaţii regimului, beţi de sânge şi de trufie, serbătoreau gloria şefului lor.
>
> Cetăţeni!
>
> Sângele fraţilor voştri n'a curs în zadar.
>
> Curaj înainte, pentru lege şi pentru Ţară!

Apelul poartă vr'o 50 de semnături din opoziţia-unită, pe lângă cele ştiute a le capilor şi comitetului executiv, cu dd. N. Fleva, P. Grădişteanu, G. Pallade etc., şi pe acele a le d-lor N. Blaremberg, Prinţul Alexandru Ştirbei, Take Ionescu, Al. Djuvara, Nicu Filipescu, Ioan Lahovari, Caton Lecca, Gheorghe Panu, a le d-lor Mârzescu şi Tzony, Ressu şi Robescu, a le d-lor Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi şi Alexandru Marghiloman.

Lipseşte semnătura d-lui Menelas Germani,

care demisionase din comitetul şi clubul conservator.

În dimineaţa zilei următoare, Marţi 15 Martie, se văd pe uliţe mici placarde, încadrate în negru, cu inscripţia redactată de d. Fleva:

> **In semn de doliu**
> pentru
> **Sângele nevinovat vĕrsat eri de guvern**
> Deputaţii opoziţiunii
> vor merge azi în corpore, pe jos cu capetele descoperite, de la clubul „Unirea" de pe Bulevard la Cameră.

Pe la amiazi, procesiunea anunţată începe a se mişca încet. Puţin numeroasă până în strada Carol, ea creşte de la podul Dîmboviţei încolo şi ajunge în grămadă compactă la bolta de sub turnul Mitropoliei. Aici se vede oprită de sergenţi şi vânători cu un procuror înaintea lor. Numai deputaţii sunt lăsaţi să pătrundă. Se produce o mare învălmăşală. O companie de vânători înaintează din ceailaltă parte a Mitropoliei şi ocupă curtea dealungul intrărilor Camerei. In momentul, în care d. N. Fleva urcă treptele dinaintea uşei rezervate deputaţilor, se aud de-

tunături de puşcă şi de revolver. Alături de d-sa, un uşier al Camerei, lovit de glonţul unui soldat, cade mort; peste sângele lui, împroşcat în tindă, trebue să treacă deputaţii, care mai sosesc. In faţa cadavrului d. Carp apostrofează pe ministrul Sturdza cu o violenţă, care pentru mult timp le-a întrerupt relaţiile personale. In chiar sala şedinţelor o scenă ne mai pomenită: printre deputaţii emoţionaţi la culme, sub strigătele de spaimă ale damelor de la tribună, înaintează deodată procurorii şi judecătorii de instrucţie, şi încep să caute după arme în buzunarele mandatarilor naţiunii bănuiţi de opoziţie. Prezidentul Camerei, generalul Lecca, precum chiemase armata în curtea Mitropoliei, îngăduise şi profanarea Adunării. Deputaţii Fleva şi Filipescu se văd arestaţi sub pretext de flagrant delict şi conduşi în temniţa de la Văcăreşti. Era vorba să se arunce asupra lor vina omorului.

Analele parlamentare ale altor ţări de o sută de ani încoace cuprind şi ele multe scene de violenţă, dar e violenţa de fapt a deputaţilor între ei sau a forţei militare în contra lor. Insă ca sub aparenţa Legalităţii judecătoreşti să pătrundă magistraţii în Adunarea legiuitoare pentru a începe încontra deputaţilor cu grămada o in-

strucţie penală: acest spectacol a fost rezervat Romàniei sub un regim liberal.

La începutul ministerului Brătianu în 1876, deputaţii delegaţi ai comitetului de acuzare, prin o procedare jacobină, violează dreptul magistraţilor; la sfîrşitul ministerului Brătianu în 1888 magistraţii dependenţi de ministerul justiţiei, prin o procedare reacţionară, violează dreptul deputaţilor.

Ce mai rĕmânea după un asemenea extrem?

Consiliile de miniştri nu se mai ţin decât sub paza soldaţilor postaţi în dosul edificiului din strada Academiei.—La 20 Martie izbucneşte în satele din jurul Capitalei şi revolta ţĕranilor.—In prezioa izbucnirii Ioan Brătianu demisionează.

Se mai pierd 48 de ore cu o nouă încercare a Prinţului Dimitrie Ghica, dar Marţi în 22 Martie 1888, la 5 ore după amiazi, ministerul junimist cu prezidentul Teodor Rosetti la interne şi d. P. Carp la externe depune jurămêntul în mânile Regelui.

Formalităţile pentru liberarea deputaţilor arestaţi erau făcute în aceeaşi zi, şi pe la 6 ore seara, sub o ploae torenţială cu fulgere şi grindină, mii de oameni însoţesc pe d. Nicolae Fleva în triumf prin uliţele Capitalei. Noul ministru de interne se duce la Ioan Brătianu, în casa

din strada Colţei, pentru a lua la faţa locului mĕsurile de ocrotire încontra unei posibile agresiuni.

Ast-fel se sfîrşeşte regimul de 12 ani al lui Ioan Brătianu. Ieşit din agitările coaliţiei de la Mazar-Paşa, adus la guvern prin insuficienţa ministerului conservator din anii 1875—76, el ajunge la culmea puterii prin proclamarea Regatului după un rĕsboi glorios, se slăbeşte în revizuirea Constituţiunii şi cade, cu ocazia turburărilor opoziţiei-unite, din cauza propriilor sale greşeli în ultimii ani.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1881—1888

54.

Asupra tezaurului de la Petroasa.

(Şedinţa Camerei de la 2 Decemvrie 1881).

Ministerul din acel timp.

I. C. Brătianu, prezident şi rĕsboi.
C. A. Rosetti, interne.
E. Stătescu, externe şi *ad-interim* justiţie.
G. Chiţu, finanţe.
Colonel Dabija, lucrări publice.
V. A. Urechia, culte.

In prezioa începerii furtunoaselor desbateri ale Camerei asupra rĕspunsului la Mesagiul Tronului pentru deschiderea sesiunii legistative 1881 — 1882, în cari desbateri chestia Dunării şi contra-proiectul adresei „junimiştilor“ au fost obiectele principale, mi-

nistrul cultelor, d. V. A. Urechia, aduce în discuţie o cerere de credit pentru imprimarea stampelor alăturate publicării lui Alexandru Odobescu asupra tezaurului de la Petroasa.

D-lor deputaţi, în capul ministerului instrucţiunii publice, când s'a început această lucrare, era cel ce vĕ vorbeşte acum. D-v. aţi avut ocazie să vĕ ocupaţi în această Cameră de repararea bisericei catedrale de la Curtea de Argeş. In legătură cu acest fel de lucrări începute tot atunci, trebuia să se facă ceva şi pentru un alt monument preţios, pe care-l avem în muzeul nostru, aşa numitul tezaur de la Petroasa.

Ştiţi cu toţii, că acest tezaur a atras de mult atenţia deosebită a lumeĭ învăţate, ca o împreunare de obiecte de cea mai mare valoare, în parte chiar unice în felul lor. De exemplu probele de ceea ce se numeşte *orphévrerie cloisonnée*, cum sunt conţinute în aşa zisa *cloşcă* a acestui tezaur, sunt de o extremă raritate în Europa pentru acel timp. Inaintea găsirii tezaurului nostru era mai ales coroana şi mânerul spadei lui Carol-cel-Mare, care erau mai cunoscute ca lucrate în aşa mod; însă aceste obiecte erau de la sfîrşitul secolului al 8-lea sau de la începutul secolului al 9 lea; pe când tezaurul

nostru de la Petroasa coprinde obiecte din secolul al 4-lea sau al 5-lea. Căci, d-lor, ceea ce mai dă tezaurului de la Petroasa o deosebită valoare şi permite a-i fixa până la un punct oare-care şi epoca, este pe lângă brăţara cu o inscripţiune în rune, mai ales cupa cu cele mai interesante, dacă nu cele mai frumoase figuri pe ea, în mijloc o figură cu animale culcate în jurul ei, poate Freya, împrejur un lanţ de alte figuri. Aceste figuri după lucrarea în aur se arată a fi făcute de artizani bizantini şi dovedesc arta grecească în decadenţă; iar după cuprins par a reprezenta tipuri din mitologia nordică. Mai ales figura repetată a unui om cu o pasĕre lângă cap, pare a reprezenta pe Odin, căruia vulturul îi era simbol de atot-ştiinţă.

Aceasta ne face să presupunem că tezaurul nostru a fost îngropat pe malurile Buzĕului în timpul Vizigoţilor sau mai nainte a Ostrogoţilor, adică în timpul în care regii Ostrogoţi sau Vizigoţi puneau să facă din minele de aur ce găseau aci, şi opere de artă cu ajutorul meseriaşilor aduşi din Bizanţ.

Iată câte-va cauze, pentru care tezaurul de la Petroasa a atras, abstracţie făcĕnd de valoarea lui materială ca aur, luarea aminte a Europei, care a avut prilejul să-l vadă şi la expositia de la

Paris şi la cea din Viena, şi apoi să cetească unele cărţi străine ce vorbesc despre el.

S'a întîmplat ast-fel, ca toată străinătatea care se ocupă de asemenea lucrări, să se intereseze de el, şi ca în mai multe cărţĭ să fie menţionat şi în parte reprodus prin desemnuri. Insă notiţele şi desemnurile străine nu sunt tot deauna exacte, şi apoi nu ni se cuvenea nouĕ, ca numai străinii să vorbească lumii despre ceea ce se află în muzeul nostru din Bucureşti.

Această nepăsare a noastră nu se putea continua, şi dacă era un ministru de instrucţiune, care avea în bugetul sĕu un paragraf pentru publicaţiuni şi descoperiri arheologice, era de datoria acelui ministru să se ocupe mai ales de acest tezaur, care constitue o descoperire arheoogică de rangul ântâi. Atunci, d-lor, eu am trebuit să mĕ întreb, care este în ţară la noi bărbatul cel mai competent, cel mai recunoscut ca să-mi dea luminile sale în această materie. Cred că sunteţi alături cu mine, când vĕ spun, că acel bărbat, la care m'am adresat, este d. Alexandru Odobescu.

D. Odobescu a scris o monografie în limba română asupra acestui tezaur şi a tradus-o în parte şi în limba franceză. M'am adresat apoi, după sfatul d-sale, la un xilograf recunoscut, la

d. Brendamour din Düsseldorf, care a făcut o reproducere a tezaurului fără colori, în simple clişeuri tipografice, şi librăria Socec a şi pus în lucrare o ediţiune de tipar în negru. Dar dacă această reproducere era poate suficientă pentru noi, care putem numai să citim ceva despre aceste obiecte şi dacă voim să le vedem, nu avem decât să mergem aici în Bucureşti la Muzeu, era insuficientă lucrarea pentru străinătate şi pentru artă în genere. Şi atunci, asemenea după propunerea făcută de d. Odobescu, m'am adresat la acela, care este cunoscut în lumea întreagă ca un bun editor al publicaţiunilor de asemenea natură, m'am adresat la casa Morel din Paris, celebră prin publicarea colecţiunii Basilevski şi a multor altora. D. Odobescu s'a pus în înţelegere cu casa Morel, şi acea casă s'a declarat gata, cu preţ moderat, să facă publicaţiunea în forma ce v'o arată d. ministru al cultelor.

Acum rĕmâne chestia finanţiară de explicat. In budgetul ministerului cultelor şi instructiunii publice era prevĕzută în fie-care an o sumă oare-care pentru publicaţiuni archeologice; în anul 1875 erau prevĕzuţi, dacă mi-aduc bine aminte, vre-o 8,000 fr., iar în anul 1876 erau vre-o 15,000 şi era vorba ca să se achite casa

Morel la anul 1876, când ar fi sosit primele chromolitografii terminate de ea, căci la 1875 a fost numai o preschimbare de corespondenţă; la 1876 însă, când era dar prevĕzută în budget această sumă, ministerul conservator a căzut, şi tot ce se proiectase în acel înţeles nu s'a putut realiza, fiind-că paragraful s'a suprimat în budget şi au venit împrejurări, care nu permiteau Camerei şi guvernului să se gândească la publicaţiuni archeologice; avea să se gândească la lucruri de o altă importanţă, superioară, era timpul rĕsboiului. Astăzi, când începem o eră mai liniştită, eu nu pot decât să felicit pe d. ministru că a revenit la această chestie, şi fiind-că d. Odobescu este la Paris, lucrul s'a putut aplana mai lesne, şi cred că este în interesul nostru al tutulor, este un interes naţional, ca în mijlocul atâtor altor ocupaţiuni să ne ocupăm şi de ştiinţă şi artă în limitele putincioase şi să acordăm acest credit pentru a vedea cu o zi mai nainte tezaurul de la Petroasa pus la dispoziţia tutulor iubitorilor de artă, într'un mod cuviincios. (Aplause).

55.

Asupra adresei. Contra-proiectul cu programul junimiştilor.

(Şedinţa Camerei de la 3 Decemvrie 1881)

Introducerea istorică a acestui volum, la pag. 29 şi 30, arată cele două preocupări a le cercurilor politice în momentul când se desbate în Cameră adresa la Tron pentru sesiunea 1881—1882: pe de o parte chestia Dunării, pe de altă ieşirea junimiştilor din clubul conservator. In legătură cu disensiunea conservatoare stă contra-proiectul de Adresă, cetit de d. Carp în şedinţa Camerei de la 3 Decemvrie 1881 şi comentat în aceeaş şedinţă de autorul scrierii de faţă prin discursul ce urmează.

Contra-proiectul minorităţii.

„Maiestate,

Adunarea deputatilor, care în unanimitatea ei la 14 Martie al acestui an V'a aclamat împreună cu Senatul de Rege al României, se simte fericită a începe prima sesiune ordinară în noul Regat prin aducerea omagielor sale catre Maiestatea Voastră.

După ce, printr'un rĕsboi glorios, aţi condus naţiunea la recunoaşterea independenţei şi aţi statornicit relaţiunile Regatului cu marele Puteri ale Europei, acum când împrejurările din afară Vĕ fac să speraţi o epocă de linişte şi de pace, Maiestatea Voastră, în înalta şi neobosita Sa îngrijire pentru Statul Român, vine a ne vorbì despre trebuinţele noastre înăuntru, despre silinţele ce urmează să facem cu toţii spre a aşeza ţara desăvârşit în condiţiunile unui Stat liber, prosper şi respectat.

O Eră nouă începe dar de astă-zi înainte pentru noi.

Or-cari ar fi fost deosebirile de partid din trecut, înţelesul activităţii noastre politice în viitor nu poate fi cautat decât în principiile practice pentru opera de organizare a Statului şi societăţii înăuntru.

Maiestate,

Punctul de plecare al acestei opere este Constituţiunea noastră. Eşită la 1866 dintr'un compromis al tutulor partidelor, ea a

putut străbate, cu singura modificare a art. 7, şi discuţiunile interne şi timpul răsboiului şi aplicarea tractatului de la Berlin. Nimeni nu mai pune la îndoială democratizarea societăţii, adică depărtarea privilegiilor de clasă şi egalitatea tutulor înaintea legii, şi noi trebue să ne întemeiem asemenea pe acea respectare a muncei productive, care este formulată în Constituţiune prin deosebirea colegielor electorale după deosebirea censului.

Intrebuinţând mai bine forţele, cari în momentul de faţă s'ar consuma în zadar în lupte constituţionale, voim să le concentrăm mai ales la îmbunătăţirea unei temeinice organizări sociale pentru asigurarea proprietaţii şi a muncei oneste în principalele ei manifestări, ivite până acum în ţara noastră.

In această ordine de idei, guvernul Maiestăţii Voastre anunţă Camerei proiecte de legi pentru tocmelile agricole şi pentru dreptul vînzării băuturilor spirtoase în comunele rurale în profitul şcoalelor şi al bisericei, precum şi modificarea câtor-va articole din legile comunale şi judeţene. O parte din aceste legi se şi află în cercetarea secţiunilor Camerei. Noi le vom studia cu acea deplină solicitudine, pe care o reclamă obiectul lor de o importanţă incizivă. Modificarea legii tocmelelor agricole va fi salutară, ţiind

seamă de deosebitele relaţii dintre proprietari şi locuitori după deosebitele părţi ale ţĕrii şi după deosebitul lor mod de a face agricultură. Asemenea regularea dreptului vînzărei bĕuturilor spirtoase în comunele rurale, cu ocrotirea putincioasă a intereselor, va face în fine din buna întreţinere a bisericei şi a şcoalelor săteşti o realitate, procurând comunelor mijloacele materiale pentru aceasta.

Spre a îndrepta însă cu succes activitatea primarilor şi consiliilor comunale rurale spre această bună întreţinere a bisericelor şi a şcoalelor precum şi a drumurilor, comuna rurală pe cât se poate trebue să fie ferită de agitările politice şi să inceteze a fi cea din urmă treaptă a administraţiei centrale, dând o parte din celelalte atribuţiuni ale sale de astă-zi în sarcina cantonului ca celui dintâi organ al administraţiei generale.

Şi modificarea legii consiliilor judeţene, anunţată de guvern, credem că va trebuì să se facă în spiritul decentralizării administrative, aşa precum o cere însăş Constituţiunea.

Legea rurală de la 1864 prevede un minimum de pămênt pentru deosebitele categorii de săteni şi introduce principiul de înalienabilitate pe timp de 30 ani, cu o modificare a dreptului de moştenire în favoarea comunei. In consecinţa acestor principii, consfinţite de art. 20 şi 133 din Constituţiune, credem

că o dispoziţiune legislativă, coprinzênd libertatea de a testa, trebue să garanteze proprietatea imobiliară a ţĕranului în contra parcelării excesive.

In organismul nostru social s'a produs o ştirbire, care trebueşte reparată fără întârziere: meseriaşul român a dispărut în multe locuri şi este pe cale de a dispărea în mai toate. Inlocuirea lui prin meseriaşi străini ar însemna scăderea vitalităţii poporului românesc. Fără a nesocotì principiul modern al libertăţii muncei, este totuş de neapărată trebuinţă a proteja meseriaşii prin constituirea lor în corporaţiuni, cu scop de a desvoltà ajutorul reciproc şi de a întreţine şcoalele de meserii.

Faţă cu aceste cerinţe ale politicei interne, personalul administrativ al guvernului trebue să aibă o mai bună înţelegere a grelei sale misiuni. O lege de admisibilitate în funcţiunile administrative trebue să rĕspunză acestei cerinţe, puind condiţiunile trebuincioase pentru intrarea în serviciu, dar garantând în acelaş timp pe funcţionari, în marginele putincioase, în contra fluctuaţiunilor politicei zilei.

Ca a treia putere constituţională alăturea de puterea executivă şi de cea legislativă, magistratura cere a fi întemeiată pe baze mai solide. O lege de admisibilitate trebue să prevadă condiţiile pentru aceasta şi o

lege de înaintare să le întărească, puind magistratura mai ales la adăpost de înrîurirea politică. Iar pentru a păstra întreagă acea înaltă neatârnare şi acea liniştită cumpănire a dreptăţii, care se cer neapărat de la un judecător, magistratura pe toate treptele ei trebue să devie *inamovibilă* cu depărtarea or-cărei forme de electivitate.

In corespondenţă cu aceste trebuinţe ale vieţei publice, felurite în formele lor, dar întemeiate pe o concepţiune unitară a organismului Statului, cată să fie reformată şi legea învĕţămîntului public. Intocmirea şi administrarea şcoalelor din sat trebue să meargă paralel cu reforma mai sus atinsă a legii comunale, şi o sporire a şcoalelor normale pentru pregătirea învăţătorilor rurali trebue să dea comunei personalul învăţător în cantitatea şi calitatea cerută. In şcoala secundară este să se înfrângă curentul funcţionarismului budgetar şi să se introducă în largă măsură o direcţie spre şcoalele reale şi de meserii, păstrând însă liceele cu învăţămêntul clasic ca adevĕrata temelie a studiilor mai înalte. Universităţile trebue să ajungă în stare a corespunde atât cerinţei ştiinţelor în genere, cât şi cerinţei legilor de admisibilitate în funcţiunile administrative şi judecătoreşti.

Aceste sunt reformele de căpetenie ce

le credem astăzi indicate prin situaţia din năuntru a Statului Român.

Maiestatea Voastră este cu drept cuvênt încredinţată că, or-când se va atinge de onoarea şi de drepturile noastre naţionale, nu va fi în toată ţara decât un cuget, care va ţine deştepte toate minţile şi va afla gata toate devotamentele.

Asemenea însă Maiestatea Voastră poate fi încredinţată, că şi la marea lucrare a organizării noastre interne, care este propria misiune a generaţiunii de astăzi, va găsì acelaş devotament în ţara întreagă.

Să trăiţi Maiestatea Voastră!

Să trăiască Maiestatea Sa Regină!

Să trăiască Dinastia Regală!"

Semnaţi: *P. Carp, T. Maiorescu, G. Triandafil, N. Gane, C. Bobeica, I. Negruzzi, C. Papadopol-Calimach.*

D-lor deputaţi, atât d Vernescu, care a vorbit în contra proiectului de adresă al majorităţii, cât şi d. Maniu, care a vorbit pentru acest proiect, au vorbit dintr'un singur punct de vedere: din punctul de vedere al chestiei Dunări.

Dacă m'am înscris ca să vorbesc în contra proiectului majorităţii, nu este pentru această chestie, ci — afară de singura proposiţie de acolo, care aprobă fără reservă actele guvernului, aprobare pe care nu o puteţi cere de la noi — afară

de această proposiţie de aprobarea actelor, noi de altminteri ne am putea unì cu declaraţiile de patriotism făcute de majoritatea comisiunii.

Căci, d-lor deputaţi, de ce este vorba? Avem înaintea noastră o formă de tractat, ca să o decidem, un proiect de lege, pe care să-l votăm, o soluţiune, la care să ne legăm? Este numai o adresă la Tron.

Punctul nostru de vedere este aci acesta: am vĕzut că guvernul Maiestăţii Sale, prin o formă, ce o credem neobişnuită, dar pentru a cărei adoptare de sigur guvernul are motivul sĕu puternic, a pus într'un Mesagiu Regal o chestie şi detaiuri asupra unei chestii internaţionale pendente. Faţă cu această procedare neobişnuită, noi am întrebat ântâi pe guvern, dacă cerênd de la noi o soluţiune oare-care, este şi dispus să ne comunice actele diplomatice. A rĕspuns că nu ni le comunică, fiind chestia pendentă. Chestia fiind dar pendentă, am întrebat în al doilea rînd pe guvern, dacă ne poate spune, de ce a pus-o atunci în mesagiu? Nu ni s'a respuns nici aici; s'a respuns: nu vĕ putem da aceasta explicare.

Va să zică, înaintea ţĕrii şi cel puţin înaintea noastră, a unei părţi din oposiţie, chestia stă aşa: guvernul şi-a luat meritul şi şi-a luat şi rĕspun-

derea de a trata o chestie internaţională pendentă în modul cum a tratat-o prin Mesagiu. Noi nu cunoaştem actele şi motivele; fiind însă siguri că sunt motive puternice pentru aceasta, zicem: Dacă nu cunoaştem actele şi motivele, nu putem şti, până unde să aprobăm o soluţiune. Dar dacă guvernul Maiestăţii Sale face apel la patriotismul nostru, dacă zice că „de câte ori va fi vorba de onoarea şi drepturile noastre naţionale, aci ca şi pe Tron şi în ţară, nu va fi decât un cuget gata pentru tot devotamentul," atunci noi rĕspundem: Aţi avut dreptate să faceţi apel la patriotismul nostru, dacă este cas de a face apel; şi dacă este acest cas, atunci puteţi fi siguri de întregul nostru devotament, de această unitate, care trebue să fie în toate chestiile naţionale. Cu alte cuvinte noi nu credem, că chestiile internaţionale pot să fie arme de opoziţie; nu vrem să punem opoziţia pe acest tărîm. In faţa străinătăţii avem un guvern naţional, şi de câte ori va fi vorba de onoarea şi de drepturile naţionale, trebue să se ştie, că acest guvern va avea toată naţiunea îndărătul sĕu.

Voiţi însă, d-lor, după direcţia ce au luat desbaterile de la început, voiţi să ştiţi mai multe detalii acum cu ocazia adresei la mesagiul Tro-

nului, voiţi să ştiţi părerea noastră individuală: unul sau altul dintre noi, care este înscris, d. Lahovari, de exemplu, sau d. Carp, poate că vor avea ocazia de a vĕ vorbì în deosebi în chestia Dunării.

Pentru mine, dacă am luat cuvîntul ca să vorbesc în contra proiectului majorităţii, am fost îndemnat de alte motive, motive de ordine cu totul internă pentru Statul nostru.

Căci, d-lor deputaţi, vĕ întreb: Mesagiul Tronului coprinde el numai chestia Dunării? Se mărgineşte el în această formă neobişnuită de a trata chestii internaţionale? Aci este tot înţelesul lui?

In Mesagiul Tronului, mai solemn de cât altădată, mai puternic în această privinţă de cât or-când, ni se zice:

„Plăcerea ce simt de a mĕ afla în mijlocul
„d-voastre, este cu atât mai mare, cu cât este
„vorba acum despre silinţele ce urmează să
„facem cu toţii, spre a ne aşeza *desăvîrşit* în con-
„diţiunile unui Stat liber, prosper şi respectat,
„şi această sufletească mulţumire o simt şi mai
„deplin astăzi; căci pentru prima oară deschid
„sesiunea ordinară a Corpurilor legiuitoare a
„Regatului Român".

Şi la această primă notă, care declară deschisă

prima sesiune a Regatului Român, spre sfîrşitul Mesagiului se adaogă:

„Intins şi roditor este câmpul activităţii d-voas-„tră legislative, în actuala sesiune. După ce „aţi încheiat bolta edificiului nostru politic, o „sarcină nouă şi nu mai puţin laborioasă începe „de acum pentru d-voastră: aceea de a conso-„lida marea operă la care a lucrat un lung şir „de generaţiuni, spre a fonda Statul Român“.

Va să zică Mesagiul vĕ pune înaintea unei a doua probleme, chestiile interne, vĕ zice: s'a încheiat bolta edificiului nostru politic, acum este momentul — căci avem speranţă de pace în Europa, — acum este momentul să luaţi d-v. sarcina nu mai puţin grea a consolidării Statului înăuntru.

D-lor deputaţi, mĕ întreb: aceste cuvinte solemne trebue să rĕmâe fără rĕspuns? Vom zice noi, că această ţară, care de atâţia ani de zile prin nesfîrşite complicaţiuni internaţionale n'a avut timp liniştit ca să se ocupe o dată şi de organizarea sa internă cu temei, să nu aibă nici o dată acest timp, să nu fie nici o dată venit momentul, în care să zicem: ne gândim la viaţa internă a poporului nostru? Când guvernul Maiestăţii Sale face pe Maiestatea Sa să ne zică: este un timp de pace

şi, după ce s'a edificat bolta edificiului politic în afară, clădiţi înăuntru, nimeni din noi să nu rĕspundă la acest apel? De câte ori se aduce un Mesagiŭ, de câte ori se face un rĕspuns, eu unul am obiceiul de a citì ce s'a făcut înainte cu aceiaş ocazie, nu în tot timpul, dar într'o epocă dată, cel puţin de la 1876 încoace, de când este acest guvern pe banca ministerială. Ei bine, am vĕzut la 1876 că se promiteau reforme, cari nu s'au putut face; la 1877 se promiteau altele, cari nu s'au putut începe din causa rĕsboiului; la 1878 altele, cari nu s'au putut ţine din causa aplicării tratatului de la Berlin; la 1879 se zicea anume: acum a venit Era de lucru, dar nu s'a lucrat, căci a venit chestia Strousberg; la 1880 iarăş nu s'a putut lucra, căci era de regulat chestia Dinastiei şi Regatul. Astă-zi în fine, d-lor, avem Regatul. Regele însuş ne zice: a venit momentul organizării înăuntru; şi noi să zicem numai: chestia Dunării?...

G. Vernescu. Cer cuvĕntul!

T. Maiorescu. Nu cred că este de demnitaţea noastră de a ne lăsa să fim în opera dĕ organizare mărginiţi numai la ceea ce una sau alta din Puterile străine bine-voeşte a ne lăsa ca timp liber de ocupare; cred din contra, că atunci, când ni se afirmă chiar de la Tron, că

este pace şi linişte şi că suntem chiemaţi a ne ocupa de organizarea înăuntru, suntem datori a rĕspunde la acest apel; suntem datori a arăta şi noi, fie-care după slabele sale mijloace, ce credem în această privinţă.

Din acest punct de vedere, d-lor, mĕ întreb: ce face Mesagiul, şi ce rĕspunde proiectul majorităţii? Proiectul majorităţii ia act despre acest moment solemn şi-şi arată mândria de a aduce omagii acum în prima sesiune ordinară a Regatului.

„Şi astăzi, — continuă proiectul majorităţii — „când isbînda deplină a rĕsplătit lucrarea stărui-„toare, în care s'au întrunit toate puterile vii „ale ţĕrii, naţiunea se află mai bine pregătită „şi îndemnată a păşì cu încredere înainte, la „lucrările de organizare, de desvoltare şi de întă-„rire înăuntru."

Maiestatea Sa arată câte-va reforme, proiectul majorităţei D-v., după ce a vorbit de chestia Dunării, când trece la acest apel tot aşa de solemn, tot aşa de important pentru reorganizarea internă, zice:

„Noul nostru Regat, ajutat de lucrarea spornică „a unei epoci de linişte şi de activitate pacinică, „ar putea să îndeplinească repede îmbunătăţirile

„ce se mai cer, pentru desvoltarea sa economică „şi pentru întărirea sa politică."

La un apel solemn şi afirmativ, majoritatea d-v. rĕspunde dubitativ, condiţional, optativ: „am putea, dar..." dar ce? Dar nu vrem? Nu! Atunci ce? Nu putem? Dar de ce nu putem? Atîrnă de la alţii, ca să ne organizăm înăuntru? Nu; dar atunci ce? Permiteţi-mi a spune, că aci îmi pare un neajuns al proiectului majorităţii, o adevĕrată lipsă de idei.

Căci veţi vedea îndată, în ce mod neîndestulător se vorbeşte de toate chestiile interne.

„Puterea noastră armată va primì şi de aci înainte stăruitoarele îngrijiri ale reprezentaţiunii naţionale."

Declararea obişnuită fără altă preciziune. Dar atunci cand Mesagiul vorbeşte de instrucţiune, proiectul majorităţii rĕspunde:

„De când, sub conducerea Maiestăţeĭ Tale, armata noastră a devenit înăuntru cel mai puternic organ al instrucţiunii şi educaţiunii naţionale."

Şi în Mesagiu şi în proiectul majorităţii vedem aceeaş idee reprodusă.

Această e oare idea fundamentală a reformei învăţământului public?

Eu am admirat abnegaţiunea ministrului cul-

telor şi instrucţiunii publice. Dacă, după nu ştiu câte proiecte, 16, 17 sau 18, dacă după atâtea proiecte publicate în *Monitor*, şi publicate pentru ca ţara întreagă să vină cu luminile sale să ajute această operă însemnată, ne alegem mai ales cu aceasta: că armata e cel mai puternic mijloc de instrucţiune (aplause, rîsete), atunci mulţumesc pentru cele-l-alte idei şi încă odată: admir pe d. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice în abnegaţiunea, cu care şi-a pus proiectele şi şcoalele la umbra cazarmelor (aplause, rîsete).

Dar să lăsăm la o parte această idee de instrucţiune, căci guvernul vĕ vorbeşte şi de alte legi, acelea în adevĕr de cea mai hotărîtoare importanţă, şi unele se şi studiază în secţiuni. Ştiţi cu toţii, d-lor, că aci, fără spirit de partid, ne-am ocupat de ele cu atâta interes încât eu nu-mi aduc aminte să fi vĕzut vre-o dată o activitate aşa de laborioasă în aşa de puţine zile.

Era proiectul care vorbea de tocmelile agricole, care vorbea de îmbunătăţirile şcoalei şi bisericei în comunele rurale prin regularea vînzării bĕuturilor spirtoase, amîndouĕ de o mare importanţă.

La aceste atinse în Mesagiu, proiectul majorităţii rĕspunde:

„Numeroase proiecte de lege înfăţişate sau

anunţate de guvernul Maiestăţii Tale, pentru îmbunătăţirile şi îndeplinirile de adus în deosebitele ramuri ale organizării Statului, vor fi cercetate cu băgare de seamă de Adunarea legiuitoare.

„Ea va fi fericită de a constata, că aceeaş îngrijire se dă în urmă şi aplicării legilor, căci de la punerea lor în lucrare atîrnă ca scopul, pentru care au fost făcute, să fie ajuns şi ca greşelile lor chiar să nu împuţineze efectele ce ele sunt menite a produce."

Adică ce? Cum e aceasta? Proiectele ca proiectele — aplicarea este lucrul important? Aceasta o zicem noi în contra guvernului d-voastră; dar ca să o ziceţi d-voastră în contra propriului d-voastră guvern, nu înţeleg.

P. Buescu. Cer cuvêntul (ilaritate).

T. Maiorescu. Or rĕspunsul este pentru a atinge toate chestiile din Mesagiu, or este lipsit de asemenea tendenţe şi este numai un rĕspuns englezesc cum se zice; dar atunci, adică într'un rĕspuns englezesc de simplă curtenie, accentuându-se o chestie internaţională prea tare şi lăsându-se la o parte chestiile interne, se face un contrast neexplicabil şi imprudent.

Apoi, d-lor, englezesc să nu să fie rĕspunsul aşa cum s'a făcut în proiect, voiţi d-voastră

să ziceţi, că încă n'a sosit momentul reorganizării interne, fiind-că accentuaţi mai ales aplicarea legilor?

Să examinăm puţin această frază devenită populară, că adică nu ne trebuesc reforme, ci numai observarea legilor.

Legea de astă-zi a tocmelelor agricole poate ea să rĕmâe aşa? Este cine-va care vrea să o mai păstreze? Nu. Iată dar o formă necesară, şi nu poate fi aici numai vorba de observarea legii vechi. Dar şcoalele şi biserica din comunele rurale pot să rĕmână în starea în care se află? Această stare mulţumesce ea pre vre unul, unul singur din d-voastră?

Cred, că nu mulţumesce pe nimeni. Când vine dar guvernul, or-cine ar fi, şi propune un mijloc de a îmbunătăţi această stare, trebue să-l combateţi sau să-l primiţi. Dar nu se poate îngropa o asemenea chestie cu fraza generală. „Ne vom ocupa de toate proiectele, dar mai bine observarea legilor."

Faceţi d-voastră aşa dacă credeţi; o opoziţie conştiincioasă nu poate face aşa.

Iată, d-lor, din care punct de vedere noi nu ne-am putut unì cu proiectul majorităţii, care înlătură toate chestiile pentru chestia Dunării.

Dacă este vorba de reorganizare internă, apoi

şi ideile guvernului din Mesagiu nu cred că sunt îndestulătoare. Să vĕ citez un singur exemplu. Şi actualul ministru de interne a făcut probă de o mare abnegaţiune în Mesagiu, ca şi colegul d-sale de la culte. S'a aruncat în ţară chestia electivităţii magistraturei, nu de noi se înţelege, ci de unul din cei mai autorizaţi, dacă nu de cel mai autorizat membru al partidului numit liberal, de însuş actualul ministru de interne; s'a ocupat de această chestie o comisie ad-hoc a d-voastră atâtea amar de zile, s'a consultat toate curţile de apel, curtea de casaţiune, corpurile de advocaţi, s'au făcut broşuri şi rapoturi, au venit toate părerile, şi în Mesagiul consiliului de miniştri, rostit de Maiestatea Sa Regele, nici un cuvênt despre această fundamentală întrebare! Se zice că ne vom ocupa şi de chestia justiţiei, pentru ca să se îndrepteze procentele, ca să se reguleze tutelele şi asistenţa judiciară. Atâta e toată idea d-v. de reformă a justiţiei? Dar chestia cea mare, aceea care fusese pusă înainte, cum rĕmâne? A fost numai o agitare sterilă aruncată în public?

Faţă cu aceste şovăiri pe de o parte, faţă cu provocarea solemnă a Mesagiului pe de alta, eu cred, că momentul de a indica drumul unei adevĕrate organizări interne este venit, şi dacă

îmi daţi voe, dacă-mi acordaţi indulgenţa de a mĕ asculta câte-va momente, eu din partea mea vĕ promit că ceea-ce va fi să zic, pentru ca să înţelegem împreună, dacă se poate, acest moment, va fi zis fără nici un spirit de partid.

D-lor deputaţi, pentru ce la începutul fie-cărei sesiuni se dă un Mesagiu cu un fel de programă de lucrări? Pentru ce această formă constituţională a programelor perpetue? Programele s'au cam discreditat la noi şi s'au discreditat fiind că altele erau vorbele şi altele erau faptele. Din parte-mi am încercat de multe ori să relevez înaintea d-v. această neconformitate între vorbe şi fapte. Cu toate acestea tot-deauna se revine la un fel de programe şi nimeni nu părăseşte această formă a activităţii politice. Pentru ce? Dacă toate programele cele mici, cele anuale din trecutul nostru politic n'au fost până acum luate în serios şi dacă ar fi nedrept de a imputa prea tare, de şi trebue să imputăm întru cât-va, nepăzirea lor înăuntru, causa este că ţara întreagă de aproape un cuart de secol a avut o altă mare programă de îndeplinit: programa divanurilor ad-hoc de la 1857.

Pe când mişcarea de la 1848 a fost o impulsie patriotică mai mult instinctivă decât o afirmare preciză de idei, mişcarea naţională de la 1857

a fost o impulsiune patriotică cu un program foarte preciz, o ştiţi cu toţii: era vorba ântâi de a se dobîndì autonomia ţĕrii cu garantarea neutralităţii, al douilea de a se dobindi unirea; al treilea a se dobîndì un Principe străin ereditar dintr'o familie suverană a Europei şi în fine era vorba să dobîndim sistemul constituţional. Aceste patru idei fundamentale s'au împlinit, de şi fără neutralitate, şi la aceasta au lucrat toţi bărbaţii noştri politici din vremea aceea până acum. Am obţinut ântâi în fapt unirea, a fost apoi consacrată în drept; am obţinut pe urmă, şi acesta este singurul lucru care scuză faptul de la Fevruarie 1866, am obţinut Principele străin, cu o Dinastie din casele suverane din Europa. Am obţinut forma constituţională în 1866, lucrată de noi, nu impusă nouă de străini, cum era convenţiunea de mai nainte, pe care cu drept cuvînt a răsturnat-o lovitura de Stat de la 1864; am obţinut în fine independenţa şi am obţinut-o cum se cuvine unui popor, care ajunsese acolo unde am ajuns noi, am obţinut-o cu arma în mână.

Toate partidele au lucrat, fie-care după putinţa sa, la realizarea acestui mare program; toate se pot mândri de resultat; puteţi să fiţi fericiţi mai cu seamă d-v. că v'au ajutat împrejurările,

ca cea mai glorioasă îndeplinire a acestui program să se facă sub d-v., cu conducerea d-voastră.

D-lor, aceasta dar s'a făcut, şi de şi erau mari divergenţe de opiniuni înăuntru, toate însă pare că erau subordonate acestei mari programe de la 1857, şi or cât d. e. credeam noi pe unii din d-v. aplecaţi spre mĕsuri revoluţionare, şi or cât credeaţi d-voastră pe unii din noi aplecaţi spre mĕsuri reacţionare, din zioa aceea, în care venerabilul actual ministru de interne ca preşedinte al Camerei ne-a spus nouă şi a spus ţĕrii: încoronându-se de Rege principele Carol, s'a încoronat propria mea viaţă (ilaritate), din acea zi s'a recunoscut de toţi valoarea programei de la 1857.

Eu declar pentru mine, că n'am înţeles bine mai nainte pe actualul d. ministru de interne (ilaritate), şi dacă ţinta activităţii d-sale era numai ca să ajungă la monarhia dinastică şi la regat în această ţară, atunci or ce ar fi părut d-sa mai nainte, noi am luat cu mulţumire act de această declarare şi de acest fapt solemn de la 14 Martie anul curent.

Aşa dar, d-lor, programul cel mare, cel naţional de la 1857, în decursul acestui cuart de secol este realizat; aceste cinci lustre de viaţă omenească, ilustrate cu atâtea fapte, atâtea lupte,

atâtea jertfe ale bărbaţlor noştri publici, ne-au condus la îndeplinirea dorinţelor naţionale de la 1857. Şi acum se naşte întrebarea cea mare: fiind că d-v, cari, după afirmarea mesagiului, aţi încheiat bolta edificiului nostru politic, vě găsiţi în acest moment a fi în majoritate şi la guvern, cum înţelegeţi misiunea mai departe ce o indicaţi generaţiunii, care vě înconjoară? programa reorganizarii interne?

D-lor, în lupta aceasta de 24 de ani s'au consumat multe puteri, şi cu drept cuvênt, căci fără jertfă nu se culege nici o roadă. Pretutindeni în viaţa poporului nostru vedem urmele acestei lupte încordate pentru a ajunge unde am ajuns. Am fost toţi absorbiţi de acea lupta pentru existenţa naţională şi internaţională a statului nostru, încât am lăsat îndărătul nostru cele mai regretabile goluri în organismul poporului şi aceste goluri vě dovedesc tocmai mărimea sacrificiilor ce a trebuit să aducă ţara, ca să dobîndim ceea ce am dobîndit. Şi astăzi când am ajuns la o culme, se cuvine să privim mai ântâi la acela, care neştiind încă bine el însuş ce am făcut, are cu atât mai mare drept la solicitudinea noastră ca să i-o spunem şi să o simţă şi el, la ţěranul român (aplause). Tot ce am făcut mai nainte, era fără îndoială făcut

prin intelgenţa română; când a fost a se pune însă ultma piatră pe câmpul de resboi, acolo am chemat şi pe ţĕranul român şi ne-am împreunat cu toţii pe câmpul de la Plevna (aplause). E momentul, ca această împreunare să se continue pe câmpul pacinicei organizări.

Daţi-mi voe a o repeta: momentul este soelmn. A venit timpul să începem viaţa noastră dinăuntru şi să o începem de la temelie, de la prima îngrijire serioasă după legea rurală de la 1864, de la soarta ţĕranului. Ne-a zis Mesagiul Regal: tocmelile agricole trebuesc reformate, căci în starea de astăzi a ajuns relaţiunea între ţĕranul locuitor şi proprietar în aşa stare încât nu mai poate continua forma legală de până acuma. Să ne ocupăm de această materie în prima linie. — A venit Mesagiul Regal şi ne zice: astă-zi trebue în fine ca din biserică şi din şcoală să facem o realitate şi să nu ne mulţumim cu nenorocita frază din proiectul majorităţei: „O primă datorie de legiuitor este de a da instrucţiunii publice însemnătatea ce i se cuvine“.

Dară, d-lor deputaţi, să-mi fie iertat a zice că din acest punct de vedere apelul solemn ce însuş guvernul ni-l face prin gura Măiestăţii Sale spre reformele interne, este cu totul neîndestulător, este lipsit de unitate de vederi şi

nici nu atinge unele din chestiile vitale. Ceea ce trebue neapărat să avem în vedere, când ne ocupăm de ţĕran, este mai ântâi pămêntul ţĕranului, căci printr'o parcelare excesivă de teren putem ajunge la un proletariat ţĕrănesc, şi aceasta cu atât mai mult cu cât am deschis prin buna reformă a art. 7 putinţa străinilor naturalizaţi de a venì în această roditoare şi bine cuvêntată ţară să cumpere pămênt, şi ast-fel trebue astăzi mai mult de cât or-când se ştim a garanta pămêntul ţĕranului (aplause).

Dară d-lor, aci se închee activitatea? Dacă este vorba de o edificare în năuntru, trebue să se prevadă neapărat un alt element care merită întreagă dv. solicitudine: meseriaşul român. Mesagiul Tronului ne vorbeşte de un lucru, de care avem să ne ocupăm: de crearea unui minister de agricultură, comerciu, industrie şi domenii. Vrea să zică aşa de importantă pare acum materia, încât un minister deosebit să fie creat, iar ministerul de lucrări publice presupun ca să fie rezervat pentru drumurile de fier mai ales.

Apoi, d-lor, este un lucru ştiut, pot zice o banalitate: înainte de a se putea întemeia o industrie în evoluţiunea naturală a unui Stat, care de la agricultură voeşte ca să se înalţe mai sus, trebue să înflorească meseriile, şi dacă nu vom

avea aicea în ţară meseriaşi români înconjuraţi şi întăriţi, de geaba ne mai gândim la industrie şi mai creem minister de industrie cu un nou şir de funcţionari.

In fine am avut onoare a vě arăta, într'o concepţiune mai unitară, adică în contra-proiectul de adresă, şi celelalte elemente esenţiale fără de care nu poate fi vorba de o reorganizare înnăuntru în mod serios. Mě mărginesc a mai releva din aceste un singur punct. O chestie, care nu mai sufere întârziere, este chestia magistraturei. Este evident, că în momentul în care Maiestatea Sa ne spune că acum este timpul de reforme interne, se impune ca una din cele din tâi reforma magistraturei. Magistratura, cum stă astăzi în lege, este în or-ce caz pieziş pusă. Curtea de casaţie inamovibilă, curţile şi tribunalele la discreţia ministrului. Starea aceasta de lucruri este o anomalie intolerabilă. Noi credem, că inamovibilitatea trebue propusă pretutindenea ca singura compatibilă cu monarhia constituţională. D-v. sau unii din d-v. pot crede alt fel; dar chestia în or-ce caz trebue să fie resolvită.

D-lor, terminând vě rog să credeţi, că în materii de asemenea natură este foarte greu de a afirma ceva în mod apodictic; şi din parte-mi aş vedea ca o lipsă de modestie, când ar zice

cine-va: eu sunt sigur fără discuţie, că aceasta este singura cale, care va duce spre bine în reformele dinăuntru. Dar ceea ce pot afirma fără îndoială, este că a venit momentul ca sa păşim pe acest tĕrîm. Or care ar fi fost în trecut deosebirile de partid, de acum înainte deosebirea de partid trebue să primească o altă formă. A început a se astupa abisul ce mai nainte sĕpara ţara în două tabere. Prin încoronarea de Rege a Principelui Carol I, la Martie 1881, veţi fi recunoscut şi D-v. că bine au lucrat conservatorii Lascar Catargi, Florescu şi Mavrogheni, când, la Martie 1871 prin stăruitoarea lor acţiune, au făcut cu putinţă continuarea Domnirii acestui Principe. In faţa rĕsboiului care a venit în 1877, veţi fi recunoscut asemenea, că acusarea ministerială din 1876 era mai bine să nu se facă.

După ce ne am întîlnit cu toţii în acest an la proclamarea Regatului, cred că de acum înainte putem începe pe o altă linie de demarcaţiune discuţiile noastre de partid şi că suntem datori fie-care din noi de a nu ne mai grupa în jurul persoanelor, de a nu ne mulţumì cu instincte vagi de opoziţie, de a nu mai zice: voesc să te duci tu, ca să viu eu; ci de a ne spune unii altora şi de a spune ţĕrei: iată ce credem, iată ce voim în reforme

practice; cine voieşte tot aşa, va fi cu noi, cine nu, nu va fi; dar în or-ce cas va fi ştiut de toţi, pentru ce şi în ce înţeles este activitatea noastră politică.

Din aceste puncte de vedere nu putem vota proiectul majorităţii, care este neîndestulător pentru a accentua momentul actual, şi de aceea ne am crezut datori să prezentăm contra-proiectul, care vi s'a cetit (aplause).

56.

Divulgarea actelor diplomatice. Cazul Calimachi-Catargi.

(Şedinţa Camerei de la 11 Decemvrie 1881).

Ministrul-plenipotenţiar al Ţĕrii la Paris, N. Calimachi-Catargi, fusese destituit de Ministrul de Externe, d. E. Stătescu, şi după destituire publicase o broşură cu revelarea unor acte diplomatice în chestia Dunării (vezi mai sus, pag. 27 şi 29 [1]).

In şedinţa Camerei de la 11 Decemvrie 1881, d. N. Fleva desvoltă o interpelare asupra acestui incident şi se ocupă de mĕsurile penale în contra unor asemenea delicte politice. Aici intervine şi următorul discurs:

---

[1]) Aceeaş neobişnuită violenţă, adecă destituirea unui agent diplomatic al Ţĕrii şi publicarea destituirii prin *Monitorul oficial* sĕ mai comisese, tot de un guvern liberal, la 1867 în contra d-lui I. Bălăceanu. Decretul destituirii sale din Agenţia diplomatică de la Paris, contrasemnat de ministrul de externe St. Golescu, e publicat în Monitorul de la 20 Mai 1867.

D-lor deputaţi, d. Ministru de externe, rĕspunzênd la interpelarea d lui Fleva a zis, că publicaţiunea făcută de d. Calimachi-Catargi, care este un act foarte blamabil, reprobat, justifică *ex post* mĕsura ce o luase d-sa, d. ministru, mai nainte.

Dacă înţeleg bine, d. ministru a zis, că publicarea făcută de d. Calimachi-Catargi justifică publicarea destituirii d-sale prin *Monitor.*

O voce. Nu-l justifică; l-a destituit pentru că era nedemn de acel post.

Titu Maiorescu. Justifică purtarea d-sale.

D-lor deputaţi, pusă discuţia pe acest tĕrîm, cred că mai merită câte-va cuvinte. Zicêndu-le însă, trebue să vĕ spui de mai nainte, că aceasta chestie, ca şi toate chestiile, cari pot să fie puse într'o legătură imediată şi naturală cu relaţiunile internaţionale, nu poate şi nu trebue să fie în nici un cas o armă de partid. In această privire aprob cu desăvîrşire ceea ce a zis d. Fleva.

Pentru a face mai clară idea, pe care voi să o exprim, îmi închipuesc că nu este la putere guvernul actual, cu care de altminteri ne aflăm în opoziţie, şi nu este d. Calimachi-Catargi în joc, ci că ar fi un guvern al partidului nostru pe banca ministerială, şi ceea ce s'a întîmplat, s'a întîmplat altuia. Aşa privită chestia, să examinăm puţin ceea ce s'a petrecut. Şi putem face

acest examen aici, fiind-că actele petrecute sunt de domeniul public.

Am citit în *Monitorul oficial* un raport al d-lui ministru de externe către M. S. Regele, prin care se cere revocarea ministrului nostru de la Paris, a d-lui Calimachi-Catargi.

In acest raport, care e dat publicităţii în mód oficial şi despre care sunt în drept a vorbì, se arătau o sumă de detaiuri, care până la un punct oare-care păreau intime ale d-lui ministru de externe faţă cu agentul sĕu.

Ni se vorbea de numirea unui secretar al legaţiunii de la Paris, de dificultăţile ce titularul legaţiunii, d. Calimachi-Catargi, le-a ridicat în contra acestei numiri, de concediurile şi absenţele d-lui Calimachi-Catargi, şi în fine de o ultimă depeşă deschisă, care se menţionează în *Monitor*, dar a căreia coprindere nu o vedem publicată.

Aceste atitudini diferite ale d-lui Calimachi-Catargi, zice d. ministru de externe, au motivat cererea d-sale de revocare.

D-lor, când a numit d. ministru de externe un secretar la agenţia de la Paris, d-sa a numit negreşit, pe cine a crezut d-sa de cuviinţă.

Era oare d. ministru în dreptul sĕu? Era fără îndoială în dreptul sĕu de a o face.

Dacă onor. d-lui Calimachi-Catargi nu-i convenea această numire, era în dreptul d-sale de a se retrage, de a se demite? Negreşit că era în dreptul sĕu, şi nimeni nu putea să zică nici un cuvênt pentru aceasta. D-sa nu a vroit s'o facă, a persistat şi pare a fi excitat şi prin aceasta o nemulţumire a d-lui ministru de externe.

A doua întrebare: d. ministru de externe nu era oare în dreptul sĕu de a-l revoca? Fără nici o îndoială, d. ministru de externe actual, şi or şi care altul ar fi fost, era în dreptul sĕu netăgăduit s'o facă aceasta, fiind-că un ministru este responsabil după Constituţiune de toată administraţiunea sa şi prin urmare, fiind responsabil, este şi în drept de a revoca pe or-ce funcţionar dependent de resortul sĕu, se înţelege totdeauna, dacă acea revocaţiune este sancţionată de Maiestatea Sa Regele.

A treia întrebare: d. ministru de externe era în dreptul sĕu de a publica decretul relativ la acea revocare şi de a publica în acelaş timp şi motivele lui? Fără nici o îndoială, era în dreptul sĕu formal de a o face. In general toate decretele se publică prin *Monitor*, şi în cele mai multe casuri se publică şi raporturile, care motivează decretele.

Despre dreptul formal al d-lui ministru de externe de a face aceste nu încape îndoială.

D-lor, să-mi permiteţi însă a zice, că din parte-mi cred că ar fi—nu o nelegalitate, dar un us deplorabil, când în relaţiunile internaţionale, şi de asemenea relaţiuni se ţin nişte acte relative la un ministru, care reprezentă ţara în străinătate, când, zic, în aceste relaţiuni s'ar perpetua un asemenea obicei. Şi fiind-că vorbind de această chestie, m'am pus în punctul de vedere că ar fi un amic din partidul nostru pe băncile ministeriale şi acel agent ar fi alt cine-va indiferent, din acest punct de vedere zic: rĕu, după convingerea mea, foarte rĕu face un ministru, din or-ce partid ar fi, care în asemenea împrejurări dă publicităţii asemenea rapoarte.

Vedeţi, d-lor, sunt prea multe inconveniente. Cel dintâi inconvenient, şi aceasta se resfrânge asupra noastră a tutulor, asupra ţĕrii întregi, şi într'o minimă parte şi asupra noastră a opoziţiunii, inconvenientul este, că am avut ţara reprezentată atâta timp, oare-cum încarnată în reprezentarea ei atâta timp prin o persoană, în contra căreia guvernul crede mai pe urmă necesar de a publica prin *Monitor* un decret de destituire, şi mai ales când, între alte motive, se vorbeşte în decret de o depeşă, fără să se arate coprinsul ei, aşa în cât e deschisă uşa la fel de fel de supoziţiuni, cari sunt de sigur ne-

meritate şi cari înconjură faptul de o atmosferă cu totul străină de natura lucrului. Adăogaţi la aceasta, că măsura unei asemenea destituiri e aşa de neobişnuită, încât prea mulţi oameni şi la noi şi în străinătate sunt purtaţi a crede, că poate sunt alte motive alăturate de acelea, cari sunt publicate prin *Monitor*, ceea ce şi mai mult agravează chestia pentru amîndouĕ părţile.

In al treilea rînd adaog, d-lor, o altă consideraţiune. Noi suntem Regat nou, şi poate nu era momentul bine ales ca să debutăm, în relaţiunile noastre de abia stabilite, cu miniştrii noştri de abia recunoscuţi ca miniştri ai unui Stat independent, prin măsura de publicare prin *Monitor* a unui decret, care nu este lipsit de oare-care nervositate. Dar, în fine, legalitatea era pentru d. ministru de externe; însă un element remâne din aceasta, dacă 'mi ertaţi expresiunea psichologică: un fel de iritaţiune legitimă pentru d. Calimachi-Catargi. Dacă este un lucru foarte greu pentru ţară, este un lucru grozav pentru persoana, pe care o atinge, de a se vedea, în posiţiunea şi în consideraţiunea pe care o avea în străinătate tocmai ca reprezentant al ţĕrii, isbit printr'un decret de destituire ce i-l dă ministrul îndărătul sĕu, din propria sa ţară.

Ei bine, iertaţi-mĕ a zice, că dacă din actele

anterioare ale d-lui Catargi nu rezultă nimic alta de natură a justifica revocarea şi publicarea raportului, de şi recunosc că aceasta remâne în competenţa ministrului de externe, după aprobarea Maiestăţei Sale, apoi atunci acţiunile posterioare ale d-sale nu pot justifica pe d. ministru pentru publicarea destituirii anterioare, şi nu sunt nici o explicare a acţiuni d-sale.

Vĕzênd această publicare a revocării, d. Catargi a făcut ceailaltă publicare, cu totul gravă, pe care o ştiţi.

Îmi vine foarte greu, d-lor, faţă cu un fost reprezentant al nostru în străinătate, care era cunoscut pentru mĕsura sa, pentru demnitatea sa şi care a adus servicii reale ţĕreii, îmi vine foarte greu, abstracţiune făcênd de relaţiile personale ce aş putea avea cu d-sa, de a zice ceea ce trebue să zic, dar trebue să o zic: cred că publicarea d-sale din toate punctele de vedere este un act rĕu şi că nu se poate în nici un mod justifica pe deplin (aplause). Aci sunt alături cu d. ministru de externe şi cu d. Fleva şi cred că cu simţimêntul tutulor din Cameră. Recunosc asemenea, că este bine să se ia mĕsuri ca un asemenea lucru să nu se mai repete de acum înainte, şi o recunosc, d-lor, şi pentru alt motiv, care nu ştiu dacă a fost destul de bine

indicat, îmi pare că a fost numai atins în treacăt de d. Fleva. Precum este foarte de regretat, ca noul nostru stat în relaţiunile sale internaţionale să debuteze cu asemenea publicări prin *Monitor*, aşa este şi mai de regretat încă a continua debutarea prin asemenea publicări de broşuri. Era deja un mic inconvenient, că mai venise şi chestia ceai-laltă cu retragerea unui execuatur, de şi era Statul român în deplin drept de a o face; dar în fine, toate aceste aveau inconvenientul de a arăta noul nostru Stat înaugurând relaţiunile sale când cu destituirea unui agent şi publicarea destituirii prin *Monitor*, când cu celălalt incident, când cu publicarea broşurei. In această situaţiune ar trebuì să ne dăm toate silinţele ca să redobîndim. . ., dar poate că este, atunci ca să *confirmăm* deplina încredere ce trebue să aibă statele celelalte în relaţiile lor cu noi. Trebue să se ştie, că asemenea fapte nu se riscă de a se mai comite şi în viitor.

In acest ordin de idei cred şi eu, că este bine ca să existe un articol preciz în codul penal, care garantează statul nostru şi statele străine în contra unor asemenea accidente şi dă guvernului un mijloc energic la mână ca să le împedice. Este important ca acest lucru să fie câştigat, şi cred şi eu, că d. ministru de externe şi de justiţie

ar face bine, dacă ne ar aduce un asemenea proiect de lege. Este recunoscut de toţi, că aici nu va fi o armă de partid, din con tră se vor folosì toţi, pentru relaţiunile lor cu străinătatea.

Dar d-lor, atât cred că este destul şi nimic mai mult. Ceea ce face moţiunea d-lui Dimancea peste aceasta, îmi pare că iese din competenţa Camerei. Inţeleg să numească o Cameră anchete, să facă propuneri de legi, să facă cercetări contra funcţionarilor administrativi în fiinţă; dar să vie o Cameră şi să-şi arate reprobarea sa, în contra cui? în contra unui particular, aceasta nu înţeleg. D. Catargiu ar fi în drept să zică: îmi faceţi prea multă onoare.

Gr. Eliad. Contra faptului.

T. Maiorescu. Contra faptului unui particular?

G. Eliade. Pentru poziţiunea care a ocupat.

T. Maiorescu. Pentru poziţiunea din trecut? Aceasta nu se poate face.

Eu cred că membri aceia dintre d-v., cari se ocupă de materii de legi şi de competenţă politică, vor recunoaşte toţi, că nu este bine a se lua asemenea mĕsuri faţă de un particular.

Voiţi însă ca printr'această propunere să fie îndemnat ministrul de externe să facă un pas mai mult decât pasul foarte just al d-sale, ce l-a anunţat la sfirşit, adecă un proiect de lege

care să hotărască pentru viitor cazul neprevĕzut în legea de astă-zi? Voiţi adecă să-l îndemnaţi să se hotărască şi pentru darea în judecată a d-lui Calimachi-Catargi, atunci sunt şi mai mult în contra propunerii d-lui Dimancea şi cred, că nu e bine să o votăm.

D-lor, este timpul venit ca să dispară, dacă se poate, acest incident. Să luăm din el folosul general de a face o lege pentru viitor; dar a mai continua cu incidentul din trecut, cred că nu va fi de nici un folos. Inchipuiţi-vĕ, că s'ar da d. Calimachi-Catargi, d. e. după art. 70 din codul penal, în judecata Curţii cu juraţi; chestia ar rĕmânea controversată. Insă dacă-l condamnă curtea, se ajunge scopul d-v. Dar dacă-l achită? Ce ar însemna atunci acele desbateri violente urmate înaintea juraţilor, ce ar însemna atunci verdictul de achitare? Voiţi d-v. să lăsaţi ca tribunalele sau juraţii să se pronunţe în asemenea materie, în oare-care grad internaţională, mai nainte de a se fi făcut lege specială? Eu cred că nu e bine. Prin urmare, cu cât va dispare dintre noi mai curînd acest incident, cu atât va fi mai bine, şi de oare ce cu toţii ne-am unit ca să reprobăm faptele cum s'au urmat, cred că aceasta este de ajuns şi nu rĕmâne decât să se propue o lege specială.

57.

Contra sancţionării unei legi prin telegramă

(Şedinţa Camerei de la 10 Noemvrie 1882).

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident şi rĕsboi.
G. Chiţu, interne.
D. A. Sturdza, externe.
E. Stătescu, justiţie.
P. S. Aurelian, culte.
G. Lecca, finanţe.
Col. Dabija, lucrări publice.

Legea comunală de la 1 Aprilie 1864 fusese modificată sub ministerul d-lui Lascar Catargi prin legea de la 9 Aprilie 1874. De şi partidul liberal promisese de mult să schimbe această operă conservatoare, nu lucrase nimic serios pentru îndeplinirea promisiunii (vezi vol. II, pag. 137 şi urm.) şi la 6 Noemvrie 1882 trebuiau să se facă ale-

gerile comunale. In pripă Senatul se ocupă de legea de la 1864, repusă în vigoare prin un proiect votat de Cameră, însă în ședința de la 1 Noemvrie 1882 întroduce câte-va amendamente așa încât proiectul revine din nou în Cameră la 2 Noemvrie, și este adoptat deabia în ziua de Joi 4 Noemvrie pe la 3½ ore p. m. Alegerile comunale erau fixate pentru Sâmbătă 6 Noemvrie; dacă era să li se aplice noua modificare liberală, aceasta trebuia promulgată cel mai târziu Vineri 5 Noemvrie. Regele era la Sinaia. Atunci Joi după ora 3½ p. m. i se cere sancțiunea prin telegraf; în aceeaș Joi, pe la 6 ore seara, sosește la minister o telegramă a adjutantului de serviciu din Sinaia, prin care se zice, că Regele a sancționat, și seara pe la 10½ ore vine cu trenul aprobarea autografă a Regelui, pusă pe telegrama ministerială (nu pe documentul cu textul legii). Aceste curioase amănunte le explică ministrul de interne G. Chițu în ședința Camerei de la 10 Noemvrie, răspunzând unei critice făcute în ziarul *Binele public*. In contra explicării ministeriale se îndreptează cuvintele următoare:

D-lor deputați, nu mě preocupă întru nimic amănuntele, pe cari ni le dă d. ministru de interne. Ceea ce trebue să ne procupe e forma, sub care d sa vine în Cameră cu această ocazie.

Fiind-că vĕd că nu s'a găsit nici un parlamentar mai vechiu decât mine, vă cer voie, fiind indiferentă persoana care relevă, de a o releva eu.

Cred că este un precedent nepomenit ca un ministru să ia un articol de jurnal şi să spue că el exprimă cutare părere, iar noi să începem o conversaţiune ca să vedem, dacă părerea acelui articol din jurnal este împărtăşită de vre-un deputat din Cameră. Dacă crede că este destul de importantă chestia, atunci deputatul care împărtăşeste părerea, va găsì totdeauna forma interpelării ca să o releve; şi dacă guvernul crede, că chestia este aşa de grea, fie zis în treacăt, are mijlocul, care-l priveşte, de a ruga pe un deputat amic să interpeleze, şi atunci ministrul rĕspunde în mod deschis, pe calea parlamentară. Dar ca să vie un ministru să ne citească o părere din un jurnal, care părere ne a fost încă susţinută în Cameră, şi să ceară a se face aci contra-critica acelei critice din jurnal, aceasta este până acum ceva nepomenit, şi cu toţii trebue să sperăm, că nu se va reproduce a doua oară.

Cu toate acestea cred că ar fi de dorit din partea tutulor, ca sancţionări de legi prin telegrame să nu se mai facă. Nu există sancţionare

corectă printr'o telegramă, căci Maiestatea Sa Regele trebue să cunoască textul legii, pe care o sancţionează, şi în notiţele citite de d. ministru de interne nu ni se spune, că s'a şi comunicat Maiestăţii Sale, pe lângă cererea iscăliturei, şi textul legii. Apoi chiar de se va fi comunicat telegrafic textul legii, rĕmâne totuş să se controleze maiântâi dacă telegramele au ajuns exact, fiind-că textele de legi trebuesc puse autentic, cuvênt cu cuvênt, înaintea ochilor Maiestăţii Sale; şi a cere numai o sancţionare prin telegrame fără aceasta autentificare a textului legii, acesta este un al doilea precedent, mai grav decât conversaţiunea în privinţa unui jurnal, şi nu va fi bine să se perpetueze.

58.

La adresă. Puncte de unire între partide. Lipsă de program în partidul liberal.

(Şedinţa Camerei de la 12 Noemvrie 1882).

D-lor deputaţi, poate aveţi şi d-voastră simţimîntul, pe care îl am eu, că după aproape trei zile de discuţiuni foarte animate asupra unui proiect de adresă foarte inofensiv, este timpul să revenim la chestie.

D-lor, de astă dată proiectul de rĕspuns la adresa Tronului, după cum aţi vĕzut din darea de seamă cu care îl însoţeşte d. raportor, este aprobat şi de un membru al opoziţiunii. Un membru, fără a vorbì în numele opoziţiunii întregi, dar pentru sine, ca membru ales de d-voastră în această comisie, a aprobat proiectul de rĕspuns, el, membrul, fiind şi înţelegênd să fie în opoziţiune.

Asupra acestui punct s'a ivit o divergenţă de păreri şi s'a zis, că proiectul de rĕspuns la adresa Tronului este şi trebue să fie opera majorităţii şi că nu poate să ia parte la o asemenea lucrare minoritatea. D-lor, în privinţa aceasta pot să fie şi alte păreri, şi eu, de exemplu, cred că nu este constituţional corect a susţine aceasta.

Fără îndoială, şi-mi pare că d. Kogălniceanu, în remarcabilul d-sale discurs de alaltăieri, a dat în această privire un alt înţeles raportului d-lui Costinescu, decât îl avea în mod firesc, fără îndoială, zic, nu se poate pune ca lucru de princip, că nici odată cu ocazia rĕspunsului la adresa Tronului minoritatea, dacă crede că e momentul oportun, nu poate să facă opoziţie, să-şi arate adică vederile ei sub formă de contra-adresă. Acest drept nu se poate tăgăduì minorităţii şi nu cred că a fost în intenţiunea majorităţii actualei comisiuni de a-l tăgăduì. Dar dacă este adevĕrat, că minoritatea poate să facă un contraproiect de rĕspuns la adresa Tronului, tot aşa este de corect şi adevĕrat, că poate să fie şi momente, în cari opoziţia să nu creadă necesar aceasta şi în care, daca proiectul ce-l prezentă majoritatea ca rĕspuns la adresa Tronului, nu este, cum a spus-o d. Costinescu, un program politic de partid, ci un simplu omagiu

la adresa Tronului, şi minoritatea şi majoritatea să-l poată vota. Precum dar este adevĕrat cel dintâi punct de vedere, aşa este adevĕrat şi celălalt, şi toată chestia este numai dacă momentul pare oportun minorităţii ca să facă un contra-proiect, şi al doilea dacă în proiectul majorităţii găseşte ceva care ar împedica-o de a-l vota.

Am ascultat, d-lor, discuţia urmată în aceste două zile, şi nici în vorbele d-lui Kogălniceanu, nici în acele ale d-lui Ionescu şi nici în acele ale d-lui Lahovari, cu singura excepţie a celor zise asupra creditului agricol, n'am vĕzut ceva care s'ar raporta la însuş rĕspunsul aşa cum este făcut şi care ar autoriza pe cine-va de a-l combate, sau de a nu lua parte în însăş comisia pentru desbaterea lui.

D-lor deputaţi, chestia, de şi în aparenţă numai formală, are, ca toate lucrurile de formă din viaţa mai înaltă constituţională, şi o mare însemnătate în fond, şi însemnătatea cred că este aceasta:

Este de interesul vieţii noastre parlamentare, ca intr'o Cameră să întindem sau să restrîngem punctele de conflict cu majoritatea şi cu guvernul ei? Este de interesul nostru, al ţĕrii, ca să accentuăm punctele de întîlnire, cari trebue să

existe între toate partidele, sau este de interesul ţĕrii, ca să arătăm mai mult desbinările dintre partide? Dacă cu ocazia dezbaterii rĕspunsului la adresa Tronului vine o majoritate şi face ea însăş, în mod conciliant, un rĕspuns nepolitic, un rĕspuns curat de omagiu către Tron, şi dacă minoritatea nu găseşte momentul oportun de a face un contra-proiect, atunci, vĕ rog, după care teorie constituţională să nu voteze acest rĕspuns minoritatea sau să nu ia parte la discuţia acelei adrese în comisie? Apoi avem precedente aci: în anul trecut se aleseseră doi membri din opoziţie, d. Vernescu şi cu mine, ca să facem parte din comisia de rĕspuns la adresa Tronului; am refuzat noi, din princip, de a lua parte? Din contră, ne-am dus, am lucrat în această comisie, am stat la constituirea ei, şi numai atunci, când ni s'a refuzat comunicarea de acte diplomatice, într'o chestie care prima pe toate celelalte şi care, dacă am fi adoptat-o şi noi cei din minoritate, ar fi angajat ţara întreagă într'o direcţie internaţională periculoasă, numai atunci am fost puşi în neputinţă de a judeca, până unde putem merge pe această cale, şi numai atunci ne-am retras, motivând retragerea prin această împrejurare gravă. Dar când nu am motive excepţionale de a mĕ retrage, cum mĕ pot

retrage eu conservator monarhic dintr'o comisie, care vine astăzi şi aduce pur şi simplu, fără coloare politică, omagii la Tron?

D-lor, asemenea deosebire de partid nu o înţeleg şi nu cred că este bună. Căci reviu la întrebarea: trebue să accentuăm desbinarea dintre partide? Eu cred mai mult, că pecât este un început bun de a se face în împrejurări normale, fără coloare politică, fără deosebire de partide, adresa la Tron, pe atât va continua acest bun început, şi în compunerea biuroului fie-cării Camere va trebuì prevĕzută din princip minoritatea. Fără îndoială, prezidentul Camerei va fi al majorităţii, dar între cei 4 vice-prezidenţi unul sau doi vor trebuì din princip să fie ai minorităţii, fiind-că nepărtinirea în desbaterile Camerei, reprezentarea acestei Cameri ca expresie a ţĕrii constituţionale întregi, nu ar trebuì să fie operă de partid, ci a ţĕrii întregi, aşa cum este şi reprezentată. S'a vorbit atâta de teorii constituţionale eri şi astă-zi, s'au citat atâţia autori, şi d. ministru de interne ne-a complectat cu atâta zel citările din Bluntschli, toţi au atins chestiile constituţionale aşa de pe larg încât mĕ cred şi eu autorizat a mĕ întreba înaintea d-voastră sub un punct de vedere mai general: ce este în esenţa sa acest constituţionalism, care este, era

să zic suferinţa, dar permiteţi-mi să zic mai bine simptomul caracteristic al statelor continentale în secolul al 19-lea? Noi am împrumutat constituţionalismul de la Englitera şi l am introdus la noi, dar ca la toate mecanismele aceste străine, întrebarea practică este: cum se adaptează la viaţa reală a poporului român? Apoi mecanismul este ştiut, esenţa este jocul între partide, cel puţin între două, aşa încât să fie când una, mai înaintată, mai vie, când alta mai moderată, la guvern, şi pe temeiul acesta d. ministru de interne, zicea: guvernul constituţional al unui partid se bazează în administraţia sa pe aderenţii săi din partid, îşi caută agenţii săi de încredere, de principii, căci altmintrelea ar fi anarchie. Sistemul constituţional cere ca să fie când un partid cu toţi aderenţii săi, prin libertatea alegerilor, la putere, când celălalt partid, cu toţi aderenţii săi prin aceeaş voinţă liber exprimată a ţării, la putere.

Vag aşa exprimat lucrul este în aparenţă foarte uşor; dar ia să vedem ce însemnează „a venì la putere“ şi până unde merge această „putere“, până unde este iertată desbinarea de partide într'o ţară aşa încât să se facă joc de alternare când într'un guvern, când în celălalt de la“ putere“?

La noi când se schimbă miniştrii, se schimbă majoritatea Camerei şi a Senatului, se schimbă prefecţii, se schimbă şi sub-prefecţii, se mai schimbă chiar şi primarii, se schimbă şi majoritatea consilielor comunale, se schimbă şi majoritatea consilielor judeţene, se schimbă casierii şi toţi funcţionarii administrativi, ba une-ori se fac unele schimbări în magistratură; căci până când, din nenorocire, magistratura va fi amovibilă, ea va atîrna de la ministrul justiţiei, care şi numai după tactul sĕu personal urmează să aprecieze, până unde va voì să serve şi magistraţii în interesul partidului sĕu întîmplător.

Pe de altă parte însă, d-lor, se aud în ţara aceasta plângêndu-se mulţi oameni cu minte, că nu avem destui aspiranţi competenţi şi oneşti, cari să poată ocupa fie-care post administrativ, şi că multe se cer în această ţară, tênĕră încă în viaţa publică şi nu pe deplin pregătită, pentru ca să meargă bine, se cer atâţia miniştri competenţi, se cer atâţia deputaţi şi senatori integri şi cu cunoştinţă de cauză; se cer atâţia prefecţi oneşti cu cunoştinţe administrative, se cer atâţia magistraţi, atâţia sub-prefecţi, atâţia primari, atâţia membri ai consilielor judeţene şi comunale, şi fiind-că ne-am lărgit în timpul din urmă cercul activităţii publice, se mai cer şi atâţia

membrii în institutele financiare şi technice, şi mai presus de aceştia se mai cer şi atâţia miniştrii reprezentanţi în străinătate, încât mi-e teamă, că dacă ne-am pune cu toţii împreună, fără nici un spirit de partid, totuş ar fi greu să ne găsim în numěrul suficient pentru ca să completăm cadrele neapărate ale mecanismului vieţei noastre publice (aplause).

Dar înca dacă noi, cari cu toţii împreună nu suntem de ajuns pentru a administra bine ţara, vom mai venì cu teoria alternării partidelor în sistemul constituţional dându-i acest înţeles, că să cerem un şir de oameni, cari se completeze întreaga reţea de administraţie dintr-un partid, şi apoi un alt şir de oameni, cari se completeze reţeaoa întreaga a administraţiei dintr-un alt partid. Oare acesta să fi fost gândul d-lui ministru de interne, când ne zicea, că trebue să aibă funcţionarii sĕi fie-care regim, căci altmintrelea este anarchie? Nu cred. Şi trebue dar foarte exact interpretat, până unde merge alternarea sau desbinarea de partide într'un Ştat constituţional? Aceasta, cum vedeţi, stă în legătură şi cu desbaterea noastră de faţă. Intrebarea mai generală este dar: dacă desbinarea de partide există în sistemul constituţional, unde începe şi unde sfîrşeşte? Merge şi la adresa

Tronului? Trebue să fie la biurou? Este în toate desbaterile fără nici o excepţie? Se întinde mai departe în ţara întreagă, şi până unde?

Aşi vrea să-mi spue un teoretic constituţional, dacă a auzit vre-o-dată în Englitera, că desbinarea de partide să meargă aşa de departe, precum se obicinueşte să meargă la noi? Dar s'ar fi prăpădit de mult Englitera ca şi Polonia, dacă sfâşierea de partide ar fi mers până la cea din urmă treaptă a administraţiei acelei ţĕri (aplause). Pentru ce stă aşa bine Englitera cu toată lupta ei de partide? Fiind-că acolo sfera de luptă de partide nu se întinde aşa de departe în toate ramificările vieţei publice, precum din eroare se crede şi se practică la noi; stă bine, fiind-că sfera ei de lupte politice este foarte restrînsă, şi numai în această restrîngere poate să existe o alternare de guverne.

Toţi oamenii cu minte spun (şi o puteţi constata chiar din indiferenta crescĕndă a ţĕrii pentru luptele noastre de partid), toţi oamenii cu minte spun, că nu trebue să punem nici o-dată interesele de partid mai presus de ale ţĕrii. Cu alte cuvinte, sunt lucruri în viaţa publică a unui popor, unde nu este vorba de partid, ci de interesul general al tutulor fără deosebire, şi întrebarea practică pentru noi este acum, mai

ales de când cu proclamarea regatului, adică de când ne aflăm toţi puşi sub acelaş scut al Constituţiunii monarchice, întrebarea practică este: cari sunt acele puncte de contact, în privinţa cărora de la început trebue să zicem: aici nu are a face desbinarea de partide, ci are a face numai interesul lucrului în sine?

D-lor, tot zicem: ţara, ţara! Abstracţia aceasta „ţara“ în realitate este compusă în cea mai mare parte din ţĕrani, din aşa numiţii oameni de rênd, din mulţime. Ce are a face mulţimea cu discuţiile noastre publice? Cea mai mare parte din ei, din nenorocire, nici nu ştiu încă să citească şi să scrie. Vĕ puteţi închipuì, dacă toată vorbirea noastră cea lungă de aci îi atinge pe ei până acolo! Vorbele noastre de aci îi ating numai întru atâta, întru cât le ating relaţiile lor cu administraţia inferioară a Statului, care aceasta poate fi influenţată prin vorbele noastre, îi atinge rare ori ministrul şi prefectul, îi atinge însă perceptorul, îi atinge învăţătorul, îi atinge preotul, îi atinge adese-ori executorul, îi atinge recrutorul, mai rare ori — să sperăm — îi atinge judecătorul de ocol, şi mai rar încă tribunalul.

Aceştia din urmă: strîngătorul de imposite, învăţătorul, primarul din sat, cel mult sub-prefectul,

aci este punctul de contact al săteanului cu ceeace numim noi Statul în administraţia sa.

Aci dar se cere ca să fie oameni oneşti, integri, inteligenţi, dacă e vorba de îmbunătăţirea stării ţĕranului. Aci trebue cu toţii să punem toate încordările noastre, ca să aducem o stare de mai mare probitate în administraţia de jos a Statului (aplause).

Simţiţi îndată aci importanţa practică a întrebării, dacă trebue întinsă deosebirea partidelor până acolo, încât să punem şi în acele posturi, cele mai de jos, dar cele mai importante pentru popor, numai oameni de partid, cu risicul de a nu fi oameni de treabă?

Cine ar rĕspunde la această întrebare în mod afirmativ, ar comite o erezie constituţională, dacă vorbim de sisteme europene, şi nu de republica americană.

Cred dar, că merită să examinăm acum împreună şi mai cu deamănuntul, unde este şi unde nu este chestie de desbinare de partide în viaţa Statului, în Cameră, în administraţie în genere.

Incep prin a zice, în legătură cu desbaterea noastră de faţă, că nu e chestie de partid pentru acei care primesc Constituţiunea monarchică, nu e chestie de partid în omagiele aduse Tronului prin o adresă a Camerei.

Al doilea, nu e chestie de partid şi nu trebue să fiă *justiţia* în ţară. Acest adevĕr s'a simţit până la oare-care punct de mai toţi miniştrii de justiţie din or-ce partid, şi trebue să recunoaştem, că de şi magistratura în cea mai mare parte a ei atîrnă în numirea şi schimbarea ei de la bunul plac al ministrului, totuş cei mai mulţi miniştri s'au sfiit să exercite puterea lor discreţionară în sensul prea exclusiv al intereselor de partid, din contră trebue să recunoaştem pentru onoarea ţĕrii, că este destul de general simţimîntul cel adevĕrat, că magistratura, care în cazuri de conflict al intereselor hotăreşte despre onoarea, libertatea şi averea cetăţenilor, este o activitate publică în folosul ţĕrii întregi ca unitate şi în afară de or-ce desbinare a partidelor. De aceea ar fi o adevĕrată calamitate în ţara noastră, când s'ar introduce electivitatea politică a magistraturei şi s'ar arunca ast-fel în vĕrtejul sfăşierilor de partid o instituţie, care până acum prin bunul simţ al ţĕrii a fost din ce în ce mai depărtată de la această luptă nesănătoasă. Mie unuia mi-a părut foarte rĕu, o mărturisesc, când s'a făcut, cu prilegiul coaliţiei de la Mazar-Paşa, chestie politică şi dintr'o parte a magistraturei. Mi-a părut rĕu de demisionarea *en masse* a magistraţilor

din capitală sub ministerul Lahovari. Dar în fine, simplu numai a demisiona e dreptul fiecăruia. Dar mi-a părut mai rěu de banchetul politic dat în onoarea acestor tineri magistraţĭ demisionaţi, banchet, la care au asistat şi unii bărbaţi de Stat, de la a căror maturitate se putea aştepta o mai dreaptă înţelegere a intereselor generale în Stat.

Dar ceea-ce mi-a cauzat cea mai mare părere de rěu, a fost înaintarea peste curênd a acelor tineri în ierarhia magistraturei pentru chiar faptul demisionării lor, îndată ce s'a schimbat guvernul.

Nu trebue d-nii mei, să se bage politica aci. Magistratul trebue scutit, ferit, ocrotit de luptele noastre, de sfâşierile partidelor: pentru-că el este în Stat acela, care dă cetăţeanului în deobşte siguranţă în contra or-cărei impilări, şi a impilării partidelor, el este unul din organele cari alcătuesc unitatea Statului în mijlocul îndoirii partidelor.

Urmând mai departe cu enumerarea sferelor de activitate publică, cari trebuesc depărtate din sfâşiarea partidelor. constat că între aceste s'a admis şcoala, maĭ constat că s'a admis totdeauna şi armata. Acolo cel puţin, unde suntem chemaţi a murĭ cu toţii împreună, s'a admis de la început, că e o singură ţară pentru care murim, şi nu două partide desbinate.

Dar e destul atât? Toţi bărbaţii cu înţelegerea

trebuinţelor reale ale Statului român vor recunoaşte, împreună cu mine, că nu este destul atât.

Ceea-ce ar trebuì să se mai facă, e aceasta: şi primarul şi consiliile comunale şi judeţene trebuesc scoase din politică. Administraţia locală a oraşelor şi a satelor, administrarea intereselor locale ale districtului trebue să o lăsăm tutulor celor capabili din localitate, fiind-că e a tutulor şi nu a unei diverginţe de opinii după divergenţa de partid.

Dar să ne apropiem acum de sferele mai înalte ale Statului şi să examinăm întrebarea şi în privinţa nouei noastre instituţii a miniştrilor plenipotenţiari şi rezidenţi pe la curţile străine.

O idee, care cred că trebue să fie primită de toţi, e că mai ales reprezentanţii ţĕrii în străinătate nu sunt şi nu trebue să fie ai unui partid, ci sunt ai ţĕrii întregi. Putem noi oare să transmitem în străinătate sfâşierile noastre din năuntru şi să fim reprezentaţi faţă cu străinii, cari adese-ori sunt şi duşmanii noştri, slăbiţi în autoritatea noastră relativă prin jumătăţirea intereselor de partid? De sigur nu! Aceasta ar fi o periculoasă erezie constituţională.

De aceea şi vedeţi, că nici o-dată nu i-a trecut prin cap unui guvern englez, dacă s'a schimbat în coloarea politică, dacă a venit d. e. după Beaconsfield antagonistul sĕu Gladstone, ca să-şi

recheme pe agenţii diplomatici numai pentru-că sunt numiţi de un guvern de altă coloare politică.

Iertaţi-mĕ, d-lor, dacă vĕ vorbesc cu o deosebită stăruinţă de această cestiune.

Nu ştiu cum, dar mi-a părut că începutul de toamnă al legislaturei noastre din urmă este plin de un fel de atmosferă îngreuiată, de false insinuări şi prepusuri, întemeiate pe o foarte greşită înţelegere a constituţionalismului.

Mĕ cred dar dator a pune intrebarea franc şi lămurit: este cineva de părere, că ar fi în interesul or cărui stat constituţional şi în deosebi în interesul micului nostru stat, care are trebuinţă de conlucrarea tutulor bărbaţilor sĕi, ca reprezentarea ţĕrii în străinătate să fie chestie de partid?...

Dacă nu îmi face nimeni onoare de a mĕ întrerupe prin o afirmare, dacă nimeni nu susţine că e chestie de partid, apoi corolariul este: prin urmare, or-ce primire a funcţiunii de ministru reprezentant în străinătate întru nimic, dar *absolut întru nimic* nu se poate interpreta ca o trecere dintr'un partid în altul, ca schimbare de idei, ca o pată ce se aruncă asupra caracterului politic al cui-va (aplause).

S'a dus d. Krezzulescu la Petersburg, d. Mavrogheni la Constantinopol, d. Carp la Viena;

însă d. Carp rĕmâne absolut corect cu toate ideile sale, fāra nici o schimbare în ceea ce priveşte politica internă; d. Mavrogheni absolut corect cu ideile sale, fără nici o schimbare în politica internă; şi foarte bine a făcut guvernul, dacă a crezut că sunt aceşti bărbaţi capabili de a ocupa acele locuri în străinătate, foarte bine a făcut că i-a ales fără privire de partid, şi rĕu ar sta or-cărui bărbat politic cu minte de a face presupuneri şi interpretări rĕu voitoare din aceasta.

D-lor, vĕ rog iertaţi-mĕ, dacă fac aici o parenteză personală. De şi chestiile personale nu au nici o valoare în discuţiile politice, dar sunt dator a face această parenteză, pentru că nu aş voì să se slăbească argumentarea mea prin prepusul, prin insinuarea că ar fi un gând personal, care mĕ face să susţiu cu toată convingerea această teorie.

Am citit şi eu prin ziarele de ieri şi de astăzi, cum ne citea mai deunăzi şi d. ministru de interne din *Binele public*, am şi auzit prin Cameră, că ar fi vorba să pun în practică eu însu-mi această teorie, să fiu adică trimes la nu ştiu care post în nu ştiu care ţară străină. Daţi-mi voie a desminţì aceste ştiri.

Nu a fost nici o vorbă despre aceasta; îmi

permit a adăoga: nici nu poate să fie vorbă pentru persoana mea. Până când nu va fi schimbată opinia publică în această privire, vreau să am dreptul neatins de or-ce fel de bănueli personale, dreptul de a susţine cu toată tăria un princip de stat, fără a cărui păzire în această sferă, ca şi în celelalte menţionate mai sus, ducem ţara la peire cu administrarea noastră constituţională.

In această convingere a mea eu aş crede că trebue cu timpul să mergem şi mai departe în întinderea sferei, din care desbinarea partidelor să dispară.

Ce bine ar fi d. e. să coprindem în această sferă a pacinicei ei administrări şi prefecturele; ce bine ar fi ca prefecţii să nu mai ia parte la luptele electorale (aplause), ci să se ocupe numai de buna gospodărie a districtului lor fără prea multă privire la partid! Ce bine ar fi, când am vedea o dată câte-va guverne urmându-se unele după altele din diferite partide, şi lăsând totuş vr'o 10—15 ani pe aceiaşi prefecţi neschimbaţi, numai dacă sunt oameni oneşti şi capabili. Aceasta ar fi reforma cea adevărată în administraţia ţării.

Şi, d-lor, cam aşa se face în Englitera. Englezii, în luptele lor de partide, nu ating,

pentru a zice aşa, pâinea de toate zilele a locuitorilor de sate şi oraşe, şi de aceea Englezii pot merge înainte cu alternarea la putere a partidelor lor. Până la un punct oare-care ei sunt şi pot fi indiferenţi la aceste certe de partid, fiind-că ele nu taie în adâncul administrării intereselor locale şi nu ating imediat şi direct partea esenţială a vieţei pacinicilor locuitori. Acolo locuitorul nu se uită ca să vază cine este mare, cine este cu influenţă în sat, în oraş sau în district, ca să se ia după dênsul dacă vrea să aibă viaţă liniştită, să scape de şicane, să poată avea dreptate în contestaţii, să nu fie asuprit la imposite, să nu fie, tocmai când are treabă, luat pe nedrept la garda naţională (ilaritate), şi o sută de alte asemenea.

Aşa dar să ştim cu toţii şi să formăm opinia publică în acest înţeles: este un princip pentru buna stare a administrării statului constituţional, că sfera luptelor de partid nu trebue întinsă peste oare-cari limite foarte strîmte, de cari voi vorbì îndată, mai ales pentru Statul român în starea lui de astă-zi trebue esenţial mărginită.

Păna când nu vom pune în practică acest princip, nu poate fi vorba de îmbunătăţirea administraţiei noastre.

Oameni oneşti şi capabili nu avem destui,

mai ales pentru acel mare numĕr de funcţionari, cari sunt în atingere cu zilnica viaţă a poporului de rînd. Dar şi din acei puţini câţi îi avem condamnăm o jumătate să aştepte în neactivitate până când va cădea de la putere ceailaltă jumătate, care se întimplă să fie cu protectorii sĕi la guvern. In această stare, guvernul central se vede silit a umple golurile cu or-ce soi de indivizi, numai să fie aderenţi al partidului sĕu, şi cu acest metod nefericit aruncăm administraţia din ce în ce mai mult pe povîrnişul, pe *panta* corupţiunii. Aici dar 'este cel dintâi punct, unde oamenii de stat cu minte trebue să-şi concentreze puterile fără deosebire de partid, pentru a schimba reaoa deprindere de până acum, aşa de contrarie adevĕratelor interese ale Statului nostru, chiar constituţional fiind.

Trec acum, d-lor, la ceailaltă parte a acestei argumentări şi mĕ întreb: unde este sfera cea restrînsă, unde lupta de partide este esenţială în sistemul constituţional, este condiţia lui de viaţă pentru a produce lumina ce rezultă din ciocnirea ideilor şi a produce rezultanta intereselor publice contrare?

Această sferă este banca ministerială şi deosebirea majorităţii şi minorităţii în Cameră şi Senat, ca şi în colegiile lor electorale, asupra

chiar ideilor puse înainte de guvern ca proiecte de legi sau ca practică administrativă. Aici în adevĕr luptă, aici idei divergente, aici principii de partid clar fomulate.

Aici nu ne e permisă duplicitate de principii în una şi aceeaş persoană, precum nu este permisă nici ascunderea sau ignorarea ideilor, după care este în intenţia fie-cărui ministru de a-şi dirige resortul sĕu şi fie-cărui deputat de a-l susţine sau a-l combate.

Grupările de partid ce se formează aici, nu se pot întemeia pe numele persoanelor, ci pe autoritatea principiilor şi a aptitudinii în aplicarea lor, şi or-ce trecere dintr'un partid în altul trebue clar motivată înaintea ţĕrii ca o necesitate de princip în interesul general, sub pedeapsă de a fi taxată de felonie.

Nu de geaba, d-lor, trebue să stăruim în o asemenea accentuare a ideilor.

D. Kogălniceanu, cu autoritatea ce o are prin însemnatul sĕu trecut ca bărbat de stat în ţara aceasta, ne-a repetat alaltăeri programa bĕtrânilor de 1857. In adevĕr, am trăit cu această programă până la 1880—1881 şi d-voastră aţi încoronat-o prin proclamarea Regatului şi a Dinastiei. Dar de acum înainte, care este formula de idei, ce ni se impune nouĕ celor ce venim

după d-voastră? Şi întrebarea este cu atât mai grea, cu cât din bětrânii ante-luptători de la 1857, pentru nenorocirea noastră, încep a se duce unul câte unul, aşa încât astă-zi se poate numěra acei ce au mai rěmas şi a căror titlu de onoare este de a fi condus ţara aceasta unde se află acum. Au mai rěmas *Brătienii*, *Rosetti*, Kogălniceanu, au mai *rěmas din membrii comitetului* unionist de la Iaşi Lascar Catargi şi Mavrogheni.

M. Kogălniceanu. Numai Mavrogheni a fost.

T. Maiorescu. A mai rěmas prinţul Dimitrie Ghica, care în divanul ad-hoc din Valahia a rěspuns comisarilor străini: organizarea politică internaţională o putem primì de la voi, dar nici un amestec în administraţia internă a ţěrii! A mai rěmas din bărbaţii acelei epoce unul, care dacă nu a avut multă activitate politică, dar a făcut pentru deşteptarea simţului naţional între noi tot atât cât or şi ce altă activitate politică, a rěmas acela, al cărui grai fermecător a ştiut să dea limbei române forma de intrare în inimele celor ce până atunci se încântau numai cu literaturile străine, a rěmas Vasilie Alexandri (aplause).

M. Kogălniceanu. A fost în comitetul central al unirii.

T. Maiorescu. Să mĕ ierte d. Kogălniceanu, dacă vĕzênd că gloria politică este împărţită între mai mulţi, am voit să rezerv pentru gloria noastră literară un loc deosebit (aplause).

Aceştia au mai rĕmas din acea epocă, ceilalţi nu mai sunt între noi, dar şi pentru ei şi pentru noi se pune întrebarea capitală: care este suma de idei, care este în situaţia de astăzi chemată să ocupe locul lăsat prin îndeplinirea programei de la 1857?

Scuzaţi-mĕ, d-lor, dacă vĕ tot vorbesc de idei.

Este un lucru curios ideile acestea, teoriile acestea, cum să le numiţi, taxaţi-le chiar de teorii vizionare, dacă vĕ place. Fără îndoială, teoria fără practică, fără puterea de a se pune în lucrare, idea fără realizare este foarte slabă, foarte puţin atrăgĕtoare, foarte puţin căutată. Dar să ne ferească Dumnezeu să credem, că este cu totul de prisos şi că putem să ducem ţara numai cu practica dintr'o zi într'alta, cu mici combinări ale momentului, schimbându-ne în or-ce moment părerile după voia întîmplării. Aceasta ar însemna decadenţa nivelului general al vieţei noastre publice, scăpătarea într'o stare de slăbire a inteligenţelor şi lăţirea fără margini a corupţiunii în tot mecanismul Statului. Căci unde lipseşte idea, care înalţă pe om,

vine în loc interesul meschin, care-l degradează, şi atunci punem viaţa noastră publică în pericolul de a ajunge la cel mai mare rĕu ce i se poate întîmpla: la specularea formelor politice pentru exploatarea intereselor private.

Mi-e teamă că deja astă-zi în această scurtă stare de transiţie, se vĕd unele simptome premergĕtoare ale scăderii nivelului nostru intelectual.

Ca simptom într'o simplă stare de transiţie, o asemenea scădere poate să fie lucru firesc şi transitoriu şi el. Dar nu trebue mai puţin revelat pentru a nu se lăţì cum-va mai departe.

Scuzaţi-mĕ dacă, în calitatea mea de membru al opoziţiei, nu vĕd poate destul de clar, dar îmi pare că şi nivelul discuţiilor noastre parlamentare în această Cameră a cam scăzut. Judecaţi d-voastră înşi-vĕ.

Eu găsesc foarte caracteristică şi foarte de revelat o vorbire a unor membri din majoritate.

D-lor, nu ştiu, este vre-un leader al majorităţii acesteia?

Voci. Eşte, este.

T. Maiorescu. Ce fericit aş fi când l-aş afla!

N. Ionescu. In parlament este preşedintele consiliului.

T. Maiorescu. Miniştrii guvernează; Camera

este aici pentru control şi trebue să aibă un reprezentat mai autorizat al majorităţii întru aceasta. In lipsă de un leader, nu pot face alta decât să mě ţiu de cei cari vorbesc mai des şi ale căror cuvinte sunt mai cu seamă acoperite de aplausele majorităţii şi să-mi zic, că aceştia reprezentă, după toată probabilitatea, ideile majorităţii. Aşa aud adese-ori vorbind pe d. Dimancea, pe d. Boldur Lăţescu şi mai este unul, care vorbeşte des în timpul din urmă, n'am onoarea a-l cunoaşte mai de aproape, este d. Iepurescu. Când mě uit apoi în *Monitorul oficial* şi věd că cuvêntările d-lor sunt acoperite de aplausele majorităţii, atunci zic, că aceşti d-ni exprimă un sentiment al majorităţii Camerei.

Ast-fel, d-lor, mai deună-zi d. Dimancea, adresându-se opoziţiei, minorităţii — subt aplausele ce le věd însemnate aci în *Monitor* cu cuvintele: *mare ilaritate şi aplause*—,ne-a zis nouě următoarele cuvinte...

N. Dimancea. Luaţi rěspunderea pentru ceea ce a vorbit oratorul care m'a precedat?

T. Maiorescu. Eu sunt recunoscětor pentru toate întreruperile. Am atât de mult de purtat, în sfiala mea, cu rěspunderea pentru propriile mele cuvinte, încât nu mě mai pot încărca şi cu rěspunderea pentru cuvintele altora (aplause).

Iată cum se rosteşte d. Dimancea după *Monitorul* din 4 Noemvrie, adresându-se la opoziţie:

„Pe urmele noastre aţi venit şi prin luptele „noastre v'am tîrît după noi până aţi ajuns unde „sunteţi, ca să aveţi astă-zi libertatea tribunei „completă, libertatea presei absolută, pentru a „ne înjuria în tot chipul, uitând că sunteţi datori „să ţineţi un langagiu mai dulce, şi căutând a „vĕ vĕrsa tot veninul ce aveţi pentru parapo„niseala că nu sunteţi toţi chivernisiţi."

Nu mĕ îndoesc, că aţi auzì cu plăcere încă odată toate cuvintele d-lui Dimancea; însă, pentru scurtimea timpului, voi mai extrage numai pe cele din urmă: (ilaritate)

„De aceea vĕ rugăm să încetaţi de a vĕ mai „îmbrăca, cum zice fabulistul, în pelea de leu, „pentru că or cât veţi întinde pelea leului, ea „tot nu vĕ va acoperì de ajuns, şi lumea vĕ va „vedea cine sunteţi (mare ilaritate, aplause)."

D-lor, eŭ mărturisesc că în această mare ilaritate a *Monitorului* am isbucnit şi eu, când am citit acest sfîrşit în *Monitor* (ilaritate). Nu e aşa, d-le Dimancea, d-voastră şi cu mine, amîndoi iubitori de studiile clasice, ne-am adus cu plăcere aminte de fericitele timpuri antice, unde în scrierile autorilor, de exemplu în ale

vechiului fabulist Esop, animalele jucau un rol însemnat (aplause, mare ilaritate). Aşa dar eu nu m'am mirat, când ne-aţi vorbit despre leul din fabulă.

O voce. D. Dimancea a vorbit şi de măgar.

T. Maiorescu. Mai multe animale sunt puse cu diferite roluri în desbaterile parlamentare, ca şi în fabulistul Esop şi în modernul nostru Donici. Este leul, este şi un alt animal mai pacinic, permiteţi-mi a-l îmbrăca într'o haină neologistă şi a-l numì asin, şi d. ministru de interne ne-a vorbit astă-zi chiar şi de un canar, tot la adresa unui membru al opoziţiei. Acest animal nu exista în vremile antice, fiind-că insulele Canarice nu erau cunoscute pe atunci; dar după asinul întrebuinţat din antichitate, poate să vie şi canarul mai modern (ilaritate).

D. ministru de interne. Este mai subţire.

T. Maiorescu. O mică observare însă, d-lor: în aceste studii clasice, dacă se vor auzì mai departe în ţară, este de temut că lumea, îndrăsnesc a zice *toată* lumea, când va vedea că numiţi *asini* pe Ionescu, pe Kogălniceanu, pe Lahovari, are să se întrebe: cine sunt leii din compararea d-voastre? Nu cum-va d-nii Lăţescu, Dimancea şi Epurescu? (mare ilaritate). Dar atunci mi-e teamă, că toată lumea la noi în

ţară o să zică: mai bine asin *cu Ionescu, cu* Kogălniceanu, cu Lahovari, decât leu cu Lăţescu, cu Dimancea şi cu Epurescu (ilaritate).

Şi trecênd la celălalt pasagiu al d-voastră, dacă pentru „chiverniseală“ este lupta, daca vre-unul din noi, din opoziţie, vrem să ajungem la guvern numai fiind-că vrem să ajungem la „chiverniseală“, nu cum-va cei ajunşi deja acolo sunt *chivernisiţi ?*. . .

Vedeţi ce însemnează, când 3 fragmente de leaderi nu fac un singur leader întreg? Vedeţi ce însemnează a întrebuinţa arme cu două tăişuri? Şi e lucru curios: în asemenea arme tăişul al doilea, care se întoarce, arde mai tare de cât celălalt; aspiranţii la chiverniseală în opoziţie presupun ajunşii la chiverniseală în majoritate!

Nu, d-lor, să nu mergem pe acest têrâm, să nu vorbim de chiverniseli; nici să ne închipuim că ar fi şi chiverniseli extra-oficiale, chiverniseală a oamenilor influenţi de prin judeţe, chiverniseală cum s'ar zice, nu cu toptanu, ci ca la negustoraşi din mic în mic, câte ceva de la fie-care judecătoraş, de la fie-care primăraş, de la fie-care sub-prefectoraş. . . Să lăsăm aceste, căci în adevêr nu se potrivesc. Ar fi copilăresc a crede, de exemplu, pentru d. Stătescu sau pentru d. Chiţu

sau pentru or care dupe banca ministerială, că funcţionează după cuvêntul d-lui Dimancea pentru „chiverniseală." Este evident, că dacă este vorba de interes personal, apoi ministerul este un sacrificiu pentru d. Stătescu, pentru d. Chiţu şi pentru alţii, şi credeţi d-voastră, că dacă d. Ionescu ar ajunge la guvern, ar fi pentru chiverniseală? sau d. Lahovari ar avea nevoe de chiverniseală? or d. Carp, trimis acum ca ministru la Viena, s'a dus pentru chiverniseală?

Dar iată ce însemnează, când în loc de idei într'un partid se pun numai interesele înainte; iată ce însemnează, dacă în loc de a ne mai întreba din când în când, unde ne aflăm cu ideile, nu vorbim decât de marele progres financiar şi nu vedem de cât îmbogăţiri prin jocuri de bursă.

Şi aici, d-lor, permiteţi-mi a vă spune, că o parte a criticilor făcute de d. Lahovari şi de d. Ionescu mi s'au părut foarte întemeiate şi rĕmase fără rĕspuns.

Recunosc că asupra finanţelor d-voastre, după rĕspunsul d-luî Costinescu, chestia stă nehotărîtă; şi recunosc, după părerea mea personală, că opoziţia nu face bine de atacă numai aşa, în or şi ce mod, tocmai din causa cuţitului cu două tăişuri. Când ataci, atacă bine, or las-o la o parte (aplause).

Dar, cum ziceam, a rĕmas o parte a imputărilor aduse guvernului de astă-zi, care nu s'a slăbit prin rĕspunsurile date.

Partea, care nu s'a explicat bine în rĕspunsul guvernului, sunt schimbările ministeriale cele dese, şi aici, d-lor, sunt pe tĕrâmul politic de luptă a partidelor, după chiar teoria de rĕstrîngere a acestei lupte.

Eu îndrăsnesc a crede, poate că alţii mai experimentaţi decât mine vor zice alt-fel, atunci îi voi asculta, dar până atunci îndrăsnesc a crede, că este o cerinţă neapărată a vieţei politice, ca or-ce schimbare pe acele bănci să se arate clar şi lămurit pentru ce s'a făcut, chiar înăuntrul partidului fiind, nu numai când se face din alt partid.

D-lor, explicările ce s'au incercat nu erau suficiente. Nu mai vorbesc de reumatismul d-lui ministru de interne, aceasta era o glumă. Dar cred asemenea, că şi explicările date de raportorul majorităţii, d. Costinescu, sunt neîntemeiate. D-sa zicea: în partidul nostru sunt oameni, cari au ajuns prin munca lor, şi nu-şi pot jertfì prea mult timp la interesele Statului, şi de aceea se schimbă unul după altul în minister.

Dar bine, d-lor, ceea ce au cei 7 miniştri de făcut, este tocmai opera întreagă de organizare

a diferitelor lor servicii administrative, şi dacă pănă acum, în multele schimbări prin care am trecut, poate nu se cerea o mai puternică organizaţie a Statului, dacă în timpul de resbel şi până la proclamarea regalităţii ar fi fost nedrept a se cere mai multă lucrare de organizare, aş vroì să ştiu, de doi ani încoace, sub ce cuvênt nu s'a făcut nimic în unele resorturi? Guvernul era dator să pue înaintea opiniunii publice, sau în discuţiile aderenţilor sĕi, suma de idei precize, detailate pe cari voia să le realiseze fie-care în ramul sĕu de administraţie. Ei bine, d-lor, să fie toate acestea mărginite în chestia finanţiară? *De sigur nu, nici nu cred că o ziceţi aceasta.* Sunteţi şeapte acolo, nu numai unul pentru finanţe. Ce? în partea cea dintâi, care ne atinge poate mai mult în administraţia practică, în relaţiilele contenţioase ale cetăţeanului, nu găsiţi nimic de făcut? Jurisprudenţa practică nu este o-dată de revĕzut din fundament? Acel nefericit cod care s'a întrodus, s'a tradus dea gata din Franţa fără a se adapta trebuinţelor reale, locale ale ţĕranului nostru, n'are el trebuinţă de a fi revĕzut? Acea procedură pestriţă care am luat'o parte din Geneva, parte din Belgia, parte nu mai ştiu de unde, n'ar trebuì să fie şi ea remaniată? Nu mai ating chestia

învăţămîntului public, poate voi avea ocazie la budgetul ministerului instrucţiei publice să vĕ arăt, cum prin umflarea budgetului fără sistem, aşa numai pe întîmplate, aţi ajuns la un rezultat care vĕ va pune în uimire din punct de vedere democratic.

Dar în general, organizarea şi administrarea ţĕrii cum se face de d-voastră? Voiţi să înceapă un ministru o reformă în 4 luni şi apoi să se schimbe şi să vie altul, care să înceapă altă reformă şi să o lase iaraş neisprăvită după alte 4 luni? Sau voiţi să nu mai începeţi nici o lucrare în aşa scurt timp şi să rĕmâe toate în amorţire? Chestie de încredere, ne spune d. ministru de externe. Ar fi uşor pentru d-sa astfel. Dar aceasta e foarte natural şi onorabil pentru d-sa numai ca om privat, ca amic personal şi privat al domnului Ion Brătianu, aci poate să aibă câtă încredere vrea, şi aceasta îl poate onora şi pe d-sa şi pe d. Brătianu. Dar aceasta nu poate să o spue ca ministru al ţĕrii. Nu sunteţi pe acea bancă numai pentru încrederea personală a d-lui prim-ministru, sunteţi pe acea bancă cu obligaţiunea de a arata ţĕrii ideile, pentru cari aţi intrat şi pentru cari aţi eşit. Aceasta e de chiar esenţa constituţională. Şi dacă nu o spuneţi, ci vĕ acoperiţi numai cu încrederea d-lui

Brătianu, atunci este numai a d-voastră vina, dacă se aude în ţară cuvêntul de dictatură. Apoi, d-lor, tocmai în dictatori au avut încredere oamenii. Ce? nu cum-va dictatorii erau oameni de nimic? Erau oameni de mare încredere, de prea mare încredere a unora, tocmai prin aceasta au ajuns a fi dictatori.

Eu nu acuz aci pe d. prim-ministru, căci nu este vina d-sale. D-sa trebue să se bucure, dacă se găsesc colegi cu aşa adâncă încredere în d-sa. Dar noi aci şi afară de noi ţara trebue să ştie foarte lămurit, pentru ce intraţi şi eşiţi ca miniştri, şi cine nu ne spune această, lipseşte de la regula constituţională şi dă prepus de dictatură, de şi eu personal nu o cred.

Dar mi-e teamă, d-lor, că unii din d-voastră nu spun ideile pentru care intră şi ies, din simpla cauză că nu au ce să spue, fiind-că nu au timpul şi nu-şi dau osteneala de a concepe şi de a conduce o idee de organizare în toate amănuntele ei.

De aceea d. Rosetti a întrebuinţat în contra d-voastre cuvêntul *ergofobie*, frica de muncă, sfiala de a muncì, de a trage la plugul ţĕrii, de a îmbrăzda adânc, de a arăta care este gîndul, nu gîndul de jurnale şi de fraze fugitive cari să se aplaude în Cameră, ci gîndul profund care

trebue să fie studiat aşa încât să ştiţi şi d-voastră ce voiţi şi noi ce încredere să vĕ dăm.

D-lor, dacă am terminat cu această relevare a muncei întru realizarea de idei, am făcut-o în relaţie cu cele zise de d. ministru de interne şi de d. Kogălniceanu, care ne aminteau rolul ţĕrii noastre în Orient, poziţia în care se află România, recunoscută acum de toţi şi în parte admirată, cum ziceau d-nii miniştrii de interne şi de externe, pentru libertăţile ei şi pentru finanţele ei. Vorbeaţi de rolul acestei ţĕri ca purtătoare de cultură în Orient. Purtătoare de cultură da. Dar cum se face această cultură? Unde este lucrarea de cultură încordată pe toate terenurile vieţeĭ naţionale şi unde este inteligenta deşteptare, sprijinire şi inaintare a uneĭ asemenea lucrări de cea mai mare însemnătate din partea guvernului?

Unde este acel studiu vĕzut, acea cooperaţiune în munca ideală pentru a înălţa drapelul ţĕrii acolo unde trebue să fie, dacă este să remâe o purtătoare de cultură în Orient? Am vĕzut multe preocupări de interese materiale, importante şi acele fără îndoială, dar duse aşa de departe şi de exclusiv, încât lumea din afară când se gîndeşte la importanţa administraţiei d-voastre de astă-zi, nu vede de cât finanţe,

speculare cu acţii, jocuri de bursă şi grabnică imbogăţire a unor din cei rĕmaşi afară din guvern!

Apoi cu jocul de bursă avem să intemeiem noi cultura în Orient?

Or cât de importante sunt interesele materiale ale unei ţĕri, şi nimeni nu le poate tăgăduì imensa lor importanţă, totuş întrebarea, de care nu poate scăpa partidul liberal, este aceasta: care este stindardul de cultură intelectuală ce îl împlântaţi înaintea tinerimii, care se uită la d-voastre cu dorul de a vĕ urma? Trebue să vĕ spui că eu nu l-am vĕzut până azi. Şi din partea mea aş dorì ca, sfîrşind noi, precum vom sfîrşì în legislatura aceasta, cel puţin în legislatura viitoare să se găsească din partea guvernului liberal, dacă este şi popular, formula ideilor viitorului, pentru ca să aibă cu ce să se hrănească viaţa publică a poporului nostru şi mai ales să se deştepte în tinerime acea aspirare la ideal, fără de care nu se poate conduce nici o dată soarta unei ţĕri la înălţimea ce i se cuvine (aplause).

59.

Contra propunerii de revizuire a Constituţiunii.

(Şedinţa Camerei de la 16 Ianuarie 1883).

Introducerea istorică la acest volum caută să explice, cum partidul liberal sub ministerul I. Brătianu, în loc să înceapă Era nouă cu vre o formă sau reformă de organizare temeinică, o începe cu sterila revizuire constituţională. In sesiunea legislativă din iarna 1882-1883 se fac cele trei lecturi, prescrise de Constituţie ca o condiţie prealabilă pentru convocarea Adunărilor revizioniste. La a doua lectură, în şedinţa camerei de la 16 Ianuarie 1883, autorul scrierii de faţă ţine următorul discurs, care rezumă argumentele principale în contra proiectatei revizuiri.

D-lor, sper că în starea, în care au ajuns desbaterile noastre asupra revizuirii sau nerevizuirii

Constituţiunii, voi avea aprobarea d-voastră, dacă mĕ voi mărginì la o scurtă şi, pe cât voi putea, clară expunere a motivelor, a argumentelor cari, după convingerea mea, sunt hotărîtoare în contra acestei revizuiri. Voi lăsa dar la o parte toate chestiile de alături: priviri retrospective, comparări istorice sau comparări cu ţĕri îndepărtate, d. e. cu Egipetul şi alte asemenea ţĕri interesante, recriminări de partide, şi cu atât mai mult chestii personale, de şi a fost amestecată în discuţiune şi persoana mea, in deosebi mi s'a făcut nemeritata onoare de a mi se cita numele cu ocazia articolului relativ la delictele de presă. Nu voi releva însă nici aceasta în cazul de faţă. Şi onor. deputat, care mi-a citat numele, d. Giani, ca şi mine, facem parte ca advocaţi din procesul încă pendent, la care d-sa a făcut aluzie, şi eu cred nepotrivit a se aduce aci în discuţie o afacere, în care deputatul e şi advocat, până ce afacerea este încă pendentă înaintea justiţiei.

Va să zică, toate aceste chestii de alături să le lăsăm la o parte: de argumente să ne fie vorba.

Argumentele aduse până acum mi-au părut a fi acestea: Fundamentul Constituţionalismului este o extragere, o reprezentaţiune a ţĕrii prin

deputaţi şi senatori, aşa ca întruniţi în Adunări spre a legifera şi spre a controla pe guvern să fie independenţi şi adevĕrată expresie a ţĕrii. Pentru această extragere se face operaţia electorală. Când însă în decursul unui timp mai îndelungat, de exemplu în cazul nostru în 17 ani, s'a vĕzut, şi asupra acestui punct toţi au fost uniţi, şi revizionişti şi nerevizionişti, că reprezentaţiunea ţĕrei se schimbă de regulă după schimbarea guvernului, aşa în cât nu este o reprezentaţiune de control al guvernului, cât este mai mult o reprezentaţiune guvernamentală însă-şi, atunci sistemul constituţional trebue să fie într'o parte a lui, în esenţa lui, viciat şi trebue căutat un remediu la acest rĕu.

Remediul nu se găseşte, zic cei mai mulţi, decât într'o reformă a legii electorale, şi dacă nu mĕ înşel, formula a fost dată de d. Rosetti, d-sa cel puţin, cu mai multă autoritate decât alţii, a spus ţĕrii, ca rădăcina rĕului este în legea electorală, şi atunci aţi venit d-voastră şi aţi cerut reforma legii electorale şi, pentru aceasta, reforma Constituţiunii. Fără îndoială, cu aceeaş ocazie trebuia să arătaţi în mod vag, fie printr'un fel de convenţiune, fie prin alte declarări şi discursuri, în şirul căror idei vĕ închipuiţi că

are să se facă acea reformă de viitoarele Corpuri legiuitoare. Arătaţi rĕul, propuneţi o îndreptare şi justificaţi până la un punct acea îndreptare.

In contra acestei mişcări revizioniste a argumentat ântâi într'un mod foarte valabil, din care însă, vĕ mărturisesc, nu vĕd că resultă nerevizuirea ca o consecinţă deplin convingĕtoare, d. Lahovari, de sigur unul din cei mai eminenţi parlamentari, pe cari îi are ţara aceasta şi a cărui autoritate, poate suntem toţi de această părere, a crescut în decursul desbaterilor întregei legislaturi a acestei Camere prin neobosita d-sale activitate şi prin talentul şi curagiul neclintit, cu care şi-a îndeplinit totdeauna mandatul de deputat. D. Lahovari, în remarcabilul d-sale discurs de alaltăeri, cu atât mai remarcabil, cu cât era şi mai moderat, ne zicea: în adevĕr Camerile până acum toate erau guvernamentale, d-voastră ca să stîrpiţi acest rĕu, voiţi să daţi o mai mare întindere corpului electoral şi faceţi colegiile mai numeroase şi printr'acest numĕr augmentat al alegĕtorilor voiţi să daţi o mai mare independenţă alesului faţă cu guvernul, însă (şi aci cred că nu fusese bine înţeles de d. Fleva) pentru ca remediul ce îl propuneţi, sporirea numĕrului alegĕtorilor, să fie un remediu, ar trebuì ca experienţa trecutului să ne fi dovedit, că, de şi

în genere toate rezultatele electorale au fost prea depedente de guvern, totuş în parte colegiile care erau şi relativ mai numeroase, erau şi relativ mai puţin guvernamentale decât celelalte. Aici însă d. Lahovari, printr'o bine-venită relevare statistică, v'a arătat, că, de şi toate colegiile au fost slabe ca opoziţie şi încă s'au slăbit din an în an, totuş rezultate constituţional mai bune au dat acele colegii, unde numĕrul era mai restrîns, cel puţin colegiele ântâi, şi din contră rezultatele cele mai rele în privinţa rĕului guvernamentalismului le-au dat colegiile mai numeroase. Va să zică, o reformă, în a căreia esenţă stă numai sporirea numĕrului alegĕtorilor, după experienţa trecutului, nu este un leac pentru independenţa viitoarelor Camere.

La acest argument foarte valabil, mi-a părut că d. Fleva nu a rĕspuns.

N. Fleva. Cer cuvêntul.

T. Maiorescu. Eu găsesc argumentul d-lui Lahovari foarte valabil în contra modului de revizuire, de care vorbiţi d-voastră, dar care va fi de competenţa Camerei viitoare; trebue să mărturisesc însă, că nu îl găsesc tot aşa de valabil în contra însăş ideei de revizuire în princip, şi numai aceasta este de competenţa Camerei prezente. Dacă, constatând o dată rĕul cum l-a

constatat d-sa, aş avea convingerea ce o aveţi d-voastră, că prin legea electorală se poate remedia la acest rĕu, atunci, împărtăşind precum împărtăşesc idea d-lui Lahovari, că un colegiu electoral mai restrîns tot dă la noi de o cam dată mai multă garanţie de independenţă guvernamentală de cât un colegiu foarte numeros, aş fi dea dreptul revizionist; aş vota pentru revizuirea Constituţiei în princip şi ar remânea ca, la noile Camere de revizuire, eu sau altul care ar fi ales cu aceeaş convingere, să căutăm a remedia la rĕul constatat printr'o restringere a numĕrului votanţilor din diferitele colegii, adică printr'o sporire a censului.

Insă, d-lor, argumentele, pentru care cred că toată încercarea de a face o revizuire a Constituţiunii e zadarnică şi e greşită — iertaţi-mi expresia tare şi clară cum o întrebuinţez —, sunt de altă natură şi se pot reduce la următoarele duoĕ:

Antâi, experienţa de 17 ani, de care vorbiţi d-voastră, nu probează nimic; fiind-că Constituţia de la 1866 nu a fost încă experimentată în părţile ei esenţiale.

D-lor, toţi suntem de părere, că o Constituţie aşează fundamentele dreptului public într'un Stat. Nu numai mecanismul de extragere al deputa-

ţilor şi senatorilor va fi coprins în Constituţie. Ba sunt multe Constituţii, cari nici nu pun legea electorală ca parte integrantă a lor; şi eu unul cred, ca şi d. Codrescu, că bine fac, dacă nu o pun. Esenţa Constituţiunii este de a aşeza fundamentele de drepturi cetăţeneşti generale şi de a indica principiile de organizare fundamentală a Statului, întru cât sunt generale pentru respectarea şi garantarea acestor drepturi a le cetăţeanului, adică a libertăţii.

Dar d-voastre în desbaterile de faţă cum luaţi Constituţia de la 1866? Pare că ar fi esenţială numai arătarea principiilor electorale! De ce, când vorbiţi de experienţa de 17 ani, nu vĕ puneţi întrebarea: dar acele mĕsuri mult mai esenţiale, pe cari le-a prevĕzut Constituţia de la 1866 şi cu a căror conlucrare şi aplicare numai se poate înţelege opera de la 1866, acele mĕsuri au fost ele oare puse în lucrare până acum, pentru a se vedea rezultatul lor şi apoi să judecaţi, ce efect a avut legea electorală împreună cu întreaga Constituţie de la 1866?

Dacă acest argument este numai un argument dialectic, sau este din contra un argument foarte valabil, în contra însuş principiului revizuirii propuse, aceasta o veţi judeca d-voastră îndată, dacă vĕ voi reamintì acele principii puse înain-

te în Constituţie, unde Constituţia cerea aplicarea lor şi cari, în restimp de 17 ani, nu au fost măcar atinse în practică, necum să fie puse în lucrare.

D-lor, în art. 23, şi încep cu acest articol numai fiind-că urmez în relevarea principiilor înscrise în Constituţia noastră chiar şirul articolelor, aşa cum se află înscris, în art. 23 al acelei Constituţii de la 1866 se zice aşa: „Invă-„ţămîntul este liber; se vor înfiinţa treptat scoli „primare în toate comunele Românieì; învăţă-„tura primară va fi obligătoare pentru toţi tine-„rii Români."

La 1866 aveam aproximativ 4,000 de comune rurale în România şi numai 2,000 de şcoli comunale. Aceasta însemnează, că jumătatea ţĕrii era lipsită de putinţa — dacă vorbim de săteni — de a învăţa măcar să citească şi să scrie; aceasta însemnează — dacă, instigaţi printr'o întrebare a d-lui Lahovari, examinăm un detai statistic — că ignoranţa luată în expresia ei cea mai elementară, adică ignoranţa de a citì şi scrie, era la noi aşa de mare încât încă la 1875, la recrutaţia de la 1875, între tinerii cari se aduc la armată şi cari sunt floarea tinerimii ţĕrăneşti, numai 6 procent ştiau să citească şi să scrie, şi 94 procent a tinerimii ţĕrăneşti din România nu ştiau nici

măcar să scrie şi să citească. Apoi dacă dintre ţĕranii tineri de 21 de ani nu ştiau 94 procent să citească şi să scrie, vĕ puteţi închipuì care este proporţia, când luăm totalitatea, adică bărbaţii, femeile şi copii din sate. Proprorţia poate este destul de tristă pentru a se formula aşa: 3 procent ştiu să scrie şi să citească şi 97 sunt analfabeţi; aceasta era tot aşa la 1866, aceasta era aşa la 1875, aceasta a rĕmas tot cam aşa şi la 1883.

Apoi, dacă Constituţia prescrie anume obligativitatea învăţămîntului, dacă prescrie că în fie-care comună să fie o scoală, câţi ani voiţi să daţi, ca să lăţim aceste şcoli din sat în sat în poporul român, aşa încât litera şi spiritul Constituţiunii în această privinţă să devie o realitate? Şi d-voastră mai ales, democraţii, cari aţi venit în numele acestui popor şi cari aveţi un jurnal, pe bandiera căruia stă scris în fie-care zi: „luminează-te şi vei fi," ce aţi făcut pentru luminarea, şi prin urmare pentru fiinţa poporului de jos?

B. Iepurescu. Mai mult decât d-voastră.

T. Maiorercu. Mai mult decât or-cine voiţi, dar chestia tot rĕmâne întreagă: s'a îndeplinit cerinţa formală a Constituţiunii din 1866? abstracţiune făcĕnd de ceea ce a făcut sau nu un partid sau altul.

Vě spuneam, că la 1866, erau numai 2,000 de şcoli şi peste 4,000 de sate; după 17 ani sunt numai 1,950 de şcoli, plus 82 în Dobrogea, la acelaş numěr de sate. Aţi fi crezut d-voastra, că este cu putinţă ca, în invîrtirile noastre politice şi constituţionale, cea ântâi chestie a unui Stat tinĕr, care îşi dă acum cultura sa constituţională şi care este netăgăduit în aspirările poporului, să fie rěmasă astă-zi în acelaş stadiu înapoiat, în care a fost acum 17 ani?

Ei bine, d-lor deputaţi, este un adevěr ce îl recunoaştem toţi, chiar şi onor. d. Iepurescu, care tot întrerupe şi care este de sigur foarte competent şi în materia aceasta (ilaritate).

B. Iepurescu. Tot atât ca şi d-voastră.

T. Maiorescu. Ba chiar mai competent de cât mine, dacă vrea (mare ilaritate); dar şi d-sa şi noi toţi trebue să recunoaştem adevěrul, că în privinţa şcoalelor săteşti nu s'a îndeplinit de loc cerinţa Constituţiunii. Insă, d-lor, este oare indiferentă pentru materia ce ne preocupă, citirea şi scrierea claselor de jos? Dar biletul în urna electorală cum să şi-l pue ţěranul? Dar măcar citirea candidatului, ce i se pune înainte, cine să i-o facă? Şi nu vedeţi că într'o ţară, unde 97 la sută din ţěrani nu ştiu să citească, nu se poate vorbì de independenţa votului, fiind-că

îl pot escamota cei cari ştiu să citească? Căci are aerul de a fi paradoxal, dar din nefericire este foarte adevĕrat: este chiar mai bine ca într'un sat să nu ştie nimeni să citească şi să scrie, de-cât să ştie numai doi, trei oameni.

Invăţămîntul sătesc or îl faci general or mai bine nu îl faci, căci citirea şi scrierea mărginită numai la notarul, sau primarul, sau preceptorul dintr'o comună ignorantă, este un mijloc de exploatare în contra celorlalţi, cari nu posed această ştiinţă foarte elementară, dar de *imensă importanţă.*

Prin urmare avem în sate oameni în mare majoritate, despre a căror cunoştiinţe de drepturi, de aplicarea politicei, or de independenţa de alegĕtori nici nu poate fi vorba, şi avem în sate câţi-va oameni cari, ştiind să citească şi să scrie, devin uşor exploatatori, sunt fatal induşi a comite abuzuri, sunt esenţial destinaţi a servì de instrumente pentru or-cine ar voì să exploateze o asemenea stare de lucruri.

Aceasta este situaţia noastră în privinţa art. 23 din Constituţie în ceea ce priveşte învăţămîntul prin sate, şi d-voastră vorbiţi de experienţa Constituţiunii de la 1866? Dar Constituţia de la 1866 îşi închipuia eá oare atunci, când aştepta îndreptarea colegiilor electo-

rale şi punea şi un colegiu al IV, ca să fie acolo ca sĕmênţă democratică care sa se întindă mai departe, îşi închipuia oare, că vor trece 17 ani, în care nici un guvern să nu lăţească cultura în acest colegiu al IV? Şi voiţi d-voastră să argrumentaţi asupra Constituţiunii, când o prescriere aşa de importantă a ei, care nu cere reforma constituţională, ci o lucrare legislativă normală a noastră a tutulor, nu s'a îndeplinit?

Trec la un alt articol. In aceeaş Constituţie de la 1866 se vorbeşte de trei puteri in Stat: de puterea legislativă, de puterea executivă, de puterea judecătorească; se pune puterea judecătorească ca a treia putere cu celel-alte două puteri, în art. 32, 35 şi 36. O expresie constituţională a acestui lucru este, că atunci, când se naşte vre un conflict între puterea legislativă şi cea executivă, până acolo încât d. e. să se dea miniştri în judecată, conflict despre care am avut exemplul d-voastră ca acuzatori şi al nostru ca acuzaţi, este chemată Curtea de casaţie inamovibilă ca să judece. Dar, d-lor, dacă magistratura este chemată după legile noastre a judeca şi pe or-ce funcţionar al Statului, fiind-că nu mai avem consiliul de Stat, a judeca şi listele electorale în al doilea resort, etc., atunci este un postulat al chiar principiului constituţional, ca

ea să fie pusă ca o putere *independentă* între puterea executivă şi puterea legislativă.

Puterea judecătorească, într'un mod sau în altul, în mod electiv politic sau în mod de admisibilitate şi inamovibilitate, trebue neapărat să se facă independentă de arbritariul guvernului. Precum ar fi absurd să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu deputaţi prin un decret în *Monitor*, tot aşa constituţional este absurd, este un *non sens*, ca să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu, fără nici o altă îngrădire legală, un membru la Curte sau la Tribunal şi să-l schimbe, când va voì el (aplause).

Când dar Constituţia de la 1866 pune ca a treia putere in Stat puterea judecătorească, înţelege că aceasta trebue să fie independentă de puterea legislativă şi de puterea executivă, în or-ce fel ar fi, căci aici nu vorbesc în spirit de partid.

Ei bine, la 1866 am avut o curte de casaţie inamovibilă; s'a întins inamovibilitatea sau or-ce alt mod de independenţă a magistraturei de atunci mai departe? Nu! Suntem în anul 1883 absolut în acelaş stadiu, în care eram cu 17 ani în urmă, şi mai vorbiţi dé experienţa Constituţiunii de la 1866!

D-lor, auzeam pe d. Ionescu, pe d. Blaremberg, pe d. Lahovari, arătând cu drept cuvênt şi stig-

matizând precum stigmatizaţĭ toţi nepărtinitorii abuzurile ce le fac guvernele în alegeri. Şi d. Ionescu cerea ca un paliativ, ca un remediu, ca guvernul să nu le mai facă; căci legea electorală ar fi bună, dacă ar respecta-o guvernele în libertatea ei. Eu cred, că aceste observări au o redacţie greşită. Nu degeaba se vorbeşte în Constituţie de *puterile* Statului, de *puterea* executivă, de *puterea* legislativă şi de *puterea* judecătorească; nimeni nu vorbeşte de *slăbiciunea* Statului, de *slăbiciunea* legiuitoare, *slăbiciunea* judecătorească. Toate organismele unui Stat au putere şi trebue să aibă putere, şi limitarea unei puteri organice a Statului nu se poate găsì decât în altă putere organică, dar nici-odată în slăbiciune sau în abnegaţiunea proprie. Acela care are o putere în sine, trebue să o exercite prin natura lucrurilor, şi or-ce măsură aţi lua d-v. ca să faceţi independenţi pe alegĕtori în contra puterii guvernului, dacă alegĕtorii sunt slabi, guvernul puternic va găsì totdeauna mijloace de a avea o înrîurire hotărîtoare asupra lor. O! cu deprinderile noastre, cu cultura noastră crescêndă, se vor rafina mijloacele; bâtele vor dispărea şi este probabil că au şi dispărut; înrîuririle de cari spunea d. Ionescu că au mers până acolo, încât şi iubirea de părinte şi de copil s'au exploatat.

în sensul influenţei alegĕtorilor, vor dispărea; ordinile directe date către prefecţi pentru candidaţii oficiali vor dispărea; dar rĕul va rĕmâne totdeauna: slăbiciunea alegĕtorului. Şi dacă alegĕtorii vor fi în majoritate slabi, fricoşi, ascultând după autoritatea altora şi nu după a lor proprie, dacă alegĕtorii nu vor fi ei independenţi, de geaba vom lua mĕsuri, căci guvernul va găsì totdeauna mijloacele de a exercita ingerenţa sa neconstituţională înaintea unui alegĕtor. Nu veţi putea nici-o-dată să găsiţi un guvern de oare-care durată şi tărie, care să aibă abnegaţia de a zice: puterea o am, cu un cuvînt şoptit alegĕtorilor îmi pot asigura majoritatea în alegeri şi prin urmare existenţa mea ca guvern—însă n'am să şoptesc acest cuvînt. Asemenea abnegaţiuni voluntare sunt cerinţe ale catechismului bisericesc, dar nu sunt baze politice, unde numai puterea limitează puterea în marginile legilor. Cine ca alegĕtor este deprins să asculte de vorba prefectului, acèla va asculta sub toate legile electorale, şi aici va fi rĕul.

Dacă este aşa, dacă cel puţin vom recunoaşte toţi, că ar fi bine, ca *alegĕtorii* să fie cetăţeni independenţi, cu părerea lor proprie, şi nu cu părerea dictată de prefect, apoi atunci, d-lor, acele mĕsuri din Constituţia de la 1866, care

prin natura lor tindeau a întări pe alegětori, acelea erau cele importante pentru însăş operaţia electorală. Era important să ştie alegětorul, că nu atîrnă averea şi onoarea lui, întru cât ea ajunge vre-o-dată a fi supusă judecătorilor, de la arbitriul guvernului. Care este alegětorul care stă indiferent, când ştie că tribunalul şi curtea atîrnă de la ministrul justiţiei şi când îşi închipueşte, poate pe nedrept, că şi câştigul sau pierderea lui atîrnă de la aderenţa sau neaderenţa sa la voinţa puterii executive?

Apoi dacă aceasta este aşa, ce aşteptaţi d-v. de la o reformă a mecanismului electoral? Ce putem aştepta noi de la o reformă, după care vor fi într'un colegiu 700 alegětori şi nu 70, când am lăsat în părăsire acea idee fundamentală, care asupra acestor 700 sau 70 alegětori ar fi avut înrîurirea, de a-i face mai independenţi în cercul vieţii lor private şi publice? D-lor, alegětorul îşi exercită misiunea lui cea însemnată — căci pentru el voiţi să faceţi reforma constituţională — îşi exercită chemarea aceasta printr'un act, dacă îmi permiteţi expresia: brutal, mecanic, el depune numai un vot, o hârtie într'o urnă. După legea noastră, el are să facă în timpuri normale la 4 ani o-dată acest act, alegênd deputaţi sau senatori şi tot

la 4 ani o-dată consilieri comunali, şi aci s'a încheiat cu activitatea lui în mecanismul formal al vieţii constituţionale. Il chemi tu, Stat, cu forma constituţională să-şi facă actul de a depune unul sau mai multe nume la 4 ani o-dată, apoi cum de te interesezi de el numai la 4 ani o-dată? şi nu te întrebi: Constituţia aceasta nu a prevĕzut ceva, ca el să fie educat în moravurile sale politice de cetăţean al Statului modern în timpul celor de patru ori 365 de zile, cari se petrec până să ajungă el o-dată ca să depue votul acela? Nu ce face alegĕtorul la 4 ani odată, e chestia cea importantă; căci ceea-ce face cetăţeanul la 4 ani odată, va atîrna în parte esenţială de ceea-ce Statul a făcut pentru el în tot timpul acelor patru ani, şi mai nainte în tot timpul creşterii până a ajuns cetăţeanul la majoritate; şi când într'un Stat în vreme de 17 ani, de când se declară prin o Constituţie liberă, că a eşit de sub servilismul oriental, nu s'a făcut încă independenţa magistraturei de puterea executivă, de geaba reforma a or-ce legi electorale: nu putem avea alegĕtori independenţi, căci le e teamă pentru averea lor, care atîrnă în parte de puterea executivă.

Dar nu se încheie aicĭ desvoltarea primului

argument în contra revizuirii. Aceeaş Constituţie de la 1866 prescrie în art. 132, al. 5: „se vor face legi *în cel mai scurt timp*“ (aşa se zice acolo, dar *lungă* experienţă avem cu 17 ani de Constituţie!) „se vor face legi în cel mai scurt timp“ (mai scurt decât în 17 ani), legi asupra condiţiilor de admisibilitate şi înaintare în toate funcţiile administraţiunii publice. Ce însemnează aceasta? Vě plângeţi, că în colegiile, unde sunt alegětori puţini, este o alegere de familie, şi aleşii trebue să îndeplinească promisiunile date alegětorilor şi de aici corupţiunea.

Apoi nu simţim cu toţii, d-lor, că dacă putinţa de acţiune a miniştrilor ar fi îngrădită de lege, atunci putinţa de înrîurire a deputaţilor ar fi în aceeaş proporţie îngrădită, şi putinţa de aducerea la îndeplinire a promisiunilor date alegětorilor ar fi îngrădită, adică corupţiunea ar fi îngrădită? Când s'ar fi putut în împrejurările noastre să se facă o lege, prin care să se reguleze într'un mod formal toate numirile şi înaintările administraţiunii în limitele legilor, şi numirile prefecţilor, şi ale sub-prefecţilor, şi ale casierilor etc., înţelegeţi toţi, că aceasta ar fi fost o pavăză legală în contra unei prea mari latitudini de influenţă sau de corupţiune, şi că prin aceasta, în aceeaş proporţie s'ar fi întărit independenţa ale-

gĕtorilor, a deputaţilor, şi a ministrului. Aceasta nu s'a făcut în timp de 17 ani, rĕmâne să se facă de acum înainte, şi trebue dar să aşteptăm de acum înainte rezultatul unor asemenea prescrieri legale asupra moravurilor politice.

Tot în articolul acela, la al. 3, se vorbeşte despre „mĕsurile cele mai nemerite pentru a stavilì abuzul cumulului", nu uzul, ci abuzul, cum zice Constituţia.

Evident, dacă laşi în liberul arbitru al guvernului, ca să învrednicească pe cine voeşte cu una, cu două, cu trei, cu patru funcţii salariate, dacă deschizi guvernului fără restricţie întrebuinţarea personală a budgetului Statului, odată ce el este specificat prin votul D-voastră, apoi te miri, că în aceeaş proporţie ai deschis guvernului înrîurirea, că în aceeaş proporţie ai făcut pe oameni să fie supuşi la tentaţiuni şi tot o-dată ai isbit esenţa independenţei constituţionale?

Tot în acel articol se zice, la al. 1, că se va face în cel mai scurt timp legea „descentralizării administrative". Greu este, dar Constituţia a avut în vedere şi aceasta. Eu nu discut, dacă bine sau rĕu a făcut Constituţia când a prevĕzut aceasta, dar este evident, că în sensul şi spiritul ei, prin descentralizarea administrativă,

d. e. prin darea unei mai mari independenţe comunei şi districtului, a vrut să mărginească în aceeaş proporţie puterea guvernului central şi putinţa lui de influenţă electorală.

Apoi, d-lor, nici măcar legea comunală de la 1866 până astăzi n'a făcut în aplicarea ei un pas mai nainte. Nu mai departe decât trei luni şi nici trei luni nu sunt, de când aţi votat ce? o lege pe care aţi numit-o provizorie, deocamdată, trei articole de lege electorală comunală aţi votat, pentru a repune în vigoare legea de la 1864. Va să zică, în decurs de 17 ani nu s'a reformat încă comuna română, adică nu s'a luat mĕsuri de a îngrădì prin lege înrîurirea guvernului asupra acelor comune.

Inţelegeţi, d-lor, că în această ordine de idei aş putea să duc discuţia mult mai departe, dar este de prisos. Rezum dar acest întâi argument în contra revizuirii şi zic: esenţa Constituţiunii noastre priveşte drepturile, datoriile şi independenţa cetăţenilor. Cea dintâi chestie importantă într'un Stat modern este lăţirea culturei în toate clasele, şi fiind-că suntem, cum ziceţi, un Stat democratic şi fiind-că voinţa naţiunii este isvorul tutulor puterilor publice, este o datorie elementară, ca aceasta voinţă să fie pe cât se poate de luminată în fie-care cetăţean al

Statului. De aceea Constituţia de la 1866 prescrie învăţămîntul public, general şi obligator; însă această prescriere nu s'a pus în aplicare în cursul celor 17 ani de până acum şi în materia învăţămîntului rural nu s'a făcut nici un pas mai departe de ceea ce era la 1866.

A doua cerinţă a Statului liberal modern este independenţa magistraturei de puterea executivă, care independenţă, garantând averea şi onoarea cetăţeanului liber, dă acestuia simţimîntul că este şi el independent de puterea executivă, şi această cerinţă este un principiu al Constituţiunii din 1866. Dar nici în acest sens nu am făcut un pas mai departe din ceea ce eram la 1866, ast-fel încât şi prescrierea constituţională în această privinţă a rĕmas o literă moartă.

Constituţia zice al treilea: nu pot lăsa la arbitriul miniştrilor, dacă este să avem Stat Constituţional, numirea şi înaintarea în toate funcţiunile administrative; voesc o lege; însă nici în privinţa aceasta nu s'a realizat nimic până astăzi.

Al patrulea: nu pot lăsa tentaţia prea mare a cumulului; trebue o lege, prin care să se stîrpească abusul. Nu s'a făcut nimic nici în această privinţă.

Al cincelea: nu pot lăsa concentrare prea

mare în mâinele guvernului, şi de aceea voesc descentralizarea administrativă.

Nu s'a făcut nimic nici întru efectiva punere în lucrare a acestei cerinţi Constituţionale.

D-lor, or mĕ înşel cu desăvîrşire asupra ceea-ce se numeşte raţionament omenesc, or acesta este un argument tare în contra revizuirii, argument pe care îl formulez aşa: vorbiţi de experienţa Constituţiunii de la 1866, însă nu aţi experimentat încă Constituţia de la 1866, fiind-că aceasta Constituţie coprinde dispoziţii esenţiale mult mai importante decât tot mecanismul electoral, cari dispoziţii însă au rĕmas cu totul în părăsire. Prin urmare, ce să revizuiţi Constituţia? Faceţi-o mai ântâi să trăiască. Inainte de a o reforma, trebue să o formaţi.

Fac o casă, îi pun un fundament cu ciment, îi termin zidăria, o învĕlesc în parte cu tinichea, dar nu pun încă uşile, nu pun ferestrele şi las o parte din învĕlitoare fără tinichea, şi când vine iarna şi suflă vêntul furtunelor, simţ că mi-este frig în casă şi pĕtrunde ploaia şi zăpada. Atunci mĕ duc şi mĕ plâng la architect şi îl provoc să schimbe fundamentul casei!

Dar bine, d-le, îmi rĕspunde architectul, d-ta nu ai făcut uşile, nu ai pus ferestrele, nu ai terminat acoperişul şi te miri că te pătrunde fri-

gul şi umezeala? Oare eşti d-ta om cu minte? Pune mai ântâi uşile, pune giamurile şi termină acoperişul, şi numai după ce vei face toate acestea şi vei vedea că tot îţi e frig, atunci apucă-te şi schimbă fundamentul (aplause).

Aşa şi d-voastră... pardon d-lor, adică nu numai d-voastră, căci mi-e teamă de d. Iepurescu (ilaritate); când zic d-voastră, o fac numai în formă oratorie, fiind-că d-voastră vě vorbesc; dar se înţelege că mě gândesc la noi toţi. Să zic dar mai bine: aşa şi noi; nu am făcut încă un pas înainte, nici în instrucţie, nici în justiţie, nici în admisibilitate, nici în descentralizare, nici în contra cumulului, şi ne plângem—de ce? Apoi tocmai de acea stare rea a populaţiunii noastre constituţionalmente vorbind, pe care tocmai aceste mesuri deosebite erau chemate a o îndrepta.

De nu mě înşel în impresia momentului de faţă, atunci sunt câţi-va din d-voastră, cari acum se află împreună cu mine în această ordine de idei.

Dacă este aşa, dacă recunoaşteţi aci adevěrata cauză a slăbiciunii alegětorilor, atunci trebue să recunoaşteţi, că şi cu întinderea colegiilor electorale şi fără această întindere nu se va face nici bine nici rěu.

Mie în esenţă propunerea, vě mărturisesc acea-

sta ca conservator, îmi este foarte indiferentă, căci sunt intim convins, că rezultatul acestei reforme va fi absolut acelaş, care se vede şi acum.

Tot asemenea însă sunt intim convins, că, dacă acele principii constituţionale se puneau în lucrare, şi legea electorală de astăzi ar fi dat rezultate mai bune. Căci dacă aţi zice alt-fel, dacă aţi zice că nu ar fi avut acele legi constituţionale nici un efect fundamental pentru cetăţenii Români, atunci ar trebuì să vě înscriţi în contra întregului mers de cultură al Statului liberal modern. Nu avem altă formulă în viaţa Europei moderne pentru a susţine progresul popoarelor, decat învăţătura publică şi obligatorie, magistratura independentă şi elementele de descentralizare.

Ei bine, încercaţi-le ântâi pe acestea, şi pe urmă gândiţi-vě la revizuire.

Cum vedeţi, d-lor, nu este aici vorbă de partid. Nu acuz pe nimeni, de ce nu s'a făcut mai mult pentru realizarea Constituţiunii din 1866, sau trebue să ne acuzăm cu toţii unii pe alţii. In mare parte împrejurările nu ne-au lăsat încă timpul, căci nu toate se pot face de o dată. Dar pentru aceasta argumentul nu este întru nimic slăbit. Căci tocmai fiind-că împrejurările până acum nu ne-au permis încă a face cea-ce trebue să facem odată, este de datoria noastră să ne

luăm de acum înainte timpul pentru aceste fapte, timp de alţi 17 ani sau poate şi mai mult, şi numai după acele fapte îndeplinite să judecăm opera constituţională din 1866.

D-lor, dacă acest prim argument v'a părut că are oare-care valoare, atunci aceasta mě încuragiază că vě aduc un al doilea argument în contra revizuirii, care în apreţierea mea este tot aşa de tare, de şi îmi vine mai greu de a-l exprima cu claritate.

D-lor, eu nu exagerez aplicabilitatea criticei argumentului celui dintâi. Ceea-ce am zis, cred că este aprobat de mulţi dintre d-voastră, în înţelesul, ca fără îndoială acele principii constituţionale trebuiau să fie puse în lucrare şi că numai după aceasta eram în drept să judecăm Constituţia de la 1866. Dar d-voastră îmi puteţi zice: dacă în sensul d-tale este indiferentă reforma aceasta ca şi starea cea veche a legii electorale, atunci critica d-tale însemnează numai că revizuirea este de prisos, cu alte cuvinte, că problema organizării proprie a Statului Român rěmâne întreagă înainte ca şi pe urmă.

De aceea, d-lor, după ce am terminat cu argumentul întâi, aşi vrea să exprim acum convicţia mea, că nu numai este de prisos reforma constituţională ce o propuneţi, dar că întreaga

mişcare de reformă, abstracţie făcênd de coprinsul ideilor de reformare, este rea.

D-lor, ceea-ce numim noi viaţa noastră politică se concentrează în capetele a unui şir de locuitori din România. Cinci milioane vom fi cu toţii; este probabil. Intre lucrările care de 17 ani asemenea nu le-am făcut, este şi statistica. Dar aceasta cel puţin nu este prevĕzută în Constituţiune (ilaritate). Dar să zicem că vom fi cinci milioane. Nu ştim nici măcar câţi suntem în Capitală.

Intre aceste cinci milioane de locuitori, după calculul care se face, cam cinci indivizi la un cap de familie, ar fi un milion de bărbaţi, şi între aceştia, cu analfabetismul populaţiunilor rurale, de care vĕ vorbim, nu rĕmân de cât cel mult 150—200 de mii în total de indivizi cari intră în acţiune politică: aceştia votează, aleg şi câţi-va din ei se şi interesează. Nu este uşor de a produce un curent de idei în aceşti oameni. Cu cât starea de cultură este mai înapoiată, cu atâta mijloacele de acţiune pentru a deştepta curentul de opiniune publică sunt mai restrînse.

Acum vĕ întreb: dacă opiniunea publică, acea regină, de care d. Ionescu ne făcea eri o descriere aşa de poetică, dacă opiniunea publică se produce, este

cu putinţă a produce mai multe curente de idei în acelaş timp? Nici o dată. Adevĕrata opiniune publică, în sensul politic al unei acţiuni în mase, este aceea, în care toate simţurile politice ale cetăţeanului sunt concentrate asupra unei singure ordine de idei. După cum se zice, că în om o pasiune puternică exclude pe toate celelalte, aşa în opinía publică un curent însemnat exclude celelalte gândiri politice. La noi a fost un curent puternic al opiniunii publice când s'a facut unirea, a fost un curent când s'a făcut resbelul, a fost de asemenea un curent în chestia Evreilor. Toţi ne aducem aminte, şi a trebuit să simţim atunci deosebirea ce este între opinia publică în adevĕr pusă în mişcare, şi între interesul mic ce-l au discuţiile politice ordinare, de toate zilele. Curentul opiniunii publice deşteaptă oare-cum mişcarea sufletească în corpul politic al unei naţiuni, şi depinde de arta, de dibăcia guvernanţilor de a-l simţi, de a-l deştepta unde este prea lânced, de a-l urma unde este puternic. Şi aci trebue să o recunosc, căci ar fi o nedreptate, aş lipsì de la datoria mea de om nepărtinitor de nu aş recunoaşte-o, că în presimţirea curentului opiniunii publice, la noi ca şi aiurea, partitul liberalilor înaintaţi îşi are meritul şi puterea sa. Acum se naşte objecţia. Dacă tu,

partid liberal, eşti chemat a merge cu curentul opiniunii publice, şi chiar a-l deştepta adese-ori, dacă pentru tine mişcarea populară este adevěratul element firesc de valoare şi de putere, atunci tu, guvern luminat, voi reprezentanţi luminaţi ai acestui partid, ce curent de opinie publică deşteptaţi în ţară cu această reformă? Căci două, trei sau mai multe curente în acelaş timp nu se pot deştepta. Este o idee sănătoasă, o simţire ce va însufleţì întreg corpul politic al ţěrii cu mişcarea revizionistă? Eu o contestez aceasta din cea mai adâncă convingere.

Ajunseserăm noi în timpul din urmă într'o stare politică liniştită, într'o stare, după părerea mea, mult mai bună decât mai nainte. Eu trebue să recunosc, şi în această recunoaştere poate mě deosebesc de mulţi conservatori şi poate tocmai aici este adevărata causă a diferenţei între câţi-va din noi şi câţi-va din cei lalţi partizani ai noştri; eu trebue să recunosc, că de câţi-va ani încoace s'a făcut în România un progres politic de o capitală însemnătate, care a înălţat Statul nostru la valoarea unui Stat de politică europeană, cu care, în proporţiunile sale cele mici, va venì să compteze Europa, într'un sens sau într'altul (aplause). Acest fapt este: că pe când înainte se credea că în viaţa noastră

constituţională avem oameni conservatori sau de ordine, şi oameni, dacă nu de desordine, nu ar fi drept să aplicăm acest cuvînt la toţi, dar oameni cu un temperament sau, dacă îmi iertaţi cuvîntul familiar, cu nişte apucături de acelea încât nu erai sigur, dacă nu vor duce şi la turburare, după cum puteau duce şi la ceva mai bun.

O voce. Depinde.

T. Maiorescu. Depinde, tocmai oamenii, cari în privinţa idealului lor de Stat nu erau încă foarte clar manifestaţi în viaţa publică, aşa încât credeau unii din noi, din greşeală poate, dar credeau, că în aceeaş desvoltare de activitate şi de principii puteau să ajungă — mai ştii? — şi la republică, precum ar fi putut să ajungă şi la monarchie; puteau să ajungă şi la votul universal, precum ajung la recunoaşterea, pentru moment, a censului; puteau să ajungă la consolidarea unei stări de lucruri, precum puteau să ajungă şi la resturnarea ei — zic dar, pe când erau mai înainte două feluri de oameni despărţiţi printr'un abis: astăzi s'a dovedit, că avem în amêndouă părţile partide constituţionale regulate, recunoscênd unul şi acelaş scut constituţional monarchic, precum îl avem. Fie că au fost împrejurările, fie că a fost prudenţa d-voastre, fie că a fost în mare parte meritul conducĕtorului d-voastre în guvern:

este un fapt netăgătuit şi foarte îmbucurător, că un Stat mic ca al nostru, intercalat între două monarchii, dintre cari una absolutistă, a avut fericirea de a-şi vedea monarchia, fără de care acest Stat mic nu-şi poate conduce cu siguranţă destinele sale în lupta de interese a le Orientului, de a-şi vedea zic monarchia *consolidată*. Nu consolidată, d lor, numai prin noi conservatorii; fiind-că despre noi nu era îndoială că suntem monarchici; dar consolidată de aceia, asupra cărora era îndoială, dacă sunt monarchici, esenţial consolidată prin recunoaşterea, că tot ce este astăzi în acţiune politică la noi, este monarchic şi dinastic. Acest fapt, această valoare trebue să fie pe deplin recunoscută de conservatori mai ales. Dacă îmi ertaţi o mică paranteză: nu înţeleg, eu conservator, de ce tonul opoziţiunii conservatoare nu s'a îmblânzit pretutindeni din zioa proclamării Regatului? (Aplause). Aici este chestie de princip şi nu este chestie de persoane. In princip însă este indiferent, dacă este Brătianu sau Catargiu pe acele bănci; important este numai, că idea să se păstreze, şi dacă este păstrată şi de d. Brătianu, cu atât mai bine pentru ţară întreagă. Va să zică, acest lucru este câştigat, şi nimeni nu-l poate contesta în valoarea lui. Avem un termometru sigur al re-

cunoaşterii lui chiar în Europa Occidentală, şi acest termometru este creditul crescênd al Statului Român pe pieţele Europei. Ar fi imposibil, ca renta Română cu 5 procent să stea la 91, 92, şi chiar deasupra, adică mai sus decât era acum 7 ani sau chiar 2 ani, dacă n'ar fi în toate statele Europene apusane increderea, că în Statul Român cu guvernul ast-fel cum este şi cu partidele ast-fel cum există, este siguranţă şi ordine (aplause).

Această misiune este dar îndeplinită, acest lucru e făcut, marea valoare a partidului liberal, de care ne vorbea d. Fleva ieri cu atâta foc, este dovedită, aveţi un trecut cât voiţi de glorios, aţi făcut independenţa, finanţele, Regalitatea — foarte bine. Ei, dar acum? Acum mai departe?

Sunt mai ales doi ani de zile, în rarele momente, în care îndrăsnesc a vĕ vorbì (poate am vorbit numai de 4 ori în 4 ani), când mi-am permis să relevez un anume punct în discuţia asupra adresei la Tron, şi poate că nu sunt lipsit de modestie, dacă apelez chiar la memoria unora din d-voastră în privinţa aceasta. Mi-am permis să vă întreb: ei, d-lor, care vĕ este programa de lucrări?

Acum 5 ani era resboi, acum 4 ani resboi, acum 3 ani tractatul de la Berlin; dar acum 2 ani ce mai era? Mesagiul ne zicea: fiind-că am

ajuns la înplinirea dorinţelor divanului ad hoc, a venit acum era de muncă. A venit? Eu m'am gândit îndată la acele cerinţe ale Constituţiunii de la 1866; a venit dar în fine acea epocă de muncă? Foarte bine! Ei, dar rezultatul? Nu s'a făcut nimic.

Vě întreb acum: nu este aici propriul şi salutarul curent al opiniunii publice, care ar trebuì deşteptat, lăsând în linia a doua pe or-care altul?

Căci, d-lor, idei, idei! E vorba de idei *practice*, de idei speciale ale organizării noastre, aşa cum sunt prevězute, dar încă neatinse, în Constituţia noastră şi în realitatea or-cărui Stat civilizat al Europei. Ideile acestea, în justiţie, în instrucţie, în administraţie, aşteptăm să vedem, cum d-voastră floarea liberalismului, oameni cu cunoştinţe, cu iubire de ţară le puneţi în practică, dacă nu aveţi *ergofobie*. Şi în privinţa unor asemenea idei puterea la guvern a d-lui Brătianu şi conducerea asigurată pentru cât-va timp în viitor este un lucru foarte important. Căci mai rea este o reformă pe jumătate, de cât nici o reformă; mai bine e a nu pune mâna pe o chestie fundamentală de loc, decât să pui mâna şi să faci câte-va încercări numai, care să le vezi isbite, ruinate, fals interpretate, fiind-că nu ai fost înţeles sau nu ai ştiut să te faci înţeles, fiind-că nu ţi-a venit încă timpul. Am păţit-o aceasta şi o ştiu acum.

Este dar foarte important să fie o conducere sigură pentru viitor, prin asigurarea majorităţii unui prim-ministru. Aveţi pe acea bancă ministerială şapte resorturi...

Gr. Eliad. Numai unul e.

T. Maiorescu. Dar trebue să fie şapte, şi nici dintr'o parte nu vedem vre-o organizare, afară de finanţe. Nu vorbesc de ministerul de rĕzboi, fiind-că nu mĕ pricep de loc.

Va să zică, tocmai în acest moment, în această fază a politicei române, când ajunsesem aproape cu toţi a recunoaşte că multe temeri au dispărut, când se mai îmblânzise lupta de partide, când se vorbea de moderaţie şi împăcare; tocmai în acest moment, chemat a face ceva în realitate, în realitatea practică pentru organizarea Statului, a duce curentul opiniunii publice, precum sunteţi în stare a-l duce, spre formarea instituţiilor fundamentale ale Statului în justiţie, în şcoli, în administraţie; a conduce acest curent, care nu se poate deştepta prea des şi nu se deşteaptă nici o-dată în multe sensuri, ci se absoarbe într'un singur sens: tocmai în acest moment, solemn şi el în felul lui,... ne veniţi cu formula goală a unui mechanism electoral, după care să nu fie 4 colegii, ci trei, şi în colegiul I-iu să nu mai fie 70 de alegtĕori, ci 700.

Iertaţi-mĕ să o spun, d-lor, fără sfială: aceasta este o adevĕrată calamitate pentru progresul real al Statului Român!

Şi apoi numai o să vedem de acum înainte mişcarea cea nesănătoasă prin chiar goliciunea ei lăţindu-se peste toată ţara, formule vage, abstracţiuni nemistuite, teorii constituţionale din ţĕri străine de firea noastră, citate de prin cărţi rĕu studiate, amintirea cuvintelor lordului cutare şi ale lordului cutare şi ale lordului cutare, ale ilustrului Gambeta cu scrutinul de liste, şi ale numai ştiu căror altor ilustrităţi, nomoluri de cuvinte fără nici un miez, băşici umflate cu aer gol — o adevĕrată epidemie a frazeologiei.

Voiţi o dovadă? Nu voi numì pe nimeni. Dar comparaţi spectacolul din Cameră şi gîndiţi-vĕ unde vor ajunge lucrurile la alegerile din toată ţara. Oameni, cari, când vine o lege practică în discuţia Camerei, nu ştiu să ne dea o singură idee de valoare, se găsesc aci gata cu ideile d-lor constituţionale, propun amendamente la revizuire care de care mai grave şi mai incizive, litere negre pe hârtie albă, asupra echilibrului puterilor, asupra adevĕratei expresiuni a poporului, asupra drepturilor imprescriptibile ale omului, şi celelalte, şi celelalte.

B. Iepurescu. Toată lumea este proastă, numai d-ta eşti deştept.

Voci. Tăcere.

T. Maiorescu. Apoi, d-lor, nici această epocă de copilărie constituţională n'am trecut-o încă? N'am eşit încă din fazele pruncieі constituţionale, din frazeologia goală? Credeţi d-voastră, că prin schimbări mecanice de colegii electorale se va aduce cel mai mic progres în o ţară ca a noastră? Dacă aţi constatat, că toate guvernele pot să aibă majoritate, dacă a avut-o şi o are şi al d-voastră, daca situaţia este astăzi în mâna d-voastră, atunci misiunea proprie a unui cap experimentat, inteligent, conducĕtor al partidului liberal trebue să fie de a aduce toată tinerimea care-l ascultă, la munca intelectuală a organizării practice, iar nu de a o chema la declaraţiuni constituţionale; căci aceasta este o pierdere a capitalului intelectual al generaţiunii de astăzi, şi ne aduce prin goliciunea abstracţiilor înapoi la nişte timpuri, cari ar fi fost bine să fi trecut pentru totdeauna în ţara aceasta.

D-lor, ştiţi care este unul din relele principale în capul tinerimii noastre, în capul poate al celor mai mulţi din noi, şi în al meu şi în al altora? Este că ne-am făcut studiile şi am primit elementele de cultură în străinătate. Mulţi

vorbesc despre un asemenea rĕu; dar să examinăm o dată mai strîns, unde este adevĕrata esenţă al lui? Pentru ce nu vine un Stat ca Germania d. e. să zică, poate din economie budgetară: are Austria universităţi, să nu mai fac universităţi la mine în ţară, ci să trimet tinerimea în Austria şi să se folosească acolo de institutele de cultură, întreţinute cu cheltuiala altuia? Pentru ce nu se poate una ca aceasta în cultura modernă? Unii rĕspund într'un mod mai popular şi nu bine cugetat la noi, că tinerimea prin aceasta şi-ar pierde iubirea de ţară. Eu nu cred, că ar fi tocmai acesta rezultatul, şi nu cred, că ar fi aici ceva de temut. Omul nu este un animal neraţional; o concluzie logică elementară trebue să se admită în fie-care cap, mai ales în fie-care cap de student. Dacă dar studentul nostru vede în Franţa cum Francezul îşi iubeşte ţara *lui*, dacă vede în Germania cum Germanul îşi iubeşte Germania *lui*, negreşit n'o să se întoarcă el în România, ca să iubească pe Franţa şi pe Germania, ci va veni la concluzia elementară: să iubesc şi eu ţara mea precum Francezii iubesc Franţa, precum Germanii iubesc Germania. Va să zică iubirea de patrie, acest sentiment fundamental, nu se strică: mai toţi aţi eşit din universităţile străine şi nu

se poate zice, că aţi eşit fără iubire de ţara noastră. Dar unde este adevĕratul rĕu? Mai ascuns este, este ceva mai fin, dar cu atât mai periculos este, că ne deprindem cu nişte formule de cultură, care sunt esenţiale atmosferei ambiante a ţĕrei unde am studiat, dar care sunt adese-ori cu totul nepotrivite în aplicare cu starea actuală, şi une-ori cu chiar natura poporului Român. Sunt convins, că primul ministru şi fie-care ministru ca şi mine, d-lor, a făcut în năuntrul lor un fel de proces sufletesc, pe care l-aş numì proces de împămêntenire intelectuală a germenelor de cultură din Franţa sau din Germania. In această transformare pentru împămênţenire stă o parte a puterii or-cărui om de Stat. In această nouă gândire, în această renaştere a ideilor, multe se schimbă; unele se mai întăresc, altele se slăbesc, unele se alungă ca utopii, altele se lărgesc prin elementul teluric al patriei, toate se transformă în momentul de a fi adaptate şi însufleţite pentru trebuinţele reale ale poporului Român.

Va să zică într'un Stat, în care din nenorocire avem mare majoritate a tinerimii culte venită de la universităţi străine, din care şi astă-zi încă universitatea Parisului singură numĕră mai mulţi studenţi Români de cât amêndouĕ

universitățile noastre indigene, într'un asemenea Stat cultura tinerimii are trebuință de împământenire practică, adică de studiarea reală și de primirea elementului teluric al românismului propriu. Ei bine, în această stare de lucruri vine partidul liberal, cel cu *luminează-te și vei fi, voește și vei putea,* vine și în loc să întărească elementul pământean, adică realitatea trebuințelor Statului Român, dând tinerimii adevărata școală de bună politică, îi da numai o formulă goală de constituționalism abstract, care o să fie numai o nouă aruncare în abstracțiile Statelor străine, în cărțile străine, în atmosfera străină, în regiunile depărtate ale Franței, ale Engliterei, ba chiar ale Egiptului (ilaritate).

Și pentru această goliciune formală să pierdem noi ocazia de fertilizarea, de înrodirea inteligențelor tinerimii române cu patriotica muncă a organizării Statului?

Cum voiți, ca un om, care împărtășește acest mod de a cugeta, să fie alăturea cu d-voastră pentru revizuirea legii electorale sau or-cărui alt formalism constituțional?

Terminând acum expunerea celor două argumente în contra revizuirii în princip, mi-aș permite să mai zic un cuvînt asupra situațiilor aparente în năuntru partidului d-voastră. Poate

mĕ înaintez prea mult, dar omul când se încălzeşte, spune câte-o-dată ce poate ar fi mai prudent să nu spue.

Am citit prin jurnale şi am auzit din conversaţiile politice, că se par a fi două curente în partidul liberal, care se zice că se personifică în două individualităţi, dar eu nu găsesc cuviincios a le numì în persoană, ci prefer să vorbesc obiectiv.

Despre unul se zice, că este adevĕratul părinte al ideilor liberale, iar cel-alt este capul cu raţiunea de Stat.

Părinte al ideilor liberale, formulatorul principiilor democratice — foarte frumos lucru. Dar până unde să meargă filiaţia acestui părinte liberal? Şi unde se opreşte productivitatea formulelor democratice?

S'au pus o dată înainte principiile liberale în această ţară, foarte bine; s'au deşteptat, s'au alimentat spiritele, s'au produs puteri nouĕ, s'au ridicat ceea-ce numea Gambetta *les nouvelles couches*, foarte bine; s'au produs o mulţime de formule, unele cam declamatorii, şi s'au frământat mai ales tinerii din o concepţie în alta, foarte bine.

Dar în fine până unde? Supoartă temperamentul poporului nostru fricţiunile perpetue de la o idee abstractă la alta înainte de a o mistuì?

Este curios lucru cu aceşti descoperitori de formule abstracte. Une-ori s'au vĕzut asemenea părinţi ai ideilor abstracte la lucru practic; se zice, că în unele ţĕri a fost câte unul din aceşti părinţi chiar ministru de interne, [1]) şi se zice că atunci s'a vĕzut, ce deosebire mare era între valoarea unui om ca propagator de principii şi valoarea lui ca om de Stat practic, se zice că această din urmă a eşit cam controversată; fireşte, un om nu poate toate; se zice că a dus-o vre-o patru luni cu încercări ministeriale de tot felul, cu licenţiaţi în drept ca sub-prefecţi, cu circulări administrative pentru tocmelele agricole în contrazicere cu disposiţiile legislative (ceea-ce numai liberal nu poate să fie), se zice in fine, că însuş a recunoscut, că nu era omul la locul lui, şi, spre onoarea lui este această recunoaştere, s'a retras însuş şi s'a întors iarăş la ziaristică.

D-lor, nu ştiu dacă am lipsit vre-o dată de la datoria de stimă şi de respectul cuvenit pentru eminenţii bărbaţi ce au ilustrat ţara noastră. Sper că nu, şi în or-ce cas simţimêntul meu este pătruns de recunoaşterea capacităţii şi patriotismului lor. O extra-ordinară activitate, o mare

---

[1] C. A. Rosetti.

putere de a desciplina un partid, o concepţie întinsă şi o rară energie pentru realizarea ei... acestea sunt merite, care se impun respectului şi consideraţiei tutulor oamenilor nepărtinitori, fie amici, fie adversari.

Dar or-ce individualitate are o limită firească a imporanţei ei practice, şi or-ce om politic îşi are timpul lui. Să-l venerăm tot-dea-una dacă a fost venerabil, să-i punem statue, dacă voiţi, dar să nu uităm nici o-dată deosebirea între teoriile formale şi între exigenţele reale.

Gr. Eliade. Este cusut cu aţă albă.

T. Maiorescu. Moştenirea lăsată în formule abstracte şi poveţele trimise prin telegraf de la Paris trebuesc primite sub beneficiu de inventar, precum s'a zis.

Era o vreme când se cuprindeau constituţiile unei ţĕri în plicuri de scrisori; era o vreme, când un cap genial ca Condorcet trămitea Impĕrătesei Ecaterina a Rusiei constituţia întreagă a Rusiei într'o scrisoare şi avea naivitatea să-i zică: pune această constituţie în aplicare şi fericirea Rusiei este gata.

Cum s'au desiluzionat oamenii de atunci! Cum se ştie astă-zi, că fericirile popoarelor nu mai stau în formulele abstracte!

Cum se simte astăzi pretutindeni valoarea

oamenilor de stat practici, cari ştiu să adapteze principiile la viaţa reală ale poporului în care lucrează!

Pentru aceste două motive, d-lor, sunt contra revizuirii, şi aş fi fericit când aţi fi şi d-voastră contra revizuirii şi când am scăpa ţara aceasta de agitarea sterilă a unor formule electorale, fără nici o valoare practică în starea de astăzi a poporului Român (aplause).

60.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Demisie din comisia Adresei.

(Şedinţa Camerei de la 18 Mai 1883).

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident şi rĕsboi,
G. Chiţu, interne,
D. A. Sturdza, externe,
E. Stătescu, justiţie,
G. Lecca, finanţe,
P. S. Aurelian, culte,
Col. Dabija, lucrări publice,
J. Câmpineanu, agricultură, comerciu şi domeniile Statului (noul minister înfiinţat la 1 Aprilie 1883).

Legislatura de 4 ani a parlamentului ales în 1879 se termină la 5 Martie 1883 cu adoptarea, după a treia lectură, a propunerii prealabile pentru revizuirea a 25 articole

din Constituţie. Nouele alegeri se fac în decursul lui Aprilie, şi la 10 Mai se deschid Adunările revizioniste. Prezident al Camerei este ales C. A. Rosetti, înstigatorul principal al mişcării de revizuire, iar în comisia Adresei se aleg între alţii d. Iacob Negruzzi şi autorul scrierii de faţă, a căror demisie, dată prin următoarele cuvinte, nu este primită.

D-le preşedinte, în şedinţa de ieri majoritatea Camerei ne-a făcut onoarea, d-lui Jacob Negruzzi şi mie, de a ne alege în comisia pentru redactarea rĕspunsului la mesagiul Tronului.

Chestia specială şi principală, pentru care este convocată această Cameră, este fără îndoială revizuirea Constituţiunii; la această revizuire se referă şi un pasagiu din mesagiul Tronului şi, după toate probabilităţile, şi rĕspunsul la mesagiu va trebuì să atingă această chestie.

Din alegerea făcută preşedintelui Camerei şi din semnificarea ce însuş d. preşedinte a dat acestei alegeri, că ar fi adecă un omagiu ce aproape unanimitatea Camerei ar fi adus d-sale pentru fericita idee de a pune chestia revizuirii în desbaterea opiniei publice, suntem datori a înţelege că aproape unanimitatea, că marea majoritate a acestei Camere este favorabilă revizuirii (aplause); până acum însă, afară de acest

semn al alegerii de preşedinte, n'a fost nici o ocazie ca să ne spunem toţi părerea noastră în această privinţă.

Suntem dar datori, d-nul Negruzzi şi eu — sunt autorizat din partea d-sale să-l asociez la această declaraţie — să vĕ spunem, că noi doi cel puţin suntem într'o desăvîrşită divergenţă de păreri cu d-voastră majoritatea în această privinţă.

Noi suntem anti-revizionişti, suntem dar într'o opoziţiune hotărîtă cu majoritatea d-voastră, Ne ştiind ce înţeles pot avea voturile, cu care d-voastră ne aţi onorat numindu-ne în această comisie, ne ştiind dacă ele au înţelesul ca opoziţia să fie reprezentată în această comisie, nu ne rĕmâne, d-le preşedinte, decât a vĕ ruga să interveniţi pe lângă onor. Cameră ca să ne primească demisia a d-lui Neguzzi şi a mea din această comisie.

61.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

La Adresă. Legalitatea constituţională. Contestarea curentului revizionist.

(Şedinţa Camerei de la 27 Mai 1883).

Membrii opoziţiei-coalizate, aleşi în parlamentul revizionist, hotăresc a nu lua parte la lucrările acestui parlament, contestându-i legalitatea. Insă junimiştii aleşi iau din contră hotărîrea de a-şi exercita mandatul, şi discursul următor e menit să justifice atitudinea lor, combatênd de altminteri afirmarea din proiectul de adresă al majorităţii, că ţara doreşte schimbarea Constituţiei.

D-lor deputaţi, nu eram hotărît să vorbesc în discuţia generală, fiind că în privinţa amandamentului ce propusesem în comisiune era destul

să ne explicăm la discuţia pe articole. Insă d. general Lecca, preopinentul meu, vorbind de poziţia noastră în Cameră, m'a făcut să iau cuvêntul acum; dar pentru a nu vĕ obosì cu o cuvêntare de douĕ ori, voi intercala în această discuţie generală puţinele cuvinte ce aveam de zis în privinţa amendamentului prezentat de d. Negruzzi şi de mine.

D-lor, cum aţi vĕzut din raportul ce însoţeşte proiectul de rĕspuns la mesagiul Tronului, în comisia aleasă de D-v. s'a putut produce o unanimitate de păreri asupra câtor-va din părţile proiectului; însă în privinţa pasagiului relativ la Constituţie, s'a împărţit comisia în douĕ părţi, şi aici minoritatea a prezentat un amendament care, de şi în redactarea lui este moderat, nu are cu toate acestea înţelesul blând, pe care i-l dă d. raportor.

Iacă ce zice d. raportor:

„Iar d-nii Titu Maiorescu şi Iacob Negruzzi „au emis dorinţa ca revizuirea să nu se întindă „şi asupra dispoziţiilor privitoare la legea elec- „torală şi în consecinţă au propus, în locul „redacţiunii majorităţii, următorul amendament:

„Propunem ca pasagele din proiect, care încep „cu cuvintele: „în această lucrare“ şi se termină

„cu cuvintele: „şi la păstrarea tutor drepturilor „lui,“ să fie înlocuite cu următorul alineat:

„In această lucrare, Adunarea din nou aleasă „are de îndeplinit misiunea principală de a se „pronunţa, dacă şi până unde reforma Consti- „tuţiunii în articolele, cari au fost indicate de „Camera precedentă, ar corespunde adevăratelor „trebuinţe ale ţărei şi ar fi oportună în împre- „jurările de faţă.“

Interpretarea ce d. raportor dă dorinţelor „emise“ de noi, nu este exactă. Ce am vrut să zicem noi este coprins în amendamentul propus de noi; şi dacă este vorba de a se interpreta amendamentul nostru şi mai departe, atunci dorinţa noastră, adecă a d-lui Negruzzi şi a mea, este nu numai ca revizuirea să nu se întindă şi asupra a oare-căror dispoziţii, ci ca revizuirea să nu se întindă de loc; şi am fi foarte fericiţi, dacă revizuirea nu s'ar face nici într'o privinţă nici în ceailaltă.

Dar mai înainte de a mă explica asupra acestui punct de vedere, să-mi daţi voie ca în această discuţie generală, mai ales în urma cuvintelor rostite de onorabilul meu preopinent, să precizăm poziţia noastră în Cameră.

Nu ştiu până unde d. general Lecca era în drept să afirme, că suntem aproape unii de alţii.

D-sa poate că deduce aceasta numai din faptul, că ne aflăm aci împreună la Cameră. Acest fapt îl voi explica îndată.

In privinţa vre-unei alte apropieri nu văd nimic în chestiile puse la ordinea zilei. Iar în privinţa marei chestii la ordinea zilei, adică a revizuirii, este ştiut că suntem adversari hotoriţi.

In ceea-ce priveşte fiinţa noastră în mijlocul d-voastră iată ce am de zis, d lor deputaţi.

Proiectul de adresă începe prin a vorbì despre ordinea alegerilor din urmă. Intru aceasta urmează Mesagiul Tronului, căci şi Tronul aduce omagiele sale nu administraţiei în ceea-ce priveşte toate operaţiile electorale, ci Tronul aduce omagiele sale ţărei, poporului alegĕtor, care a dat şi cu această ocazie dovadă de spiritul sĕu de ordine şi de legalitate.

In acest înţeles care din noi nu s'ar fi grăbit să se asocieze la acest omagiu? Deci şi noi am primit această parte a proiectului de rĕspuns, cu atât mai mult, cu cât aici nu se aduce nici aprobarea nici desaprobarea operaţiilor electorale emanate de la autorităţi, nici se vorbeşte despre valoarea acestor operaţii în genere. Căci dacă ar fi fost vorba despre aceasta, atunci poate că s'ar fi dat ocazie de a se vorbì şi despre oarecari neregularităţi petrecute pe ici pe colo, pre-

cum d. e. despre atitudinea prefectului de Galaţi, de care ne a vorbit cu atâta tărie vecinul meu de pe această bancă (d. Nicu Catargi).

Poate că ar fi fost atunci locul de a se vorbì şi despre deosebirea între alegerile de acum şi între alegerile făcute sub cabinetul conservator.

Voci. Aide de! Este mare.

Titu Maiorescu. D-voastră veţi zice, că este mare. Eu recunosc, că este oare-care deosebire.

Gr. Vulturescu. Dar nici că este comparaţie.

Voci. Aşa, aşa!

Titu Maiorescu. Dar părerea mea este, că deosebirea nu este aşa de mare, precum vi se pare d-voastră.

Voci. Vĕ înşelaţi.

N. Voinov. Cer cuvêntul.

D. preşedinte. Dar altmintrelea vĕ rog să respectaţi pe acela care vorbeşte, şi mai cu seamă când d-sa ne sileşte în formă să-l respectăm şi să-l ascultăm cu plăcere.

Titu Maiorescu. D-lor deputaţi, nu are să se facă discuţia aceasta mai mare decât atâta, de şi poate ar merita să fie o dată făcută în mod nepărtinitor.

Fără îndoială, a pune candidaturi oficiale prin prefecţi este un act de francheţă constituţională, care une-ori poate să fie blamat. Sinceritatea

trebue să fie recunoscută, însă poate merge prea departe; şi recunosc că este un fel de progres constituţional, dacă în locul candidaturilor prefectorale sau oficiale făţişe, se face o candidatură — cum să o numesc? o candidatură mai politicoasă pentru formele constituţionale, ascunsă sau. . . nu ascunsă, pusă sub paza, sub pavăza unui comitet electoral central. Căci toată lumea ştie — nu e aşa, d-lor? — că acest comitet electoral central nu stă în nici un raport cu miniştrii. Toată lumea este pe deplin convinsă, că nici un prefect nu are a face cu comitetul electoral local. Ei bine, ce omagiu mai mare voiţi să aduc sistemei constituţionale practicate de d-voastră?

Însă, D-lor, pentru mine chestia nu are însemnătatea ce văd că o are pentru mulţi alţii. Îmi pare rĕu, dar nu pot vedea lucrul aşa de grav.

Pentru mine, D-lor deputaţi, or-ce ţară are alegerile ce le merită, şi în or-ce ţară îşi permit guvernele atâta ingerinţă, făţişe sau ascunsă, câtă îl lasă alegĕtorii să-şi permită; şi dacă nu ai alegĕtori de la sine independenţi, atunci, cu or-ce formă şi regulament, vor cădea sub ingerinţa guvernului.

De aceea mărturisesc, că şi alegerile acestea le găsesc tot aşa de bune şi tot aşa de rele, precum erau şi alegerile trecute.

Voci. A! A!

Titu Maiorescu. D-lor, acest punct al legalităţii alegerilor este pentru toată discuţia noastră un punct capital. Şi dacă noi, căţi-va conservatori, suntem în mijlocul D-voastră, este tocmai fiind-că recunoaştem pe deplin această legalitate. Recunoscĕnd însă aceasta, ne am deosebit cu cea mai mare părere de rĕu de unii din coreligionarii noştri politici de până acum.

Nu mĕ voi expune dreptei observaţii a d-lui preşedinte făcută predecesorului meu şi nu voi vorbì în contra acelora, cari sunt absenţi definitiv din această Cameră şi nu-mi pot respunde. Dar sunt în drept să vorbesc de toate actele, care stau într'o relaţie directă şi imediată cu această Cameră; şi când vĕd că pentru Cameră sunt deputaţi aleşi, cari nu vin la şedinţe; când din manifestele politice şi publice ale acestor deputaţi aleşi de către alegĕtorii lor vedem arătat motivul pentru care nu vin în această Cameră: cred că suntem în drept a vorbì, cu tot respectul cuvenit absenţilor, de acest fapt.

D-lor, ce însemnează legalitate de alegeri?

Constituţia noastră de la 1866 şi legea electorală au prevĕzut întregul mecanism, după care vrea să aleagă reprezentaţia naţională a ţĕrii şi a prevĕ-

zut atât drepturile indivizilor întru aceasta cât şi dreptul Coroanei, cât şi dreptul alegĕtorilor şi al aleşilor. S'a zis atunci: pentru a se garanta ca opinia publică să se manifeste, trebue să lăsăm libertatea de întruniri şi libertatea presei; şi ca să nu fie ingerinţe din partea adminsitraţiei s'a dat confecţionarea listelor electorale la primari; şi fiind-că tribunalele se păreau prea dependente de miniştri s'a dat încă o garanţie: recursul la curtea de casaţie, instanţă inamovibilă, care aici judecă chiar fondul şi ordonă cine să rĕmâe înscris şi cine să se şteargă din liste în urma recursurilor. Am dat mai mult prin Constituţia noastră: am desfiinţat consiliul de Stat şi s'a desfiinţat odată cu el şi or-ce autorizare prealabilă pentru urmărirea unui funcţionar culpabil de ingerinţe; s'a lăsat la libera dispoziţie a fiecăruia din noi ca să tragă înaintea tribunalelor ordinare pe or-ce funcţionar, prefect, subprefect şi chiar ministru. Ce mai voeşte o ţară ca să-şi asigure libertăţile? Ce poate să ceară mai mult de la o Constituţie? Presa? Iat'o liberă. Adunările publice? Nu e nicĭ o întrunire politică care s'a proprit, şi cine a voit s'a adunat unde a voit; nici o piedică întru aceasta. A înscris primarul pe nedrept în listele electorale? Avem curtea de casaţie independentă. Îţi face un func-

ționar nedreptate? Il traduci înaintea tribunalelor. Iată garanții ce Constituția de la 1866 le-a dat pentru a asigura libertatea alegerilor.

O dată însă alegerile făcute în aceste condiții; o dată mandatul dat, alegerea venită aci, discutată de d-voastră și validată de către Cameră, mě întreb: deputații proclamați după ce forme legale mai pot fi puși în chestie într'un Stat regulat, constituțional? Și cum oameni de ordine ar putea pune în discuție asemenea lucru? (Aplause.) Ceea ce este elementar pentru o societate constituită, este de a avea pentru or-ce faptă mai marcantă a vieței publice, când intră în conflict cu legalitatea, un organ care să se pronunțe asupra reparării necesare. Pentru contenciosul privat sunt tribunalele; pentru cerințele politice este tot mecanismul politic electoral și legislativ al vieței Statului. Dar când un individ sau un partid nu rěmâne mulțumit, de exemplu cu alegerile făcute, atunci ce formă ar avea un Stat constituit ca să prevadă nemulțumirile lor contra tutulor formelor legale, cu care s'a constituit țara legală, Cameră și Senat? Nu există alta decât tot discuția în Cameră sau o nouă operație electorală. Sau dacă vrei să zici, că după toată funcționarea acestor forme legale, totuș n'a eșit reprezenta-

ţia ţĕrei cea adevĕrată, apoi atunci trebue să *revizueşti* Constituţia, care s'a arătat incapabilă de a da o reprezentaţie legală. (Aplause.) Noi cari suntem absolut anti-revizionişti, suntem bine-veniţi de a vĕ spune că recunoaştem adevĕrata expresie momentană a ţĕrei în Cameră şi în Senat constituite.

Acest punct, d-lor, nu este secundar. Intrebarea: ce este ordinea legală într'un Stat, este fundamentală, mai ales pentru partidul conservator, un partid în esenţa sa de ordine. Dacă cine-va asupra acestui punct nu se găseşte într'o perfectă unire de vederi cu colegii sĕi, atunci vine momentul de a se întreba: până unde mai pot merge împreună? A tăgăduì legalitatea Camerei şi a Senatului, este după convingerea mea un început de anarchie, şi nu poate să existe Stat regulat din momentul ce aceasta se pune în discuţie. (Aplause).

N'am fi îndrăsnit, noi cari am rĕmas în minoritate, vĕzêndu-ne aşa de reduşi la numĕr, să afirmăm ca un princip conservator acest lucru în contra celor cari sunt mai în vêrstă şi mai autorizaţi de a vorbì în numele partidului conservator, dacă n'aş putea să aduc oare cum o dovadă palpabilă, o dovadă literală, că exprimăm prin aceasta un princip recunoscut mai nainte de însuş partidul conservator.

Această convingere a mea de astăzi asupra legalităţii Camerei este identică cu aceiaş convingere a mea când eram noi la guvern conservatorii, convingere exprimată prin cuvinte pe cari le am zis atunci de pe banca ministerială în aplausele şi cu aprobarea partidului conservator întreg, în contra unora din d-voastră, majoritatea de azi, atunci violentă opoziţie în contra noastră.

După ce voi fi dovedit aceasta, voi fi în drept să mě întreb: trebue oare să fie toate aşa de schimbătoare pe roata lumii? chiar şi principiile de la şapte ani la şapte ani? E vorba că îndată ce se schimbă oamenii după o bancă pe alta, trebue să se schimbe şi convingerile lor? Cine poate să urmeze pe această cale de varietăţi, să urmeze; sper însă că veţi înţelege că nu toată lumea o poate şi că e bine să se păstreze în acele chestii, cari sunt fundamentale şi primordiale pentru convingerea politică, nestrămutatul caracter politic al cui-va. (Aplause.)

D lor, la 1875 fuseseră alegerile, pe cari d-voastră le numiţi faimoase, sub ministerul d-lui Lascar Catargi, şi atunci opoziţia d-voastră, d. Ioan Brătianu, cap al partidului de opoziţie, d. Vernescu, d. Kogălniceanu şi chiar d. Chiţu au dat pilda, permiteţi a o spune franc, au dat pilda cea rea, domnialor au fost aceia, cari au

început să tăgăduiască legalitatea unei Camere constituite în ţară.

A. Stolojan. Noi am venit în Cameră.

D. preşedinte. Acestea le aţi înţeles de mult d-voastră, de ce nu întrerupeaţi atunci? (Aplause.)

T. Maiorescu. D-voastră, opoziţia de atunci, aţi venit în Cameră şi aţi prezentat un amendament, care zicea că alegerile n'au fost adevĕrata expresie a ţĕrii, şi aţunci . . . daţi-mi voie să vĕ citesc din *Monitorul* de atunci, nu voi abuza mult de pacienţa d-voastră, dar une ori e foarte instructiv să vedem, cum se repetă formele şi împrejurările, numai că se interpretă o dată într'un sens şi altă dată în alt sens... atunci, zic, acela care are acum onoarea de a vĕ vorbì, era pe altă bancă, pe banca ministerială, şi era autorizat să formuleze în numele colegilor sĕi, ca un princip conservator dè ordine în Stat, următoarele cuvinte:

„S'au falsificat alegerile, afirmaţi d-v. Nu este exact, afirmă alţii. Daţi-mi voiè a atinge punctul de căpetenie şi a face legistului Vernescu şi tutulor oamenilor de Stat din opoziţie următoarea întrebare decizivă pentru or-ce Stat constituit: cine să judece această contestaţie? Aţi introdus sistemul constituţional cu Camera care validează alegerile. Ei bine, alegerile s'au

validat de Cameră. Nu admiteţi instanţa? Foarte bine. Dar atunci spuneţi-ne: ce altă instanţă admiteţi ca să valideze alegerile făcute după legea electorală, lucrată de d-voastră? (Aplause.) Aţi zis la 1866: fundamentul libertăţilor publice este ântâi libertatea întrunirilor, aţi avut-o cum nu o are nici o ţară a Europei într'un grad aşa de intins. Garanţie pentru confecţionarea listelor electorale aţi avut după Constituţia d-voastră, pentru că ele s'au făcut de primari, iar nu de guvern. Garanţie pentru dreptul de înscriere în listele electorale aţi avut; erau după Constituţia d-voastră tribunalele şi Curtea de casaţie. Unde v'aţi crezut nedreptăţiţi, aţi apelat sau aţi putut apela — şi dacă nu aţi făcut-o este vina d-voastră şi denotă lipsă de spirit cetăţenesc — la tribunale şi apoi la Curtea de casaţie, instanţa judecătorească cea mai înaltă, inamovibilă, pe care guvernul nu o poate schimba.

„Dacă este astfel, atunci permiteţi-mi a spune că eu nu sunt aşa de slab în expresiuni precum este chiar programul d-voastră. Căci dacă declaraţi d-voastră că, cu toată libertatea presei, cu toată libertatea întrunirilor, cu toate tribunalele ţĕrei, cu toată Curtea de casaţie independentă, cu toate primăriile, care toate acestea constituesc garanţii constituţionale pentru alegeri, repre-

zentaţia naţională totuş este falsificată, atunci declaraţi că ţara noastră este incapabilă de a avea o Constituţie liberală ca aceasta".

Voci: Bravo, bravo. (Aplause prelungite.)

„Incă odată rog ca d. Vernescu să-mi respundă: cine judecă afirmaţiile d-voastră? Aţi prevĕzut că se validează alegerile de Cameră; s'au validat; de ce le invalidaţi a doua-zi? Din momentul, în care alegerile s'au validat de Cameră, singura autoritate competentă conform legii, nu mai este permis nimĕnui să vie a le contesta, şi, dacă totuş o face, atunci trece în stadiul anarhic şi devine un revoluţionar. (Aplause prelungite.)"

(Vezi Monitorul din 14 Iunie 1875).

Aşa, d-lor, se urma discuţia pe atunci. (Mare sgomot.)

D. preşedinte. D-lor, Camera este capabilă de a asculta or-ce discursuri, prin urmare vĕ rog să bine-voiţi a tace.

T. Maiorescu. Aşa se făcea discuţia atunci, şi atunci era pusă în joc legalitatea alegerilor, şi atunci absolut ast-fel, ca şi acum trebuia pusă întrebarea: Cine să judece legalitatea unor alegeri altul decât totalitatea organelor prevĕzute de Constituţia din 1866? Şi dacă cu totalitatea organelor prevĕzute în Constituţia de

la 1866 nu găsiţi putinţa de a scoate o reprezentaţie legală a ţĕrei, atunci e neapărată o reformă constituţională sau, dacă nu, o revoluţie, căci alt mijloc nu este. Acele cuvinte le găsesc în *Monitor* la finele citirii acoperite cu *bravo* şi *aplause prelungite*. Acele cuvinte erau expresia adevĕrată, oare cum *ex professo*, a partidului conservator, şi absolut acele cuvinte trebue zise astăzi, şi dacă erau adevărate şi primite atunci, trebue să fie adevĕrate şi primite şi astă-zi.

Am fost foarte simţitor la cuvintele spuse de d. general Lecca în una din şedinţele trecute; d-sa zicea: eu nu sar din car în car, eu merg drept pe drum, şi în adevĕr d-lor, nu trebue să sărim din car în car.

Iată carul de la 1875 de faţă, este identic cu cel în care mĕ aflu la 1883; dacă legalitate era la 1875, aceiaş legalitate este la 1883, şi dacă unii membri ai partidului conservator sunt astăzi de altă părere, părăsesc Camera şi-i contestă legalitatea, atunci eu nu-i pot urma pe acest drum, ci remân în carul de mai nainte şi pe drumul de mai nainte.

Dacă dar s'a schimbat ceva, este numai cărăuşul; acum mânăm noi singuri, căci cărăuşul de până acuma a schimbat drumul cunoscut noĕ.

Iată pentru ce, d-lor, noi credem că rĕmânem

credincioşi principiului conservator, stând aci în Cameră cum stăm şi luând parte la discuţia de faţă.

Al doilea şi ultimul punct, pe care mai sunt dator a-l releva, şi acum intru în discuţia proprie, este amendamentul ce l-am propus noi la adresă.

D lor, d voastră afirmaţi în proiectul de respuns al majorităţii, că misiunea ce o are de îndeplinit această Adunare, este mai cu seamă de a reforma legea electorală; spuneţi: „o experienţă de 17 ani a arătat că *nu corespunde această* lege cu starea socială de astă-zi a ţĕrii şi că Adunarea ţinênd samă de voinţa mandanţilor sĕi îşi va da toate silinţele spre a găsì o soluţiune, care să asigure independenţa alegĕtorilor."

D-lor, eu am aci o opinie cu totul deosebită. Eu nu cred că opinia publică şi înţelegerea clar formulată a mandanţilor nostrii ne prescrie reforma Constituţiei, şi fiind-că ar fi bine, ca la începutul discuţiilor noastre să procedăm cu o desăvîrşită claritate, şi dacă-mi permiteţi expresia, cu onestitate politică şi să nu ne ascundem după propriul nostru deget, să ne punem cu toţii împreună întrebarea: Este oare adevĕrat, că în spiritul propriu al majorităţii alegătorilor noştri să fie idea preciză a refor-

mei constituţionale? Este opinia publică puternic formată în sensul acesta?

O voce. Da.

T. Maiorescu. D-lor, este foarte greu de a se pronunţa cine-va aici, şi eu admir pe acei cari dau aşa de repede un rĕspuns hotărîtor. Să ne explicăm puţin lucrul.

D-lor, este o mare deosebire între un glas omenesc şi un ecou; glasul este eşit din vibraţia organelor unei fiinţe cugetătoare; ecoul este o vibraţie mecanică, brută, eşită din vibraţia aerului gol care străbate stâncele; glasul este organic, ecoul este anorganic; glasul este viaţă, ecoul este moarte. (Aprobări.) Fără îndoială dacă un glas puternic şi autorizat, precum este necontestat acela al onor. nostru preşedinte de Cameră, vine şi ne spune într'un numĕr de jurnal, în 2, în 10, în 20 numere ale *Românului*, foaie rĕspândită în ţară, că trebue reformă constituţională în România, atunci este foarte natural, ca acest puternic glas să deştepte multe ecouri. (Rîsete.)

Este asemenea în ordinea naturală, că, cu cât spaţiul va fi mai umflat şi stâncele mai goale, cu atât şi ecourile să fie mai multe si mai rĕsunătoare. (Intreruperi.)

De ce mĕ întrerupeţi, D-lor? Eu vorbesc de

mecanismul, cu care se rĕspândesc ecourile, şi nu fac nici o aluzie la d-voastră, cari nu sunteţi ecouri, ci trebue să fiţi glasuri. Dacă facem deosebirea între glas şi între ecouri, adică între ceea ce vine de acolo, de la scaunul prezidenţial, şi între ceea ce trebue să pornească de aci, de la băncile deputaţilor, şi dacă admitem că opinia publică este aceea, care a venit din ţară spre guvern şi Cameră, că are Camera glasul ei propriu întru aceasta ca reprezentantă a ţĕrii: atunci trebue să aflăm şi semnul propriu şi caracteristic al unei asemenea mişcări de opinie publică, care să nu fie numai un ecou meşteşugit.

Care să fie acest semn, d-lor? Să nu căutăm exemple din ţĕri străine, ci după obiceiul nostru să căutăm exemple, cari să fie confirmate prin ceea ce s'a petrecut în ţara noastră, sub controlul propriei d-voastră experienţe.

D-lor, nu am mai avut noi o mişcare de reformă constituţională? Da; am mai avut una acum patru ani, când cu reforma art. 7. Vĕ aduceţi aminte, că şi atunci ca şi acum erau două chestii: să se facă revizuirea sau nu? Aceasta era prima întrebare, căci erau şi atunci antirevizionişti.

A doua întrebare era: cum să se facă revizuirea art. 7? Curentul de opiniuni pentru prima

întrebare, precum şi necesitatea situaţiei, au îndemnat Camera să zică după formula Constituţiunei: este loc a se revizuì art. 7.

N. Voinov. Era ecoul glasului de la Berlin.

T. Maiorescu. D-le preşedinte, sunt foarte linguşit să mĕ vĕd întrerupt, mai cu seamă de un vice-preşedinte al Camerei.

D. preşedinte. Nu mai pot sĕ intervin, pentru că d-ta ai pus în joc pe acela care, aflându-se aci, nu poate vorbì; prin urmare nu pot să vĕ apăr. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. D-le preşedinte, *noblesse oblige*. După chiar cuvintele d-voastră asupra semnificării ce aveţi pe scaunul de preşedinte, d-voastră sunteţi iniţiatorul reformei constituţionale şi eu nu merit nici o observaţie, când vorbesc de d-voastră ca de însuş iniţiatorul recunoscut al acestei revizuiri. Şi dacă este aşa, trebue să vĕ supuneţi consecinţelor acestei mari onori.

D. preşedinte. Eu mĕ supun, decât un bărbat ca d-ta putea să găsească argumente mai puternice de căt acestea. (Aplause).

T. Maiorescu. D-le, foarte bine a zis d. vice-preşedinte că tractatul de la Berlin a cerut revizuirea, dar după ce Camerele au declarat că este loc la revizuirea art. 7, atunci când s'au făcut alegeri nouĕ, atunci a început să se arate adevă-

ratul curent al opiniei publice—curent care era puternic, care nu venea de la prezidenţi sau de la miniştri spre ţară, ci venea de la ţară or de la reprezentaţii ei spre banca ministerială şi era aşa de puternic, încât a resturnat şi unul sau doi din ministri. Unii din guvern strigau categorii (d. Kogălniceanu), alţii liste (d. Boerescu), curentul ţĕrii cerea naturalizarea individuală.

Mulţi din d-voastră aţi fost aleşi atunci, am fost şi eu ales la Iaşi, şi cea dintâi întrebare ce mi-o puneau alegĕtorii a fost: naturalizare individuală, categorii sau liste? Asupra acestor puncte se făcea discuţia.

Dar în cazul nostru, d-lor, care sunt ideile ce hrănesc curentul popular? Care părere formulată o aveţi d-voastră? Care părere este eşită la ordinea zilei? Asupra ce se face sau s'ar fi făcut lupta electorală? A! numai asupra ideii generale: revizuire sau nerevizuire? Apoi, d-lor, aceasta era în joc la Camera trecută; şi dacă ar fi fost să procedăm foarte corect constituţional, este sigur că în Camera trecută nu prea era bine ca tocmai atunci, la sfîrşitul celor patru ani, când tot eram să mergem acasă, să venim şi să zicem „revizuirea Constituţii“, căci nu fusesem aleşi acum patru ani cu prevederea ca să mergem mai departe cu revizuirea Constituţiei peste

revizuirea art. 7, şi nu cred că aveam noi mandat de la ţară ca să ne pronunţăm asupra chestiei, dacă este sau nu bine de a se revizuì şi alte articole, noi cari tocmai expiram cu cei patru ani ai legislaturei. Corect ar fi fost ca acum să se fi făcut alegerile fără să ne fi pronunţat noi de mai nainte, dacă e trebuinţă de revizuire sau nu, şi îndată ce s'ar fi făcut alegerile, îndată ce am fi venit aci, să fi făcut întrebarea prealabilă despre revizuire. Dar această procedură noi am scurtat-o, Camera şi Senatul precedente au zis că trebue revizuire. Ei, acum lupta, opinia publică, curentul cel mare popular care a fost? Ce fel de revizuire? Cari sunt formele clare, ideile precize ale alegătorilor? Căci cu dorinţe vagi nu se poate hrănì opinia publică.

Când am venit pentru revizuirea art. 7, puteam chiar a doua zi fie-care din noi să formulăm insaş redacţia articolului în sensul opiniei publice din ţară, puteam a doua zi să ne numĕrăm şi să zicem: cutare deputat independent voim naturalizarea individuală, cutare guvernamental voim categorii şi cutare liste; şi din lupta între opinia publică şi cerinţa aceasta a guvernului s'a făcut în sfîrşit transacţia cu guvernul de a se primì naturalizarea individuală cu mica concesiune de a se primì

la început şi naturalizarea a câtor-va nume pe o listă colectivă, adică a acelora, cari au servit în armată. Iată o reformă a Constituţiunii simţită şi susţinută de opinia publică. Dar acum? Care este idea opiniei publice? Dorinţi platonice? A! Ca să se asigure independenţa alegĕtorilor? să se moralizeze voturile? Foarte frumos. Şi mai departe putem merge pe această cale platonică: voim cu toţii să se lăţească cultura română; dorim să se înavuţească ţĕranul român; dorim iarăş cu toţii să se mărească poporul român şi de la 5 milioane să se urce la 15 milioane; voim cu toţii să avem un guvern capabil, funcţionari oneşti, alegeri independente, garantate contra or cărei presiuni putincioase. Dar ce sunt toate acestea, d-lor? Idei constituţionale? Acestea ·sunt dorinţe de jurnale, acestea sunt cuvinte, iertaţi-mi expresia: goale.

Acestea sunt ceea ce zicea un om cu mare bun simţ, d. Lascar Catargi, „acestea sunt generalităţi“ (Ilaritate.) Apoi cu generalităţi de acestea, cu *pia desideria,* cu noţiuni cam umflate şi în acelaş timp goale de înţeles, nu se face o revizuire ca rezultat al opiniei publice. Ce v'au spus mandanţii d-v. să faceţi cu Senatul? Cum să-i schimbaţi censul, până unde şi cat?

Voci. Are să se spue.

T. Maiorescu. Are să se spue? A! Am auzit, d-lor, că să fac întruniri frecvente la Senat, fără îndoială vor eşì idei de acolo, ba încă multe idei, mě tem chiar prea multe; aşa de multe încât vom fi în drept să ne întrebăm: care este curentul opiniei publice, căci prea are multe?

Apoi fie-care din noi putem să avem idei de reforme, căci nu avem decât să citim o carte şi să ne formăm o idee, dar aceasta vrea să zică o idee formulată în ţară pentru revizuirea Constituţiunii? Dar se zice: avem să numim o comisie, şi aceea să se gândească mai bine, şi pe urmă aceea comisie să publice ideile ei, ca să le desbată şi jurnalele. Se va forma poate atunci opinia publică, mai ştii?

A. Papadopol Calimach. Dar se va forma mult mai bine decât în tipografia Statului.

T. Maiorescu. Cu drept cuvênt zice istoricul d. Calimah Papadopolu aceasta, dar d-sa, ca bun istoric, ştie că dacă este vorba de opinia publică, de reforme, apoi ceea ce este de făcut de acum înainte trebue să fi fost făcut de mai nainte pentru ca să vie cineva să zică: ţara ne impune aceasta.

Voci. S'a făcut opinia publică.

T. Maiorescu. Dacă a fost făcută, atunci era trebuinţă ca ideile, asupra căror ţara s'a pronunţat cu energie, să fie redactate în presă, în broşuri, în alegeri, încât să sară în ochii tutulor.

Unde vedeţi aşa ceva astă-zi? Când s'a făcut revizuirea art. 7, din momentul când am intrat în Cameră şi Senat, sărea în ochii tutulor formula cutare şi cutare. Pe când acum trebue să căutăm acele formule prin întruniri la Herdan, şi ast-fel poate să se facă or ce fel de schimbări; dar pentru mine, d-lor, aceasta nu însemnează o revizuire cerută de ţară.

In necesitatea, în care vĕ vĕd pe d-v. că sunteţi de a căuta încă formulele unor asemenea idei şi de a le mai spune încă opiniei publice ca ea să se pronunţe asupra lor; în neştiinţa, în care ne aflăm astăzi, cum să vĕ pronunţaţi, aşa încât opinia publică să fie favorabilă: în asemenea situaţie am crezut că este a anticipa rĕspunsul către Tron zicĕnd aşa precum face d. raportor în numele majorităţii: ţara prin mandanţii sĕi ne-a spus ce să facem şi cum să facem.

A zice aceasta, este a face un pas pripit, şi este din contră mai conform cu situaţia de azi a spiritelor noastre a tutulor a nu prejudeca chestia în nici un sens şi a zice, precum propunem noi minoritatea: „In această lucrare,

„Adunarea din nou aleasă are de îndeplinit mi-
„siunea principală de a se pronunţa, dacă şi
„până unde reforma Constituţiei în articolele, cari
„au fost indicate de Camera precedentă, ar co-
„respunde adevĕratelor trebuinţe ale ţĕrii şi ar
„fi oportună în împrejurările de faţă.“

D-lor, terminând, daţi-mi voie să ating şi eu un lucru, pe care l-am auzit de atâtea ori în noua noastră Cameră. Se tot vorbeşte de tinerimea, care este acum în mijlocul nostru. Ce e drept, noi cam îmbĕtrânim! Dar în fine tinerimea, tinerimea! Am auzit pe un d. deputat vorbind de la tribună şi declarând „in numele tinerimii“, că d. preşedinte la „rogaţiunile tinerimii“ a primit iarăş prezidiul Camerei; aşa spunea acel d. deputat.

D lor, tinerimea are multe foloase; mai ântai are fericirea de a fi tînĕră şi de a simţì poate mai bine, mai viu, mai verde, şi de a avea înaintea sa un mai larg câmp de aspiraţiune, de a fi mai entuziastă, dar fără îndoială are şi partea sa slabă, fiind-că are mai puţină experienţă; aşa încât noi bĕtrânii putem zice, că dacă trebue să ne inspirăm de entuziasmul tinerimii, ea trebue să înveţe experienţa de la noi şi să câştige astfel oare-care prudenţă în pasurile ce le face.

Dacă este să dăm noi cei mai bĕtrâni un

exemplu tinerimii, aş dorì ca acel exemplu să fie acesta: o perfectă concordanţă între cuvinte şi fapte, între ceea ce spunem şi între ceea ce facem, între ceea ce este forma şi între ceea ce este fondul vieţei noastre publice.

Zicem că alegem o comisie pentru a pregătì, ideile de reformă—să o facem de bună credinţă. Zicem că aceste idei de reformă să fie aruncate în desbaterea opiniei publice — să o facem şi aceasta cu perfectă bună credinţă, aşa încât, până când opinia publică nu se va pronunţa, noi cari voim să fim rezultatul fidel ai mandanţilor noştri, până atunci în convingerea noastra intimă chestia să nu fie prejudecată! Dacă este aşa, dacă voim să ne mai adresăm cu ideile noastre la opinia publică, întru adevĕr, iar nu numai *pro forma*, dacă prin elementul tinerimii, care vine în mijlocul nostru, vine şi acea bună credinţă, care este cel mai bun semn al acestei tinerimi entuziaste: atunci cuvintele să fie o realitate şi noi întru nimic în adresa de azi să nu prejudecăm viitoarea pronunţare a opiniei publice, la care ne mai adresăm. Atunci ce mai aveţi de întîmpinat în contra unui amendament, care zice numai că misiuna noastră principală este de a examina, „dacă şi până unde“ să se facă reforma constituţională. Aceasta

însemnează cu alte cuvinte, că vom alege o comisie care poate elabora un proiect, care însă se va desbate de opinia publică şi poate se va respinge, poate se va primì, dar nu noi să anticipăm asupra opiniei publice şi apoi să zicem: opinia publică s'a pronunţat.

Pentru aceste cuvinte am îndrăsnit, d-lor, să prezent acel amendament. Dacă el va avea onoarea de a fi primit de d-voastră, vom fi mulţumiţi să votăm toată adresa împreună cu d-voastră; iar dacă vom rĕmânea în minoritate cu amendamentul, vom vota contra adresei.

62.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Asupra votării celor 25 articole de revizuit.

(Şedinţa Camerei dela 28 Martie 1884).

Adunările revizioniste, deschise la 10 Mai 1883, ajung deabia la 28 Martie 1884 să se ocupe de însăş revizuirea în desbaterea publică a parlamentului. Până atunci se discutase între delegaţii Senatului şi ai Camerei textul pentru modificarea vechilor articole; cu mare greutate se stabilise o redacţie primită de guvern şi de majoritatea delegaţilor, pe când „Rosettiştii", după ce au triumfat în chestia presei, rĕmăseseră în minoritate cât pentru colegiul unic. Raportorul majorităţii era d. Stolojian.

Deocamdată se naşte o discuţie prealabilă asupra modului de a vota, şi aici Camera primeşte idea propusă în următorul discurs:

D-le preşedinte, mĕ înscrisesem ancă de alaltăeri, în momentul când s'a depus raportul, pentru a vĕ vorbì într'o chestie prealabilă; însă după ce s'a depus raportul, în chiar decursul discuţiunii de alaltăieri, chestia această prealabilă s'a atins de alţii, şi era natural ca mai mulţi să ne gândim la acest lucru. Era adică chestia de a se şti, dacă este, sau nu, necesară discuţia generală asupra tutulor modificărilor constituţionale propuse. Eu însă vream să adaog şi un alt element în discuţie, care pentru mine este mai important decât întrebarea discuţiunii generale; eu voi să întreb: votul final e necesar asupra totalităţii? Este un vot colectiv asupra articolelor propuse la modificare, sau nu?

D. preşedinte. Nu!

T. Maiorescu. Iată chestia pentru care mĕ înscrisesem, presupunênd, că nu era alt cineva în acel moment care să o ridice. Dacă însă sunt astăzi alţii înscrişi asupra acestei materii, eu ştiţi că nu mĕ îmbulzesc la vorbă şi cedez altuia cu plăcere. Ne fiind nici o cerere, daţi-mi voie să ridic eu această chestie înaintea D-v.

D-lor, noi cari suntem anti-revizionişti, renunţăm la o discuţie generală în privinţa totalităţii articolelor; mai adaog, că din parte-mi cred că

nu este bine, nu e conform cu spiritul modificării Constituţiunii de a se face la sfîrşit un vot total asupra tutulor articolelor propuse a se revizuì. In adevĕr materia de revizuit este atât de diferită, încât la întrebarea pusă de onor. d. Rosetti, care este sistemul unitar, după care voiţi să faceţi revizuirea, şi cum s'ar putea face o revizuire pe articole fără ca să fie discuţie generală asupra acestui sistem unitar? eu din partea mea rĕspund că, după cât vĕd în proiectul propus, de şi sunt unele lucruri cari se pot grupa ele în parte într'un sistem, dar totalitatea acestor 25 articole de revizuit nu poate coprinde şi nici nu este de natură a coprinde un sistem unitar. Căci, d-lor, de ce este vorba? Ni se propune să revizuim 25 articole din Constituţie. Intre acestea, după raportul făcut de d. Stolojian, sunt 13 articole, cele din urmă puse în raport, cari se refer la modificarea principiilor legii electorale, întru cât sunt înscrise în Constituţiune. Din cele-lalte 12 articole, cari rĕmân, 2 articole privesc principiile libertăţii presei; mai rĕmân 10 articole, cele puse la început. Aceste 10 articole se raportă la materii aşa de absolut disparate, încât din parte-mi nu vĕd nici o putinţă logică de a găsì o unitate de sistem, care să poată să fie supusă unei discuţii

generale. (Aplause). In ce legătură să punem noi chestia: în loc de Principatele-Unite, are să se zică „Regat“, cu chestia: „se desfiinţează garda naţională“, cu a treia chestie: „inalienabilitatea pămînturilor foştilor clăcaşi se prelungeşte pe un alt termen mai mare de cât era până acum“, cu o a patra chestie: „consiliul de Stat nu se înfiinţează, dar ar fi bine să fie o comisie, care să elaboreze legile“, şi cele-lalte? In ce argumentare posibilă se va găsì lanţul de unitate între garda civică şi comisia legislativă cu inalienabilitatea pămîntului ţĕranilor? (Aplause).

Fără îndoială în chestiile de regulament, la *cari s'a referit* d. Rosetti, şi anume în privinţa părţei ântâi, unde d-sa cerea un termin mai lung pentru a ne prepara la această discuţie, după părerea mea d-sa a vorbit cu succes şi a avut dreptate. Am fost dintre aceia, cari au votat ca şedinţa să fie astăzi, şi nu ieri. Insă d. Rosetti a mai citit şi art. 65 din regulament, unde se zice: discuţia se împarte în douĕ: ântâi asupra proiectului de lege în total, şi al doilea asupra fie-cărui articol în parte. Şi veţi găsi mai jos un alt articol, care zice, că se va face pe urmă votul în total. Aici, d-lor, mĕ deosibesc cu totul de interpretarea d-sale. Intr'o materie ca revizuirea Constituţiunii noi trebue

oare să ne oprim la o interpretare din cele mai restrînse ale regulamentului? Şi chiar dacă aţi admite această interpretare din cele mai restrînse, atunci leacul ar fi uşor de găsit. Nu va avea Camera decât să zică: împart proiectul, care se arată că este unul, în trei sau cinci proiecte; voi face asupra chestiunii electorale, care coprinde 13 articole, un proiect şi va fi discuţie generală şi discuţie pe articole asupra principiilor sistemului electoral. Voi face un alt proiect din legea presei, şi voi face un proiect, sau 10 dacă voiţi, pentru cele zece articole disparate din cele-lalte articole din Constituţiune, şi atunci ne-am aflat în perfectă şi literală conformitate cu regulamentul. Dar dacă este vorba să interpretăm — şi tocmai noi, anti-revizioniştii, suntem în poziţia practică de a vedea cum interpretăm această chestie — dacă, zic, este vorba de a interpreta, atunci permiteţi-ne a vě spune, că interpretarea cea mai raţională îmi pare că trebue să se facă într'o altă ordine de idei.

Când s'a discutat întreaga Constituţie a ţěrei la 1866, s'a prezentat următoarea întrebare generală (şi ea a cerut o discuţie generală, adică „lanţul", despre care, în limbagiul d-sale foarte clar, ne-a vobit D. Rosetti, lanţ de care erau să

se anine acum verigele individuale ale diferitelor articole constituţionale), s'a prezentat adică întrebarea: cari sunt ideile generale de drepturi şi datorii cetăţeneşti, cari trebue să fie puse într'un pact fundamental, şi cari din contra se pot rezerva pentru o legislaţie specială?

Aceasta s'a făcut la 1866.

O-dată acest lucru făcut, când ar mai venì o reformă în total a Constituţiunii, s'ar naşte iar discuţia generală asupra acestor principii generale. Dar o modificare parţială a câtor-va articole din Constituţiune, ce însemnează aceasta? Insemnează—pentru a continua exemplul cu verigele—că dintr'un cerc comun, de care erau aninate 135 de verigi, s'au scos 25 de verigi izolate, şi vi se zice d-voastră: reparaţi fie-care verigă, dacă puteţi şi dacă voiţi; dacă nu, puneţi-o înapoi nereparată. Inapoi, unde? In sistemul unitar al Constituţiunii celei vechi.

Asupra cestiunii, dacă să se facă or nu reparare, trebue oare discuţie generală? Da; dar această discuţie generală s'a făcut în Camera trecută, când în contra părerii noastre, şi după convingerea mea şi astă-zi: spre marea confuzie a ţĕrii, majoritatea a admis ca să se facă revizuire la cele 25 de verigi anume arătate.

Dar acum, d-lor, ce discuţie generala să se facă despre modul anume al revizuirii ce vi se propune?

Ca să fie o discuţie generala de principii posibile, eu pun ca criteriu pentru valoarea practică şi parlamentară a unei asemenea discuţii generale aceasta: trebue să pot în discuţia generală să amplific, să întind revizuirea asupra tutulor acelor articole, cari într'o idee unitară de sistem îmi par de modificat. Dar puteţi d-voastră astăzi — dacă veţi găsì ca un sistem ce îl primiţi la cutare articol trage după sine modificarea altui articol decât cele 25 supuse revizuirii — puteţi să mai atingeţi vre unul din cele lalte? Nu. Apoi ce discuţie generală este aceasta, o discuţie generală, care este limitată din capul locului la cele 25 de verige? Puteţi să ziceţi: această verigă nu o repar, o trimit înapoi la cerc; dar nu puteţi să ziceţi, că trebue să mai schimbaţi şi altele, după or-ce sistem unitar. La întrebarea despre sistemul unitar, rĕspund dar: nici nu poate fi vorba de sistemul unitar, când e vorba numai de repararea a 25 de verige deslegate din lanţ.

Voci. Cer cuvêntul.

Titu Maiorescu. După părerea mea, discuţia generală a fost făcută asupra totalităţii de 25

de articole, când Camera trecută a primit să se facă revizuirea.

Noi însă, fără îndoială, dacă vrem anume să împreunăm mai multe articole coherente, precum cred că se va face în privinţa legii electorale, acolo putem face discuţia generala asupra acestei grupări.

Dar acum să ating un alt punct în discuţia de faţă, care îmi pare mai important. Onor. d. Rosetti, când vorbea de necesitatea discuţiunii generale, atingea numai punctul că asupra luării în consideraţie n'are să fie mare greutate în Cameră; ar fi 6—7 antirevizionişti, cei-lalţi toţi revizionişti, şi va trece luarea în consideraţie fără greutate. Dar eu întreb: cum rĕmâne votul în total? Şi, spre exemplu, dacă toţi primim — şi nu putem face alt-fel — ca titlul „Principatele-Unite" să se schimbe în „Regat" şi votăm acest articol cu unanimitate, acest vot rĕmâne definitiv câştigat?

O voce. De aceea şi trebue discuţie generală.

Titu Maiorescu. Va venì un alt articol: desfiinţarea gardei cetăţeneşti; este probabil că va fi primit şi acesta cu mare majoritate. Dar nici aceasta să nu fie câştigată? Vom primì cu unanimitate continuarea inalienabilităţii pămêntului ţĕranilor; nici aceasta nu e câştigată? Şi

vom lăsa să atîrne schimbarea titlului Regat, desfiinţarea gardei civice, inalienabilitatea pămênturilor, de ce? De întrebarea absolut eterogenă: să fie trei, patru, doue sau un colegiu electoral printr'un vot final pentru totalitatea celor 25 de articole? dar bine, d-lor deputaţi, trebue o alcătuire, un sistem de convenienţă în toată această lucrare, o convenienţă intelectuală pentru fie-care din noi. Inţeleg să pun pe cine-va în acest impas: E vorba, de exemplu, de legea firmelor; în legea firmelor majoritatea este de părere, că acest articol să fie aşa făcut, şi mai bine nu face legea firmelor, decât sa fie alt-fel articolul făcut de cum vrea majoritatea. Dar când ar fi venit la Cameră un raport, unde legea gradaţiei profesorilor să fi fost împreunată pe aceeaş hârtie de raport cu legea firmelor, cum este astăzi inalienabilitatea pămêntului ţĕranilor cu desfiinţarea gardei civice, şi când ar venì cine-va şi ar zice: or votaţi idea firmelor cum vreau eu, or dacă nu, îţi reduc leafa profesorilor? (Aplause.) Eu cred că nu este convenabil să se supună conştiinţa d-voastră la asemenea impasuri.

Vedeţi dar, că este cu neputinţă să se aplice acea idee de discuţie generală şi de vot total colectiv într'o serie de articole aşa de disparate.

Noi, d-lor, noi anti-revizioniştii, fiind-că atâta discuţie s'a făcut, fiind că timpul, după părerea mea, fară nici un folos pentru interesele ţĕrei este acum pierdut şi fiind-că agitaţiunea, câtă a fost de făcut, este făcută, şi acum ne găsim aduşi ca să sfîrşim cu această nefericită cestiune, noi, zic, vom primì schimbarea titlului Principatele Unite în Regat; vom primì desfiinţarea gardei civice şi câteva alte modificări din partea ântài a raportului d-lui Stolojian; până aici putem merge cu d-voastră. In privinţa modificării legii electorale însă, de la primul articol până la cel din urmă vom fi în contra; şi dacă discuţia generală asupra acestor 13 articole se va face, or nu se va face, noi vom vota tot-deauna în contra lor.

Până aici, d-lor, or ce decizie va lua Camera, va fi suverană în aprecierile ei, fiind-că este vorba de a interpreta un articol din regulamentul ei.

Dar aş vrea, d-lor deputaţi, să aduc un alt element în discuţia această. Şi aci suveranitatea noastră încetează şi se întîlneşte cu suveranul propriu. Cînd e vorba de revizuire, Constituţia în art. 129 zice: „Adunările cele noui proced, „în acord cu Domnul, la modificarea puncturilor „supuse reviziunei". E vorba de punctele deta-

şate din Constituţie. Punctele detaşate din Constituţie avem pe fie-care să-l punem în acord cu Domnul. Ce voim să zicem noi acum Coroanei? Noi între noi am discutat; ne-am înţeles, am interpretat regulamentul; am făcut votul final, votul de la început. Tu, Coroană, cu care trebue să mě înţeleg asupra fie-cărui punct, te întreb: vrei să se schimbe titlul de *Principatele-Unite* în *Regat?* Vreau. Foarte bine; am cîştigat acest acord, am revizuit definitiv. Vrei garda orăşenească să se desfiinţeze? Aprob. Dar ar venì, spre exemplu, majoritatea Camerei şi ar zice: vreau un singur colegiu, vot universal. Coroana zice: acesta nu-l vreau. Cum rěmân în cazul ăsta cele-lalte puncte, asupra cărora s'a stabilit acordul? Şi mai poate fi vorba de unitatea legii modificătoare Constituţiei? Voiţi să siliţi pe Coroană să nu vrea nici principiul de titulatură, nici cele-lalte, dacă nu vrea sufragiul universal, fiind că-i puneţi, iertaţi-mi expresia populară, *le marché à la main?*

După părerea mea, tocmai fiind-că prin acest articol 129 pentru punctele izolate de revizuit se cere acordul Coroanei, trebuesc cu atât mai mult să fie lăsate întregei libertăţi şi latitudini a acestui acord; şi trebue, faţă cu o situaţie, unde o mare majoritate legală a ţěrii a zis:

vreau o revizuire a cutărui articol şi nu a altora, şi unde asupra unuia se poate găsì unanimitatea Camerei, şi asupra altora discuţie, să lăsaţi liberă şi întreaga decizia Coroanei, dacă, câte şi cari din aceste articole individuale, ce i le prezentaţi, le aprobă sau nu. Aceasta nu s'ar putea însă, când aţi voì să înglobaţi toate aceste elemente disparate într'un singur vot.

Termin, d-lor, zicênd: după părerea mea trebue fie-care articol să fie separat votat ca o lege de sine stătătoare, afară numai dacă stă în chiar acest proiect în legătură logică cu altele din proiect, când atunci se poate împreuna votul; că fie-care vot separat să fie câştigat definitiv, să ne fie şi nouă libertatea lăsată de a vota pentru fie-care punct individual, de a primì pe unele definitiv şi de a respinge pe altele definitiv; şi mai ales să se lase Coroanei libertatea deplină şi întreagă pentru acel acord asupra fie-cărui punct, de care vorbeşte Constituţia. (Aplause).

63.

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra textului art. I din Constituţie.

(Şedinţa Camerei de la 28 Martie 1884)

In aceeaş sedinţă a Camerei, în care s'a hotărît conform discursului precedent, că nu se poate face o discuţie generală şi o votare totală a celor 25 articole împreună, ci din contră, că trebue să se facă în deosebi la fie care articol sau fie care grupare de articole înrudite, începe şi însăş desbaterea asupra articolului 1 din Constituţie pe temeiul noului text propus de comitetul delegaţilor, care era ast-fel redactat:

„Regatul României, cu tot teritoriul său de dincoace şi de dincolo de Dunăre, constitue un singur Stat indivizibil".

In contra acestei redacţii se îndreptează discursul următor, după care se şi schimbă textul în parte şi se primeşte cum se vede la art. 1 al Constituţiei în vigoare: „Regatul României cu judeţele sale din dreapta Dunării constitue un singur Stat indivizibil.“

D-lor deputaţi, am luat cuvêntul în contra formulării acestui articol I pentru a propune o altă redacţie.

D-lor, în articolul I, aşa cum ni se propune, nu cred că sunt admisibile cuvintele „dincolo de Dunăre şi dincoace de Dunăre“, şi găsesc asemenea rĕu că s'a lăsat la o parte cuvêntul „România“. Până acum era zis: „Principatele-Unite Române constitue un singur Stat indivizibil subt denumirea de România.“ Ar fi mai natural să se modifice aşa: „Regatul Român constitue un singur Stat indivisibil subt denumirea de România.“ Căci a se pune cuvintele „dincolo de Dunăre şi dincoaci de Dunăre“, ce însemnează aceasta? Ce este rîul acesta Dunărea, care îl aruncăm ca să curgă de la început peste articolul ântâi din Constituţie? Este acesta ca o limită geografică între Dunăre şi alt rîu? de exemplu Prutul? Or zic „Dunărea“, ca rîu, pentru a nu înţelege munţii? Ce însemnează rîul aci?

D-lor, cum vedeţi, îndată ce accentuezi în

Constituţie un rîu, dai loc la un şir de sensuri, cari toate sunt inadmisibile.

Dar permiteţi-mi a vorbì şi de alt inconvenient al redacţiunii proiectului.

D-lor, evident nimeni nu va presupune, că prin articole din Constituţie voim să provocăm complicări viitoare or resboae; nu este nimic din toate acestea in discuţia noastră.

Dar la un lucru trebue totuş să ne gândim: chestia Orientului, o ştim cu toţii, este nerezolvită, este oare-cum în ebuliţie. Nu voi să zic că noi vom fi aceia, cari vom deştepta-o; dar poate să se deştepte prin alţii, şi poate ca în complicaţiile viitoare să se nască şi chestii de teritoriu. Se poate ca tractatul de la Berlin să se puie în discuţie; se poate în fine, cu ocazia unui tractat viitor, cu voia sau fără voia noastră, să se producă o chestie de teritoriu. Dacă atunci ar găsì ţara în interesul ei să facă un schimb de teritoriu, or dacă s'ar face o configuraţie geografică, în care nu Dunărea să fie accentul principal, ci un alt rîu, voiţi ca într'o asemenea situaţie Camera, care trebuie să decidă pentru primirea sau respingerea unui tractat — care poate să fie un tractat folositor — să se isbească de această prohibiţie a articolului din Constituţie şi să zică: nu putem primì tractatul

de pace înainte de a revizuì Constituţia, fiind că se vorbeşte de rîul cutare? Eu cred că nu este bine să legăm mânele Camerelor viitoare într'un mod arbitrar şi de prisos ca acesta. De aceea propui ca redacţia acestui articol să remâie mai aproape de forma cea vechie, adică fără a vorbì de dincoace şi de dincolo de Dunăre.

Trec acum la a doua objecţie, d-lor. Titlul de *România* îşi are şi el importanţa lui; de ce să-l lăsăm la o parte? Nimeni din noi, oameni prudenţi, moderaţi şi paşnici, nu se gândeşte la rěsboaie, la anexări forţate de teritorii. Dar la un lucru ne gândim cu toţii: la unitatea noastră de cultură, de dezvoltare ştiinţifică şi literară; avem o limbă comună, voim să avem o literatură comună, voim să avem o aspiraţie de civilizaţie comună tutulor acelora, cari vorbesc limba noastră. (Aplause prelungite.)

Şi dacă n'am putut păstra, în dezvoltarea istorică, unitatea teritorială întreagă, şi dacă trebue să recunoaştem şi recunoaştem faptele îndeplinite, aceasta cel puţin nu ni se poate lua, ca să avem idealul nostru comun întru cât se referă la obiectele curat ideale, precum este ştiinţa, arta şi literatura. In această unitate ideală ne simţim noi, când zicem cuvêntul *România*, şi în

acest mod paşnic conlucrăm cu toţii, după puterile noastre, spre realizarea cugetării naţionale de Roman. Şi pentru aceste motive cred că nu este bine să luăm ceea-ce era mai nainte, cuvêntul *România*, din art. 1. (Aplause prelungite.)

64.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Pentru amânarea revizuirii legii electorale.

(Şedinţa Camerei de la 1 Aprilie 1884).

D-le preşedinte, am luat cuvêntul în privinţa ordinei zilei, pentru a face Camerei propunerea ca, după ce vom termina chestia budgetară, care este hotărîtă încă de ieri a se termina astăzi, onor. Cameră să decidă: ântâi, când luăm vacanţă, şi în al doilea rînd, când să începem discuţia, şi generală şi pe articole, în privinţa principiilor legii electorale, întru cât sunt a se modifica prin proiectul ce discutăm.

D-lor, lucrarea de revizuire ajunge acum la adevĕratul ei moment; toţi ştim că discuţia ce

se va naşte de acum înainte în privinţa reformei legii electorale, este propria discuţie serioasă, care urmează a se face asupra ideei de revizuire. Noi mai avem din proiectul ce ni se prezentă, înainte de a ajunge la principiile electorale, âncă două articole, cari fără îndoială se vor putea discuta şi vota astăzi. Aceste articole sunt: articolul nou în privinţa aplicabilităţii Constituţiei în Dobrogea, şi articolul care zice, că or unde sunt cuvintele de *principate*, de *Domn*, etc. să se înlocuiască prin acelea de *România*, *Rege* etc.

Apoi vine imediat art. 58 şi cele-lalte în privinţa legii electorale, cari încep prin „Corpul electoral este împărţit în fie-care judeţ în trei colegii“.

Cred că este în înţelesul şi al biuroului şi al nostru tutulor, ca asupra acestor articole, cari se propun a se modifica şi cari în total sunt în numĕr de 13—cifră de rĕu augur (Ilaritate) —, să se facă o discuţie generală.

Voci. Se înţelege.

T. Maiorescu. Vot asupra luării în considerare, vot pe fie-care articol, şi pe urmă vot în total.

Voci. Aşa este.

T. Maiorescu. Va să zică, dacă ar fi ca să

începem numai decât discuţia proprie şi principală, atunci onor. Cameră să bine-voiască a decide ca să intrăm în vacanţe, nu azi şi nu mâine, ci peste 4 zile de exemplu, pentru ca să se dea timpul pentru o discuţie la înălţimea, la demnitatea ce trebue să o aibă o asemenea lege importantă. Dar în această privinţă nu noi, cei din Bucureşti, avem să ne pronunţăm, ci dintr'un fel de datorie de colegialitate rĕmâne să se pronunţe cei din provincie, dacă vor putea sau nu să mai stea aici âncă vr'o 4 zile.

Aşa dar de la primul vot va atîrna şi chestia de amânare; căci dacă veţi decide să luăm vacanţă de azi, cred că discuţia nu este cu putinţă, şi atunci poate se vor găsì mai mulţi d-ni deputaţi, carí împreună cu mine să propue Camerei, ca să se amâe până după vacanţa Paştelor întreaga discuţie asupra principiilor legii electorale. Este evident că o să vorbească mai mulţi deputaţi, cred că minimum ne veţi lăsa, ca convenienţă parlamentară, să vorbească măcar doi pentru fie-care sistem; vor fi doi anti-revizionişti în princip, vor fi doi sau poate mai mulţi, cari susţin sistemul de trei colegii, adică revizionişti ordinari. (Ilaritate.) Vor mai fi, ceea-ce d. Grădişteanu numea

ultra-revizioniști, adică acei cari•sunt pentru un colegiu, și mai sunt încă alții pentru doue, așa încât am avea patru sisteme, fie-care din ele reprezentat prin un numĕr oare-care; și cei ce vor încerca să aducă argumente, vor face cel puțin 8 discursuri, după cari va venì și d. raportor să vĕ vorbească, pe lîngă guvern.

In privința aceasta permiteți-mi a ve aduce un argument mai mult pentru amânare. Mărturisesc că, după discuția de ieri, îmi vine greu să înțeleg, ce fel de raportor mai avem. (Ilaritate.)

Până când era discuția constituțională relativă la niște articole, unde nu era mare greutate, ni se prezenta un sistem de lucrări, elaborat de comisia Camerei și bine susținut de d. raportor. Am venit însă la partea a doua a d-sale, aceea care este însemnată în raport cu No. II roman, aceea relativă la legea presei; se expusese amendamentul d-lui C. A. Rosetti, care se vedea că este în contra părerii majorității comisiei și prin urmare a guvernului, așa cum era formulată de către d. raportor, și atunci în adevĕr d. raportor Stolojian, ca un soldat credincios și curajos, a înaintat la tribună și a susținut principiile convenite, a primit focuri din dreapta și din stînga, a rĕspuns și d-sa cu focuri și a mers cu focurile sale până prin băcani. (Ilaritate.)

In fine a susţinut cât a putut, când colo a primit o împuşcătură de la spate, şi atunci a căzut! După părerea mea, d. raportor azi este oare-cum moraliceşte desfiinţat. (Ilaritate.)

In ceea-ce priveşte susţinerea principiilor, ar fi prin urmare necesar ca fie-care din noi, şi fie-care din comisie, să ştie unde ne aflăm astăzi după votul de ieri. Iar d. raportor să mai aibă timp să vază şi să studieze bine, până unde mai este în raport cu guvernul, şi care este sistemul final, la care se va ralia majoritatea şi guvernul.

Pentru toate aceste cuvinte am onoare a ruga pe onor. Cameră să hotărască astăzi, când luăm vacanţă, şi dacă se va hotărî că vacanţa se poate încă amâna şi că vom mai avea încă vre-o 4 zile, atunci din partea noastră nu avem nimic de zis, să intrăm îndată în discuţia generală. Dar dacă nu se va hotărî aceasta, ci se va hotărî să intrăm azi sau mâine în vacanţă, atunci rog ca majoritatea Adunării să bine voiască a amâna toată discuţia principiilor legii electorale până după vacanţă, pentru ca să avem timpul liber pentru o discuţie convenabilă în privinţa legii electorale.

65

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Contra revizuirii legii electorale.

(Şedinţa Camerei de la 2 Aprilie 1884).

Partea cea mai importantă a desbaterilor asupra revizuirii constituţionale este cea relativă la legea electorală. Aici s'a şi produs desbinarea dintre Brătienişti şi Rosettişti. Pentru însemnătatea cauzei şi totdeodată ca un exemplu, la ce nivel mai înalt se menţineau discuţiile parlamentare înainte de nefericita revizuire de la 1884, se reproduce de astă dată, pe lîngă discursul ţinut de autorul scrierii de faţă, şi rĕspunsul lui C. A. Rosetti.

D-le preşedinte, vĕ rog să nu mĕ puneţi faţă cu colegii mei într'o poziţie neplăcută, prin excepţia ce voiţi să faceţi în favoarea mea.

D. vice-preşedinte. Eu cred că nu vĕ pun în nici o poziţie neplăcută, ci conform art. 30 din regulament sunt dator să acord cuvêntul alternativ, unui, care vorbeşte pentru, şi altui care vorbeşte contra.

T. Maiorescu. Apoi şi d. Grădişteanu a vorbit contra proectului; acum ar trebuì să vorbească unul pentru.

G. Cozadini. D-le preşedinte, pentru ca să nu crează onor. d. Maiorescu că prin interpunerea ordinei înscrierilor 'i se face o poziţie excepţională, eu declar, că i-am cedat d-sale rîndul meu.

D. vice-preşedinte. Pe lîngă aceasta mai este că onor. d. Grădişteanu a vorbit pentru revizuire, de şi este contra proectului comitetului; prin urmare acuma este rîndul d-lui Maiorescu, care este contra revizuirii.

D. Maiorescu are cuvêntul.

T. Maiorescu. D-lor deputaţi, eu nu pot lua cuvêntul decât sub condiţie ca nici unul din d-voastră să nu facă objecţie în contra aceasta. Dacă unul singur din d-voastră se opune, eu cedez cuvêntul. — Nefiind contestare, primesc a venì acum la rînd.

Nu pot începe să vorbesc îndată după d. P. Grădişteanu, fără a găsì că d-sa a fost nedrept fa-

ţă cu tênĕrul nostru coleg, d. Lascăr; eu cred că se cuvine să aduc cu această ocazie omagiele mele colegiale atât d-lui Panu cât şi d-lui Lascăr pentru discursurile d-lor de ieri. Trebue să ne felicităm cu toţii, or-care ar fi părerea noastră în chestia revizuirii, când vedem că cei mai tineri dintre noi, generaţia parlamentară care vine, inaugurează venirea lor în Parlament în modul, în care au făcut-o d-nii Panu şi Lascăr, prin căutarea conştiinţioasă de argumente, prin expunerea lor logică şi moderată. Or care ar fi părerea noastră politică, trebue să recunoaştem, că asemenea capital intelectual acumulat în deputaţii mai tineri este o garanţie pentru generaţia viitoare. (Aplause.)

O zic aceasta cu atât mai mult, cu cât sunt cu desăvîrşire de altă părere decât diferitele păreri exprimate de d. Panu şi de d. Lascăr.

D-lor, este vorba de reforma electorală. Sămi daţi voie a nu intra în nici un detai din cele atinse de onor. mei preopinenţi, ci, vorbind numai asupra luării în consideraţie în general, voi lua chestia oare cum mai abstract, în această abstracţie în care o pune regulamentul, şi mĕ voi întreba, de ce fel de proiect este vorba aci. Este vorba de o lege esenţial politică, este vorba de modul de a extrage pentru

operaţiile politice speciale ale reprezentării naţionale numĕrul şi calitatea membrilor ceruţi în Constituţie.

D-lor, când vorbeşte cine-va de Constituţie şi de legea electorală, prin care să se facă din poporul întreg extrasul de reprezentanţi ai lui, se gândeşte mai ântâi de toate la lupta deosebitelor păreri fundamentale, la diferenţa partidelor. Căci dacă ar fi ca să rĕmâe într'o ţară părerile uniforme, adică *unisone*, atunci nu s'ar fi introdus sistemul constituţional; atunci un despotism luminat era suficient.

Ceea-ce este de esenţa constituţionalismului este liberă exprimare mai ales a diferenţei părerilor.

Vĕzêndu-se adică pe continentul nostru european, că în Anglia, prin constituţionalismul ei, mai bine decât în alte state a fost prezervată societatea în contra revoluţiilor, cel puţin în timpii din urmă, s'a crezut că acest sistem constituţional este oare cum un ventil de siguranţă în contra sguduirilor revoluţionare şi că este mai bună libertatea parlamentară de a se exprima diferitele păreri, decât astuparea lor sub presiunea unei singure voinţe. De aceea, propriu vorbind, cine zice sistem constituţional, garanţii constituţionale, garanţii şi în privinţa legii elec-

torale, zice în prima linie garanţii pentru minorităţi, adică pentru părerile contrare voinţei guvernului. Aceasta cred că este indiscutabil şi veţi fi vĕzut, de câte ori vorbea onor. nostru fost preşedinte, d. C. A. Rosetti, în chestii de regulament şi chiar în chestia aceasta de revizuire, unde materia permitea, d-sa se îngrijea mai ântâi de paza dreptăţii pentru minorităţi.

O Constituţie întreagă a ţĕrii este fără îndoială pentru toate partidele. O reformă parţială aşa de însemnată, precum este legea electorală, trebue fără îndoială să fie asemenea pentru toate partidele constituţionale în ţară, căci ele toate au să se servească de ea, Ceea-ce este foarte remarcabil şi ceea-ce dă o deosebită importanţă Constituţiei noastre de la 1866, pe care voiţi să o reformaţi acum într'o parte esenţială, este unanimitatea, cu care această primă încercare constituţională a României devenită liberă s'a manifestat şi s'a votat.

Era compromis între partide? Da. Toţi premergĕtorii majorităţii d-v. de astăzi s'au unit cu conservatorii, cu Cuziştii şi cu anti-Cuziştii, şi au votat în unanimitate pactul de la 1866. Şi d-v. ce voiţi să faceţi acum? O simplă operă de partid, sau operă de adevĕrată reformă constituţională? Ce motiv puternic vĕ împinge, ca d-voastră,

unilateral, când jumătate ţara e în contra ideilor d-voastră de revizuire, să siliţi să primească ţara întreagă punctul de vedere al d-voastră, când celălalt partid nu voeşt esă-l primească? Ce puternică împrejurare a intervenit, ca să facă din ceea-ce era fundamentul dreptului politic, primit de toate partidele ţĕrii în momentul când a venit Maiestatea Sa Regele în mijlocul nostru şi s'a întemeiat pe acest fundament, ca să facă, zic, din acest fundament, care era opera tutulor partidelor, o trunchiare unilaterală a unui partid izolat? Ce? Ţara legală e compusă numai din d-voastră? Din noi? Când e vorba de o reformă constituţională, e oare drept să zicem: ţara legală suntem noi acum? Nu. Este şi ţara peste un an, când va venì noua Cameră, peste 4, peste 8, peste 12 ani; e ţara în viitor; e prevederea politică de ceea-ce va fi în viitor. Şi în această perspectivă a lucrurilor, care este cea adevĕrată pentru o reformă constituţională, întrebarea despre celălalt partid devine foarte serioasă. Sau voiţi să ziceţi cu bună cumpănire a lucrurilor, că în ţara aceasta oameni ca Lascar Catargi, ca M. Kogălniceanu, ca generalul Florescu, ca Dumitru Brătianu, ca Vernescu, ca Lahovari, ca generalul Manu, ca prinţul Ştirbei şi cei-lalţi, n'au să mai zică nimic? Nu sunt chemaţi şi ei să

aibă în bună primire o reformă constituţională? Când vedeţi, onor. Cameră, că asupra acestui proiect de lege, adică în intervalul de când discutaţi în secţiuni proiectul de reformă electorală, s'a terminat în ceailaltă parte gruparea sau fuzionarea partidelor, primind numele de liberali-conservatori, atunci sunteţi datori, ca oameni politici de prudenţă, când vorbiţi de reforma constituţională, să luaţi în oare-care considerare noua fuziune formată cu manifestul ei, cu organul ei de publicitate, cu aderenţii ei în ţară. Când aceştia vin şi declară, că nu voiesc revizuirea, atunci d-voastră pe ce vĕ întemeiaţi ca să pretindeţi a o face singuri? Punctul acesta ar merita din partea d-voastră ceva luare aminte. Căci să ne punem într'o hipoteză foarte posibilă: D-voastră votaţi revizuirea legii electorale; se va închide atunci de la sine Camera aceasta, se vor face alegeri noue. Dar dacă partidul opus, care a declarat pe drept sau pe nedrept—şi când e vorba de drept sau nedrept într'o chestie, care vrea să îmbrăţişeze întreaga ţară, nu trebue să ascultaţi numai părerea celui victorios, trebue să ţineţi seamă şi de părerea celui bătut—care dar a declarat pe drept sau pe nedrept, că alegerile nu s'a făcut libere şi că n'a putut să vie în sînul d-v. să discute reforma consti-

tuţională şi care întru aceástă părăsire a Camerei citează un precedent creat tot de partidul d-v. cu ocazia discuţiei convenţiei comerciale austriace; dacă, zic, partidul opus, după votarea revizuirii, când veţi publica nouele alegeri, va persista în această atitudine de abţinere şi nu va participa la alegeri, ce fel de reformă aţi făcut? O reformă electorală, în care o însemnată parte a ţĕrii (nu voiesc să zic o jumătate, nici a 4-a parte, dar în fine un grup însemnat de oameni politici, compus din conservatori şi liberali independenţi), în care această parte a ţĕrii declară, că nu vrea să intre în viaţa publică sub această formă, ce mai însemnează şi ce mai poate însemna? Va însemna, că momentul, în care partidul liberal nu va mai fi la guvern (şi dacă vorbim de sistemul constituţional, trebue să admiteţi că se va întîmpla şi aceasta; vĕ doresc să se întîmple cât mai târziu; dar are să se întîmple odată), ei atunci, în acel moment, noul partid, care va venì să vĕ înlocuiască, va fi poate obligat să pună în programul sĕu *reformarea* pactului fundamental reformat de d-voastră; căci dacă ar fi vorba ca prin reforma d-v. să se *întindă* drepturile politice în ţară, dacă aţi da prin această reformă dreptul de votare la mai mulţi alegĕtori ca în trecut, precum face

în chiar acest moment Englitera cu reforma ei electorală, atunci nu mi-ar fi teamă de un alt partid mai în urmă; căci aş zice: o ast-fel de libertate dată nu se va mai putea lua înapoĭ în formă paşnică, constituţională; ar trebuì o revoluţie şi o reacţiune pentru aşa ceva, dar pe calea constituţională, paşnică, nici odată. Dar d-voastră nu daţi nici un drept mai mult; faceţi numai o reformă, prin care împărţiţi pe unii contra altora, luaţi pe unii dintr'un colegiu şi-i băgaţi în alte colegii; prin urmare, faceţi o reformă, faţă cu care partidul opus, când va venì să o restoarne, va avea dreptul să zică: nu iau nici un drept public nimănui; din contra, colegiul I, care s'a decapitat de predecesori, îl repun în drepturile lui. Şi atunci se va prezenta chestia aceasta sub forma unei restituiri de drepturi, şi sub această formă se poate prezenta constituţionaliceşte foarte convenabil. Iar rezultatul final? Rezultatul final ar fi, că atunci s'ar vedea toată ţara aruncată dintr'o reformă constituţională într'alta şi s'ar săpa din nou abisurile de partide sub pretexte de reformă într'o ţară, care era fericită ca la 66 să-şi fundeze pactul sĕu în unanimitate, precum şi când s'a proclamat Regatul, în unanimitate s'a proclamat. Şi acum primul pas, după Regalitatea aclamată de liberali şi con-

servatori împreună, să fie opera unui singur partid în contra celuilalt? Iertaţi-mĕ, eu nu pot vedea în această procedare nici o înţelepciune, nici o prudenţă politică. Căci în contra încercării d-voastră de astăzi eu aş formula următoarea regulă de conduită politică: nu face nici odată un fapt, al cărui succes nu atîrnă de la tine, ci de la adversarii tĕi. Nu face un act, a cărui viaţă nu atîrnă de la tine, ci de la ceeace vor bine-voì să facă liberalii-conservatorì întruniţi. Şi dacă liberalii-conservatori întruniţi nu vor bine-voì să ia parte la alegerile ce le veţi publica, atunci este de mai înainte condemnată reforma d-voastră electorală. (Aplause) [1]).

Trec acum la un al doilea argument.

D-lor, pentru ce d-voastră, acei cari susţineţi proiectul, vĕ puneţi în necesitatea de a face sub asemenea împrejurări un asemenea act?

---

[1]) Prevederea anunţată aici s'a realizat în parte. După promulgarea constituţiei revizuite, opoziţia-unită a publicat o declarare semnată de şefiì sĕi, că nu recunoaşte revizuirea, nici dotaţiunea Coroanei, şi s'a angajat să restabilească „legalitatea". Dar unde s'a înşelat prevederea, este în seriozitatea şi în consecvenţa ce o atribuia unei asemenea atitudini. După căderea ministerului Brătianu la 1888, membrii opoziţiei-unite s'au prezentat la alegeri, au reintrat în Cameră şi Senat, dar despre „angajamentul" lor de a restabilì aşa numita legalitate prin vre-o schimbare a revizuirii sau a dotaţiunii Coroanei n'a mai fost vorbă. S'a dovedit atunci, cât de nechibzuite sunt coaliţiile multicolore cu toate declarările lor.

Căci, dacă chiar nu sunteţi de părerea mea în privinţa pericolului ce'l vĕd eu din abţinerea partidului opus, trebue să admiteţi totuş împreună cu mine, că ar fi în or-ce caz mai bine, când ar participa toate partidele la lucrarea d-voastră, şi că este mai rĕu, că este un defect al operei de astăzi, că se prezentă numai ca o operă de partid şi nu ca o operă de colaborare a ţĕrii întregi. (Aprobări.) In această limită vĕd că mĕ aprobaţi cu toţii. Aşa dar, d-lor, cu acest defect de ce prezentaţi lucrarea? Unde este necesitatea absolută, care vĕ împinge la aceasta? Eu am citit raportul cel foarte desvoltat al d-lui Stolojian şi, se înţelege, cu cât desvoltă cine-va mai mult, cu atât dă mai multă ocazie la critică; dar dacă nu ar fi desvoltat, ar fi fost mai legitimă critica, de ce nu s'a adus un raport aşa cum trebueşte pentru o lucrare aşa de însemnată.

Eu, D-lor, cred că d. raportor Stolojian şi-a făcut datoria în conştiinţă. In acest raport găsesc un singur motiv, care vrea să ne explice, de unde vine mişcarea aceasta ce vĕ împinge la revizuire. Este la pagina 20 a broşurei tipărite ca raport şi acolo se zice: „d. C. A. Rosetti prin scrisorile sale, cari au impresionat adînc ţara, denunţă legea electorală că ascunde la temelia ei corupţia şi-i cere revizuirea. Aceste

scrisori au determinat curentul revizionist în ţară."

D-lor, sunt acum 10 sau 11 luni, în discuţia generală cu ocazia rĕspunsului la adresa Tronului, d. Negruzzi şi cu mine am prezentat un amendament, se înţelege respins de d-voastră, prin care ziceam că „rĕmâne să examinăm mai pe urmă, dacă şi până unde să meargă revizuirea."

In acea discuţie am încercat să mĕ înscriu în contra acestui cuvênt de curent, să-l contest, şi am întrebuinţat comparaţia, poate cam îndrăsneaţă, între glas şi între ecou. Vĕ spuneam că glasul l-a avut d. Rosetti; dar nu cred că sunt alte glasuri în ţară, ci că este numai ecoul fără viaţă. Mi-am permis atunci a pune ca criteriu al unui adevĕrat curent popular aceasta: când este vorba de o reformă constituţională, curentul trebue să arate cu claritate şi cu oare-care precizie şi formula şi întinderea drepturilor ce este vorba a se da sau a se lua, precum a fost cu ocazia art. 7 la 1878.

O simplă critică negativă nu poate fi curent popular. A zice: nu e bună sau e coruptă legea electorală, nu constitue un curent. Negaţia arată, ce nu trebue să fie; dar nu arată ce trebue să fie. Negaţia este nimica.

Contestam dar atunci, în primă-vara anului trecut, că ar fi curent popular în privinţa legii electorale, fiind-că nu vĕ vedeam uniţi într'o anume formulă de revizuire şi nu vedeam alţii combătênd această unică formulă.

In contra acestei contestări a noastră d-voastră mai toţi eraţi uniţi. Era din partea d-voastră o întreagă simfonie de acorduri armonice, în cari ne perdeam noi câte-va strune discordante de anti-revizionişti, pe când d-v. eraţi nişte instrumente—înţeleg instrumente musicale (Ilaritate) —în perfectă armonie aparentă.

Dar astăzi? Nu ştiu, dacă îmi veţi recunoaşte cel puţin astăzi mai mult drept să vĕ întreb: unde ve este curentul? D. raportor ne propune, în numele comisiunii, o modificare, care nu este ceea ce voeşte d. C. A. Rosetti, cel care a determinat curentul revizuirii, ci este alt-ceva. Cum? D-voastra atunci ne combăteaţi pe noi cu atâta vigoare—şi pentru d-voastră vorbeau atunci în contra mea d. raportor Ianoli, d. Giani, d. Ionescu—şi astăzi tocmai pe aceşti domni împreună cu d. Rosetti îi vĕd înscrişi în contra raportului d-lui Stolojian, adică al majorităţii?

Apoi dacă chiar aceşti domni azi contestă curentul, pe care-l afirmaţi d-voastră; dacă d. Rosetti însuş zice, că nu recunoaşte opera aceasta a majo-

rităţii, apoi noi să o recunoaştem ca rezultatul unui curent popular? Dacă ar fi curent, atunci cel puţin acela, care l-a deşteptat, trebuia să-l recunoască, şi dacă nici acela nu-l recunoaşte, daţi-mi voie să zic, că nu este curent. (Aplause.)

O voce. Nu este acelaş.

T. Maiorescu. Apoi bine, de curent popular mai poate fi vorba în mijlocul acestor păreri schimbătoare? Nu or-ce părere accentuată de mai mulţi este pentru aceasta un curent. Asemenea păreri se pot deştepta or câte voiţi şi în toate felurile. Când d. prim-ministru se duce la Craiova şi ţine un discurs electoral şi zice: în 3 colegiuri este chestia, atunci numai decât se stabileşte un şir de păreri, cari zic: aci este chestia. Dar dacă aţi fi pus chestia alt unde-va, era şirul de păreri alt unde-va, după buna-voinţa primului-ministru.

Puteţi să puneţi curentul alegerilor pe chestia Dunării, atunci s'ar fi zis că alegerile se fac pe chestia Dunării, şi daca puneaţi în locul Dunării chestia inamovibilităţii magistraturei, atunci curentul era pentru sau contra inamovibilităţii magistraturei. Or unde un şef de cabinet ar voì să pue chestia, are să se facă o mişcare de păreri.

Dar acesta este adevĕratul d-voastră curent popular pentru revizuirea unei Constituţiuni? Nu

simţim noi oare cu toţii, că un curent popular trebue să pornească din partea ţĕrii intregi, în mod puternic, în valuri, care să mişte toate elementele politice ale ţĕrii spre o singură direcţie?

De sigur, nu toţi mĕ veţi aproba, dar se vor găsì, sper, mai mulţi printre d-voastră, cari îmi vor da drèptate când zic: reforma Constituţiunii aşa cum ni se prezentă în proiectul majorităţii, nu este ceea-ce se numeşte un curent popular.

Dar în fine curent sau nu curent, aceasta poate părea până la un punct o simplă discuţie de cuvinte. Veţi fi zis poate: nu este curent, dar este o tendenţă de reformă manifestată în partid, şi fiìnd că d. Rosetti este un autorizat şi puternic iniţiator de idei în partidul liberal din această ţară, tendenţele lui pot să se intindă şi să ajungă până într'o direcţie, unde noi nu putem şi nu voim să-l urmăm. De tendenţa lui să ţinem seamă, să o sprijinim la început, iar direcţia finală să rĕmâe în mâna noastră, şi noi să oprim mişcarea, când şi unde voim. E probabil şi e natural ca aceasta să fi fost cugetarea d-voastră, adică a guvernului.

D. Rosetti a publicat scrisori în *Românul* şi a determinat o mişcare, un curent: curentul acesta voim să-l abatem, adică să-l apucăm şi să-l întoarcem într'un sens, pe care să nu-l vrea d-sa,

dar să-l vrem noi, adică să profităm de apa de la moara d-sale ca s'o punem în zăgazal de la moara noastră. (Aplause.)

Foarte bine, dar tot rĕmâne întrebarea: pentru ce aceasta? Pentru ce? Aici d-voastră rĕspundeţi: pentru că ideile d-lui Rosetti sunt prea înaintate şi agitătoare, şi dacă, s'ar lăsa în toată desvoltarea lor, cum se temea onor. d. Lascar, ar aduce primejdie în ţară. Prin urmare să le tăiem partea acută şi primejdioasă, şi să le astupăm sub forma ce voim să le dăm noi.

Dar dacă aceasta vĕ este scopul d-v. de la guvern şi din majoritate, sunt în drept a întreba: vĕ ajungeţi scopul prin revizuirea ce o proiectaţi? Credeţi d-voastră că puteţi ucide aceste idei, că le puteţi suprima prin o asemenea revizuire?

Discursurile ce le au ţinut d-nii Grădişteanu şi Panu, modul cum se exprimă acei 35, cari sunt partizanii unui singur colegiu, modul acesta, toată situaţia aceasta, vĕ face efectul, că chestia s'a sfîrşit cu votul ce-l veţi da astăzi sau mâine?

O voce. Nu.

T. Maiorescu. Dar, d-lor, de acum înainte are să se deştepte agitaţia proprie, fiind-că d-voastră, prin revizuirea d-voastră, pe de o parte îi daţi un resunet şi o legitimare, iar prin mărginirea arbitrară în 3 colegii o întăritaţi şi o provocaţi.

Punênd chestia pe acest têrêm, făceţi o operă de partid fragmentată între chiar d-v., făceţi nemulţumirea celeilalte partide opuse, care în mod crâncen are să se lupte în contră-vĕ, şi în acelaş timp nemulţumiţi o parte din chiar partidul d-voastră, care are să meargă cu drapelul sĕu special înainte, dacă vor fi agitători — cu agitaţie, dacă vor fi paşnici — cu blândeţe constituţională.

Vĕ mărturisesc că nu mai înţeleg nimic. Poate că aceasta să fie slăbiciunea minţii mele, dar cu mintea câtă o am, mai slabă sau mai tare, nu vĕ pot înţelege. Cu atât mai puţin înţeleg prudenţa lucrării d-voastră, cu cât îmi pare, că din contra ar fi trebuit să ne felicităm, că există un germine de reformă constituţională, pe care să-l lăsăm să se dezvolte mai ântâi în toată libertatea. Căci asupra acestui lucru credeam că suntem de aceeaş părere: că adică este tocmai în folosul sistemului constituţional, care de alt-minterea are multe inconveniente, că serveşte de ventil de siguranţă în contra agitaţiilor factice şi zguduitoare, prin libertatea ce dă ideilor de a fi discutate în parlament şi în ţară.

Apoi ce lucru mai bun voiţi decât să rĕmâe în această ţară un germine oare-care de idei asupra reformei constituţionale?

Şi ce confuzie de principii şi de partide are să se nască de acum înainte! Veţi venì d-voastră liberalii şi veţi astupa gura la o minoritate tot de liberali, şi veţi pune pe partidul celalalt în strania poziţie de a se întreba: ce să facem? Să meargă Catargi cu Rosetti în contra lui Brătianu? Căci în practica constituţională, la alegeri, trebue să se împartă şi să se grupeze voturile în voturi pentru şi contra guvernului.

Apoi aceasta vě este noua linie de principii, care ar fi trebuit să despartă partidele în ţara noastră de la proclamarea Regatului încoace? O simplă împărţire şi despărţire in 4, sau în 3, sau în 2, sau în 1 colegiu electoral?

O repet, d-lor, nu mai înţeleg nimic.

Un al treilea argument şi termin.

D. Rosetti a aruncat cuvêntul că „este corupţie la temelia legii electorale“ — aşa zice d. raportor. Este o mare greutate, d-lor deputaţi, pentru fie-care din noi, când este vorba să ne orientăm în viaţa publică: este greutatea ca, in nomolul, în mulţimea de idei, de principii, de curente parţiale mai mici, de cuvinte ce se aruncă şi, mai bine zicênd, de necesităţi reale ce par a se impune, să alegem pe cea mai importantă, pe cea mai urgentă şi să o deosebim de aceea, care mai poate aştepta. Multe lucruri sunt bine de

făcut, multe rele sunt totdeauna de stirpit; zilnica viaţă publică nu consistă în alta decât în a îndrepta un rĕŭ, or a face un bine, sau a face un rĕu, pe care alţii trebue să vie să-l îndrepteze. Mulţimea de lucruri bune ce trebuesc făcute şi mulţimea relelor, cari trebuesc combătute în or-care Stat, este foarte întinsă, este enormă, şi este dar evident că chestia cea practică nu este de a arăta relele şi idealurile de bine, ci este de a arăta: pentru ce cutare rĕu trebue acum şi nu altă dată îndreptat? Pentru ce el mai ântâi şi nu altul? Pentru ce acest bine făcut acum şi altul atunci, şi pentru ce nu vice-versa? Este prin urmare cam naivă întrebarea: apoi nu există corupţie la temelia legii electorale? dacă prin această întrebare vrea să se dovedească şi necesitatea reformei constituţionale tocmai în acest moment şi în acest mod. Căci asemenea formulări generale de critică în contra relelor existente se pot găsì cu grămada.

La întrebarea d-lui Rosetti despre corupţia în legea electorală se pot pune multe alte contra-întrebări. De exemplu: nu este corupţie în administraţie? Sau alt rĕu: nu este corupţie în numirea magistraturii?—nu în magistratura de fapt, căci toţi am recunoscut că magistraţii noştri în marea lor majoritate s'au ţinut la o

onestitate mai presus de legea după care au fost numiţi (Aplause), dar este corupţie în modul, cu care se fac numirile în magistratură de către puterea executivă. Ce corupţie? Corupţia, pe care a arătat-o însuş d. ministru de justiţie: influenţele, hatârurile, presiunile parlamentare şi prefectorale. Un al 3-lea rĕu: nu este corupţie în numirea funcţionarilor administrativi? Ce? Se aleg la noi prefecţii, sub-prefecţii şi ceilalţi funcţionari administrativi după merit, după valoarea lor în lucrarea specială, or după influenţele şi după recomandaţia oamenilor puternici şi după mici necesităţi electorale? Când am supune noi, nu la un sufragiu universal, dar măcar la o votare liberă între noi în Cameră, pe prefecţii azi în fiinţă, pe câţi i-aţi primì d-voastre cu majoritate ca buni prefecţi? (Aplause.)

Va să zică toate aceste lucruri sunt rele, şi dacă am întreba, dar nu aşa *pro forma*, oficial, ci ca oameni de omenie şi sinceri, dacă am întreba majoritatea alegĕtorilor noştri . . . dar lasă alegĕtorii, iată să eşim acum pe stradă, în Bucureşti, şi să întrebăm pe fie-care din casă în casă: D-le, ce vrei? Vrei să ai un tribunal bun şi un prefect bun or vrei să ţi se modifice legea electorală ca să votezi în cutare colegiu şi nu în cutare? Eu cred că mai toţi cetăţenii

au să zică: împărţiţi-mĕ cum voiţi cu legea electorală, dar daţi-mi tribunal bun şi administraţie bună. (Aplause.)

Vreau să zic prin aceasta, că — curent pentru curent, şi formulă pentru formulă — dacă este curent pentru legea electorală, din causă că ar fi corupţie la temelia ei, eu zic că este un curent mult mai puternic în contra corupţiei din administraţie şi în contra arbitrariului, cu care se numesc magistraţi.

D. Iepurescu. Apoi tocmai aceasta este vina legii electorale de astăzi.

T. Maiorescu. Aud obiecţia, că aceste rele ar venì tocmai din cauza actualei legi electorale. Rĕspund îndată la această obiecţie, căci şi firul natural al argumentării mĕ aduce la aceasta.

Poate unii din d-voastră cred în toată sinceritatea, că numai prin o reformă a legii electorale se pot îndrepta aceste rele. Căci alt-fel ar fi dea-dreptul inexplicabil, cum în situaţia noastră internă nu aţi găsit ceva mai urgent de făcut decât reforma constituţională propusă astăzi.

Să examinăm puţin şi această chestie.

Ce, d-lor, este oare serioasă obiecţia? Există oare în adevĕr, acum şi aici, mai mulţi din d voastră, cari să fie pătrunşi şi convinşi, că dacă se va face această reformă a legii electorale, au

să iasă un alt soi de deputaţi, decât în trecut, altfel de oameni necunoscuţi de noi până acum? (Aplause.) Ce? De aci înainte o să vedeţi alt-fel de Camere, aşa încât prin acei deputaţi are să se facă cea ce ar fi fost imposibil să se facă prin cei de până acum? Cine crede ast-fel, tare-i este credinţa, dar eu nu-i văd nici un temei şi sunt convins, că vor eşì cam acelaş fel de deputaţi, ba chiar cam aceleaşi persoane. Căci numai atunci când se va schimba în ţara întreagă starea moravurilor, încât ţara să aibă alţi oameni mai buni şi mai culţi decât noi, numai atunci cred, că or cu patru colegii, or cu unul or cu trei, vom putea avea alt-fel de Camere.

Dar să luăm lucrurile mai de sus. D lor, să strîngem argumentarea şi să o ridicăm la înălţimea chestiei.

La 1881 s'a proclamat Regatul. In acele momente partidul liberal s'a afirmat ca un partid de ordine monarchică, şi nu are astăzi, în bună discuţie de principii, nici un adevărat conservator motivul de a se împotrivì din princip în contra guvernului d-lui Brătianu. Monarchicii, dinasticii, constituţionalii, conservatorii şi liberalii, noi toţi împreună nu am văzut în tot timpul Regatului alta decât legi de interes general.

Dacă aceasta este adevĕrat din punct de vedere al partidelor, alt fel se prezentă situaţia, dacă o examinăm după cerinţele organizării interne a noului nostru Stat. Aici trebue să recunoaşteţi, că prea puţin s'a făcut de la 1881 încoace.

Oare legea electorală a fost de vină? Oare în adevĕr Camera veche ar fi refuzat de a lucra pentru o mai temeinică organizare internă?

Apelez la cunoştinţele, la simţimîntul d-voastră practic despre starea Camerei trecute şi a celei de astăzi. O hipoteză: dacă ar fi venit cabinetul actualului ministru să zică: este epoca de organizare a Statului şi fiind-că nu mai poate să meargă cu arbitrariul guvernului, fiind-că nu mai voim ca guvernul să fie supus acelei influenţe rele, de care se plângea d. Lascar, a deputaţilor, faceţi-mi o lege de admisibilitate în toate funcţiile statului, ca să mi se îngrădească puterea mea în numirea funcţionarilor. Credeţi D-voastră că s'ar fi împotrivit Camera veche? Puteţi crede d-voastră, că în extracţia d-voastră electorală de pană acum, adică în modul de a fi aleasă Camera cu patru colegii, stă ceea ce ar fi împiedicat pe deputaţi de la această operă de reforme? Cu ce drept aruncaţi o asemenea pată asupra Camerei vechi, asupra d-voastră, asupra

legii electorale actuale? Cred că este simţimêntul tutulor, că ar fi nedreaptă o asemenea acuzare.

Şi dacă ar fi venit acelaş cabinet de acum trei ani şi ar fi zis Camerei liberale, or cum ar fi fost extrasă ea după legea veche: nu este învĕţămêntul destul de lăţit în Stat, Constituţia cea veche din 1866 prevede şcoli în toate comunele, să le facem mai multe, iată mijloacele budgetare combinate pentru aceasta: aţi fi refuzat d-voastră? Şi dacă acesta-ş guvern ar fi zis: este o anomalie constituţională ca să atîrne puterea judecătorească, care este a treia putere în Stat, de la puterea executivă, este o enormitate să vie un ministru să institue şi să destitue un judecător după simplul lui arbitriu, să se întîmple lucruri ca acum trei ani... Mé opresc puţin la acest episod, nu voi cita nume proprii de persoane, voi arăta numai locul şi timpul. La Giurgiu, la o alegere parţială a colegiului al doilea, în Aprilie 1881, în prezioa alegerii s'a depărtat un judecător de instrucţie şi s'a pus altul în locu-i, care fusese sub acesta-ş guvern destituit pentru abuzuri, în urma raportului procurorului general al Curţii de apel din Bucureşti. Acest judecător avea două rude şi dispunea de trei voturi în acel colegiu; după ce s'a făcut alegerea şi a căzut candidatul opoziţiei tocmai

cu aceste trei voturi, a venit alt ministru de justiţie tot din partid şi din acelaş guvern, şi 14 zile după alegere a destituit din nou pe judecătorul cu trei voturi, dar alegerea era făcută în sensul partidului.

Să se întîmple asemenea scandaluri sub un regim liberal, şi ministrul preşedinte să nu poată zice Camerei sale: nu mai sufere ţara arbitrariul acesta în magistratură, să ne punem pe o cale de onestitate elementară ca Stat constituţional, să se îndrepteze defectul fundamental al numirii magistraţilor după bunul plac al unui ministru şi să facem o lege, pentru ca aceste numiri să se asigure aşa încât persoana şi averea cetăţeanului să fie garantate în afară de interesele partidelor? S'ar fi găsit o Cameră aleasă or cum voiţi, care să zică d-lui Brătianu: 'nu voi să mě ocup de aceasta?

Nu o poate crede nimeni din d-voastră. Dar fie că s'ar fi făcut reforma magistraturei după sistemul electiv al d-lui Rosetti, fie că s'ar fi făcut după sistemul inamovibilităţii al altora, vorba era tot-deauna să se facă independent sanctuarul justiţiei de arbitrariul unui ministru. (Aplause.)

Apoi dacă se făcea independentă justiţia, dacă se lăţea învěţământul în şcoale, dacă exista legea

pentru admisibilitate în funcţii, oare nu ar fi fost mai mare independenţa alegĕtorilor faţă cu guvernul? Nu ar fi fost mai restrînsă influenţa guvernului asupra operaţiilor electorale şi pe de altă parte mai restrînse cererile de funcţiuni din partea deputaţilor pentru favorizaţii lor? Incontestabil că da! Apoi atunci de ce n'aţi făcut-o? Sau mai bine: dacă n'aţi făcut-o până acum şi o veţi face de acum înainte, de ce nu aşteptaţi să vedeţi, ce rezultate va da Constituţia cea veche cu legea ei electorală, făcêndu-se ântâi ceea-ce ea însăş cere, adică o a treia putere în Stat prin independenţa magistraturei, o îngrădire a influenţelor rele prin legea de admisibilitate în funcţii, o aplicare generală a legii de învĕţământ?

Nu e trebuinţă să desvolt mai departe argumentul. Pentru cine vrea să înţeleagă, chestia este pe deplin lămurită. Permiteţi-mi dar să termin toată vorbirea mea cu o deosebire ce vreau să fac între iniţiatorii de idei, precum într'un mod eminent a fost în această ţară d. C. A. Rosetti, şi între oamenii practici de Stat, cari trebue să pue în lucrare asemenea idei. Evident că ar fi, dacă-mi iertaţi comparaţia prea vulgară, toată viaţa publică un fel de aluat nesărat şi desgustător, dacă nu ar avea un ferment, care să-i dea mişcare şi să-i mărească pro-

porţiile. Ar fi o stagnare de moarte într'o societate, în care n'ar fi cine-va, unii sau mai mulţi, cari prin idei noue să ţie tot corpul în mişcare şi organismul în viaţă. (Aplause.)

Este foarte frumoasă, este poate cea mai frumoasă misiunea acestor ideologi sau idealişti. Dar or cât de frumoasă ar fi, să-i recunoaştem limitele ei într'un Stat constituit pe baze reale. Vom constata îndată o fundamentală deosebire de caracter. Acel care concepe ideile, sĕ arată de regulă foarte nepractic pentru a le realiza, şi un admirabil iniţiator de idei poate să fie un detestabil ministru, şi vice-versa, acel care este mai încet, mai prudent, mai puţin capabil de a concepe idei nouĕ, poate să fie foarte capabil pentru realizarea ideilor. Deosebirea lucrului în practică va fi aceasta: ideile încap uşor într'o minte omenească individuală, uşor ne vine să le învîrtim una după alta; şi cine, fără griji materiale, cu oare-care întindere şi dibăcie în relaţiile sale, este în fericita poziţie de a se pune numai pe căutare de idei, aceluia o să-i vie, dacă este de altminterea un cap eminent, foarte multe şi foarte în grabă. Dar când va fi vorba să se realizeze în viaţa practică, atunci or-ce idee, care în capul unui individ îşi avea locul ei uşor şi se găsea bine alăturea cu multe al-

tele, va trebuì să vie a disloca lucruri, cari sunt, şi a le înlocuì cu altele, cari nu sunt încă, şi îi va trebuì un spaţiu unde să realizeze, şi un timp când să poată realiza. Ast-fel ceea-ce este grabnic la concepţie, va fi prin necesitatea lucrului încet la realizare.

Dar, d-lor, grabnic şi încet sunt cuvinte prea vagi. Trebue să căutăm şi să găsim un criteriu practic, când o idee şi-a făcut drumul ei şi poate să lase locul alteia, şi când trebue să mai aştepte până să vie vremea unei inovaţiuni. O idee a d-voastră, a partidului liberal, a fost şi Constituţia de la 1866; aţi îndeplinit, în înţelegere cu partidul conservator, dorinţele vechi ale divanului ad-hoc, şi ne-aţi adus pe Tronul Român şi o Dinastie străină. Să ne felicităm ca s'a întîmplat ca acel Şef ales al nostru din o Dinastie străină să se fi identificat cu ţara. Nu numai atât, aceasta era dator să o facă or-ce Principe străin, dar a fost din întîmplare şi dintr'o Casă suverană străină, care de atunci încoace a dobîndit preponderanţa în toată politica europeană. Aşa dar la 1866 d-voastră v'aţi unit cu adeversarii conservatori şi aţi făcut Constituţia aşa cum a compus-o compromisul de atunci: o idee măreaţă; şi de şi din punctul de vedere al partidului liberal nu vi s'au realizat toate cerinţele în această Consti-

tuţie, dar un lucru foarte mare vi s'a realizat: s'a izbit lovitura de Stat, s'a arătat ţĕrii că chiar un Principe indigen şi în multe privinţe popular şi mare, precum era Vodă Cuza, când s'a atins de libertăţile publice, nu a mai putut să aibă existenţă solidă; mare triumf al principiilor liberale, şi acest triumf este propria esenţă a Constituţiunii de la 1866. Dacă este o aşa puternică idee în Constituţia de la 1866, nu-i lăsaţi timp să se pue în lucrare această Constituţie în întregimea ei? Nu lăsaţi, ca acele idei ale Constituţiunii de la 1866, cari se referă la învăţămîntul public, la justiţie, la administraţie, să fie ântâi puse în lucrare, înainte de a trece la alte idei? Inainte de a fi executat toată opera începută la 1866 prin Constituţie, veniţi astă-zi să ştirbiţi această Constituţie, şi veniţi cu alte idei, cu idei de trei colegii sau cu idea de un singur colegiu, cum vrea d. Rosetti? Şi după o asemenea procedare pripită, când vom fi în mijlocul lucrării cu aceste colegii reformate, cari numai ele prin ele singure nu o să facă minunea ţĕrii, ci vor reclama multe alte lucrări de detai, să veniţi cu alte idei şi să întrerupeţi şi această lucrare, înainte de a se fi realizat pe deplin?

Dar se poate una ca aceasta? Este aceasta procedarea prudentă a unor oameni de Stat practici, cari

vor să consolideze fundamentul, ce şi l-a pus naţiunea liberă la 1866 şi pe care s'a întemeiat Dinastia noastră constituţională?

Dacă în cele zise până aci simţiţi că există un adevĕr politic, îmi permit întrebarea finală: ce ar fi, când nu ar întrunì proiectul asupra reformei electorale acea majoritate de două treimi, ci ar mai lipsì câte-va voturi, şi după ce s'a primit celelalte părţi din reforma Constituţiunii, cari astăzi sunt câştigate (şi tocmai de aceea am vorbit acum 5 zile în favoarea acestei împărţiri, onorate d-le Ianoli, pentru ca să fim cu toţii mai independenţi la votarea sau respingerea legii electorale), ce ar fi, zic, după ce s'a făcut revizuirea asupra unor lucruri de mare importanţă din Constituţie, şi prin urmare nu se poate zice, că degiaba a fost convocată toată Constituanta revizionistă, ce ar fi, dacă această parte, care este acum în chestie, nu s'ar revizuì, ar cădea, ce impresie ar fi în ţară? Ce impresie ar fi?! *S'ar liniştì lumea;* s'ar împreuna toţi şi din o parte şi din alta pentru ca împreună cu d-voastră să lucreze la opera de organizare sănătoasă în administraţia şi justiţia ţĕrii, şi ar rĕmânea idea de un colegiu unic al d-lui Rosetti ca un ideal al partidului liberal, ideal pentru viitoarea desvoltare a României la timpul oportun.

D-lor, între alternativa din urmă şi între discusiunea ce o vĕd acum între majoritatea d-v. şi restul ţĕrii, pentru mine lucrul este hotărît: voi vota din toată convingerea mea contra luării în consideraţie a acestui nefericit proiect şi aş felicita Camera şi Ţara, când ar cădea proiectul. (Aplause.)

Reproducem acum după *Monitorul oficial* şi urmarea discuţiei din aceeaş şedinţă a Camerei, şi anume discursul lui C. A. Rosetti:

D. preşedinte al consiliului I. Brătianu. Vĕd că nu a cerut nimeni cuvêntul ca să rĕspundă onor. d-lui Maiorescu.

P. Grădişteanu. Dacă îmi daţi voie, voi cere eu cuvêntul.

D. preşedinte al consiliului I. Brătianu. Numai onor. d. Rosetti şi eu putem să venim să rĕspundem d-lui Maiorescu; şi de aceea m'am şi dus la d. Ionescu să-l rog a ceda cuvêntul d-lui Rosetti. Dară onor. d. Rosetti n'a cerut cuvêntul...

C. A. Rosetti. Nu l-am cerut, dară sunt gata să-l cer, însă numai pentru o parte a chestiei; cealaltă te priveşte pe d-ta.

D. vice-preşedinte. D. Rosetti are cuvêntul.

D. preşedinte al consiliului I. Brătianu. După d. Rosetti cer eu cuvêntul.

C. A. Rosetti. D-lor, a rĕspunde fără un

minut de pregătire unui maestru ca d. Maiorescu, este mai mult decât o cutezanţă. Dacă am îndrăsnit însă să o fac, cutezanţa nu vine din încrederea ce am în mine, ci din siguranţa ce am, că d. Maiorescu a ştiut, ca un adevěrat maestru, să profite de toate greşelele noastre, pentru ca să le adune într'un cocoloş şi să ne lovească cu el în cap, ca să ne deştepte. (Aplause, ilaritate).

Acest învăţat, onorabil şi maestru bărbat de Stat a luat lucrurile cu acel şir regulat, care ştie să-l aibă un vechiu şi experimentat profesor, le-a luat încă de la lovirea de Stat.

Şi în adevěr, tot ce a spus este adevěrat. Lovirea de Stat, ori câte bunuri ar fi adus — şi admit că a adus multe bunuri — am spus-o înainte de a se face cu ani întregi şi după ce s'a făcut, că, dacă ar venì un om şi să-mi dea tot, dacă Isus, care reînviează Dumineca viitoare, ar bine-voì să mai vină o dată pe pământ şi mi-ar zice: pune degetul în rana cuielor şi crede; şi dacă el ar voì să se facă dictator al acestui popor ca să-i dea toate bunurile pe care el le doreşte, eu n'aş primì nici chiar o ast-fel de dictatură... (Numeroase aplause); pentru că, dacă astăzi se găseşte un om sfânt care ar salva ţara mea, acel om e muritor, şi noi, cari ne am fi deprins să nu mai existăm decât prin voinţa unui om, am fi o naţiune condemnată peirii. (Aplause).

Acest sentiment îl aveţi toţi, îl are naţiunea română. Elita naţiunii române a făcut acea revoluţie de sus în jos; s'a unit ca să restabilească regimul constituţional; şi aceasta este gloria tutulor acelor oameni fără osebire de nuanţe şi caracter, că au dat naţiunii mijlocul de a se desvolta prin ea însăş, şi mai mult încă, că au oprit de a se perde ţara Românească, făcênd ceea-ce ne ameninţa d. Lascar, când zicea că drepturile poporului nu se dau, ci se iau. Noi însă toată viaţa noastră am zis şi vom zice, că revoluţiunile trebue să se facă de sus în jos, iar nu de jos în sus. (Aplause).

Eu n'am venit la tribună ca să atac, nicĭ să apăr, am venit să spun ceea ce cred că e drept, precum d. Maiorescu a atacat ceea-ce a crezut că nu e drept.

D-sa zice, că ceea-ce facem acum este o operă de partid, iar nu operă constituţională, că jumătatea ţĕrii este în contra; că oamenĭ ca d-nii cutare şi cutare nu trebue să zică şi ei ceva?

Toate acestea sunt mari şi drepte adevĕrurĭ; dar dacă d-lor nu vor să vină, cum putem noi să-i luăm cu sila? Şi la rêndul meu vĕ întreb: cum pot eu să merg cu d-lor, dacă cred că d-lor fac rĕu? Poate mĕ înşel. Dar cine mĕ judecă? Naţiunea.

Ei bine, s'au deschis colegiile electorale; s'au dus şi d-lor acolo, au vorbit şi crez că

nu se va fi găsit nimeni care să-i fi oprit de a lua cuvêntul în o alegere.

O voce. Ba s'au şi ales unii.

C. A. Roseti. S'au ales vre-o câţi-va; dar au crezut că este în interesul ţĕrii să demisioneze din Cameră şi să zică: alegerile nu au fost libere, ne retragem dintr'o Cameră, care nu este liber aleasă, şi reintrăm în naţiune.

Din zioa aceea, eu de multe ori m'am întrebat şi mĕ întreb şi astăzi: ce fel au intrat în sînul naţiei? Cari le sunt întrunirile ce au făcut? Şi întrebarea aceasta le am făcut-o de multe ori şi în scris, ca ziarist, cu tot respectul ce le sunt dator, căci nimeni nu va găsì că de când d-lor nu mai sunt la minister, eu le am adresat un singur cuvênt, care să se poată lua că ar fi un atac, de şi d-lor pe mine mĕ atacă în toate zilele prin tot felul de acuzări, la cari până acum nu am respuns şi nici nu voi rĕspunde; căci dacă atacurile au fost drepte, le merit; iar dacă nu, d-lor se vor căì.

Eu însă vĕd, că prin cuvintele şi prin faptele d-lor nu fac decât a cosfinţì ceea-ce am zis eu, că corupţia este la baza legii electorale; fiind că or cât de rĕu ar fi acest guvern, or cât de rĕi sunt prefecţii sĕi, or-câte înrîuriri au făcut în alegeri, în justiţie şi în toate: oare aceste acuzări nu s'au repeţit în contra tutulor guvernelor? Oare

membrii noului partid liberal-conservator, afară de cei cari făcuseră parte din ministerul d-lui Catargi, toţi ceilalţi membri ai acestui partid nu au sub-scris împreună cu noi aceleaşi acuzări în contra guvernului Catargi, şi încă mult mai grave şi mai vĕdite decât acelea, pe care le aduc guvernului actual? Şi dacă le au subscris, negreşit aveau convicţia că acuzările sunt drepte, fiind-că persoane ca d-nii Vernescu, Kogălniceanu, Boerescu, Iepureanu, etc., nu ar putea să-şi puna semnătura la acuzări, pe cari nu le ar recunoaşte că sunt drepte. Şi dovadă că întemeiate au fost acuzările ce făceam atunci, este că ţara le-a judecat şi a zis că cu drept le-am făcut.

Putea-vor zice şi despre alegerile acelea că le-a înrîurit guvernul d-lui I. Brătianu? Nu, căci era atunci încă d. Lascar Catargi la guvern. Prin urmare colegiile acelea electorale s'au pronunţat contra acelor greşeli.

Dar am citit pe la 1882 în ziarul *Timpul* un articol, pe care l-am reprodus şi eu mai acum 20 sau 30 de zile, şi în care se zicea în privinţa veridictului dat de alegĕtori contra d-lui Lascar Catargi, că sunt momente, în cari alegĕtorii corupţi, când vĕd că un guvern pleacă spre povîrniş, se unesc cu prefecţii şi cu sub-prefecţii şi-i dau în cap.

Prin urmare nu trebue să sfîrşim o-dată

cu acea corupţie? Unde se află sorgintea rĕului, când toţi cei cari au venit la guvern de la 1866, nu au făcut nici unul din acele fapte, pe cari Constituţia îi îndatora să le facă? De unde vine, că toţi au fost acuzaţi că nu lasă să se aleagă deputaţii, ci îi numesc? Şi noi am acuzat pe d. Catargi, şi d-sa ne-a acuzat pe noi. Nu trebue să stîrpim o-dată această sorginte?

Se cita adineaori cazul numirii de către acest guvern a unui judecător, la Giurgiu, îmi pare, înadins numai pentru alegeri. Dar câte de aceste cazuri nu s'au constatat prin telegrame oficiale sub guvernul precedent. (Aplause.)

Vedeţi dar, că trebue să facem ceva ca să eşim cât mai curênd din starea aceasta de lucruri, când alegerile pot depinde de la un judecător sau supleninte de tribunal. (Aplause.)

Unul din preopinenţi întreba, de unde să mai aducem alţi deputaţi în Cameră decât tot din cei, cari au fost până acum? Dar eu aş pune întrebare alt-fel: de unde să mai aducem alţi miniştri? (Aplause.) I-am sfîrşit, d-lor, i-am încercat pe toţi. Şi dacă toţi oamenii onorabili au făcut asemenea abuzuri, aceasta nu trebue să ne îngrijească? Eu unul zic că abuzuri a făcut şi d. Catargi; eu zic că şi din această Cameră, şi din cea de mai înainte, foarte mulţi dintre noi

ne am dus la d. ministru și i-am zis: dă-mi un bilet (Aplause) să mě aleagă; și cei mai independenți, sau cei mai dibaci, ziceau: d-le ministru, te rog, scrie prefectului să nu mě susţină, nici să mě combată. (Aplause, ilaritate.)

Eu acuz, combat pe actualii miniştri, pe cari îi stimez şi îi iubesc, când věd că se fac asemenea lucruri; dar cel puţin recunoaşteţi, că aceşti miniştri şi primul nostru ministru, la 1881, dacă nu mě înşel, şi-a dat demisia, zicênd că nu mai poate administra cu acele cerşetorii ale acelora, cari sunt aleşi prin cerşetorii (Aplause); căci nu d-ta, d-le Maiorescu, nu d-ta vei nega, că rare ori se poate alege cine-va cu bună dreptate în colegiul acesta strîmt, unde joacă cel mai mare rol banii, funcţiunile, până şi slăbiciunile omeneşti. (Aplause.) Este câte o persoană sau două stăpână pe un colegiu de câte 70 sau 80 de alegětori, şi aceasta intră la tocmeală, şi ca să câştigi, trebue să întrebi cari îi sunt şi slăbiciunile, să ştii ce cadouri să dai cutărei sau cutărei doamne. (Aplause.)

Iată că am intrat în familie, dar legea nu s'a promulgat ăncă. (Ilaritate.)

Membrii noului partid liberal-conservator au declarat că nu intră în Cameră, dar că vor intra în mijlocul naţiunii. Bine-voiască onor. d. Maiorescu a-mi spune, câte întruniri au făcut d-lor în aceşti doi ani? Eu nu am vězut

nici una, și i-am provocat mereu, căci am voit să-i văd în mijlocul naţiunii. Dacă naţiunea e cu d-lor, în marea ei majoritate, de ce nu se duc la ea? Să se ducă şi lasă să-i aresteze guvernul. (Ilaritate)

Au zis numai, că se duc în mijlocul naţiunii, dar eu nu am vĕzut pe nici unul să se ducă. Îmi pare rĕu că nu s'au dus, şi îmi pare şi mai rĕu, că nici unul din partidul meu nu se duce decât numai când sunt alegeri, avênd pe prefect la braţ. Mĕ plâng de amicii mei, că nu fac întruniri publice, dar nu pot să apĕr pe protivnicii mei, cari au declarat că fug din Cameră, ca să se ducă în naţiune, şi au fugit şi din cameră şi din naţiune. (Numeroase aplause).

Mai zice onor. d. Maiorescu, că guvernul acesta n'a făcut şcoale, n'a făcut legi de admisibilitate în funcţiunile administrative, n'a făcut legi de organizare a justiţiei, etc. Va recunoaşte cel puţin d-sa, că eu, ca ideolog, le-am cerut. E adevĕrat, că guvernul nostru e aproape de opt ani la putere şi e vinovat că n'a făcut toate aceste legi. Dar guvernul d-lor a fost necurmat, nu sub aceeaş firmă, dar toţi din acelaş partid, şi n'a făcut nimic, şi între doi vinovaţi, ai noştri tot au făcut ceva. Eu aş voì să dau jos guvernul acesta, dar pe cine să aduc în locu-i? Nu-mi dai pe nici unul d-ta, şi nici eu nu pot să-ţi dau. Eu nu pot, fiind-că sunt ideolog. Alta

e a scrie şi alta e a face. Spuneam la 48 d-lui Ubicini, când eşiam din casa d-lui Dinicu Golescu, unde era guvernul provizoriu, eram tînăr, n'aveam de cât 31 sau 32 de ani: am descoperit un lucru; cum intri în guvern, te faci reacţionar. Pentru ce? E lesne a se zice: pune focul colo, dărîmă stîlpii aceia din sala Adunării; dar când mĕ voi pune să-l dărîm eu, pe rĕspunderea mea... hei! atunci se schimbă lucrul. (Aplause.) Nu e guvern, care să nu fie reacţionar, care să nu fie mai mult sau mai puţin staţionar. Mi s'a întêmplat să vĕd multe lucruri; viaţa mea a fost o roată, care a mers foarte repede; azi eram în puşcărie, peste câte-va ore stăpân absolut, a treia zi iarăş în puşcărie, şi peste câte-va zile iar stăpân absolut; şi când zic stăpân absolut, ştiţi ce va să zică în timp de revoluţiune, când în timp de câte-va ore poţi să faci ce vrei. D-voastră n'aţi trecut prin aceasta, d-le Maiorescu, dar aţi fost ministru, şi e destul să ştiţi, cât de slabi şi mişei sunt oamenii când îi vezi de aproape în asemenea împrejurări. Acum te linguşesc, a doua zi te insultă... (Aplause.) Aci, în sala aceasta, Camera lui Vodă Cuza după 11 Februarie a rupt insigniele cari erau acolo, d'asupra Tronului. E acesta un fapt de suflete nobile şi libere? Nu! E fapt de sclavi. Să le fi rupt când era Cuza pe Tron, iar nu când era căzut (Aplause).

Eu atribui, în sinceritate, legii noastre electorale toate relele, de cari ne plângem. Le atribui legii electorale, căci nu pot să le atribui tutulor bărbaţilor, cari au trecut pe la guvern. De aceea zic: legea electorală e de vină, şi de aceea, pentru că ştiu ce respundere are cine-va când este la guvern, şi pentru ca să nu implic câtuş de puţin respunderea nimĕnui în chestia pe care o ridicam, când am făcut această propunere, am zis: scriu în numele meu şi numai eu singur. N'am vorbit cu nimeni. Acuzaţiunea am făcut-o eu singur şi am spus-o îndată şi la început, ca nimeni să nu se înşele, să zică că unii din miniştri mi-au şoptit. Nu m'au crezut. Atât mai rĕu pentru acei, cari nu cred când le spui adevĕrul; se vede că se uită în oglindă, când nu cred pe alţii.

Am mai cerut reforma legii electorale şi pentru ca să îndeplinesc lipsa de şcoale şi celelalte neajunsuri, pe cari cu drept cuvênt le arătaţi, şi să curm or-ce ură, care se naşte adesea între oamenii cari nu se cunosc, or-ce ură între partide, or-ce desbinări în naţiune; căci lucrând la un loc cu toţii, ne cunoaştem mai bine unii pe alţii, ne sfătuim împreună, şi câte bine-faceri nu pot rezulta din asemenea înţelegeri, câte bănuieli şi calomnii nu dispar, când lumina se face înaintea tutulor? D-voastră însă lăsaţi pe sătean singur pe mâna zapciului şi a primarului;

şi îi spuneţi că îi daţi dreptul de vot, când în relitate nu-i daţi nimic. Apoi nu vedeţi că l-aţi corupt? Şi ce aţi corupt? Temelia casei.· (Aplause.) Nu vedeţi, că lăsându-l singur sub biciu şi zicêndu-i că aceasta se chiamă a-i da drepturi, îl faceţi să urească aceste drepturi, cum urăşte garda naţională, pentru că noi ceşti-lalţi ne-am tras toţi de la gardă; n'am lăsat numai pe mojici? Săteanului îi trebue lumină, şi noi trebue să-l facem să profite de această şcoală a votului, care nu este decât un loc de a se lumina; căci, când vei merge d-ta în mijlocul lor şi îi vei lumina, nu vezi că ai căpătat încrederea şi dragostea lor? Şi cu aceasta ai oprit pe orce anarchist şi nihilist ca mine şi ca fiul meu ca să meargă să-i îndemne la omoruri, incendiuri şi câte şi mai câte scandaluri, de cari m'au acuzat. Şi nu numai că ai oprit ca să mai lucreze anarchiştii şi nihiliştii, dar chiar dacă nu vei reuşì în aceasta, cel puţin opreşti poliţia să mai facă raporturi mincinoase. (Aplause.)

Am aci, d-lor, în privinţa aceasta un mic pasagiu dintr'un discurs de mai de-unăzi, privitor la reforma electorală, pronunţat de d. Gladstone în Camera comunelor, şi care va servì ca rĕspuns la toate cele ce s'au zis până acum în contra lărgirii votului.

Un deputat conservator zice în Camera comunelor, că nu voeşte întinderea votului,

pentru că aceasta va face ca numĕrul să birue raţiunea, tocmai aşa cum zice şi onor. nostru raportor, şi d. Lascar, cum ziceţi şi d-voastră, d-le Maiorescu; căci în această privinţă sunteţi cu toţii la o laltă. Talentul d-voastră l-am admirat, asemenea şi munca şi talentul d-lui Stolojian şi a d-lui Lascar; dar ia să vedeţi ce vĕ rĕspunde d. Gladstone:

„Ne acuză că nu am formulat un singur argument în favoarea întinderii votului electoral...“

Conservatorii îl acuză. Vedeţi, că este tocmai ce s'a petrecut la noi? Cam pretutindeni partidele sunt aceleaşi, şi cum zicea ieri d. Schina în Senat: suntem liberali şi voim libertatea, când nu suntem la putere.

Iată ce zice d. Gladstone:

„Am zis că după părerea noastră, întinderea votului va întărì Statul făcêndu-l să se rezime pe un mai mare numĕr de voturi. Acest argument nu trebue oare să fie de ajuns conservatorilor?“

Şi notaţi, că acel care vorbeşte ast-fel, nu este un nihilist, şi nu-l reproduc eu, ci *Independenţa Belgică* de la 10 Aprilie. Nu mĕ veţi bănuì doar, că am pus eu pe acest ziarist să scrie aceste vorbe pentru d-voastră. (Aplause, ilaritate.)

„Se zice, că indivizii chemaţi prin proectul nostru de lege la exerciţiul dreptului de a vota, sunt ignoranţi. Se poate; dar vor înceta

de a mai fi ignoranţi, când se vor duce la urnă."

Dreptul de vot este un aginte de educaţie; el dă omului consciinţa demnităţei sale şi dorinţa de a se lumina asupra tutulor chestiilor sociale; a l exercita este a se instrui. (Aplause.)

„Nu este adevĕrat pe de altă parte că toate îmbunătăţirile, toate reformele electorale cari s'au făcut, au ridicat nivelul Camerei?"

Ai întrebat adineaori, d-le Maiorescu, pe cine am mai avea să mai aducem în Cameră? Cum? Crezi d-ta că ştiinţa, moralitatea ţĕrii este aci toată? Dar cei de afară? Aci suntem 130 şi pot să mai fie alţii cinci-şease sute, şi vin pe toată ziua, dar nu vin aci, pentru că nu-i lasă zapciul. (Aplause.)

D. Gladstone continuă:

„Nu voi să fac comparaţia persoanelor; nu este vorba de a se şti, dacă sunt aci mai mulţi oameni de talent decât în Camera precedinte. Ceea-ce voi să zic, este că întinderea votului aduce pe aceste bănci oameni politici mai bine luminaţi asupra trebuinţelor ţĕrii şi mai gata a le satisface. Camera actuală este o dovadă de acestea, ea nu a îndrăsnit să respingă nici o mĕsură legislativă în adevĕr populară."

„Camera care va fi aleasă sub regimul reformei ce vĕ propunem, va îndrăsnì şi mai puţin să respingă asemenea mĕsuri".

Eu zic că, dacă nu modificăm legea electorală, nici d-ta, d-le Maiorescu, dacă vei venì la guvern, nu vei putea face nimic, căci ai vĕzut că ştim şi să ne punem în grevă; nu ştiu, dacă aceasta ai vĕzut-o şi între ai d-tale.

De aceea am cerut şi cer reforma legii electorale, pentru ca şi deputatul să fie liber şi ministrul să fie liber şi responsabil; pentru ca să nu mai poţi zice, că banii şi subprefecţii fac alegerile; căci când vom fi cu toţii împreună, la olaltă, nu mai îndrăsneşte nici un guvern să alerge la mijloacele de până acum, sau dacă îndrăsneşte, trebue să vină în contra noastră cu baioneta să verse sânge, şi ştiţi că un guvern, care s'a stropit de sânge, or cât de bun să fi fost până atuncĭ, nu se mai poate ţine la putere.

De aceea m'am plâns şi mé plâng, că amicii d-lui Maiorescu nu au voit să rĕmână aci în Cameră, ca să ne ajute în această luptă naţională, în această luptă pentru moralitate, şi să stăruiască împreună cu noi a se face cât maĭ curînd modificarea legii electorale de astăzi, pe care au recunoscut-o cât este de viţioasă şi câte pedice aduce la îmbunătăţirile, pe cari toţi le reclamăm. D-nia-lor însă s'au retras din Cameră zicênd că alegerile n'au fost libere şi cerênd a se face noui alegeri. Dar dacă acele alegeri se vor face tot sub legea actuală, nu vedeţi,

că alegĕtorii tot ast-fel au să voteze? Şi d-voastră mereu veţi zice, că n'a fost alegeri libere, şi rĕul va dura necontenit.

Dar nu insist acum mai mult asupra acestei chestiuni a viţielor actualei legi electorale, pe care voi avea ocasie să o tratez mai în detai la discuţiunea pe articole. Dacă am luat acum cuvêntul, a fost numai ca să rĕspund la incidentele ridicat de onor. d. Maiorescu, şi după cum aţi vĕzut, nu am vorbit decât numai asupra acestui incidinte.

Termin, d-lor, făcêndu-vĕ o propunere, pe care aşi dorì să o primiţi cu toţii, şi d-voastră şi guvernul, ca în aceste 15 zile de vacanţă, în cari intrăm, să ne ducem înaintea alegĕtorilor, să le spunem fie-care ce voim, să luăm şi părerea lor şi ast-fel să venim aci cu o rezoluţiune care să fie adevĕrată dorinţă a ţĕrii. (Aplause prelungite)."

Propunerea de amânare a lui C. A. Rosetti nu se primeşte, din contră vorbeşte I. Brătianu pentru imediata luare în considerare a proiectului cu 3 colegii, şi Camera îl şi votează cu 101 voturi pentru, 32 contra şi 3 abţineri.

66.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Asupra urgenţei propunerii de dotaţiune.

(Şedinţa Camerei de la 4 Iunie 1884).

D-le preşedinte, aud pe onor. preopinent (d. Nicolae Ionescu) zicênd, că ar fi regulamentar şi constituţional să se tipărească mai ântâi propunerea, să se distribue, şi apoi să se desbată după câte-va zile. Nu ştiu, dacă prin aceasta onor. preopinent vrea să zică, că ar fi neregulamentar şi neconstituţional, dacă din contra ar hotărî Camera acum să treacă îndată în secţiuni? Eu cred, că un parlamentar aşa de experimentat ca d-sa nu va tăgăduì că, dacă majoritatea ar decide acum sa treacă îndată în secţiuni, fără a

aştepta tipărirea propunerii, aceasta ar fi foarte regulat şi foarte constituţional. (Aplause.)

Este prevĕzut în regulament paragraful, care permite a face şi ast-fel. Dacă dar Camera ar decide să treacă îndată în secţii, să se ocupe de proiect, dispensându-se de formalitatea ceailaltă, ar face-o în mod foarte regulat şi foarte constituţional şi ar rĕmâne în dreptul ei formal.

Este dar bine înţeles, că amêndouĕ căile vĕ sunt deschise. Se poate decide şi tipărirea, se poate decide de d-voastră şi să mergem în secţii şi să ne ocupăm îndată de aceasta întrebare. Fie una, fie ceailaltă din aceste decizii, decizia va fi egal constituţională şi egal regulamentară.

Este dar numai de întrebat: ce este mai bine să facem? Şi aci, d lor, sunt douĕ puncte de vedere, cari pentru mine ar fi hotărîtoare. Antâia întrebare: avem a face cu un proiect de lege, în care s'ar coprinde amănunte complicate? Este un proiect de lege, în privinţa căruia trebue să ne gândim ca să punem în concordanţă diferitele lui dispoziţii, şi să ne trebuiască mai mult timp chiar acum, când suntem pe sfîrşite şi nerăbdători de a vedea sfîrşitul? Sau este un proiect de lege, a cărui importanţă stă nu în amănunte, ci în faptul însuş ce vrea să-l creeze? Dacă este un proiect de lege de a doua natură, care este

important prin faptul însuş şi nu prin amănunte, atunci asupra acestui lucru, după simţimêntul meu, părerea fie-căruia din noi a trebuit să fie fixată de când se ştie, că va venì în discutare un asemenea proiect.

Din acest punct de vedere n'aş vedea necesitatea unei amânări.

Este un al doilea punct de vedere, şi acesta îmi pare de căpetenie în cazul de faţă: este o chestie de inaltă convenienţă. (Aşa este; Aplause.)

Fără îndoială, va fi dreptul, va fi datoria fie-căruia din noi să spue, clar şi lămurit, ce crede în această materie, şi nu mě îndoiesc, că această datorie şi-o va îndeplinì fie-care; dar mărturisesc, că n'aş înţelege ca, pe lîngă această înaltă datorie, să venim cu mici greutăţi de regulament într'o asemenea chestie. (Aplause.)

Or-care va fi rezultatul desbaterilor d-voastră, cred că este de datoria noastră în cazul de faţă de a hotărî această chestie fără întârziere.

Am onoare dar a vě propune să trecem îndată în secţiuni. (Aplause.)

67.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Pentru Domeniul Coroanei.

(Şedinţa Camerei de la 5 Iunie 1884).

D-lor deputaţi, este o adevĕrată plăcere de a asculta într'o Cameră pe oratorii, cari, ca onorabilii mei preopinenţi d-nii Cernătescu şi Ionescu, ştiu să ridice o întrebare la înălţimea ce i se cuvine, chiar când vii să-i combaţi.

Sunt cu atât mai fericit, că vorbesc după aceşti doi oratori, cu cât mai multe părţi din vorbirea d-lor trebue să fi găsit aprobarea d-voastră, precum au avut-o şi pe a mea.

A atins de exemplu d. Cernătescu o chestie

cu drept cuvênt, pe care a mai desvoltat-o apoi şi a ilustrat-o şi d. Ionescu.

Vorbesc de acea parte din discursurile d-lor, unde se pomenea despre pretendenţii la Domnie, şi unde dumnea-lor au arătat în privinţa unor asemenea presupuşi pretendenţi cel mai mare dispreţ şi o batjocură meritată. Cred, că acele cuvinte ale d-lor erau şi sunt foarte bine venite. (Aplause.)

Dacă în legătură cu nişte asemenea păreri ni s'ar cere dotaţiunea, atunci eu aş fi cel ântâi, care nu aş da nici un ban sau nici o palmă de pămênt: aşa de puţin serioasă îmi pare toată această chestie a închipuiţilor pretendenţi!

Dar nu este aci chestia. Lucrul în sine, cum se propune, este combătut de onorabilii preopinenţi, d-nii Cernătescu şi Ionescu, şi din alte motive. Abstracţie făcênd de pretendenţi, d. Ionescu a zis — şi aici m'a făcut să cer şi eu cuvêntul: cum puteţi pune acum o asemenea chestie, în această Cameră, când ea este lipsită de reprezentanţii elementului conservator autorizat?

Şi onor. d. Ionescu a avut foarte mare dreptate, când a zis, că nu poate nimenea din această Cameră să vie să vorbească în numele acelui partid, pentru că în adevĕr în Cameră nu există nici un reprezentant al acelui partid,

ca partid organizat, de oare-ce partidul organizat a declarat, că el nu poate lua parte la lucrările acestei Adunări, fiind că nu ar fi adevĕrată expresie a ţĕrii. Totuş este o deosebire de făcut între organizaţia unui partid conservator şi între însuş principiul conservator.

Fără îndoială că cine-va poate să fie partizan de principii conservatoare, fără ca acel cineva să fie în acelaş timp înrolat în partidul zis conservator.

Atâta numai, că poziţia lui va fi cu atât mai grea şi că va trebuì să fie convins el însuş şi să poată convinge şi pe alţii cu cea mai deplină claritate, când este vorba a afirma un *princip* conservator chiar în contra părerilor momentane a celor ce se numesc *partidul* conservator.

Sunt silit, d-lor, să vĕ vorbesc de principii, în deosebire de organizarea întîmplătoare a partidelor, fiind că din nenorocire tocmai în timpul din urmă, când în noua noastră epocă constituţională am avea mai mult decât or când trebuinţă de siguranţa şi soliditatea principiilor, vĕd cea mai mare şovăire şi confuzie în această privinţă, confuzie adică între principii şi persoane, între principii şi organizări trecĕtoare. Am vĕzut eu unul de exemplu eminenţi reprezentanţi ai partidului conservator susţinĕnd liberta-

tea excesivă a presei (Aplause[1]), ceea-ce nu s'a pomenit în viaţa nici unui Stat regulat de când se vorbeşte de principii conservatoare. Nu cumva aici singurul *principiu* este regula banală şi greşită de a zice numai cu or-ce preţ contrariul de ceea-ce zice banca ministerială adversă? Insă aceasta nu poate să fie o ordine naturală. Din contră, desvoltarea sănătoasă a unui Stat constituţional merge adese-ori aşa, că un partid pune înainte un princip, şi, dacă nu-l realizează, deşi este indicat de binele ţĕrei, vine partidul opus şi-l realizează fiind la guvern. Dar atunci fără îndoială partidul căzut de la guvern nu este în drept a găsì acum rĕu ceea ce găsea bine mai înainte; căci principiul este tocmai de aceea princip general, că nu se uită la persoane, ci la lucrul în sine. (Aplause.) Dacă dar partidul conservator a adus în discuţie chestia, că ar fi — în starea actuală a Europei, în concertul european, în care ne aflăm şi noi ca Stat monarchic — prea suficentă libertatea presei, aşa cum o avem, şi nu ar fi chiar un inconvenient când s'ar modera în unele cazuri, şi vine apoi un guvern liberal şi recunoaşte în parte legitimă

[1]) Alexandru Lahovari înaintea Curţii de Casaţie, în procesul dintre Creditul fonciar şi *Indépendance Roumaine*, despre care vorbeşte introducerea istorică a acestui volum.

această cerință esențial conservatoare, atunci fără îndoială guvernul liberal face acțiune de guvern prudent și moderat, și din contra partidul conservator, dacă acum își întoarce mantaoa și se declară ca partizan al libertăților escesive, face un act de felonie de principii. (Aplause.)

D-lor, nu sunt — o repet — reprezentantul autorizat al nici unui partid actual, mai puțin al partidului conservator, din a căruia organizare momentană nu fac parte.

Cu toate acestea, dacă mĕ voi întemeia pe o propunere formală făcută de reprezentanții autorizați ai partidului conservator în alte vremuri, în mijlocul unei Camere cu majoritate conservatoare, și voi arăta că acea propunere este în princip identică cu cea de astăzi; dacă vĕ voi arăta o propunere a partidului conservator anume pentru *dotația princiară*, atunci sper că-mi veți recunoaște dreptul de a zice: sunt înnăuntrul *principiilor* conservatoare, votând pentru această propunere (Aplause), abstracție făcĕnd de ceea ce partidul conservator, așa cum este organizat astăzi, mai vrea să recunoască sau nu. Și ușor va fi atunci de a se decide, cine a rĕmas în consecința convingerilor politice și cine le-a schimbat?

Iată, D-lor, că nu este pentru prima-oară ve-

nită propunerea înaintea unei Camere pentru dotaţia Coroanei, sau dotaţia princiară, sau lista civilă sporită, sau cum veţi voì să numiţi asemenea propuneri. Se mai făcuse în Camera de la 1870, de către o majoritate a Camerei conservatoare de atunci compusă din 65 deputaţi, o propunere de dotaţie.

Era momentul, în care Măria Sa Domnitorul se căsătorise, şi atunci 65 de deputaţi — voi cita îndată câte-va din numele domniei-lor—au propus o dotaţie de 300.000 de lei pentru Măria Sa Doamna şi au adus acest act în Cameră şi l-am vĕzut salutat cu entuziasm de majoritatea conservatoare:

„Propunere.

„Dinastia, pe care România şi-a dat-o în deplina sa autonomie şi cu scop de a-şi asigura mai bine destinatele, a primit o nouă garanţie de consolidare prin căsătoria Domnului.

Acest act, care a fost salutat cu entusiasm de întreaga naţiune, impune dinastiei noui îndatoriri: durerea, nenorocirea, lipsa vor găsì la Doamnă o inimă compătimitoare, o mamă darnică."

— Intrerup un moment citirea şi-mi permit a zice, că astăzi puteţi judeca mai bine, d-lor,

dacă prevederile acelor propunĕtori conservatori de la 1870 au fost realizate sau nu. (Aplause.)

„Mijlocul spre a se putea îndeplinì această îndatorire morală, este în dreptul şi în obligaţia Reprezintaţiunii naţionale de a-l îndemâna.

„Spre îndestularea dar a acestei trebuinţe de *înaltă convenienţă* şi conform cu regula păzită în toate Statele monarchice, conform chiar cu tradiţiunile istoriei noastre,

„Sub-scrişii propunem următorul

„PROIECT DE LEGE

„*Art. unic.* Se acordă Inălţimii Sale Doamnei României o dotaţie anuală de 300.000 lei noui cu începere de la 1 Ianuarie 1870. (Aplause numeroase.)"

Sub-scrişi vĕd, între cei 65 deputaţi de atunci, pe d-nii G. Gr. Cantacuzino, P. Mavrogheni, D. Cozadini, I. Văcărescu, G. Apostoleanu, C. Blaremberg, A. Lahovari, I. Florescu; vĕd şi pe d. Petre Grădişteanu şi pe d. V. A. Urechie. (Ilaritate.)

Am regretat tot-dea-una absenţa din Camera aceasta a unor bărbaţi ca d. Lahovari şi d. Florescu. Regret astăzi pentru prima oară absenţa d-lui Urechie şi a d-lui P. Grădişteanu. (Aplause, ilaritate.)

In privinţa dotaţiei e dar un vechiu princip conservator şi monarchic, care se poate pune înainte şi ca chestie de simplă convenienţă.

Acum noi, ca oameni politici (să lăsăm trecutul nostru parlamentar), ce trebue să hotărîm în întrebarea de faţă? Eu aş fi înţeles, dacă onorabilii mei preopinenţi ar fi criticat numai oportunitatea momentului; căci vĕ mărturisesc, că asupra oportunităţii nu-mi permit a susţine nimica; nu este rolul meu, şi îmi fac în această privire toate rezervele. Dar oportun sau nu, faptul este astă-zi, că s'au găsit mulţi propuitori ai dotaţiei Coroanei în Cameră, şi au avut şi sprijinul guvernului întru aceasta.

Ei bine, în această stare a lucrului, ieri şi azi ce ne sfătuesc să facem ca oameni politici onorabilul d. Cernătescu şi onorabilul d. Ionescu? Şi după rezultat să judecăm, dacă putem primì sau nu sfatul domniei-lor.

Ne sfătueşte d. Cernătescu să *respingem* proiectul; iar d. Ionescu ne sfătueşte, tot cu gândul transparent de a-l respinge, să-l amânăm.

D-lor, ia închipuiţi-vĕ rezultatele acestor sfaturi, dacă ar fi primite: trecem *acum la vot şi* Camera aceasta cu majoritate refuză dotaţia Coroanei. Ce efect va face aceasta? Şi ca oameni

politici trebue neapărat să vă puneţi această întrebare.

D-lor, aci e tocmai chestia politică. A avut mare dreptate onor. d. Ionescu, după părerea mea, când în contra d-lui Dimancea revendica toată demnitatea istorică a titlului nostru de *Domnie*, din Constituţia de la 1866.

Cu drept cuvênt d. Ionescu zicea, că *Domnia* noastră constituţională nu vrea să însemneze vasalitatea turcească; din contră, în conştiinţa noastră însemna independenţa; căci independenţi ne afirmam noi chiar şi sub suzeranitatea Porţei. Foarte adevĕrat.

Insă, d-lor, pare că e un fel de curent astă-zi de a nu ne mai da bine seama ce însemnează cu toate acestea cuvêntul *Regalitate*, introdus la 1881.

Apoi da: Domnia de la 1866 era—înţeleg în conştiinţa şi cugetul, adică mai propriu în dorinţele noastre — un fel de afirmare a independenţei ţĕrii; dar în realitate nu era aşa; fiindcă, or cum am întoarce lucrul, pe paginele bugetului Statului nostru sta scris tributul de plătit Turciei. De geaba ne *credeam* noi deplin independenţi; *recunoscuţi* nu eram. Şi adică ce? România e oare închisă cu un zid chinezesc la capĕtul Orientului, încât să ne fie indiferentă

această recunoaştere? Nu este important pentru noi, în ce relaţiuni stăm cu Europa occidentală? Nu este important a se şti, dacă un fapt al dreptului public, ce noi îl doream, cum este Domnia hereditară şi independentă, este recunoscut de Europa?

Dar tocmai în România s'a produs următorul fenomen unic:

Nu cunosc altă ţară în lume până acuma, în care la un moment dat să se fi produs acea migraţiune extraordinară spre şcolile din Franţa şi din Germania a unei tinerimi însetate, care voia să se adape la isvoarele de ştiinţă şi de cultură ale Europei occidentale. La noi s'a întîmplat însă aceasta, de la 1830 încoace. Cu sutele, cu miile, au mers tinerii noştri la şcoalele străine, s'au deprins acolo cu ceea ce se numeşte civilizaţia modernă, şi aşa se explică, cum am putut, spre mirarea Europei, să ajungem în aşa de scurt timp la o desvoltare aşa de energică a vieţei publice în multe manifestări ale ei. (Aplause.)

Nu există alt Stat în Orient, în care cu aşa proporţie largă să se n întrodus vre-odată în tinerime această sumă de cultură occidentală ca la noi. Şi găsim la noi faptul foarte caracteristic, că într'o odae, într'un salon, în Cameră, la tri-

bunale, la prefecturi, la poştă, la telegraf, la drumurile de fier, or unde ar fi, întîlnim oameni deprinşi cu cultura Europei occidentale, şi dacă nu capabili de a face lucrurile tocmai ca în Europa occidentală — căci aceasta nu se poate încă — dar totuş capabili de a înţelege principiile lor, de a avea un fel de identitate de sentimente şi aspiraţiuni, cari în aceeaş proporţie şi în aşa de scurt timp nu se găseşte în nici un alt Stat al Europei orientale. (Aplause). Vrea să zică, nu ne privim numai noi pe noi, ci ne privim şi în relaţie cu Europa, a cărei civilizaţie are să fie oglindită şi în această parte a Orientului. Aceasta a fost şi a trebuit să fie totdeauna de cea mai mare importanţă pentru noi, pentru aspiraţiunile noastre în viitor, pentru misiunea noastră de cultură în Orient.

Aşa dar, când Domnia constituţională, introdusă numai de noi la 1866, ni s'a recunoscut şi de Europa prin independenţa admisă şi ni s'a consacrat prin Regalitatea de la 1881, s'a făcut un pas enorm în poziţia ţĕrii, în rolul ei internaţional, în greutatea ei relativă alăturea cu cele-lalte Puteri Europene.

Atunci ne întrebăm: ce e acum? Aceeaş Domnie ca la 1866, sau o nouă Domnie? Şi ce vrea d. Cernătescu? Ca să nu ne fie nouĕ permis-

de a argumenta şi interpreta faimosul art. 94 din Constituţie, care „fixează lista civilă pentru durata fie-cărei Domnii“, presupunênd chiar — cum vrea d-sa — că domeniul Coroanei să fie tot un fel de listă civilă? Să nu putem zice noi, că Regalitatea de la 1881 este un pas mai nainte, o întindere, o nouă mărire a Domniei noastre, o nouă Domnie? Constituirea acestei Domnii ca Regat independent, dacă voim noi să o afirmăm ca începutul duratei unei noue Domnii, liberi suntem a o face, şi nimeni nu ne-ar putea tăgăduì legitimitatea acestei interpretări (Aplause); căci când e vorba de o asemenea materie de oare-care importanţă internaţională, nu noi să ne facem noue înşi-ne greutăţi, şi acolo unde se poate prezenta ţara şi dinastia cu mai mare prestigiu faţă cu străinătatea, să ne împedicăm noi pe noi prin interpretări de texturi legale. (Aplause.)

Ei bine, această poziţie a noastră, Regalitatea, s'a obţinut pe câmpul de rësboi sub conducerea Principelui nostru, a Regelui de azi, de a cărui dotaţie e vorba; şi o dată ce suntem cu acest Rege în capul Statului nostru primiţi în familia Europei, şi începem a avea oare-care —relativ la noi—importanţă în politica Europei, un vot ca acesta însemnează, că voim să dăm

Regatului nostru mijloacele materiale pentru a-şi accentua prestigiul exterior, conform creşterii importanţei sale.

Are mare dreptate d. Ionescu, că virtutea e ceea ce dă adevĕratul prestigiu, şi că mărinimia, înţelepciunea, exemplele proprii, ce le-a dat şi le dă Regele, sunt adevĕratul Lui prestigiu; fără îndoială. Insă aceste lucruri sunt ale Regelui; *El* le are pe aceste, şi nu i le dăm noi. Dar noi ce dăm? (Aplause.)

Aici numai auzi de o-dată pe unii oratori aducêndu-şi aminte de ideal, vorbind numai de virtuţi şi dându-şi aerul de a despreţuì substratul material pentru prestigiul unei Coroane.

Aşa dar acum ne facem oameni ideali?! Dar când cu gradaţia profesorilor? (Aplause.) Acolo era adevĕratul loc pentru idealism. Şi mai ziceţi d-voastră astăzi: să nu dăm Regelui, ci să dăm şcoalelor? Dar atunci, înainte de a sporì lefile profesorilor, de ce nu v-aţi gândit mai bine la şcoli mai multe? (Aplause.)

Aşa dar, d-lor, ce vor cei ce se opun la acest proiect de lege? Ca să refuzaţi dotaţia?

Ei bine, presupuneţi că aţi refuzat-o. Aceasta ar avea următoarea înţelegere: Am făcut independenţa, am făcut Regatul, Europa a recunoscut acest Regat independent, s'a făcut o propu-

nere în favoarea acestui Regat, introdus în faţa Europei, ca să i se dea un mai mare prestigiu, poporţional cu toate celelalte monarchii; noi la această propunere, noi Camera, care am făcut Regatul, care am arătat, că prin acest Regat voim să ne afirmăm ceva mai mari decât eram înainte, refuzăm această propunere şi dăm noi înşi-ne din năuntru o lovire prestigiului, cu care voim să ne prezentăm în afară. Ei bine, ce voiţi să mai însemnăm pe această cale în străinătate? Şi dacă slăbim vază Monarchului nostru în străinătate, cum să ne susţinem aspirările noastre legitime şi progresul în viitor? (Aplause.)

D-lor, observaţi bine, că din toate dorinţele divanului *ad-hoc*, una singură nu s'a realizat: Noi mai ceream între altele şi neutralitatea recunoscută de Europa. Europa, prin tractatul de Berlin, ne recunoaşte însă numai independenţa cu oare-care condiţii, ce le-am împlinit; ne-a recunoscut apoi şi Regalitatea, dar neutralitatea sub scutul colectiv al Marilor Puteri nu; ceea ce însemnează: tu, Românie, ai devenit majoră şi singură responsabilă, condu-ţi destinatele tale politice cum ştii tu mai bine, cu toată puterea, energia şi inteligenţa, dar pe tine te privesc urmările. (Aplause.) Şi în această situaţie, unde Statul are trebuinţă de concentrarea tutulor puterilor sale vii şi de

buna lor împreună lucrare, voiţi să puneţi d-voastră astăzi o bilă neagră între Rege şi popor? (Aplause.)

Aceasta nu se poate!

De aceea sunt convins, că unui deputat, politic, cugetător şi prevĕzĕtor, nu-i rĕmâne decât a vota această propunere. (Aplause prelungite.)

68.

La adresă. Situaţia junimiştilor în alegeri.

(Şedinţa Camerei de la 6 Decemvrie 1884).

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident şi interne.
D. A. Sturdza, externe şi ad-interim lucrări publice.
G. Lecca, finanţe.
G. Chiţu, culte.
General Fălcoianu, rezboi.
N. Voinov, justiţie.
I. Câmpineanu, domenii.

După promulgarea Constituţiunii revizuite la 8 Iunie 1884 Adunările revizioniste sunt disolvate, iar la 15 Noemvrie al aceluiaş an se deschide sesiunea parlamentară cu primii senatori şi deputaţi aleşi după noua lege electorală cu 3 colegii.

D-le preşedinte, vĕ rog să-mi daţi voie a regula mai ântâi poziţia mea faţă cu regulamentul Camerei. Discuţia generală este închisă şi este deschisă numai discuţia pe articole, pe alineate.

Insă, d-lor, în o adresă a Tronului şi în un rĕspuns la acea adresă este un şir de alineate, cari prin natura lor, prin natura celor ce coprind, sunt asemenea generale; d. e. eu nu aş fi în stare să vorbesc contra acestui alineat şi să susţiu amendamentul pentru suprimarea lui, despre care v'a spus onor. nostru raportor, d. Pherechyde, că l-am prezentat în comisie, dacă nu mi s'ar da putinţa să desvolt această opinie a unora din noi în un mod cu totul liber în privinţa generalităţii discuţiei.

Permiteţi-mi a adăoga îndată, că desvoltându-mi amendamentul, pentru a arăta aici deosebirea noastră de majoritatea comisiunii adresei, aş voì să elucidez tot-de-odată şi punctul, în privinţa căruia am fost provocat ieri dè onor. d. Kogălniceanu. Amêndouĕ aceste lucruri se leagă pentru mine de acest amendament.

Cer dar indulgenţa d-lui preşedinte pentru această întindere ne-obişnuită la o discuţie specială pe alineate. Dar cer şi permisia d-voastră şi, pentru a nu abuza de dînsa, mĕ las cu totul la dispoziţia d-voastră. Când unul singur din-

tre d-voastră, abstracţie făcênd de dreptul preşedintelui, pe care îl are tot-deauna, dar chiar unul singur dintre d-voastră mĕ va rechiema la chestie, eu voi întrerupe la moment vorbirea mea.

D-le preşedinte, alineatul acesta este după părerea mea în oare-care disarmonie cu restul proiectului de rĕspuns la mesagiul Tronului. De aceea am propus în comisie suprimarea lui.

Este un mare inconvenient (şi fiind că tot vorbim de *era nouă*, este bine să relevăm aceasta acum), este un mare inconvenient, când ni se prezentă un Mesagiu, şi prin urmare este şi Camera silită să prezente un rĕspuns, într'un mod cu desăvîrşire vag.

Nu am vĕzut în ţară la noi — căci d-lor, să mĕ iertaţi, eu nu am destule cunoştinţe şi nici deprinderea de a vĕ spune prea multe din ţĕrile străine; în această privinţă mĕ mărginesc numai a admira pe onor. d. Stolojian (Ilaritate) — nu am vĕzut, zic, în ţară la noi până acum nici un Mesagiu, care să fi fost aşa de lipsit de orce indicaţie a vre-unui proiect de lege special, care să se supună desbaterilor d-voastră.

Guvernul, care are administraţia în mână, este cel dintâi chemat ca să simtă, unde se arată necesitatea unei schimbări legislative. Nu este vorba: avem şi noi iniţiativa parlamentară, dar

inițiativa noastră va fi tot-dea-una mai secundară pe lângă inițiativa guvernului; căci guvernul are administrația și nouĕ ne lipsește. Mai este un alt cuvênt, pentru care în toate Mesagiele de până acum (și nu cred că ar face bine *era cea nouă* să schimbe această bună deprindere parlamentară) se arătau câte-va proiecte de legi; este cuvêntul: că Mesagiele se fac numai pentru câte un an de legislatură și trebue să ne arate, care dintre multele îmbunătățiri necesare le crede guvernul anume necesare și mai ântâi necesare pentru acest an. Căci de toate nu ne putem ocupa, și vĕ aduceți aminte de discursul onor. d. Take Ionescu, care nu a avut tot efectul sĕu, tocmai fiind-că voia să se ocupe de toate.

In loc de această indicare preciză a unor anume proiecte de lege ni se prezentă o colecție completă de *dorințe* generale. La această totalitate de dorințe și noi cu toții ne asociăm; și noi dorim prosperitatea tutor ramurelor de administrație. Dar cum *să o facem*, și *între* multele ce sunt de făcut, pe cari să le facem chiar acum și nu altă dată? Despre aceasta nu am vĕzut nici o urmă în Mesagiu, și nici în rĕspuns nu a putut fi nici o urmă.

Este cu atât mai de regretat această lacună, cu cât prin ea se paralizează una din propriele

acţiuni parlamentare. Dacă ministerul nu vĕ arată programa lucrărilor, cum le crede necesare pentru această sesiune legislativă, dacă nici un ministru nu vĕ arată nici un proiect de lege relativ la resortul sĕu cu anume indicare a direcţiunii, în care l-a conceput: atunci ce mai însemnează controlul direcţiunilor politice între Cameră şi guvern? Şi pe ce se mai poate întemeia încrederea constituţională ce este chiemată să o aibă sau să o refuze o majoritate cutărui ministru pentru cutare idei şi pentru capacitatea sau incapacitatea sa de a le realiza.

Se vorbeşte d. e. în Mesagiu de magistratură, dar nu se spune întru nimic, cum are să fi îndreptată situaţia ei legală. Va fi îndreptată prin inamovibilitate? va fi prin electivitate? va fi prin acel mijloc, mijlocul despre care ne vorbea astăzi d. ministru al justiţiei? Tot lucrul se lasă în vagul unei dorinţe.

Dar cu aceasta stau în legătură şi trebue să stea întrun Stat constituţional toate schimbările, fie generale, fie parţiale de pe banca ministerială.

Insă sub regimul actual s'au tot făcut şi se fac schimbări ministeriale şi nici o-dată nu se arată Camerei întregi şi prin urmare ţĕrii, pentru ce? Unii es, alţii intră . . . afară de d. primministru, care nici nu intră, nici nu ese, d-sa *este*.

Dar ceilalţi se perindează unii după alţii, şi nimeni nu ştie într'un mod constituţional, prin ce împrejurări de princip sau de incosecuenţă la princip, sau de slăbiciune în aplicare s'a făcut schimbarea.

Se vorbeşte şi acum prin culisele Camerei (căci unde nu este programă clară înaintea Camerei, se nasc vorbe confuze îndărătul culiselor), se vorbeşte, zic, şi acum de oare-care cutremur parţial în sfera ministerială.

A fost la ministerul justiţiei d. Stătescu, s'a dus d-sa şi a venit d. Chiţu, s'a dus d. Chiţu prin interne la culte, şi a venit d. Voinov. Se poate duce şi d. Voinov. De ce a venit? De ce se duce? Ce a voit să facă pe cât a stat? Nici o formă constituţională nu se observă, pentru a pune întreaga Cameră în cunoştinţa motivelor unor asemenea acte de guvern.

Am insistat şi mai nainte, trebue să insist şi acum asupra acestei procedări a guvernului. Să sperăm că *era cea nouă* va aduce şi aci o îndreptare; de altminteri se paralizează, cum ziceam, o parte a vieţei constituţionale.

Vin acum la aliniatul adresei în discuţie. In această situaţie parlamentară şi în mijlocul acestui vag de dorinţe generale vedem că ni se dă deodată un aliniat, care accentuează într'un mod

special trecutul şi zice: „Naţiunea a primit „cu bucurie îmbunătăţirile, care în cursul legis- „laturei trecute s'au introdus în Constituţie."

D-lor, eu nu cred că naţiunea s'a putut bucura şi este astăzi în momentul de a-şi exprima bucuria pentru rezultatul reformei constituţionale; de aceea am cerut suprimarea acestui aliniat. D-nu Take Ionescu a vorbit ca membru din comisie şi pentru acest aliniat, şi ne a arătat meritele legii electorale reformate. Dar mai ales despre aceasta este vorba? Este foarte adevěrat, că a fost mai bine cum s'a procedat la alegere acuma, că a fost un mare progres introducerea magistraţilor ca să prezide alegerile, şi că votul secret a dat mai multă siguranţă cetăţenilor; foarte adevěrat. Dar or ce lege electorală se poate modifica pe calea ordinară într'o altă lege mai bună, şi veţi avea şi acum să mai modificaţi pe cea prezentă; însă aceasta nu implică o reformă *constituţională.* Ar fi o confuzie de idei, dacă unele rezultate bune, dobîndite prin o lege electorală ordinară, le am atribuì extraordinarei revizuiri a Constituţiunii. Eu aşteptam să věd pe un singur membru al majorităţii comisiunii explicând pentru ce să ne bucurăm de reforma constituţională, iar nu de legea electorală, căci aci ne bucurăm cu toţii. Insă a fost

în zadar. Ce rezultat deosebit (sunt în drept a întreba, eu, care eram în contra revizuirii), ce rezultate a dat Camera aceasta în alegerea ei făcută după revizuire, în deosebire de Camerele de mai înainte? Ce rezultate puteţi accentua d-voastră din experienţa acum câştigată prin noua reformă constituţională? A fost contopirea colegiului I şi al II-lea? V'a dat alţi deputaţi, alt fel de deputaţi? V'a sporit numĕrul, da, fiind că singuri l-aţi sporit; dar ce alt soi de deputaţi a eşit decât ce erau?

D-lor, ce a eşit şi pentru ce nu ne putem grăbi cu bucurie, este aceasta: ne lipseşte în această Cameră elementul liberal-conservator; şi mai lipseşte şi alt element — elementul liberalilor înaintaţi, elementul numit Rosettist.

A fost o reformă constituţională şi a dat ca rezultat o Cameră şi un Senat, unde nu găsim reprezentat pe d. C. A. Rosetti, nu găsim reprezentat pe d. Lascar Catargi, care s'a abţinut. Dar oare acesta e un rezultat al nouei reforme, în privinţa căruia suntem noi chemaţi să exprimăm bucuria ţĕrii? D-voastră ştiţi, că sistemul constituţional este un fel de ventil de siguranţă, unde presiunile cele mari trebue să-şi aibă un loc de scăpare ca să resufle, şi noi ne felicităm că ne lipseşte din Cameră tocmai elementul cel mai interesant în

această privinţă? Nu înţeleg. Nu mě pot asocia la această bucurie. Am recunoscut în deplină convingere legalitatea reformei constituţionale, de şi am combătut însăş reforma. Dar a face mai mult, a exprima bucuria pentru rezultatul de astăzi, aceasta eu unul nu o pot şi nu cred că e bine să o faceţi nici d-voastră.

D. Take Ionescu zicea, că este un divorţ între ţară şi partidul liberal-conservator. Divorţ? E uşor onor. d-lui Ionescu să vorbească de divorţ; este o materie deplin cunoscută d-sale din dreptul civil; nu ştiu, dacă întreaga situaţie politică îi e tot aşa de bine cunoscută. Divorţ? Când vorbesc de divorţ, vorbesc şi de părăsirea domiciliului conjugal. Dar când eşti silit să trăeşti în aceeaş casă, în aceeaş odae mai departe, atuncea cum stă cu divorţul? E oare divorţ definitiv între ţară şi d. Rosetti? divorţ definitiv între ţară şi partidul conservator? Dar ce? sunt ei exilaţi? nu sunt aci între noi, în ţara aceasta?

Faţă şi cu ei, împreună cu ei avem să lucrăm mai departe în era cea nouă, e chiar de trebuinţă ca toate puterile vii ale ţěrii să fie puse la muncă; e chiar de regretat, că noi cu toţii împreună înca nu suntem de ajuns. Aţi auzit, câte lacune ni se arată în tot cercul activităţii publice; şi când cu toţii nu suntem destui, să ne bucurăm

oare, că suntem în această Cameră înjumătăţiţi la săvîrşirea acestei opere?

Ce e drept, guvernul partidului liberal poate zice: noi facem ceea ce credem că trebue să facem după principiile noastre; şi dacă liberalii-conservatori, după maniera lor de a vedea, nu vor să se supună la forma legală, cu atât mai rĕu pentru ei; noi mergem înainte.

D-lor, aşa este în formă; dreptul formal îl aveţi să faceţi cum aţi făcut. Dreptul formal îl avem să exprimăm şi bucurie şi tot. Dar este aci chestia de drept formal? şi de uşoara mângăere a frazei *„cu atât mai rĕu pentru ei?“* Eu zic: cu atât mai rĕu şi pentru noi. Aci este deosebirea de făcut între o situaţie formal legală şi între înţelepciunea politică a unui partid matur de guvernământ, precum aţi dovedit d-voastră că aţi putut devenì un partid de guvern. Un partid, viind la guvern cu o majoritate, poate să legifereze multe lucruri în dreptul formal. Puteţi reforma Constituţia şi mai tare; puteţi să înfiinţaţi secvestrul averilor; să încuviinţaţi exilul politic; puteţi să faceţi tot.

Dar era înţelept a se face o asemenea întrebuinţare a unui drept formal? Aici este toată întrebarea practică.

Numai din câte aţi făcut, totuş a eşit des-

binarea prea mare a ţĕrii. Să ne felicităm de aceasta? Nu cred că este bine; din contră, d-lor, eu aş dorì să pot avea speranţa, că lucrurile se vor îndrepta în această privinţă. Pe mine m'a impresionat foarte mult cuvêntul d-lui Kogălniceanu de ieri, că dacă va venì celălalt partid vre-o dată la guvern — şi va venì odată, fie aşa cum e astăzi, fie reformat, dacă admiteţi sistemă constituţională — *atunci va reîncepe revizuirea*, — ce e drept, tot după formele de azi, dar se va desface ce s'a făcut. Mare calamitate ar fi pentru ţară această nouă lucrare în deşert. Când d. Carp şi cu mine am venit acum trei ani cu o contra-adresă la Mesagiu, care arăta câte-va, puţin indicate dar totuş indicate, idei de organizare şi când d. Nacu se întreba alaltă-eri: aceste idei, sau unele din ele, şi unii şi alţii le împărtăşim, dar unde rĕmâne deosebirea oare-cum atmosferică între partide? cred că d-sa — să-mi permită a-i zice — nu şi-a dat seama tocmai de atmosfera acelei contra-adrese. Când am venit noi acum trei ani cu contra-proiectul, aceasta pentru noi însemna ântâi ideile, dar al doilea că de atunci era momentul şi până astăzi să începem in fine odată a lucra la aceste îmbunătăţiri. In loc de aceasta, trei ani de zile nu s'a lucrat la asemenea reforme nimic, ci aţi început reforma Constituţiunii,

adică în loc de patru colegii trei; şi am pierdut cu toţii doi-trei ani de zile. Şi dacă va mai venì acum opoziţia să înceapă iar o altă reformă constituţională, apoi, d-lor, când va venì *era nouă*, în care să lucrăm odată cu toţii în mod practic? Cu atât mai mult mi-e teamă, că se va întîmpla această pierdere zadarnică de puteri, cu cât lăsarea la o parte a partidului liberal-conservator va continua; cu cât vor persista ei în atitudinea ce o au azi; cu cât neplăcerea, poate chiar ura acumulată ce o au, se va sporì prin abţinerea lor. Atunci revenirea lor la guvern, lasă că va fi semnalul acelei inutile reînceperi de lucrări constituţionale, dar va fi şi semnalul, mi-e teamă, de persecuţie de la un partid la altul, care va săpa şi mai adînc abisul ce nu trebue să fie nici odată între fii aceleiaş ţări. (Aplause.) Şi toţi trebue să ne aducem aminte, că suntem cetăţenii aceluiaş stat.

Iată pentru ce cred, că nu e bine să exprimăm bucuria despre frumoasa stare de acum şi că nu trebue să primim ceea ce zicea d. Stolojian în mod cam anticipat, că această Cameră e mai pre sus de cele vechi. Să ne vedem la lucru înainte de a ne felicita unii pe alţii şi să ne dăm mai bine seama de situaţia actuală. Eu sper din contră, că, dacă prin necesitatea situ-

aţiei ne vom pune la discuţie de legi practice, că atunci, discutând noi aşa în mod practic, încetul cu încetul se vor acoperì în mare parte abisurile de partide şi se vor deprinde şi aceia, cari azi sunt afară din Cameră, prin interes involuntar la inceput şi apoi din ce în ce mai voluntar, a lua parte la lucrările legale ale ţĕrii întregi reprezentate în Corpurile legislative. (Aplause).

Trec acum la ceailaltă chestie ce sunt dator să o ating cu ocazia acestui aliniat.

Onorabilul d. Kogălniceanu ne a pus în discuţie situaţia noastră politică faţă cu guvernul, faţă cu majoritatea.

Dar să precisez mai ântâi, faţă cu însăş adresa la Tron, poziţia noastră. D-lor, eu am vorbit contra acestui aliniat şi noi câţi-va vom vota în contra lui. D-voastră veţi vota probabil pentru el, dar acesta fiind un lucru mai mult relativ la Camera trecută, nu ne va împiedeca a vota în total această adresă la Tron, care în restul aliniatelor ei este numai o expresie de devotament către Tron şi de dorinţe generale pentru ţară. Se înţelege, că aici ne asociăm şi noi.

Revin acum la d. Kogălniceanu. D-sa pune în joc atitudinea noastră faţă cu guvernul şi cu d-voastră. D lor, se tot vorbeşte de şcoala vechiă şi de şcoala nouă. E bine cel puţin, ca şcoala

nouă să fie foarte clară, să pună punctele pe i. Se întreabă d. Kogălniceanu: ce însemnează când d. Carp zice: am eşit din minoritate şi în minoritate reintru? dar cum v'aţi ales? Şi mĕ întreabă pe mine anume, cum m'am ales la Huşi? cum s'au ales amicii noştri la Iaşi?

D-lor deputaţi, e un lucru straniu. Eu adesea-ori m'am întrebat: la noi în ţară cum se formează opinia publică?

Opinia publică cea importantă, care dă un efect final, se formează la noi ca pretutindeni prin stăruinţa consecventă de mulţi ani a unor bărbaţi în evidenţă, care produce un curent din ce în ce mai puternic, fie în sensul lor, fie în contra lor, şi astfel un rezultat concret.

Dar mai există la noi alăturea cu aceasta un fel de atmosfere de opinii respândite, care se tot nasc şi tot pier fără nici un rezultat concret, fără nici un folos. Poate că aceasta este un fĕl de efect trecĕtor, caracteristic numai într'o stare începĕtoare, oare-cum pentru aflarea în faşe a întrebuinţării libertăţii presei.

D-lor, nu luaţi în nume de rĕu, dacă pentru a mĕ explica, vĕ citez un caz personal. Cei din Camerele trecute ştiu, că vorbesc foarte rar, şi sper că ştiu asemenea, că atunci când vorbesc nu fac nici o personalitate, cu atât mai puţin

mi-aş permite acum să vorbesc de un lucru aşa de neinsemnat ca persoana mea, dacă nu aş avea de scop să o fac pentru că să servească la o discuţie de un interes mai general. D-lor, la sfîrşitul sesiunii trecute, adică în Camera de revizuire, guvernul a prezentat un proiect, care s'a primit de marea majoritate a Camerei, legea pentru dotaţia Coroanei. Vĕ aduceţi unii aminte, că la discuţia acelui proiect eu nu eram înscris să vorbesc; dar ca conservator, de şi nu din rĕţeaua partidului conservator organizat, dar în spiritul ideilor ce am avut onoare în altă ocazie să vi le spui, eram să votez fireşte pentru acel proiect de lege. Insă în discuţia generală d. N. Ionescu m'a provocat să vorbesc. Atunci am fost dator să vorbesc, precum sunt şi acum, de şi nici acum nu mĕ înscrisesem înainte, până când n'am fost provocat de d. Kogălniceanu. Dar, d-lor, şi atunci ca şi acum, odată provocat, am arătat cât am putut de clar, pentru ce votez aşa precum am votat. A doua zi a început a se produce acel fel de atmosferă a opiniunii publice, de care vreau să vĕ vorbesc. Am citit într'un jurnal, apoi în două, trei, patru de toate nuanţele, că voi fi eu numit administrator al bunurilor Coroanei nou înfiinţate, şi, legate de această ştire, fel de fel de interpretări asupra persoanei mele.

Din Bucureşti a pornit atmosfera spre Iaşi şi spre alte locuri. Am citit în jurnale din Iaşi şi de aiurea, că trebue să fiu *resplătit* pentru atitudinea mea, că am vorbit în Cameră în favoarea dotaţiunii pentru ca eu să fiu numit administrator al domeniilor Coroanei. Şi ştiţi d-lor cum este lumea deprinsă la noi: vorbele trec din gură în gură. Se formase d. e. în cercurile societăţii conservatoare din Iaşi o întreagă judecată asupra mea din această chestie. D-lor, ştirea dată de jurnale era fictivă, dar insulta era reală, şi din o ştire curat închipuită se clădeşte un edificiu de animozităţi foarte real. Toată lumea competentă din Bucureşti ştie, că nici vorbă nu a fost şi nu a putut fi despre numirea mea ca administrator. Lasă că sunt cu desăvîrşire lipsit de cunoştinţele necesare asupra îngrijirea pădurei şi agriculturei, dar din fericire, sau din nefericire pentru mine, eu mě aflu în arena politică, şi toţi cunoscuţii mei ştiu, că nu puteam să-mi îngrop activitatea politică într'o administraţie de domenii. Va să zică, era o născocire din cele mai născocite, din cele mai improbabile.

Ei bine, d-lor, acum s'a numit un om foarte competent ca administrator al domeniilor Coroanei, şi trebue să ne felicităm că în ţară avem oameni competenţi, cari pun activitatea lor în serviciul

public fără politică, cum este d. Kalinderu, d. Cantacuzino de la drumurile de fier, şi alţii. S'a numit aşa dar d. Kalinderu. Ei, ce credeţi acum că s'a făcut cu acea atmosferă de opinie publică? Dacă aş fi fost eu numit, se zicea că vorbisem în Cameră pentru această căpătuire. Şi acum, când se vede că nu am fost eu numit, se zice că atitudinea mea independentă în Cameră faţă cu guvernul şi după împrejurări şi în contra guvernului, vine din paraponiseală. (Ilaritate.) Apoi atunci cum s'o mai dregi? Şi nu ar exista remediu în contra unor asemenea inexactităţi de fapt?

Nu mai vorbesc acum de persoana mea (deşi lucrurile par a se face după un tipic intenţionat: citeam mai alaltă-eri iarăş, că este vorba să fiu acum trimis ministru la Viena, de şi în fapt nu este vorba de loc), căci persoana mea este indiferentă şi în casul de faţă cu atât mai indiferentă, cu cât eu sunt personal indiferent la asemenea lucruri. Dar, d-lor, mĕ întreb pentru lumina noastră a tutulor: Intr'o ţară ca a noastră, unde se aduc din ce în ce elemente noi la lucrările noastre, într'o ţară unde sunt atâtea probleme grele de deslegat şi unde sunt aşa de puţine cunoştinţe respândite: ce poate rezulta din asemenea atmosfere ne exacte? şi poate oare

să fie bine de a mistifica ast-fel sistematic opinia publică? Neapărat că atunci realitatea se acopere şi la lumină se lăţeşte numai neadevĕrul.

Dar fie-care din noi, în ceea ce zice, ce vrea şi ce face el în adevĕr, va găsì tot-dea-una oameni care îl combat, care zic, vor şi fac contrarul. Aici lupta este firească şi poate adesea să fie folositoare. Dar a atribuì cui-va lucruri ce nu le zice, nu le vrea, nu le face şi a-l combate în asemenea năluciri, în asemenea ficţiuni străine de el... ce folos poate eşì de aici? Confuzia opiniei publice şi pierderea de timp cu lucruri de nimic sunt singurul rezultat al unor astfel de procedări.

Am vorbit de acest exemplu, d-lor, pentru a mĕ putea explica mai bine asupra situaţiei actuale a întregului nostru grup. Cu 15 zile înainte de deschiderea Camerei se zicea, că are să fie o remaniare ministerială şi că noi, adică aceia pe cari o dată ne numeau conservatori, apoi jună dreaptà, apoi neo-conservatori, acum vĕd că ne numesc cu un termen, care ar trebuì să rĕmâie exclusiv literar, precum este, adică junimişti, şi să dea Dumnezeu se merităm acest nume multă vreme (Ilaritate), că adică noi aceştia avem să intrăm în minister, s'a scris prin gazete, s'a vorbit din gură în gură, s'a format iarăş acea faimoasă

atmosferă de opinie publică. S'a întemeiat iarăş un edificiu întreg de insulte la adresa noastră ca oameni politici fără caracter şi la adresa d-lui prim-ministru şi a partidului, că sunt incapabili, că sunt siliţi a se supune adversarilor şi că o fac numai pentru a-şi mai scăpa puterea, etc.

Toate acestea sunt bune şi frumoase, d-lor, un mic lucru se împotriveşte: *nu este adevĕrat*, e o simplă născocire.

Sunt faţă în faţă cu d. prim-ministru, sunt în faţa d-voastră, sunt în mijlocul cercului competent în acest moment: ei bine, în faţa d-voastră spui următoarele: ce a putut fi înainte de disolvarea Camerei revizioniste nu are interes de a fi discutat, fiind-că nu stă în legătură cu situaţia actuală. Dar de la momentul disolvării Camerei trecute, de la epoca convocării colegiilor electorale până în chiar zioa de astăzi nu a fost nici cea mai mică vorbă de intrarea noastră în minister pentru acum or pentru altă dată. Iată o declarare preciză şi lămurită. Tot ce s'a scris şi s'a zis contrar cu aceasta a fost o curată născocire.

Că a fost aşa, s'a vĕzut îndată, când acum câte-va zile a demisionat ministerul şi s'a recompus tocmai aşa cum era mai nainte.

Dar acum ce zic cei cu atmosfera fictivă? In loc să recunoască inexactitatea ştirilor, zic — iertaţi-mi terminul vulgar, care este al lor — e tragere pe sfoară!

D-lor, grozav de multă sfoară în loc de minte trebue să fie în căpăţina acestor oameni. (Mare ilaritate.)

De aici rezultă, d-lor, că precum d. prim-ministru este fără nici un angajament faţă cu noi, fiind-că lucrurile nu sunt aşa cum s'au scris, tot asemenea şi noi suntem în deplină libertate de a ne conduce în Cameră cum înţelegem.

Şi acum vĕ întreb: ar fi oare cu putinţă ca o situaţie politică să atîrne de la şoaptele inventate a sute de oameni interesaţi, pasionaţi, duşmani? Ar fi cu putinţă ca în această Cameră, în ţară să ni se creeze prin născociri o altă atitudine decât aceea, care este exactă? Şi s'ar putea ca pe mine să mĕ întărească sau să mĕ slăbească în definitiv — nu ceea ce în adevĕr voi eu, zic eu, fac eu, ci aceea ce alţii voesc, zic şi fac despre mine şi în privinţa mea? — Aceasta nu se poate.

D-lor, când un grup politic ar atîrna de la ceea ce vor să insinueze adversarii sĕi în contra adevĕrului, atunci de mult s'ar fi pierdut fie-

care om politic, fie care grup politic; dar o repet, aceasta nu se poate.

Dar onor. d. Kogălniceanu a întrebat, cum m'am ales eu în Vaslui şi în Huşi, cum s'au ales şi d-nii Pogor, Negruzzi, Melik, Ianov, la Iaşi, cari erau puşi pe lista partidului guvernamental? Intreabă un bărbat ca d. Kogălniceanu — eu n'am de cât să-i rĕspund. Noi am fost aleşi aşa:

Fie-care din noi s'a dus la locul alegerii sale şi s'a pus în înţelegere cu alegĕtorii. D-lui Carp i s'a propus la Vaslui ca să intre chiar în comitetul naţional-liberal, şi d. Carp atunci, cu claritatea care veţi recunoaşte că-l caracteriză totdeauna, a spus: nu fac parte din partidul naţional-liberal şi prin urmare ca membru în comitetul acestui partid să nu mĕ alegeţi; dacă-mi daţi sufragiile d-voastră, vĕ sunt recunoscĕtor; linia mea de conduită politică vĕ este cunoscută.

M'am dus apoi şi eu la Vaslui. Am convocat singur, nu prin comitetul local, pe alegĕtori la o întrunire publică şi fiind că la Vaslui este numai o mică tipografie, unde este o zeţăreasă, care-şi zeţuesce şi tipăreşte singură toate, am ajutat şi eu la zeţuit şi aşa am putut deabia ajunge că să public afişul pentru convocarea alegĕtorilor. La acea adunare electorală au venit şi liberali-naţionali şi opoziţia conservatoare,

şi pe unii şi pe alţii i-am rugat să mĕ lase să fiu independent în Cameră, să nu-mi dea voturile ca făcĕnd parte dintr'un anume partid din cele organizate, fiind-că, după părerea d-lui Carp şi a mea, formarea partidelor este astăzi într'un fel de evoluţie, adică trebue să se facă pe o nuoă linią politică. Deschid aci o parenteză. D. Ñacu ne zicea alaltă-ieri: vorbiţi de linie nouă, aşa dar renegaţi trecutul? Apoi *era nouă* din mesagiul D-voastră însemnează tocmai atât, cât şi *linia nouă* din contra-proiectul nostru. Dacă faceţi critica aci, faceţi-o şi dincolo.

Aşa am fost ales la Vaslui şi dintr'o parte şi dintr'alta, partidul liberal-naţional nu m'a combătut şi-i foarte mulţumesc pentru aceasta. Partidul conservator m'a votat şi asemenea-i foarte mulţumesc pentru aceasta. Dar cum a fost la Huşi, locul d-voastră? Apoi despre Huşi, d-le Kogălnicene, mi a scris mai ântâi d. Dimitrie Rosetti, că alegĕtorii colegiului I vor să mĕ pue pe mine candidat. Apoi am fost invitat să merg acolo, am rĕspuns: nu pot să mĕ duc; cunosc prea puţini oameni acolo; pe când în Vaslui am mai multe relaţii. Şi d. Rosetti s'a dus la Huşi, cred că va fi vorbit în favoarea mea, mi-a adus biletele tipărite şi un d. alegĕtor, fără să-l cunosc personal, mi-a telegrafiat ca să însărcinez

doi delegaţi, pe cari mi-i-a indicat. Am însărcinat telegrafic.

D. M. Kogălniceanu. Care Rosetti?

T. Maiorescu. D. Dimitrie Rosetti este acela, care mi-a scris. Se îndoeşte cum-va d. Kogălniceanu?

D. M. Kogălniceanu. Nu mĕ îndoesc.

T. Maiorescu. V'aş spune şi numele celor doi delegaţi, dacă-mi promiteţi, că venind vre-o-dată la guvern, nu-i veţi persecuta. (Mare Ilaritate).

M'au ales alegĕtorii de la Huşi ast-fel şi le-am mulţumit pentru marea şi neaşteptata onoare ce mi au făcut; însă am optat pentru Vaslui, fiind-că acolo am mai fost ales şi m'am pus în contact cu alegĕtorii, ştiind şi d lor şi eu, în ce condiţii se face alegerea.

Dar la Iaşi? întreabă d. Kogălniceanu.

La Iaşi s'au afişat, ce e drept, colegi de ai noştri, d. Pogor, Negruzzi, etc., candidaţi ai partidului liberal-naţional. Insă d. Pogor s'a dus la comitetul naţional-liberal din Iaşi — şi d. Dimitrescu, membru al acelui comitet şi prezent aici, ne poate confirma aceasta — şi a declarat: eu nu fac parte din partidul liberal-naţional şi ştiţi care sunt opiniunile mele: dacă voiţi să mĕ alegeţi aşa cum am fost şi sunt, vĕ sunt re-

cunoscĕtor. Atunci comitetul naţional-liberal a primit această declaraţie, şi d. Pogor cu ceilalţi au fost aleşi. Tot aşa de independent a fost ales şi d. Marghiloman şi ceilalţi, cari s'au prezentat fie-care la alegeri, explicând ideile lui şi regulându-şi posiţia faţă cu alegĕtorii.

Acum ce voia onor. d. Kogălniceanu ieri în interesanta vorbire a d-sale? Dar ce interesantă şi fermecătoare! Eu sunt un mare admirator al vorbirii d-lui Kogălniceanu. Când vorbeşte d-sa — abstracţie făcĕnd de trecutul sĕu, de experienţa şi de gloria sa — talentul sĕu oratoriu, puterea şi vioiciunea cu care se exprimă, ne procură tot-dea-una o adevĕrată sĕrbătoare literară. (Aprobări.)

Vĕ aduceţi aminte în ce mod atrăgĕtor ne povestea din tinereţea d-sale, în ce conflict să afla cu chiar tatăl d-sale, care-i zicea: „ce faci, Mihălăchiţă!" şi cum d-sa îi rĕspundea: eu am venit de la şcoalele din Germania, am vĕzut ce fac conservatorii acolo, ei desrobesc ţĕranii, ei se interesează de şcoală, dar d-voastră boerii ce faceţi?

Fiind-că d. Kogălniceanu atunci se provoca la Germania, tot din Germania vreau să-i aduc aminte de exemple, care să confirme deplina corectitudine a acestei procedări electorale a noastră.

In Germania de astăzi, unde, după cum ne

spunea eri tot d. Kogălniceanu, Principele Bismarck nu voeşte sistema adevĕrat constituţională, unde însă unele partide voesc tocmai în contra lui să susţie sistema constituţională cu toate drepturile ei şi în această luptă a parlamentarismului în contra unui aşa de puternic adversar caută cea mai mare corectitudine constituţională, în fie-ce alegere se vede următoarea procedare. Pot naţionalii-liberali sau secesioniştii sau catolicii să scoată ei singuri un deputat al lor? Îl pun pe lista lor proprie. Nu pot? Atunci se confundă listele. Sunt conservatorii mai tari, sau naţionalii-liberali, sau catolicii mai tari: atunci veţi găsì pe lista candidaţilor unui partid câte un candidat din partidul mai tare după împrejurări locale. E dar constituţionaliceşte corect ca cineva, păstrându-şi întreaga sa convingere politică şi independenţa, să figureze la alegeri pe lista altui partid, dacă îl pune un comitet pe acea listă, şi absurd ar fi ca atunci, când un comitet electoral propune unui candidat din alt partid ca să-l aleagă, acest candidat să zică: ba nu mĕ alegeţi. Aceasta nu s'a mai vĕzut.

Lucrul este aşa de elementar, este o practică electorală aşa de întrebuinţată în toată stricteţa constituţională încât mĕ întreb numai: ce a vrut d. Kogălniceanu de la mine? A vrut să

fie pus în poziţie ca să viu eu să-i explic d-sale aici asemenea lucruri elementare?

Să fie numai aceasta? Sau a încercat şi d-sa a se folosì de atmosfera, de care vorbeam, pentru a o întuneca şi mai mult şi pentru a face mai grea poziţia unor oameni ca noi, cari au venit în această Cameră cu deplină claritate şi independenţă ca să-şi urmeze politica lor aşa cum o înţeleg că trebue să fie?

Şi aci să-mi permiteţi — nu ştiu, dacă este bine s'o fac — dar permiteţi-mi, fiind-că s'a vorbit atât de mult de deosebirea între generaţii, permiteţi-mi ca în faţa unui aşa de ilustru reprezentant din generaţia veche ca d. Kogălniceanu, să accentuez aici diferenţa, aşa cum o înţelegem noi.

Eu am rĕmas, vĕ mărturisesc, încremenit, când am simţit din nou în discursul d-lui Kogălniceanu de ieri aceasta diferenţă în chiar procederea d-sale parlamentară. D-sa a fost din acea generaţie, care a făcut lucruri din cele mai însemnate pentru constituirea ţĕrii: unirea, principele străin, întroducerea constituţionalismului, independenţa; dar astăzi, când s'au îndeplinit toate acestea, puţini din acea epocă au rĕmas, care să mai înţeleagă bine cerinţele actuale ale Statului nostru modern şi independent, şi cât de

puţini trebue să fi rĕmas în adevĕr, dacă chiar d. Kogălniceanu nu a putut rĕmânea, după părerea mea!

D-voastră, d-le Kogălniceanu, vorbind eri de exportul vitelor din România spre Austria şi de convenţia comercială, ne spuneaţi că sunt 30, 40 sau 50 milioane de lei, cari se pierd, fiind-că Austria ne-a închis graniţa.

(O parenteză pentru o altă mică deosebire între generaţii: noi, generaţie doritoare de mai multă exactitate, ne cam mirăm de cifre lipsite de preciziune. Cât este pierderea: 30 sau 40 sau 50 de milioane? căci distanţa este mare. Dar să admitem cifra cea mai mare de 50 milioane, fiind-că aşa este lucrul mai grav). Aţi vĕzut, cu câtă elocvenţă a arătat d. Kogălniceanu pierderea şi cum ataca pe guvern din cauza ei şi cum se indigna că guvernul a tolerat aceasta! s'a tolerat ca Austria să-şi facă după o convenţiune cu Germania legea sa din 1882, prin care a desfiinţat carantinele şi a introdus închiderea graniţei către noi!

Dar vedeţi ce se mai ascunde sub această atmosferă, poate nu între d-voastră, dar între aceia, care citesc asemenea discursuri. Ei vor zice: ce mai om! Ce bine a combătut! (Aplause.) Şi ce guvern rĕu are ţara! Dar onor. d. Kogălniceanu,

fiind-că atacă un guvern al ţĕrii într'o chestie internaţională, D-sa, experimentatul bărbat de Stat, fost ministru de externe al aceluiaş cabinet, d-sa, ale cărui cuvinte au greutate în ţară şi în străinătate şi care trebue să vĕ fie un model de procedimentele unui bărbat de Stat, d-sa, când atinge într'o Cameră jună o chestie internaţională, d-sa ne autoriză să-i punem următoarea întrebare .... nu am nici un drept de a-l obliga la un rĕspuns, ar fi o generozitate din partea d-sale dacă mi-ar da acest drept; dar eu am cel puţin dreptul să pui întrebarea: Este d-sa sigur, că fiind d-sa la guvern va isbutì în adevĕr să facă pe Austria să-şi revoace legea din 1882 şi să deschidă graniţele pentru intrarea vitelor noastre? Ne poate da d-sa declararea despre această încredere personală a d-sale faţă cu Austria? Dacă ne dă d-sa această declarare pentru îndreptarea marei nedreptăţi ce ne-a făcut-o în adevĕr Austria cu acea închiderea graniţei, atunci cred că întreaga Cameră îl va ruga prin forma constituţională să treacă pe banca ministerială. (Aplause.)

Nu aud nici un rĕspuns din partea d-lui Kogălniceanu.

Kogălniceanu. Voi rĕspunde la rîndul meu.

T. Maiorescu. Eu voi aştepta acest rĕspuns.

Până va veni, trebue să mă mărginesc într'o regulă generală:

Atunci când un bărbat public, autorizat, se ştie în stare de a obţinea, fiind el la guvern, într'o chestie internaţională ceea-ce vede că n'au obţinut ceilalţi, este în dreptul şi în datoria sa de a face opoziţie guvernului asupra acestui punct. Dar când un bărbat public şi autorizat nu este convins de aceasta şi nu simte în sine garanţia, că el va isbutì în această chestie internaţională, atunci a ataca guvernul cred că este o procedare, pe care aş dorì ca noi generaţia nouă să nu o imităm. (Aplause.) Dar d. Kogălniceanu ne spune însuş, că a făcut guvernul actual acea lege draconiană în contra epizootiei din Rusia şi — zicea d-sa — că legea este aşa de draconiană, încât este o calamitate pentru proprietarii de la Prut. Şi nu este evident oare, că guvernul actual a făcut legea draconiană tocmai pentru ca să aibă un argument mai mult ca să obţie libera trecere a vitelor în Austria? (Aplause). Evident că este aşa. Apoi atunci ce fel de opoziţie vine d-sa să facă în Cameră? Adică să dăm a înţelege, că această pierdere enormă a veniturilor ţĕrii provine din nepăsarea guvernului şi că, dacă am fi noi la guvern, lucrurile s'ar îndrepta îndată? Dar poate să fie un ministru român pe acea ban-

că, şi să lase ca o ţară străină să aducă ţĕrii noastre o pagubă de 50 de milioane prin exportul de vite fără să se opue din toate puterile? (Aplause.) Este cu neputinţă una ca aceasta. Este evident că guvernul actual a stăruit ca să îndrepteze lucrul şi că or ce guvern ar fi stăruit, şi este clar că prin acea lege draconiană a căutat să o facă; dar dacă n'a isbutit până acum în contra puternicei Austrii? Şi dacă n'a isbutit nici acest guvern acum, este în mai bună poziţie d. Kogălniceanu ca să isbutească d-sa faţă cu Austria? Şi dacă nu este, apoi vine d. Kogălniceanu şi atacă guvernul asupra unui lucru, unde din contră toţi împreună trebue să-l sprijinim, pentru ca sub forma acestui sprijin să-i dăm toată puterea din năuntru ca să poată apăra mai tare în această chestie în afară? (Aplause.) Apoi, d-lor, vedeţi: Şcoală veche şi şcoală nouă! (Aplause.)

Ştiu eu bine, că în această regulă de parlamentarism a şcoalei nouĕ ne deosebim noi şi de unii din vechii conservatori. Dar pentru noi rĕmâne regula nestrămutată pentru or-ce opoziţie parlamentară: atacă un guvern numai asupra acelor lucruri, despre care ştii că, fiind tu la guvern, le vei putea face alt-fel şi mai bine decât guvernul atacat. Şi nu ataca nici o dată gu-

vernul asupra unor lucruri, despre cari prevezi că fiind tu la guvern, le vei face tot aşa ca şi guvernul ce vrei să-l ataci. (Aplause.)

Apoi nu ştiu eu pe ilustrul d. Kogălniceanu, pe când d-sa era pe acea bancă ministerială acum 5 ani, cât ne-am luptat cu d-sa în privinţa articolului 7 în chestia Evreilor? Nu eram noi, acei din opoziţie, care am câştigat majoritatea ca să formulăm restricţiunile în contra Evreilor aşa cum s'au formulat, pe când d. Kogălniceanu voia să ne silească să le dăm mai mult, să-i naturalizăm după categorii?

Când aveam eu atunci această atitudine în contra d-sale, câştigasem convingerea personală că va trece la Berlin şi prin urmare la celelalte Puteri acea formulare a noastră. Fusesem câte-va luni agentul ţĕrii la Berlin şi se stabilise atunci o înţelegere prealabilă asupra convenţiei noastre comerciale cu Germania. Ştiam, cum a fost primită din partea ministerului german restricţia noastră în contra Evreilor din acea convenţie.

Dacă nu aş fi avut această convicţie, dobîndită din cunoştinţa împrejurărilor, nu aş fi vorbit în opoziţie aşa cum am vorbit atunci. Dar atunci eraţi d-voastră, d-le Kogălniceanu, ca ministru, care ne strigaţi textual: „provocaţi Europa! Aduceţi pericol asupra ţĕrii, nu provocaţi Europa!“

Ei, noi am făcut cum am făcut şi este bine cum s'a făcut. Apoi când eraţi pe banca aceea, ziceaţi că provocăm Europa, şi acum, când sunteţi pe această bancă, împingeţi guvernul ca să o provoace? (Aplause.)

D-lor, este o a doua linie de demarcaţie între d. Kogălniceanu şi între noi, şi cu aceasta am terminat. D. Carp vorbind în acei termeni vagi în care poate vorbi cine-va într'o discuţie la adresa Tronului, unde de regulă se cam vorbeşte despre toate lucrurile, *de omnibus rebus et quibusdam aliis*, a zis ceva şi despre legea comunală. Ne spunea, că primarul nu mai este administratorul intereselor comunei, căci Statul centralizător i-a impus atâtea alte atribuţiuni de a fi executor de tocmeli, agent auxiliar al poliţiei judiciare, etc., încât nu mai are cum să se ocupe de interesele comunei. De aceea trebue să facem aşa ca să-l lăsăm să se ocupe mai mult de comună, să se retragă ultima treaptă a administraţiei centrale la un cerc mai larg, la canton. Bună sau rea, aceasta era idea d-lui Carp. Care a fost mirarea mea, când am auzit pe onor. d. Kogălniceanu zicênd: Apoi cu aşa idei vine d. Carp? Apoi nu este din contra dorinţa noastră a tutulor ca să descentralizăm? Nu este rĕu amestecul puterii centrale a guvernului în comună?

Cu aceasta voia să combată pe d. Carp, care accentuase tocmai acelaş rĕu şi aceleaşi dorinţe de îndreptare!

Să nu fi înţeles oare d. Kogălniceanu? Să fi vorbit fără a intelege? Să fi vorbit aşa, de şi a înţeles? Şi d. Kogălniceanu ne cita în acelaş timp cartea d-lui Beştelei şi zicea: Vedeţi d. Beştelei cum arată fără politică, că mor oamenii, mor locuitorii, trebue întărire, nu sporeşte populaţia, merge reu comuna. Părintele legii comunale din 1864 este d. Kogălniceanu. Prin art. 11 şi următorii ai acestei legi, se arată misia comunei în următorul mod: Comuna are să îngrijească de spital, de şcoală şi de biserică, şi s'a făcut comuna în modul cum a prevĕzut-o onor. d. Kogălniceanu ca să se facă. Şi astăzi după două zeci de ani, la anul 1884, ne citeşte tot d-sa, ca argument pentru d-sa şi contra d-lui Carp, pe Beştelei, care Beştelei zice: mor locuitorii, se slăbesc ţĕranii! Nu are aceasta aer de contrazicere? Sau ce fel de prevedere politică era aceasta? Apoi va să zică organizaţia comunei, a cărei misie principală era să îmbunătăţească şcoalele, sănătatea publică şi biserica, s'a arătat incapabilă cu organizaţia din 1864 să facă acele îmbunătăţiri, şi prin urmare trebue să mai degajem acel plus de atribuţii,

care jenează pe primari, aşa încât să nu poată face nimica pentru comună, şi să dăm sarcina administrativă mai bine cantonului, si în contra acestora vine d. Kogălniceanu cu Beştelei, care este tocmai un puternic sprijin pentru ideile d-lui Carp!

Cu asemenea contraziceri, cu asemenea prinderi de idei în treacĕt numai pentru a se da motive oratorie la opoziţii parlamentare cu orce preţ, s'a urmat la noi atâţia amar de ani, şi de aceea am fost lipsiţi de mai toate roadele practice, ce aşteptam de la sistemul parlamentar.

D lor, atât, şi încă prea mult! Vĕ mulţumesc pentru indulgenţa, cu care mi-aţi permis să vorbesc asupra aliniatului al II-lea din rĕspunsul la adresa Tronului. (Ilaritate.)

Am accentuat, pe cât am putut, deosebirea care ne desparte pe unii din noi de unii din d-voastră; şi nu pot termina mai bine decât privind, ca oameni ceva mai tineri, la un viitor ceva mai depărtat. Cu cât o adevĕrata muncă pe un tĕrêm practic ne va găsì pe mai mulţi şi dacă se poate pe toţi cei din viaţa publică gata a lucra; cu cât vom înlătura mai mult prea marele deosebiri între partide; cu cât vom căuta mai mult a ne fixa în idei precize, pentru ca să avèm o adevărată luptă de idei, iar nu

de închipuiri vane, cu atât ne vom pregătì la ceea ce ne aşteaptă. Căci, D-lor, iluziuni nu ne putem face asupra viitorului: pe noi ne aşteaptă încă lucruri mari şi lucruri grele. Am obţinut cât am putut obţine până acum; ne-am întărit. Şi când am putea fi siguri, că ne va lăsa soarta un timp măcar de 30 de ani ca să propăşim cu linişte în desvoltarea noastră internă, fericită ar fi ţara aceasta şi uşor am putea zice atunci, cum ziceau mai mulţi oratori în discuţia de faţă: *laissez faire, laissez aller*, se vor îndrepta lucrurile de la sine. Această mulţumire nu ne este dată nouĕ. Noi trebue cu puteri înzecit de încordate să lucrăm: căci nu avem o perspectivă sigură de paşnică desvoltare pentru viitorul acestor 30 de ani. Suntem prin poziţia noastră geografică pe calea deslegării chestiei Orientului.

In zadar am voì noi să fim liniştiţi şi să rĕmânem în pace, cum dorim cu toţii ca să fim; împrejurările nu ne lasă, şi ne aşteaptă mai curĕnd sau mai târziu, dar în or-ce cas prea curĕnd pentru desvoltarea noastră, noua izbucnire a crizei Orientului. Cu curaj, dar cu grije, neam dus noi viaţa în secolul acesta.

S'au tot ivit, şi totdeauna la intervale prea scurte pentru noi, rĕsboaiele orientale şi au întrerupt desvoltarea noastră. Nici odată rĕsboaiele

în secolul acesta nu au fost provocate de noi, dar totdeauna am fost învĕluiţi într'însele, şi vom fi cu necesitate implicaţi şi în viitoarea criză orientală. Suntem astăzi mai tari decât înainte, dar trebue să devenim din ce în ce mai tari, pentru a ne simţì din ce în ce mai siguri pentru momentul cel mare. Faţă cu această perspectivă, deosebirile interne dintre noi trebue să fie totdeauna îmblânzite. Trebue să înlesnim din vreme conlucrarea legală a tutulor la întărirea ţĕrii, pentru a ne putea arăta la momentul cerut ca membri uniţi ai aceluiaş Stat. (Aplause prelungite).

69.

Asupra interpelării d-lui Kogălniceanu încontra Sinodului

(Ședința Camerei de la 18 Decemvrie 1884).

O importantă interpelare a lui M. Kogălniceanu, desvoltată în ședința Camerei de la 18 Decemvrie 1884, se ocupă de reforma Sinodului și de reaoa lui tendență de a sporì tagma călugărească. Insă animozitatea, ce transpira din cuvintele interpelatorului încontra înalților noștri Prelați de atunci, fac pe autorul publicării de față să-l combată prin discursul următor.

Când va venì momentul oportum pentru o reformă a Sinodului prin întroducerea elementului mirean (și probabil acest moment nu va venì decât sub Domnia unui succesor *ortodox* al Regelui Carol I), legislatorii de atunci vor fi datori să-și reamintească interpelarea lui Kogălniceanu, cu atât mai mult, cu cât ea se refere și la lucrările Divanului ad-hoc al Moldovei în această chestie.

D-lor, am cerut cuvêntul, fiind-că în discursul d-lui Kogălniceanu a fost o parte, în privinţa căreia cred că este bine să se audă în această Cameră şi alt glas.

Fără îndoială, d-lor, chestia clerului a început a ajunge la ordinea zilei. Este un fel de mişcare în toată societatea noastră, în mare parte foarte bună, care în această parte se poate prezenta cu motivele ei la lumina zilei şi poate să găsească aprobarea tutulor. Dar este şi o parte, despre care nu cred că se poate arăta cu adevěratele ei motive la lumina zilei.

D-lor, ce voia interpelarea onorab. d. Kogălniceanu, aşa precum era anunţată? Inţelegeţi, că nu mě voi pune a scruta intenţia nimĕnui, ci voi lua interpelaţia aşa cum a fost desvoltată în Cameră. Aşa cum a fost anunţată, interpelarea d-lui Kogălniceanu avea de scop a atrage atenţia d-lui ministru al cultelor asupra călcării legiuirii relative la călugări. In această privinţă este de datoria unui deputat de a chema pe ministru la respectul legilor, pentru ca el să facă pe alţii să le respecte. Insă în această proporţie chestia este foarte mică. Onor. d. Kogălniceanu v'a arătat însuş câteva date statistice din care rezultă, că, or cât ar părea de motivată plângerea d-sale în contra sporirii călugări-

lor şi călugăriţelor, în fapt numĕrul lor descreşte din an în an; din ce în ce se împuţinează şi monăstirile şi numĕrul călugărilor. In această privinţă suntem într'o stare de transiţie sigură în rezultat, transiţie în sensul de a nu se lăsa o prea mare întindere unui element, care, dacă ar devenì prea întins, ar putea fi periculos pentru Stat. Apoi, onor. Cameră, în această privinţă nu aveţi d-voastră remediul în mâna? Nu aveţi budgetele, în care sunt trecute toate monăstirile şi tot personalul lor? Or în ce moment, când societatea civilă ar voì să reguleze chestia aceasta, are în mână arma singură: comisia budgetară, care poate reduce numĕrul călugărilor cât crede, şi altă avere nu au astăzi călugării în afară de budgetul Statului. Va să zică întru aceasta nu poate să fie greutate, şi chestia din acest punct de vedere este aproape irelevantă.

Prin urmare, de ce este vorba cu această ocazie? Vrea d. Kogălniceanu să dea un sprijin mişcării preoţilor de mir în contra clerului nostru înalt? Dacă voim să dăm acest sprijin, este oare bine, d-lor, să venim noi, societatea civilă, societatea laică, şi să învrăjbim, să aţităm ura între preoţii de mir şi între prelaţii sfântului Sinod?

M. Kogălniceanu. Cer cuvêntul.

T. Maiorescu. Ceea ce m'a făcut să iau cuvêntul este tocmai aceasta. Şi eu, împreună cu mai mulţi deputaţi, împărtăşesc dorinţa ca să se facă ceva în această ramură; dar cu cât noi o împărtăşim mai mult, cu atât vě mărturisesc că mi-este teamă de a vedea o chestie, care nu se poate duce la bun capăt decât cu buna înţelegere a tutulor şi mai ales cu buna înţelegere între noi şi prelaţii bisericei Române, de a vedea, zic, o asemenea chestie tratată ca armă de învrăjbire pe terenul politic.

M. Kogălniceanu. Mai cer o dată cuvêntul.

T. Maiorescu. Cu această manieră de a trata chestia, cred că nu vom ajunge la nici un rezultat; şi vedeţi, d-lor deputaţi, cât era de nedreaptă acuzarea, pe care onor. d. Kogălniceanu a făcut-o unora din prelaţii noştri, cel puţin în întinderea în care a făcut-o. Aduceţi-vě aminte, de ce era vorba. Se zicea ântâi: se poate ca Sinodul, membrii importanţi din Sinod, să vie şi să se pue în ceartă cu catolicii, să voiască a rĕmânea preoţii lor numai misionari? La noi, unde, ca d. e. în judeţul Roman, sunt sate, cari pentru a treia parte au locuitori catolici? — Să vedem, merită prelaţii noştri această acuzare?

Apoi acolo până mai deunăzi veneau preoţi *Italieni*, şi până când au fost lucrurile aşa, toată

lumea trăia în bună pace. De la un timp încoace s'au rechemat preoţii italieni şi se trimit pe acolo preoţi *unguri*, aşa încât este o întreagă agitaţie de un caracter străin de însăş religia.

De această tendenţă a preoţilor unguri sunt sigur că guvernul din Pesta este străin. Dar sunt în Ungaria, ca în or-ce Stat liber, tot felul de tendenţe a diferitelor partide în afară de guvern, şi poate de acolo vine mişcarea, care are aerul .de a face din unii preoţi catolici ai judeţului Romanului nu numai apostoli ai religiunii, ci apostoli cu intenţii vĕdite de agitări naţionale politice în contra noastră. (Aplause.)

Apoi, d-lor deputaţi, dacă în momentul de faţă guvernul ţĕrii noastre, dacă toţi oamenii noştri politici şi în timpii din urmă chiar toată presa noastră (căci şi *România Liberă*, care avea înainte o altă direcţie, şi a schimbat-o astăzi), dacă, zic, tot ce se mişcă în această ţară cu viaţă publică se fereşte cu cea mai mare scrupulositate de a se amesteca întru ceva în Statul vecin, unde sunt Români, dacă într'această rezervă absolută noi putem servì de model de buni vecini: apoi suntem şi noi în drept a cere, ca nici în mijlocul nostru, în ţara noastră, să nu se încerce din partea unor Unguri agitaţii în sensul contrar nouĕ. (Aplause.)

Poate că prelaţii noştri, mai puţin deprinşi cu formele parlamentare şi diplomatice, dar simţind şi ei unde stă astăzi o parte a chestiei acestor catolici, poate că nu s'au exprimat tocmai clar. Dar cred că atitudinea lor schimbată, in ceea ce priveşte cazul citat de d. Kogălniceanu, işi are cauza sa aci, şi cred dar, că din acest punct de vedere nu merită prelaţii noştrii să fie acuzaţi aşa cum au fost acuzaţi.

Era un al doilea lucru ce l-a relevat onor. d. Kogălniceanu: cele petrecute între Mitropoliţi la înmormêntarea lui Cuza. Mare Domn a fost Cuza în privinţa multor acte mari ce le a făcut şi cari stau întipărite în memoria tutulor, zicea d. Kogălniceanu. Aşa este. Insă vedeţi, d lor, deosebirea între mărirea curat istorică şi între o situaţie mai mult politică nu se poate face bine decât după ce a trecut mult timp de la acea mărire istorica. Este probabil, că peste 40—50 de ani istoria are să vorbească în mod nepărtinitor de actele naţionale ale lui Vodă Cuza. Dar nu veţi tăgăduì, că sub cuvintele acestea mari despre Vodă Cuza s'a încercat pe ici pe colo, ce e drept, fără rezultate puternice, dar în fine tot s'a încercat pe ici pe colo a se face o agitaţie, care nu ştiu dacă a avut totdeauna de scop exclusiv interesul Istoriei universale şi paza panteonului

celebrităţilor noastre trecute, fără nici o tendenţă de actualitate sau de viitor. Şi aşa fiind, s'a întîmplat să moară Principele Cuza în nişte momente, în cari istoria nepărtinitoare era greu de despărţit de politică militantă, şi în asemenea momente a fost el înmormêntat în ţară la Ruginoasa.

S'a putut întimpla, şi aceasta nu este prea greu de închipuit, ca cu această ocazie să vie şi unii oameni, cari nici măcar cenuşa şi majestatea morţii nu au respectat-o în destul pentru a lăsa înaintea ei să tacă interesele momentane de partid. S'a putut întîmpla d. e. ca cu această ocazie să se facă demonstraţii de politica zilei, şi când, fără a voì, neavênd acest scop, dar în fine co-existent cu aceasta, un prelat al ţĕrii provoacă pe Mitropolitul-primat într'un mod cam deschis, să ia o parte mai demonstrativă la această ceremonie, vĕ pare că este aşa de straniu din partea Primatului, rĕposatului Nifon, ca să zică: nu intru pe această cale şi nu găsesc bine să între fratele meu din Iaşi pe această cale?

Apoi, onor. adunare, ce voim noi? Sunt multe lucruri rele în clerul nostru, care trebuesc îndreptate, şi onor. d. N. Ionescu şi noi toţi ne vom asocia cu d. Kogălniceanu la or ce îndreptare

sănătoasă a lucrurilor; dar un lucru bun are clerul nostru: nu prea face politică militantă, prelaţii noştri nu fac intrigi politice în Stat; nu fac agitări în contra guvernelor noastre.

Aţi vĕzut vre un Mitropolit la noi, care să fi încercat să ţie în eşec pe guvern, cum s'a întîmplat d. e. în Sîrbia? Asemenea lucruri nu se întimplă la noi. In totalitate prelaţii noştri ne lasă în linişte în ceea ce priveşte direcţia politică a societăţii civile.

Ce trebue să voim noi acum?

Am voì noi oare să se amestece prelaţii mai mult şi într'un mod mai accentuat, mai activ în această privinţă? Nu cred.

Prin urmare, de ce să ne mirăm, dacă Mitropolitul-primat a intervenit ca să nu se facă nici o demonstraţie politică cu ocazia înmormêntării rĕposatului Cuza-Vodă?

Eu cred, că bine a gândit acel Primat, când a gândit în acele momente, că putêndu-se produce o agitaţie oare care în ţara, nu trebuia să lase să participe şi biserica la această agitaţie. Din parte-mi sunt convins, că şi Mitropolitul Moldovei de atunci n'a avut nici o intenţie de a face politică de agitare, şi astăzi cred, că însuş Mitropolitul Primat al României, care pe atunci era Mitropolit al Moldovei, admite că bine a fă-

cut atunci fostul Mitropolit Primat din Bucureşti, că nu a luat parte la o ceremonie, care-i părea implicată în demonstraţii politice.

D-lor, în această stare de lucruri, dacă noi, adică societatea noastră civilă, avem dorinţa de a îndrepta starea clerului nostru şi mai ales dorinţa foarte legitimă de a ridica clerul de mir, cred că nu ar trebuì să venim şi să tragem la bara Adunării pe Episcopii ţĕrii.

De sigur că sunt multe slăbiciuni omeneşti de vindecat, şi multe rèle de stîrpit, dar să nu uităm (şi cu drept cuvênt a relevat aceasta şi onor. domnul Ionescu), că toţi Episcopii noştri sunt aleşi de ţara întreaga reprezentată în Cameră şi Senat, că ceea ce avem astăzi pe scaunele episcopale, este ceea ce noi, ţara, cu sufragiul nostru, am scos şi am ales din toată preoţimea şi am pus pe acele scaune.

Aşa fiind, este oare lucru nemerit, ca în momentul când ne alipim de biserică, cel dintâi pas al nostru să fie o critică amară, o declaraţie violentă în contra acestor Episcopate? Şi dacă aşa procedem noi la reforma bisericei şi dacă aşa aţităm noi preoţii de mir în contra Episcopilor, ne mirăm că Episcopii încep a se găsì înstrăinaţi de noi? şi că încep a privì în noi, societatea modernă, un fel de duşman care-i atacă şi care

nu le lasă participarea liberă, deschisă, bine-voitoare la opera noastră? Apoi aceasta ar fi o bună acţiune politică a noastră, societate civilă? Dar atunci de ce prin Constituţie am admis Episcopii în Senat? Fără îndoială, pentru ca împreună cu noi să lucreze şi ei ca buni colegi la îndreptarea clerului; şi când aceasta este starea noastră constituţională, este oare drept ca noi, Camera de jos, să venim să le săpăm autoritatea cu interpelări de acestea? Nu mai înţeleg. Eu cred, că ar trebuì cu toţii împreună şi cu ei împreună să procedăm la îndreptare, şi or-ce desbinare şi învrăjbire, care cu această ocazie o introducem noi laicii în contra Episcopilor, este o întârziere a acestei opere de reformă, şi onor. d. Kogălniceanu, care cu drept cuvênt ne arată însemnatul rol naţional, ce l-au avut prelaţii noştri în 1857, nu poate să ne facă să credem, că astăzi ar trebuì să începem un fel de rĕsboi civil în contra Episcopatului Român!

Onor. Cameră, convins, ca şi d-voastră toţi, că se simte rĕul şi că toţi avem dorinţa de a-l îndrepta, m'am crezut dator de a ridica un glas slab în favoarea conlucrării noastre a tutulor pentru această reformă împreună cu însuş Episcopii. Căci nu este nimic mai periculos decât ca societatea civilă, care nu tolerează ca să se ames-

tece biserica întru ale ei, să se amestece ea într' un mod duşman întru ale bisericei. Nu trebuie să ne înstrăinăm un aşa de puternic mijloc de întărire a poporului nostru.

Pentru ca să ajungem la această reformă în bună şi paşnică lucrare, prima cerinţă este respectarea bisericei şi a reprezentanţilor ei din partea noastră. (Aplause.)

70.

La Adresă. Nemulţumirea în ţară. Necesitatea unei magistraturi mai independente.

(Şedinţa Camerei de la 27 Noemvrie 1885).

D-lor deputaţi, prin darea de seamă ce a făcut d. raportor asupra celor petrecute în comisia de rěspuns la adresa Tronului, aţi putut vedea că în această comisie în care mi-aţi făcut onoarea şi de astă dată de a mě alege, nu s'au putut întrunì sufragiile unanime a membrilor pentru redacţia ce se propune votului d-voastră. O minoritate, compusă din d. Laurian şi din mine, a prezentat comisiei câte-va amendamente; douě din acestea, cele mai principale, n'au fost primite de majoritate. Pentru noi importanţa lor a fost destul de mare pentru a ne face ast-fel să votăm în contra proiectului întreg. Vom motiva la

timp aceste amendamente înaintea d-voastră; şi dacă nu vor avea favoarea de a fi primite, ne vom vedea, cu părere de rĕu, siliţi a vota în contra întregei adrese.

D-lor deputaţi, suntem în discuţia generală a adresei; după art. 95 din Constituţie „la deschiderea sesiunei Regele expune prin un mesagiu starea ţĕrii, la care parlamentele fac respunsurile lor." Suntem dar chemaţi după Constituţie a ne da fie care părerea, fie prin vot, fie prin vorbire, asupra modului cum privim starea ţĕrii în momentele de faţă. Ca să putem judeca starea ţĕrii, este bine să ne întrebăm mai ântâi, cari sunt în momentele de faţă elementele diferite, care preocupă opinia publică şi sunt caracteristice pentru o expunere a situaţiei. Noi vedem mai ales trei elemente diferite, cari nu pot fi trecute sub tăcere când este vorba de starea ţĕrii de astăzi. Două din aceste se arată în felul sĕu de către d. raportor al majorităţii, unul nu se arată.

Aceste trei elemente sunt următoarele: ântâi şi poate predomnind în preocuparea d-voastră: criza care se desfăşură în Balcani; al doilea, înnauntru, grija pentru situaţia economică; mai adăogăm al treilea o altă preocupare, nu externă, ca cea dintâi, nu de ordine materială, ca

cea dea doua, ci de o altă ordine foarte caracteristică; vom numì acest al treilea element: nemulţumirea crescêndă a ţĕrii faţă cu administraţia.

Voi trece foarte repede peste cele două elemente dintâi. In privinţa evenimentelor, cari se petrec în aşa apropiere de noi dincolo de Dunăre, noi nu avem nimic de zis la formularea făcută de majoritatea comisiunii în proiectul de rĕspuns la adresă. Faţă cu apărarea ţĕrii, în ceea ce priveşte situaţia ei în relaţiile internaţionale, noi ne asociem la acea expresie de sprijin ce trebue să fie dată guvernului. Cred chiar, d-lor deputaţi, că ne putem felicita de situaţia noastră în această privinţă. Atitudinea rezervată ce a păstrat România în conflictul balcanic, şi, daţi-mi voe a adăoga, fără a ni se putea imputa o excesivă mândrie naţională, demnitatea şi siguranţa procedărilor, prin cari s'a distins Statul nostru cu ocazia acestui conflict vecin, a dat o dovadă despre maturitatea politică, la care a ajuns România, şi despre tăria, cu care ştie a-şi îndeplinì misiunea modestă, dar bine înţeleasă, ce o are în politica generală a Europei. (Aplause.)

Aşa de adînc este acest simţimênt în noi, încât şi ceea ce voi avea onoarea să vĕ zic a-

supra părţii, la care ne-am despărţit de majoritate, o voi zice numai într'un mod condiţional. Este adică bine înţeles, că noi vorbim despre nemulţumirile crescênde interne numai presupuind, că vom avea timp de desvoltare paşnică pentru a ne ocupa de asemenea chestii. Dar dacă criza vecină va lua un caracter mai acut, vom fi cei dintâi a da dovadă despre necesitatea ce simţim, că or ce divergenţă între noi trebue să înceteze, când este vorba de susţinerea ţĕrii faţă cu străinătatea. (Aplause.)

D-lor, trec şi mai pe scurt asupra celui de al doilea punct relevat în situaţia actuală, adică asupra stării noastre economice, pentru a nu vĕ obosì prea mult în această discuţie generală. Este un amendament special pus de noi în aceasta privinţă, care ne va venì în discuţia pe articole, şi atunci unul sau altul dintre noi va desvolta motivele acestui amendament.

Viu acum la al treilea element, care ne pare a caracteriza starea ţĕrii noastre în acest moment; la nemulţumirea, pe care o credem crescêndă în privinţa administraţiei.

Aici se cuvine a menţiona mai ântâi unul din simptomele publice, cari s'au produs întru aceasta: este coaliţia mai multor bărbaţi politici însemnaţi, unii din Cameră şi Senat, cei mai mulţi afară

din Cameră şi Senat, coaliţie care, cu toată divergenţa de principii afirmată, se simte oare-cum forţată de împrejurări ca să se formeze şi care-şi îndreaptă acţiunea în contra guvernului de astăzi. D-lor, nu este treaba noastră de a vorbì pentru sau contra unei asemenea coaliţii, nu ne priveşte întru cât este o coaliţie. Dar pe mine mĕ interesează, dacă îmi permiteţi a vĕ aduce aminte de un punct de vedere susţinut şi în anul trecut, din punctul de vedere al necesităţii, ca toate elementele politice ale ţĕrii să fie reprezentate într'o Cameră. Va fi important a constata din acest punct de vedere, dacă elementele conservatoare, pe cari le vĕd în coaliţie şi cari prin manifestul lor cer libera expresie a ţĕrii, înţeleg prin aceasta: că vor să participe şi ele la viitoarele alegeri şi la viitoarele Camere.

Dacă o vor, atunci manifestul coaliţiei este cel dintâi fir de iarbă crescut peste pămêntul, în care este bine să fie şi să rĕmâe înmormêntată rezoluţia din anul trecut, prin care se declară de nelegală revizuirea şi dotaţia Coroanei. Atunci cei ce din legalitate îşi fac o armă de atac în contra guvernului, vor da mai ântâi ei înşii exemplul că reintră în legalitate şi se supun legilor ţĕrii, şi dacă va fi aşa, atunci acest manifest să vĕ fie un semn bine venit!

De altminteri coaliţia în chestie nu are pentru noi o altă valoare decât aceea de a fi un simptom mai mult al preocupaţiunii generale în ţară, simptomul unei mari şi întinse nemulţumiri.

D-lor deputaţi, nu este lucru uşor de a vorbì cu oare-care folos despre nemulţumirile unei ţĕri cu administraţia sa, şi sper că-mi veţi face onoarea de a crede mai dinainte, că nu am atins un asemenea punct pentru a vĕ debita numai un şir de fraze generale de opoziţie.

Administraţia e un aparat foarte complicat; sunt 3000 de primari, atâţi subprefecţi şi atâţia prefecţi, etc., sunt aşa de multe chestii izolate, ce în decursul unui an se resolvă de administraţie, încât ar fi cea mai mare nedreptate, când ar cita cineva numai 2, 5 sau 10 nemulţumiri, fie or cât de legitime, pentru nedreptăţi suferite din partea administraţiei şi ar venì să facă din aceasta o armă de acuzare în contra guvernului într'o discuţie generală la Adresa Tronului. Asemenea rele s'au comis şi, din nenorocire, din cauza slăbiciunilor omeneşti se vor comite în totdeauna; şi-mi aduc aminte foarte bine, cu câtă dreptate s'a atacat şi reaua administraţie a conservatorilor, cum se poate ataca şi reaua administraţie a guvernului liberal. Aci au mare cuvênt aceia cari zic, că întreaga cultură a ţĕrii cu moravu-

rile ei trebueşte mai ântâi îndreptată şi apoi va venì şi o mai bună administraţie în toate amănuntele.

Cu toate aceste expresia „nemulţumire“ pentru a caracteriza opinia publică dintr'o ţară nu este un cuvênt, care trebue înlăturat, şi nu este imposibil de a afla un fel de mĕsură, după care să ne putem forma judecata cu oarecare siguranţă.

Multe rele se pot face într'o administraţie; totul este ca să simţă, că *direcţia centrală* vĕzută, manifestă, este spre îndreptare. Multe slăbiciuni vor avea mulţi funcţionari de ai noştri or cum s'ar alege, fie şi cu cea mai mare bună credinţă, numai să se simtă că este în adevĕr serioasa tendenţă de a-i alege bine şi de a-i face să proceadă în lucrările lor după legi şi după dreptate.

Dar când s'ar vedea din contră, vorbesc hipotetic, nu într'un cas, nu în două, nu în zece, ci când s'ar vedea într'un mod aproape general, că administraţia centrală, în loc să reducă pe cât poate resolvirea chestiilor la o normă de dreptate sau de echitate generală, tinde a sporì acţiunea arbitrară a unor membri din partid, fie în interesul exclusiv al partidului, fie în interesul personal al partizanilor; când s'ar vedea mai departe, că un minister, în decursul unui timp

mai îndelungat al acţiunii sale, se fereşte a aduce în desbaterea Camerei vre-o mĕsură legislativă, care să mai restrîngă arbitrarietatea administrativă, şi dacă chiar se prezintă vre-un asemenea proiect, îl desbate numai de aparenţă, îl intârzie, îl modifică, îl slăbeşte şi în urmă îl inlătură, atunci suntem în drept de a ne întreba: prin o asemenea tendenţă, manifestată prin o mai lungă experienţă, va creşte sau va scădea nemulţumirea ţĕrii şi, dacă va creşte, se va putea vorbì cu oare-care temei intr'o discuţie a Adresei către Tron despre această situaţie?

Putem dar avea două constatări diferite, sau dacă este vorba numai de nemulţumiri parţiale în diferitele amănunte a le administraţiei, sau dacă este vorba de o tendenţă generală a administraţiei centrale spre lăsarea intereselor în arbitriul membrilor influenţi din partid.

Intre acest „dacă şi dacă“ avem să facem cumpăna.

Să examinăm dar chestia mai de aproape. Onor. meu preopinent, d. Tacu, vede lucrurile în nişte colori foarte trandafirii. D-sa are convicţia, că se îndreptează toate sub administraţia actuală şi că vor venì proiecte de legi, cari vor încuraja industria, comerciul, învĕţământul public şi că se vor face toate ameliorările cerute de noi.

Dar, d-lor deputaţi, de la proclamarea Regatului au trecut patru ani şi mai bine, suntem în anul al cincilea şi ar fi timpul venit să ne dăm seamă despre tendenţa administraţiei centrale spre bine sau spre rĕu.

După proclamarea Regatului ne-a spus guvernul, nu noi o zicem, guvernul a zis-o şi a repetat-o: a venit era cea nouă, aveţi o muncă mult mai mare, mult mai grea de îndeplinit; aţi constituit Statul român, acum aveţi sarcina de a-l organiza înăuntru.

Pentru ce acest Stat român trebue să se organizeze?

Pentru că Statul român, în urma constituirii sale moderne, a devenit un Stat constituţional şi occidental; trebue să se deosibească de orientalismul, în care era căzut în secolul trecut, prin urmare trebue să introducă în legislaţia sa între altele şi o mai mare siguranţă individuală a cetăţeanului în contra arbitrului guvernamental.

Căci atunci, când se zice Stat constituţional, aceasta implică între alte lucruri esenţiale o putere legislativă, o putere judecătorească şi o putere executivă. Va să zică, în deosebire de Turcia şi Rusia, nu are puterea executivă să intre în justiţie, nici să paralizeze acţiunea puterii legiuitoare; nu are puterea legiuitoare să

facă executare sau să facă justiţie; iar puterea judecătorească are să aplice după conştiinţă o lege scrisă şi să dea dreptate pe cale generală tutulor, fie guvern, fie particular.

Acestea, în princip, sunt cele trei atribuţii deosebite, fără de cari nu există Stat constituţional.

Nouă însă ne lipseşte încă unul din acei trei stîlpi, pe cari stă Statul modern; ne lipseşte independenţa puterii judecătoreşti de puterea executivă.

Şi mě mir (dar m-am mirat de atâtea ori inainte d-voastră!) cum se pot găsì în partidul liberal oameni, cari să zică: nu este încă coaptă societatea noastră sau moravurile noastre pentru această independenţă; adică pentru inamovibilitatea magistraturei. Partidul liberal, care a reformat, care a constituit, care a voit să facă chiar progrese în constituţionalism prin revizuire, nu vede oare că, dacă declară poporul român de astăzi incapabil de a avea independenţa magistratului, îl declară implicit incapabil de a avea sistem constituţional? Căci este absurd a vorbì de sistem constituţional, dacă nu ai independenţa magistratului de guvern. (Aplause).

Este absurd; este mai rěu decât absurd. Indată ce nu ai independenţa magistratului, ai

intrat în Orient. (Aplause). Ai intrat chiar mai departe şi eşti mai rĕu decât în Orient. Cu hatîrurile turceşti ştii la cine te adresezi; cu aparenţa unei magistraturi, care judecă după o carte de legi, dar care însăş este schimbată şi menţinută după arbitriul unui ministru, ai ipocrizia, ai hatîrul mai teribil mascat sub aparenţa unei legalităţi, şi atunci este mai bine franca declaraţie de orientalism cum era mai nainte. (Aplause.)

Dar acestea sunt generalităţi, cum zicea d. Lascar Catargi. (Aplause.) Să specificăm ceva chestia.

Organizarea în interior!

Acum patru ani, cea dintâi chestie la ordinea zilei a fost: magistratura independentă. Cu drept cuvênt, fiind-că nici nu există Stat constituţional fără aceasta.

In Mesagiul de acum trei ani s'a repetat, în mesagiul de acum un an iarăş s'a zis: veţi avea asigurată independenţa magistraturei şi încrederea justiţiabililor. Dar nu ştiu cum s'a întîmplat ca totdeauna ministrul, care în vre-un Mesagiu ne da asemenea promisii, să fi fost schimbat înainte de a se putea încerca măcar să-şi realizeze promisia.

Ministrul, care acum patru ani ne dase această

promisie, onor. d. Pherechyde, a fost schimbat a doua zi; şi ministrul de justiţie de acum 3 ani a fost schimbat; şi ministrul care ne a promis în anul trecut — nu-mi mai aduc aminte care... a! d. Voinov, a fost schimbat după două luni. Şi mă tem că ministrul, care ne promite astăzi, adică nu ne prea promite de astă dată, va fi schimbat după două zile. (Ilaritate).

Cum vĕ pare d-voastră aceasta? Intreb eu: ce vrea partidul liberal să facă cu o organizare aşa de fundamentală, precum este neatîrnarea magistraturei de arbitriul guvernului? Dar ce însemnează toată lupta pentru libertate în or-ce Stat modern? Ce însemnează, dacă nu scoaterea unei părţi a vieţei publice din arbitriul puterii executive? Şi când patru ani ni se tot repetă din an în an, că trebue să organizăm şi să reorganizăm, şi se tot promite şi nu se face, îmi vine să zic pare că e un făcut, adică făcut în sensul poporului, care prin făcut nu înţelege săvîrşit, ci înţelege că e ursit, în casul nostru ursit de a nu se face. Când vedem, că se sustrage regulat or-ce ministru al justiţiei de la opera pe care o propune, aceasta nu vĕ pare d-voastră, că autorizează pe cine-va să spue în Cameră, trăgênd suma acestei experienţe de patru ani: nu este voinţa serioasă a administraţiei centrale de

a scoate de sub arbitriul puterii executive soarta magistraţilor şi prin ei soarta împricinaţilor? (Aplause.)

Aduceţi-vĕ aminte de acum un an. In acea interesantă defilare de oratori în nou aleasa Cameră, care după părerea revizioniştilor avea să ne dea o mai bună expresiune a ţĕrii, în acea defilare, pe care d. Kogălniceanu a caracterizat-o într'un mod cam pitoresc [1], se înscrisese la vorbă şi actualul ministru al justiţiei şi ne ţinuse o cuvêntare frumoasă. Şi când am vĕzut cum în sensul celor zise de Mesagiul de atunci, adică de independenţa magistraturei, se schimbă ministrul justiţiei şi vine d-sa, vĕ mărturisesc că am pierdut pentru moment bănuiala, ce începusem a o avea, că nu se va face nimic de partidul liberal sub acest guvern pentru independenţa magistraturei şi mi-am zis: d. Nacu are să facă ceva; toată ambiţiunea, toată onoarea unui reprezentant al tinerimii inteligente din partidul liberal este legată de această chestie. Şi în adevĕr am şi vĕzut îndată o comisie numită de d. ministru al justiţiei, în care mi-a făcut onoarea de a mĕ convoca şi pe mine, care a fost consultată de d-sa ce trebue să facă. In acea comisie a spus

---

[1]) „Irozii din Vicleim".

fie-care ce a crezut. Ministrul justiţiei, cu o laudabilă energie, s'a pus apoi pe lucru, a făcut un proiect de organizare, l-a trimis în cercetarea Curţii de casaţie, şi nu ştiu dacă şi a altor Curţi, ni l-a trimis tipărit şi nouĕ, membrilor acelei comisii. Ce m'a înspăimêntat însă îndată ce am vĕzut lucrarea tipărită şi mi-a deşteptat iarăş vechia bănuială, a fost...însă, d-lor deputaţi, după discuţiile latineşti dintre d. Rădulescu şi ceilalţi membri din Cameră, mi-e frică să mĕ arunc şi eu în latineasca. Dar iată lucrarea d-lui ministru, o am cu mine. Ea poartă titlul: „ante-proiect". Ce va fi aceasta, ante proiect? Pe cât înţeleg eu acum, între proiect şi ante-proiect este o deosebire foarte mare. Proiect însemnează pe latineşte o aruncătură înainte. Ante-proiect va fi însemnând dar o aruncătură înainte a unei aruncături înainte a organizării judecătoreşti. (Ilaritate. Aplause).

Mĕ aşteptam acum să vĕd, ce se face la deschiderea Camerei. Mesagiul Coroanei, aşa de bogat în solicitudinea sa pentru lucrările d-voastră în anul trecut, în anul acesta vĕ zice cu un laconism demn de o mai bună cauză: mai aveţi din anul trecut proiecte de legi; guvernul meu vĕ va mai prezenta şi altele. Atâta e tot? Cum? Un proiect de lege aşa de însemnat, fundamen-

tal, care are să ne facă un Stat constituţional din ce nu suntem decât în aparenţă, se lucrează pe baza întregii atmosferi a Camerei din anul trecut de d. ministru al justiţiei, proiectul se trimite la Curtea de casaţie, este gata, îl am şi eu, şi nimic despre el în Mesagiu?!

Fără îndoială, m'am crezut dator în comisia adresei să întreb, cum stăm cu această chestie. Şi d. ministru a avut amabilitatea a ne specifica cu mai puţin laconism câte-va proiecte de legi, care au să vie în desbatere, şi atunci am auzit, că are să vie în desbatere mai ântâi de toate un proiect asupra instrucţiei publice.

M'am informat mai de aproape. E ceva straniu acest proiect al instrucţiunii publice. Ştiţi că profesorii se aleg prin concurs şi sunt cam inamovibili. Acestora n'ai ce să le faci; adică n'ai ce să le faci cu influenţa guvernamentală, nu sunt direct la discreţia guvernului. Reforma învăţământului e o chestie foarte importantă pentru îmbunătăţirea ţërii în genere. Politiceşte vorbind însă în chestia ce o discutăm acum, adică în privinţa restrîngerii arbitriului administrativ acolo unde nu are ce căuta, reforma învăţământului public se află pe a doua linie.

Şi apoi mai adăogaţi şi aceasta: proiectul învëţământului public, or cât de însemnat ar fi, nu

e gata, nu e încă scris, nu e făcut; nu s'a consultat nimenea asupra lui; nu e dat încă în consiliul miniştrilor, şi totuş de odată accentul din partea guvernului şi a majorităţii comisiei, că acest proiect nefăcut trebue să vie înainte şi proiectul pentru organizarea judecătorească, făcut, tipărit, publicat şi distribuit, are să vie în urmă. Straniu lucru! In urma a ce? Mi-am permis a întreba pe d. ministru al justiţiei, şi cred că nu comit o indiscreţie spuind ceea ce ne-a zis d-sa în comisie... Cu autorizarea d-sale dar spui că a zis, că pentru d-sa reforma magistraturei e strîns legată cu îmbunătăţirea salariilor magistraturei şi după părerea d-sale această îmbunătăţire s'ar urca la un milion, şi dacă acest milon e disponibil sau nu, trebue să se vadă după discuţia budgetelor.

Eu mi-aduc aminte că pentru profesorii, cei cam inamovibili, cari nu se pot prea lesne căştiga influenţei guvernului, numai decât s'au găsit 1.400.000 lei; dar cand vine chestia la magistratură, unde e tocmai vorba ca prin o nouă organizare să se scoată de sub influenţa puterii executive, se leagă totul de un milion, care e greu de găsit, şi în situaţia finanţiară a momentului impresia ce am avut-o, e: că nu se va găsì de loc pentru proiectul acesta de lege. Curioasă ar-

gumentare a ministrului de justiţie! Judecători, voi, chemaţi a judeca nu numai oameni privaţi, ci prea adese ori şi administraţia în relaţiile cu cei privaţi, voi, cari pentru aceasta atîrnaţi de la arbitriul meu, ministrul de justiţie, în ceea ce priveşte Curţile de apel şi tribunalele şi judecătoriile de ocoale, vouĕ, fiind-că n'am un milion ca să vĕ măresc leafa, nu vĕ dau nici măcar ceea ce v'aş putea da fără leafă: demnitatea şi independenţa voastră (Aplause). Dar tocmai fiind-că lipseşte un milion, daţi-le cel puţin demnitatea oficiului, ca să se ştie că nu sunt atîrnaţi de bunul plac al unui ministru.

Onor. d. raportor ne-a atribuit, în darea de seamă ce a făcut asupra desbaterilor din comisia adresei, intenţii prea juvenile când a zis, că amendamentul nostru a avut „scopul de a cere reforma magistraturei înainte de or-care altă lucrare“. Nu, acesta nu a fost scopul nostru. Camera fără îndoiala o să lucreze, după dispoziţia timpului sĕu, aceasta sau altceva; dar scopul nostru era de a cere „neîntârziata“ prezentare a proiectului, care ne-a fost anunţat în zadar de patru ani de zile, care acum e făcut şi tipărit, şi se vede de o-dată amânat în indefinit, pus în urma unui proiect nefăcut şi neadus. Noi am vrut să arătăm, cum prin această proce-

dare se dovedeşte, că nu e intenţia guvernului ca să vě prezente reforma organizării judecătoreşti.

D-lor, chestia urgenţei anume pentru reforma magistraturei mi se pare că e mult mai importantă decât se arată la prima vedere. Căci în acelaş mod, în care vorbeam de judecarea unei nemulţumiri din societatea întreagă asupra administraţiei în genere, să vedem de nu vom putea găsì o měsură pentru a judeca, dacă magistratura noastră a crescut sau a scăzut în nivelul ei sub guvernul liberal? Sau cel puţin să constatăm, dacă a crescut sau a scăzut în apreţiarea ţěrii asupra ei?

Iată měsura ce v'o propui pentru a putea judeca: fac apel la conştiinţa d-voastră, cum îşi aduce aminte fie-care din d-voastră, căci aci nu e vorba de partid.

Cunoaşte fie-care din d-voastră, fie din ceea-ce s'a petrecut chiar cu d-voastră, fie din cercul relaţiilor private ce le aveţi, următorul lucru: când astăzi o persoană are un proces important, aţi auzit d-voastră cu toţii zicêndu-se: să-mi aleg un advocat aproape de guvern şi cu influenţă, că dacă nu fac aşa, am să pierd procesul? Spun un adevěr de toţi cunoscut cu aceste cuvinte?

E unul din d-voastră, care vrea să mě des-

minţă? Unul singur? Nici unul nu mĕ întrerupe. Dacă dar nu e nici unul, ce insemnează aceasta? Aceasta însemnează, că s'a pierdut încrederea ţĕrii în independenţa şi imparţialitatea magistraturei. Cu alte cuvinte, se simte că magistratura e o dependenţă a guvernului.

Apoi acesta e statul constituţional modern?

Dar când aş merge acum mai departe în acest şir de constatări în chiar conştiinţa d-voastră, când aş zice....., dar nu voi comite lipsa de parlamentarism de a cita un singur nume. Eu voi face numai şi numai apel la d-voastră, şi argumentaţia mea numai atunci va fi temeinică, când în capul d-voastră la amintirea lucrului va sta şi numele persoanei, atunci se va dovedì, că aşa e opinia publică. Când aş zice dar, în Bucureşti cine este advocatul cel mai influent ca partizan al guvernului? Cine e acela pentru care, dacă e un proces important, se face un *steeple-chase* (cuvênt englez dar lucrul nu este din patria constituţionalismului), cine să l aibă mai ântâi, şi nefericitul împricinat, care vine în al doilea rînd, aleargă disperat la uşa tutulor celor lalţi advocaţi ca să caute o contrabalansare a influenţei. Aceasta, d-lor, e un scandal. (Aplause.)

Mai adăogaţi acum curagiul (e parlamentar termenul), cu care o persoană de o aşa influenţă se foloseşte şi de poziţia sa spre a schimba cu ajutorul aparatului legislativ o dispoziţie interpretativă a legii pentru un proces ad hoc, şi atunci îmi veţi da dreptate când zic, că am căzut mai jos decât hatîrul turcesc (Aplause.)[1]

De ce nu se îndreptează dar starea de astăzi, când vedem că mergem din rĕu în mai rĕu? Şi cum sufere aceasta partidul liberal? Acum zece ani era d. Lahovari ministru de justiţie. In contra sa se poate vorbì de influenţă politică, de candidaturi oficiale şi de altele, dar în privinţa justiţiei cine era persoana influentă pe atunci, la care trebuiai să mergi numai decât ca să câştigi procesul? Stă în conştiinţa d-voastră vre-o persoană influentă după atunci, precum stă pentru acum?

D. Dimitrescu şi Djuvara. Da.

T. Maiorescu. Fiind-că în privinţa aceasta vĕd că sunt în divirgenţă de opiniune cu unii din d-voastră, retrag această parte a argumentului meu. Dar sunt dator să spun, că după convingerea mea personală, de şi nu e împăr-

---

[1]) In urma acestor cuvinte şi după o scrisoare publicată şi semnată de d. Eug. Statescu s'a întîmplat un duel între d-sa şi autorul scrierii de faţă.

tăşită de toţi din d-voastră, era mai mare simţimêntul public despre independenţa magistraturei sub ministerul conservator.

I. Câmpineanu. Da, când da ordine în materie electorală.

T. Maiorescu. Poate să aibă dreptate d. Câmpineanu . . .

I. Câmpineanu. Aceasta este scris.

T. Maiorescu. Nu contest, dar nu e în chestie. Recunosc că în materie politică, electorală, nu era pe atunci simţimêntul independenţei mai mare decât acum; era foarte energică influenţa guvernului în viaţa politică. Insă ce curioasă manieră de a trata magistratura prin o asemenea întrerupere! D-lor, or-care ar fi influenţa în ceea ce priveşte alegerile, aceasta nu are a face cu nevoile de toată ziua, nu are a face cu procesele numeroase şi obişnuite ce le au cetăţenii din această ţară. Ce puneţi d-voastră în comparaţie mişcarea trecêtoare a unei elecţiuni, or cât de importantă ar fi, cu zilnica corupţie a simţimêntului de dreptate în celelalte afaceri? (Aplause parţiale.)

Dar să mergem mai departe. Să constatăm că această decădere a opiniei publice în ceea ce priveşte independenţa magistraturei în ţară merge paralel cu un întreg sistem rêu al administraţiei

centrale, şi anume cu încuragiarea influenţelor personale nelegitime în mai toată sfera intereselor publice şi private.

Nu aşa, d-lor, că într'un Stat constituţional puterea legislativă se deosebeşte de cea executivă şi de cea judecătorească?

Inchipuiţi-vĕ acum în hipoteză, că un guvern oare-care nu ar voì să se limiteze bine competenţa fie-căruia din aceste ramuri ale puterii publice, folosindu-se tocmai de amovibilitatea funcţionarilor administrativi, de influenţa administrativă în toate afacerile, în darea de contracte, în bĕuturile spirtuoase, în arendarea moşiilor Statului, în darea antreprisei tutunurilor, etc. etc. Nu vorbesc de guvernul acesta, fac numai o construcţie hipotetică. Să ne închipuim dar în hipoteză, că ar fi un guvern care şi ar zice: cum să-mi asigur o majoritate în Cameră? Principiile? Bun lucru! Interesele? Mai sigur lucru! Şi ast-fel ar zice: dacă aş lăsa eu oare-care influenţă preponderantă, în afară de or-ce preocupare pentru o bună şi normală administrare a ţĕrii, în mâna unor membri ai partidului meu în oraşele diferitelor districte, cu condiţie ca să mĕ susţie cu voturile lor totdeauna la guvern? O simpla hipotesă d-lor; ce aţi vedea atunci? Aţi vedea, că un membru al Adunării, sau fie

şi un membru al administraţiunii, ar fi pus pe guvern în poziţie de a tranşa, afară de legalitate şi numai prin arbitriul sĕu, multe chestii pentru cari s'ar cuvenì să fie numai legea hotărîtoare; de exemplu, ar provoca numiri în funcţiuni nu numai administrative, dar şi judecătoreşti, ar asigura un fel de bună predispoziţie în interesele judiciare ale cutăruia sau cutăruia din protegiaţii sĕi, ar dispune de numirea şi destituirea unor directori de şcoale, cari se consideră ca posturi administrative, ar influenţa în mod hotărîtor confirmarea unui contract de arendare al moşiilor Statului, al monopolului tutunurilor, etc. etc.

Dar îmi veţi zice acum: ce are a face această hipoteză cu realitatea?

De, d-lor, e cam îndrăsneţ să viu la realitate. Cum să v'o dovedesc? Cum să mĕ justific? Voi încerca modul întrebuinţat adineaori. Propria d voastră memorie să mĕ justifice, eu însumi nu voi numì nici un nume, nu voi cita nici o persoană. Dar vĕ pun întrebarea: cine este în judeţul... căci aceasta se face pe judeţe; după hipoteza noastră se dă unul sau mai multe judeţe într'un fel de antrepriză materială şi morală... care judeţ vreţi să-l luăm? Să zicem de exemplu Botoşani; aşa dar vĕ pun întrebarea: cine este, în înţelesul celor zise mai sus, omul cel mare şi

tară în Botoşani? Cine în districtul Tecuci, cu înriurire şi asupra Bèrladului şi mai departe? Cine este omul cel mare în oraşul Buzĕu? Care este dinastia, care stăpânea până mai deunăzi districtul Vaslui? Astă-zi aud că s'a schimbat acolo, dinastiile acestea se cam schimbă. Este un fel de joc de balanţă de la unul la altul. Dacă aş întreba, de exemplu, cine este astăzi la Focşani, aş fi eu singur nedomirit, fiind-că vĕd că se combat unul pe altul, sunt doi puternici, şi rĕmâne să vedem care pe care.

Când am pus eu acum aceste intrebări, a fost unul singur dintre d-voastră, care a rĕmas nedomirit, cine este? Conclusia e clară: dacă aţi ştiut cine este, atunci hipoteza mea s'a făcut realitate în propria d-voastră conştiinţă.

Care este calea dreptăţii? Legea, legea care scuteşte individul de a fi silit să se plece la buna graţie şi la hatîrul persoanelor influente. Voi să trăesc în districtul meu conform cu conştiinţa mea, cu ideile mele şi cu drepturile mele de cetăţean sub scutul legii, şi să nu fiu silit a îngenuchia la omul partidului (Aplause.)

Ce să mai lungim vorba? Mĕ resum: dacă am zis la început, că sunt nemulţumiri în ţară, acum ne am înţeles cu toţii ce însemnează aceasta şi ce însemnează reforma urgentă în or-

ganizarea unei magistraturi neatîrnate de guvern.

Dacă ne am înţeles, atunci cu ocaziunea solemnă a acestui respuns la discursul Tronului, noi, monarhici constituţionali, ne credem datori a aduce la cunoştinţa Coroanei, că nemulţumirile în ţară au crescut, nemulţumirile în ţară cresc, şi a venit momentul să ne intrebăm: până unde vor creşte? Am zis. (Aplause).

71.

Interpelare asupra unui ordin de zi neconstituţional (cazul generalului Alexandru Anghelescu).

(Şedinţa Camerei de la 4 Martie 1886).

La 21 Fevruarie 1886 generalul Alexandru Anghelescu e numit ministru de rĕsboi în Cabinetul Ioan Brătianu. Nenorocită numire! In statele de serviciu ale acestui militar figurează mai ântâi decretul No. 419 din 29 Fevruarie 1872, prin care, în calitatea sa de colonel comandant al regim. 1 de artilerie, fusese pus „în neactivitate prin retragerea funcţiei", fiindcă — lucru ne mai pomenit pentru un militar — îşi permisese să şteargă din livretele individuale a le soldaţilor cuvintele „jur credinţă Domnitorului Carol I"! Reprimit fireşte de gu-

vernul liberal de la 1876 în armata activă, el ajunge pe timpul rěsboiului să comande divizia a 4-a dinaintea Griviţei, însă la 7 Octomvrie 1877 conduce noul atac în contra redutei a doua cu atâta nechibzuinţă, încât sub ministerul de răsboi al lui însuş I. Brătianu este înlăturat de la comanda acelei divizii şi trimis îndărăt la corpul de observaţie din Calafat. (Vezi vol. II, pag. 99.) Nici aceasta nu împedică înaintarea sa la gradul de general şi apoi numirea sa în capul ministerului de rěsboi la 1886. Cu ce lipsă de pricepere şi de tact îşi inaugurează înalta funcţie, se vede din discursul următor. Despre ulterioara sa administraţie ministerială, care se sfîrşeşte prin condamnarea la închisoare pentru delict de mituire, vorbeşte introducerea istorică a volumului de faţă.

D-lor deputaţi, textul interpelării, pentru a cărei desvoltare mi s'a dat cuvêntul, este următorul:

„Am onoare a interpela pe d. ministru de resbel asupra ordinului de zi, publicat în *Monitorul oastei* No. 6 din 27 Fevruarie 1886, cu care s'a anunţat armatei venirea d-sale în capul departamentului de resbel şi care este contrar art. 93 din Constituţie relativ la prerogativele Coroanei."

In adevĕr, d-lor, iată ordinul de zi despre care se vorbeşte în această interpelare:

„*Monitorul oastei*, partea oficială, ordin de zi.“

„Chemat din încrederea M. S. Regelui şi a d-lui preşedinte al consiliului de miniştri în capul departamentului de resbel, ântâia mea datorie este de a cere concursul tutulor camerazilor pentru a-mi uşura însărcinarea ce am luat.“

Apoi continuă ordinul de zi: „*Devotat Tronului...*“

Ba bine că nu! . . Nu avea trebuinţă să o zică d. ministru. Oare pune cine-va la îndoială, că un general al armatei este devotat Tronului? Nefiind împărţirea în armata noastră între generali devotaţi Tronului şi generali nedevotaţi, relevarea specială *devotat Tronului*, est o . . . eleganţă de stil.

Dar să continuăm:

„Devotat Tronului şi instituţiunilor militare, voi lucra fără preget, sub Inalta şi luminata direcţie a M. S. Regelui, pentru întărirea şi prosperitatea armatei.“

„Rog şi sunt încredinţat, că fie-care îşi va îndeplini îndatoririle cu zel şi bunăvoinţă.“

„Ministru de resbel, general A. Anghelescu.“ (Aplause.)

Inţeleg, că aplaudează majoritatea, căci este scurt, este coprinzĕtor acest ordin de zi. Este

scurt, precum se cuvine să fie din partea unui ministru de resbel; şi este chiar aşa de coprinzětor, încât coprinde ceva prea mult; coprinde prea mult un membru din fraza dintâi, adică cuvintele: „şi a d-lui preşedinte al consiliului de miniştri." D. general zice, că este chemat în capul departamentului de resbel prin încrederea M. S. Regelui, şi imediat adaogă şi pune pe aceeaş linie o a doua încredere, adică a d-lui preşedinte al consiliului.

Când am citit acest „ordin de zi" în *Monitorul oastei*, pe care eu unul nu-l citesc numai din anul 1886, ci şi de mai nainte, de. e. de pe la 1872, se înţelege că am fost numai decât impresionat de această sporire de încrederi. Insă vě mărturisesc că mi-am zis: dacă este numai impresia mea personală, atunci nu merită cazul să fie relevat în Cameră. Dar am vězut a doua zi, că este impresia mai multora şi că lucrul a făcut sensaţiune. Atunci m'am crezut dator să aduc chestia înaintea d voastră spre a se lămuri, fiind-că sper că va putea fi bine lămurită în urma explicaţiunilor d-lui ministru de resbel.

D-lor, ce înţeles poate să aibă un ordin de zi de armată, care începe prin cuvintele: chemat prin încrederea M. S. Regelui şi a d-lui preşedinte al consiliului de miniştri? Constituţiunea noastră

în art. 93, zice: *Regele numeşte şi revoacă pe miniştrii sěi.* Şi mai la vale: *Regele este Capul puterei armate.* Aşa de pronunţată este pentru armată această accentuare constituţională, încât în deosebi pentru soldat toată raportarea oficială cu ţara se face numai prin legătura solemnă, precizâ între el şi Capul Statului. O dovadă despre acest raport unic şi solemn între chiar persoana Regelui şi soldat, sunt şi „livretele individuale“ ce se dau în mâna fie-căruî militar şi în care este înscris jurămêntul de credinţă, a căruî formulă este şi a rĕmas neschimbată, de când avem o Constituţiune, numai că în loc de Domnitor s'a zis acum Rege. Acest jurămênt zice:

„In numele lui D-zeu a-tot-puternicul jur credinţă Regelui Carol I, supunere legilor şi îndatoririlor militare, în toate ocaziunile, în timp de pace şi în rĕsboi. Aşa să-mi ajute D-zeu.“

„Depus în prezenţa noastră Comandantul ... Preotul ..“

Este evident dar, că după textul art. 93 din Constituţie în cele două alineate, de cari am vorbit, or ce ministru în genere şi in special ministrul însărcinat cu administrarea armatei este ministrul Regelui, că încrederea personală a Regelui şi nu a vre-unei alte persoane il chiamă la minister.

Dacă facem acum abstracţie de la raportul special cu armata şi privim pe ministru în genere, mai aflăm în Constituţie tot aşa de textual formulată suveranitatea naţională. Prin art. 31 *„toate puterile Statului emană de la naţiune"*, se afirmă ţara ca o suveranitate primordială, care nu se exercitează decât prin delegaţie.

Pe când în spiritul acestei delegaţii suveranitatea naţională ca putere executivă este încoronată în persoana Regelui (art. 35), suveranitatea naţională ca putere legislativă mai reclamă concursul Camerei şi Senatului. Art. 32: *„Puterea legislativă se exercită colectiv de către Rege şi reprezentaţiunea naţională."* Când este vorba dar de un act legislativ, când este vorba în genere de administrarea publică în limitele legilor ţĕrii, de examinarea unui act ministerial, dacă este sau nu corespunzĕtor legilor, mai ales legii constituţionale, Constituţia noastră completează suveranitatea Regelui cu acea parte a suveranităţii naţionale, care este delegată în reprezentanţa naţională; dar atât şi nimic mai mult în această privinţă.

Prin urmare, Regele revoacă şi numeşte pe miniştrii sĕi; fiind-că însă după textul Constituţiunii puterea legislativă o are colectiv El, Regele, împreună cu reprezentanţa naţională, încre-

derea Maiestăţii Sale Regelui pentru miniştrii Sĕi trebue să fie completată prin încrederea celui de al doilea factor, pus alături în Constituţie: prin încrederea reprezentaţiei naţionale.

Deci dacă Maiestatea Sa Regele are dreptul exclusiv de a numì şi revoca pe miniştrii Sĕi, în Statul nostru constituţional însă un ministru numit de Maiestatea Sa trebue să fie purtat şi susţinut încă şi de încrederea reprezentaţiunii naţionale. Dacă nu are aceasta, dacă prin un act constituţional se dovedeşte lipsa de încredere a reprezentaţiunii naţionale, Coroana cu prerogativele ei fără îndoială poate să facă un nou apel la ţară, să disolve acea reprezentaţie momentană şi să solicite din nou părerea ţĕrii exprimată în Cameră şi Senat, şi dacă şi la noua alegere nu s'ar dobîndì acordul de încredere, atunci este uz, este bună practică constituţională, ca să renunţe ministrul la funcţionarea sa şi Coroana să-şi reporteze încrederea asupra unei alte persoane, care să identifice încrederea între reprezentaţia ţĕrii şi între suveranitatea Regelui.

Iată, d-lor deputaţi, singurele două suveranităţi, sau mai bine delegări de suveranitate, în privinţa cărora singure poate fi vorbă de încredere constituţională.

Ce înseamnează dar, când vedeţi, mai cu sea-

mă faţă cu armata, un ordin de zi ca cel de faţă, în care adică un ministru de resbel se încearcă a intercala intre aceste două suveranităţi, de a cărora singură încredere poate fi vorba într'un Stat constituţional, o figură hybridă, încrederea mijlocie nedeterminată a unui alt factor neprevĕzut în Constituţie, a unui prezident de minister? Ce poate însemna a vîrî între capul Statului şi între armată increderea unui element aşa de trecĕtor, precum este un ministru preşedinte?

Căci remarcaţi, d-lor deputaţi, ţara în suveranitatea ei este permanentă şi durabilă; Regele în suveranitatea Sa este în permanenţă şi este durabil sub forma Dinastiei. Faţă cu această durabilă suveranitate prevede Constituţia încrederea, care se cere în acord pentru ca să fie funcţionare de ministru constituţional. Dar ce ar însemna trecĕtorul ministru preşedinte, un şef de partid, în aceste raporturi constituţionale între capul Statului şi Statul pe care-l reprezentă? (Aplause.)

Ar fi o eroare, ar fi o heresie constituţională, ar fi o resturnare a principiilor fundamentale, cari regulează prerogativele Coroanei faţă cu reprezentaţia naţională în Cameră şi Senat.

Este aşa de adevĕrat şi aşa de elementar acest

lucru, încât n'a putut să scape nici măcar d-lui Meitani.

Vorbesc de d. Meitani, fiind-că este singurul autor român până acum, care s'a ocupat de comentarea teoretică a Constituţiunii noastre. D-sa grămădeşte fascicule peste fascicule cu păreri asupra Constituţiunii. Se înţelege, când vě citez pe acest autor, sper că citez pe cineva, care nu este departe astăzi de părerea acestei majorităţ din Cameră (mişcări.) Zic: nu este departe astăzi.

Nu l-aş fi citat, dacă părerile d-sale asupra art. 93 din Constituţie ar fi fost publicate fie numai cu doi ani in urmă; dar cred că sunt în drept de a-l cita, fiind-că publicaţia este făcută într'un timp mai încoace (mişcări), adică după vremea apropierii. Îmi pare rěu, că d. Korné este absent, căci l-aş fi rugat să-mi vie în ajutor la fixarea acestei epoci de apropiere.

Aşa interpretarea constituţională a d-lui Meitani făcută în broşura din urmă, publicată în 1885, într'un timp unde vě pot invoca autoritatea d-sale, pentru art. 93 din Constituţie zice: „Textul legii nu lasă nici cea mai mică indoială, el este clar etc. etc “

Va să zică n'a scăpat nici d-lui Meitani acest lucru, că sunt numai cele două încrederi, al căror acord se cere în sistemul constituţional.

Nimeni, nicăeri, în nici un stat nu s'a mai încercat cineva să introducă o a treia încredere pe lingă acestea; nimeni până astăzi în statele constituţionale n'a încercat să spue *armatei, prin* ce fel de altă încredere decât a şefului Statului, prin ce fel de încredere adaosă, complimentară a mai venit în capul unei administraţii. *Şi în*tr'adevĕr ce fel de convenienţă constituţională ar fi aceea, care ar aşeza în juxta-poziţie pe M. S. Regele alături cu un ministru preşedinte?

Şi dacă s'ar întîmpla un conflict de încredere, ce voeşte să ne spue d. ministru? Vorbesc de conflictul de încredere, fiind-că aceasta se poate întîmpla şi este de natură a ilustra teoria în mod foarte concret şi foarte clar. Aşa de independentă în teoria constituţională este funcţionarea ministrului în genere şi în deosebi a ministrului de resbel, de increderea avută sau neavută a altui cuiva în afară de a Regelui şi a Camerelor, încât se poate întîmpla, şi s'a întîmplat destul de adese ori în alte ţĕri, şi s'a întîmplat chiar şi la noi, ca un ministru să *fie însărcinat* de M. S. Regele să compue un minister, după ce demisionase preşedintele acelui consiliu, din care el a făcut până atunci parte. Când în primăvara 1876 era ministru de resbel d. general Florescu... sunt tocmai 10 ani de atunci; cum

vedeţi, primăvara aceasta este un fel de aniversară, chiar luna aceasta îmi pare că este aniversară... ministrul preşedinte de atunci, d. Lascar Catargi, a crezut că trebue să se retragă din minister. Doamne, d-lor, în jocul constituţional se poate întîmpla aceasta or cui, şi chiar d-lui Brătianu. D-v. vĕ doresc să nu vi se întîmple decât foarte târziu, dar constituţionaliceşte se poate întîmpla or când şi or cui şi mai curênd decât poate se crede. Ei bine, când a căzut d. L. Catargi de la minister, de şi în ministerul d-lale avea şi pe d. general Florescu tocmai ca ministru de resbel, M. S. Domnul şi a repurtat încrederea asupra generalului Florescu şi l-a însărcinat pe el să fie minstru preşedinte. Şi astfel constituţionaliceşte corect şi-a îndeplinit generalul Florescu datoria ce avea, mai ales ca general, de a sta la postul la care-l pusese încrederea M. Sale, şi numai după ce s'a adunat Senatul şi s'a vĕzut că nu este acordul reprezentaţiunii ţĕrei cu încrederea M. Sale, M. Sa era pus în alternativa constituţională sau de a continua încrederea Sa d-lui general Florescu şi de a mai face un nou apel la ţară sau de a da încrederea aceluia, pe care l-a desemnat Senatul. M. Sa, totdeauna constituţional corect, a luat calea din urmă, fiind-că alegerea Senatului se fă-

cuse deabia de câte-va săptămâni şi nu este un bun act constituţional de a frămînta din nou alegĕtorii ţĕrii, când îşi spuseseră deja părerea lor aşa de curênd.

Ce va să zică dar ordinul de zi al actualului ministru de resbel? Voeşte să ne spue d-sa ceea-ce nu l-a întrebat nimeni, care este părerea d-sale personală, privată şi individuală în relaţiile d-sale cu d. Brătianu, preşedintele miniştrilor? Dar aceasta îl priveşte pe d-sa; poate d-sa personal nu va ajunge a fi pus în grozavul pericol de a alege între despărţirea d-sale de d. Brătianu pentru a continua ca ministru şi între retragerea d-sale de la minister împreună cu d. Brătianu.

Sau vrea să ne spue de mai nainte, că d-sa este mai ales om de partid şi că ar preferì în or-ce caz să se retragă decât să se despartă de d. preşedinte al consiliului *actual? Dar ce* ne importă aceasta? Acesta poate fi respectabil ca dovadă de rela*ţiuni de încredere privată între* d-sa şi şeful partidului liberal d. Brătianu; *dar* ce importă aceasta armatei? Armata este a ţĕrii şi nu a partidului.

S'a mai auzit asemenea declarări, dar numai aşa între noi, şi anume îmi aduc aminte de acea făcută de actualul ministru al cultelor şi instruc-

ţiunii publice. Şi d-sa ne-a spus cu o sinceritate antică, că d-sa se duce când d. Brătianu îl goneşte... n'a zis goneşte, a zis: că se duce când îi zice d. Brătianu să se ducă, şi vine când îi zice d. Brătianu să vie. Foarte frumos, adică foarte frumos... pentru d. Brătianu. (Aplause).

Tot cam acest lucru îl spune şi d. ministru de resbel, numai d-sa îl spune într'un act public şi oficial, pe când d. ministru de culte îl spunea numai aşa mai între noi. Făcea mai bine să nu o spuie nici aşa; într'o şedinţă publică a Camerei nu are ce căuta un asemenea cuvênt. Raporturi de această natură personală se pot spune în întrunirile private ale majorităţii, adică cum am zice, îndărătul culiselor parlamentare, dar nu sunt raporturi constituţionale, cari se afişează înaintea ţêrii şi mai puţin înaintea armatei.

Aşa este de exlusivă încrederea iniţială a Maiestăţii Sale Regelui, încât constituţional vorbind, trebue să fie presupusă ca unicul fapt hotărîtor chiar în momentul, când va cădea d. Brătianu de la guvern. Căci s'ar putea întîmpla căderea în împrejurări grele, încât să fie dator constituţionaliceşte mai ales ministrul de resboi să stea la locul sêu; se poate întîmpla aceasta. Forma constituţională este isvorîtă din tradiţiuni şi din evenimente istorice adese ori foarte grave,

asupra acestui drept al Coroanei şi asupra acestui raport de încredere nu poate şi nu trebue să existe cea mai mică îndoială.

D-lor deputaţi, poate înţelegeţi toţi, că, fiind-că am vorbit de aşa numitul „livret individual" al soldaţilor, mi-ar fi uşor să dau acestei interpelări o formă mai ascuţită, în cazul special. Nu o fac aceasta, şi nu o fac fiind-că sper, că tocmai actualul d. ministru de resbel, prin rĕspunsul ce va bine-voì să ne dea, ne va lua or-ce nedumerire asupra relaţiunilor constituţionale. Se înţelege, că d-sa, june pe banca ministerială, deabia de câte-va zile eşit din preocupaţiunile exclusiv militare, şi ajuns să guste deliciile ministeriale, problematice delicii! că d-sa, zic, să nu fie aşa de deprins cu mânuirea condeiului, ci să fie numai deprins cu mânuirea spadei, cu acţiunile de zi, dar nu cu ordinele de zi. Şi dacă din rĕspunsul d-sale se va vedea, că în adevĕr aşa a fost, că ordinul d sale de zi nu este rezultatul unei reflecţiuni constituţionale, a unei premeditări, ci este, daţi-mi voie s'o spui între noi, o scăpare din vedere, atunci am fi foarte rĕu veniţi noi ca să înăsprim această chestie, şi atunci ne vom putea mulţumì cu faptul, că, fiind-că se va publica rĕspunsul d-sale în *Monitorul* nostru *civil*, acest *Monitor civil* va rectifica ceea ce

a fost neconstituţional şi eretic în *Monitorul militar*. (Aplause.)

Ministrul de resbel, general Al. Anghelescu. D-lor, onor. d. Maiorescu a făcut o lungă disertaţie constituţională şi politică, pe care cale eu nu pot să-l urmez simţindu-mĕ slab pe acest târâm. Tot ce mĕ mărginesc a spune este, că Maiestatea Sa Regele, care a ştiut pe câmpul de resbel să apere drepturile acestei ţĕri câştigând independenţa ei, este singurul judecător competent când este vorba de drepturile Coroanei; şi dăcă mĕ aflu aci ca ministru de resbel, am venit numai fiind-că Maiestatea Sa, care e Capul armatei, mi-a ordonat; prin urmare nu sunt aci decât din ordinul Maiestăţii Sale. (Aplause.)

T. Maiorescu. D-le preşedinte, ceea ce am de zis, se resumă în câteva cuvinte: sunt mulţumit de declaraţia d-lui ministru de resbel şi repet cuvintele din urmă: *Monitorul* nostru *civil* va rectifica *Monitorul militar*.

72.

Precedent parlamentar la închiderea discuţiei.

(Şedinţa Camerei de la 5 Iunie 1886).

La o importantă interpelare a d lui N. Ionescu asupra bătăuşilor patronaţi de guvernul liberal, la care rěspunde d. ministru-prezident Ioan Brătianu şi în decursul căreia se vorbeşte de agitarea conservatorilor din opoziţia-unită, ceruseră cuvêntul d. Fleva şi autorul scrierii de faţă. Camera însă, ca de obicei, închisese discuţia după cuvintele primului-ministru. In contra unui asemenea precedent se îndreptează discursul următor:

D-le preşedinte, vreau să supui apreţierii onor. Camere câte-va observări asupra modului, cum majoritatea acestei Camere aplică regulamentul când este vorba de închiderea discuţiei — o chestie

internă între noi şi pentru noi. Poate că aceste observări vor servì si comisiei pentru modificarea regulamentului; dar fiind-că această modificare de regulament se cam întârzie, ar fi bine să găsim deocamdată între noi, şi fără o anume decizie, un fel de *modus vivendi*.

D-lor deputaţi, eri se adusese în desbaterea Camerei o chestie, prin interpelarea colegului nostru d. Ionescu, pe care poate unii din d-voastră o găseau incomodă, dar pe care unii din noi, între care şi eu, o găseam comodă pentru noi şi în or-ce cas foarte importantă, destul de importantă, pentru că mai multora din deputaţii acestei Camere să li se dea prilejul de a-şi spune părerea lor.

Acum, d-lor, fără îndoială nu voi putea contesta eu dreptul formal al unei majorităţi de a închide discuţia când crede; decât vreau să observ ceva asupra întrebuinţării acestui drept din punctul de vedere politic.

Eram înscris şi eu, şi mi se pare şi d. Fleva. Cerusem cuvêntul, când vorbea interpelatorul. După d. interpelator a vorbit, precum trebuia să facă, d. prim-ministru, şi îndată după aceasta fără ca să mai aşteptaţi să mai vorbească cine-va din Cameră, şi acel cine-va aş fi fost eu în prima linie, aţi închis discuţia.

D-lor deputaţi, dacă aş fi un deputat, care să-şi poată imputa, că a abuzat cu vorbirile sale prea mult de pacienţa d-voastră; dacă mi-aş putea eu sau mi-ar putea cine-va imputa dintre d-voastră, că sunt unul dintre perturbatorii discuţiilor, că am întrerupt vre-o dată pe cine-va, că am încercat vre-o dată a înfrânge regulele parlamentare sau am încercat direct sau pieziş să aduc vre o pedică lucrărilor acestei Camere, mi-aş fi zis: este o aplicare meritată, un mijloc de scăpare ce-l întrebuinţează majoritatea în contra perturbatorilor or întrerupătorilor. Dar cred că nu zic ceva, care va fi contestat de d-voastră, dacă zic, că foarte rare-ori, de abia o-dată într'o sesie, îmi iau curagiul de a vorbì şi că din acest punct de vedere puteam să aştept de la aplicarea regulamentului în privinţa închiderii discuţiei din partea acestei majorităţi cel puţin o mai largă şi liberală interpretare, în cât să nu se taie cuvêntul unui deputat cu asemenea reserve obişnuite în vorbire. Aţi făcut-o însă.

Acum, D-lor, când aş voì să interpetrez şi eu de alături regulamentul, or să mě agăţ cu orce preţ de cuvênt, n'ar fi nimic mai uşor decât pe o cale deturnată să ajung a vorbì; n-aş avea decât să anunţ din nou o interpelare, cu alte

cuvinte, dar cu aceeaş temă, şi atunci iar am intrat în aceeaş discuţie. Nu o fac, şi nu o fac atât pentru respectul către majoritatea, în mijlocul căreia mě aflu, fără a face parte din ea, cât şi, dacă-mi permiteţi a zice, pentru respectul ce-mi datoresc mie ca deputat.

Aşa dar cu discuţia închisă cum se prezentă chestia? Voi vorbì de ea ca de un precedent parlamentar. Era o chestie foarte importantă; nu putem ascunde noi importanţa ei; este importantă; chiar se vede din Cameră, că este importantă. Făcuse d. Tache Ionescu asupra aceluiaş lucru o interpelare, care s'a cam suprimat şi aceea cu închiderea discuţiei; a făcut şi d. N. Ionescu cam aceeaş interpelare, a făcut-o şi unul din cei mai aprigi apărători ai guvernului actual, ilustrul d. Iepurescu. (Ilaritate).

N. Dimancea. Cer cuvêntul.

St. Şendrea. Cer şi eu cuvêntul.

B. Iepurescu. Eu nu cer cuvêntul.

T. Maiorescu. Va să zică ne preocupă pe toţi, preocupă toată presa, se ţin meetinguri, se anunţă o mare adunare a opoziţiunii la Iaşi, este ceva în aer. D. ministru al justiţiei întrerupând ieri pe interpelator, se mira, de ce d-sa aduce în Cameră şi se face în Cameră ecoul unei asemenea mişcări? Dar cum nu! Se înţelege că

ecoul unor asemenea mişcări are să vie în Cameră, este bine că vine şi în Cameră, căci aci este ventilul de siguranţă; şi dacă este de regretat ceva, este că nu sunt toate ventilele deschise în Cameră şi că unele îşi caută deschiderea aiurea te miri prin ce mijloace. Va să zică departe de a ne mira de aceasta, ar trebuì să ne felicităm, că d. N. Ionescu a adus chestia în desbaterea regulată a parlamentului.

Intr'o asemenea discuţie, cu des'au atins chestii foarte delicate, unde se vorbea de atacuri ce se aduc Regelui, unde se vorbea de prestigiul Coroanei, unde interpelatorul cita modul schimbării miniştrilor — vĕ citez ca să vĕ împrospătez memoria — într'o asemenea discuţie mi-am permis şi eu să cer cuvêntul.

D-lor, situaţia micului nostru grup în Cameră, or cât de mic şi neînsemnat veţi voì, dar înfine existent în Cameră cu dreptul sĕu de a fi şi de a vorbĭ tocmai în această chestie, situaţia micului nostru grup era necesar să fie lămurită faţă cu obiectul interpelării.

Vĕ aduceţi poate aminte, că mĕ crezusem dator încă de acum trei ani, când se accentuase o deosebire de procedări între noi şi vechii noştri amici din partidul conservator, să explic şi înaintea d-voastră şi înaintea acelor, cari îşi dau

osteneala să citească cuvintele noastre din Cameră, că una din cauzele principale, pentru cari noi ne-am despărţit, ne-am rupt din reţeaua organizării partidului conservator, era tocmai aceasta, că noi nu puteam în nici un caz să aprobam procedarea vechilor noştri colegi de a părăsì Camera şi de a căuta terenul de luptă alt-undeva decât pe acest teren legal, imitând întru aceasta precedentele stabilite de d-voastră, adică de adversarii politici.

V'am spus atunci d-voastră, şi le spuneam şi d-lor, că eu am combătut de pe banca ministerială cu aprobarea lor acum 11 ani procedarea şi eşirea din parlament a opoziţiunii liberale, şi că, dacă atunci acest lucru a fost cu drept combătut, cu acelaş drept trebue să fie combătut şi azi.

Am avut şi după aceasta convorbiri cu unii din d-lor în acelaş înţeles. Căci eu am, permiteţi-mi să o spui, din când în când ocazia şi păstrez deprinderea şi mě felicit că o pot păstra, de a vorbì cu vechii mei colegi din partidul conservator, dd. Alexandru Lahovari şi general Manu.

Mě felicit, fiind-că bărbaţi ca d-lor, or-cari ar fi divergințele asupra unor păreri, sunt şi rěmân oameni de mare valoare, sunt convinşi dinastici,

oameni de ordine, de cari nu se va putea lipsì ţara pentru guvernarea ei. Noi cu toţi împreună suntem prea puţini, dar încă dacă ne-am elimina unii pe alţii? Aşa dar când vorbeam cu aceşti d-ni, tot-deauna le-am zis şi le zic: Păcat, că nu sunteţi în Cameră; în Cameră este locul a vorbì, aci este situaţia legală, nu puteţi eşì din această legalitate.

Acest argument al meu, această insistenţă asupra legalităţii, dacă nu a fost până acum aprobată de toţi conservatorii, dar trebue de sigur să fie aprobată de or-ce guvern regulat, şi de guvernul de astăzi, care e susţinut de majoritatea d-voastră.

Dar acum, faţă cu procedarea d-voastră, ce tărie mai are un asemenea argument? La ce să vie în Cameră, dacă majoritatea închide discuţia tocmai asupra chestiei, care îţi pare ţie, deputat din opoziţie, mai importantă? Dacă un membru al minorităţii, care de abia de 2 ori pe an işi permite a cere cuvêntul, nu găseşte atâta garanţie în spiritul politic al majorităţii, încât cel puţin în aceste rare ori să poată vorbì?

Nu daţi prin aceasta d-lui Lahovari dreptul să zică: va fi bună această maximă a legalităţii constituţionale în teorie, dar în practică este mai sigură ceailaltă cale?

Negreşit că eu, când am cerut ieri cuvêntul, l-am cerut pentru a face un atac în contra guvernului, cum este dreptul meu ca deputat, şi nu trebue să atîrne libertatea mea de a vorbì în contra guvernului numai de la voinţa majorităţii Camerei; nu trebue să fiu lăsat la apreţierea adversarilor mei, când şi asupra cărei chestii să mĕ cred dator şi să fiu în stare a vorbì.

Dreptul formal de a închide discuţia cred că este rĕu aplicat în aceste cazuri din partea majorităţii.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât şi fără o asemenea procedare exagerată poziţia noastră, a celor din opoziţie, este mai grea în timpul din urmă. In mijlocul multor lucrări ce le are Camera, într'o situaţie cam agitată a tutulor spiritelor, conducerea noastră din partea biuroului îmi pare din ce în ce mai puţin sigură.

Mai ântâi aveam un preşedinte, pe d. general Lecca; nu ştiu ce s'a întîmplat că d. preşedinte, de când şi-a dat demisia odată, de şi a revenit în urmă, nu prea vine să ne prezideze.

Voci. Este bolnav, e dus în străinătate.

T. Maiorescu. Se înţelege: este bolnav. Este un lucru ştiut de toată lumea, că în situaţiile politice mai ales toate afirmările de boale şi de mer-

gere în străinătate pentru căutarea sănatăţii sunt lucrurile cele mai adevĕrate, fisiologic, psihologic şi patologic adevĕrate. Eu am mai avut ocazie să vĕd asemenea situaţii prezidenţiale. Imi aduc aminte, că şi Camera conservatoare în timpul căderii ministerului Catargi, la 1876, se găsea cam în aceeaş stare. Preşedintele ei, principele Dimitrie Ghica, se coborise din prezidenţie, şi atunci ca şi astăzi, de şi era un alt preşedinte şi câţi-va vice-preşedinţi, tot nu prea mergeau lucrurile, căci nu trebue să pierdem din vedere, că vice-preşedinţii nu dau o siguranţă suficientă precum o dă un adevĕrat preşedinte, când este vorba de conducerea lucrărilor şi a discuţiilor într'un parlament. Prin urmare, de şi acum în locul preşedintelui, care se zice că este bolnav, avem oare-cari vice-preşerinţi... negreşit, am cea mai mare consideraţie pentru onor. d. vice-preşedinte Chiţu, care prezidează astăzi şi care a prezidat şi eri; decât de!... ce să zic, un vice-preşedinte tot nu este tocmai un preşedinte. Mai avem şi un alt vice-preşedinte, pe onor. d. Dimancea, decât de!... îmi pare că tocmai d-sa a dat eri semnalul pentru închiderea discuţiei. Aşa încât noi cei din opoziţie nu ne simţim destul de siguri în conducerea afacerilor din partea biuroului în starea lui de astăzi.

Este foarte regretabilă această situaţie, fiind-că timpurile devin din ce în ce mai grele. Sunt acum 6 luni, la începutul sesiunii prezente, in discuţia pentru adresa Tronului, mi-am permis a termina cuvîntarea mea de atunci prin cuvintele: „nemulţumirea a crescut în ţară, nemulţumirea creşte“ şi am arătat temerea, că nu se ştie „până unde va creşte.“

Şi vedeţi că această temere pare că s'a lăţit de atunci încoace printre mai mulţi dintre noi; şi prin urmare ar fi fost bine să se facă o-dată o desbatere energică şi lămurită, cel puţin acum, la sfîrşitul sesiunii.

In această situaţie, închizêndu-se discuţia, tocmai în urma cuvêntării d-lui prim-ministru, cred că se aplică o deprindere parlamentară, care nu este folositoare sistemei constituţionale, şi în deosebi este cu totul abătută de la tradiţiile liberale în interpretarea constituţionalismului.

Când se face o interpelare, se exercită un drept de control al Camerei asupra guvernului, şi este veche parolă liberală, că mai ales în privinţa aceasta, adică în contra guvernului, trebuesc luate garanţii. Una din aceste garanţii este libertatea efectivă a cuvêntului deputaţilor anume în urma discursului unui ministru. Nu cred

dar, că ar fi bine ca majoritatea liberală să se lase să fie mai puţin zeloasă în menţinerea unei asemenea regule elementare, numai fiind-că se întîmplă să fie astăzi pe banca ministerială un guvern din rărunchii partidului liberal. Căci acest precedent se poate aplica în viitor şi la alte cazuri şi în alte împrejurări, şi nu e bine să-l confirme tocmai partidul liberal.

Regula ar trebuì să fie aceasta: Când se face o interpelare, adică se exercită dreptul de informare şi de control al Camerei asupra guvernului, şi când respunde cineva din partea guvernului, deputaţii se cuvine să aibă ultimul cuvênt. Mai ales când din partea guvernului respunde, precum a fost eri, un ministru-prezident ca cel actual, care are o mare, o foarte mare, după părerea mea o prea mare autoritate, prea mare atât pentru binele sĕu cât şi pentru o bună desvoltare a sistemului parlamentar, mai ales atunci trebue, d-lor, să mai lăsaţi deschisă discuţia, pentru ca asupra cuvintelor ministrului să se arate părerea diferitelor grupuri din Cameră. Ce însemnează aceasta, că după vorbirea d-lui prim-ministru ne închideţì gura la noi toţi? Ce am câştigat cu aceasta? D. ministru ne zice, că am câştigat timp. Dar, d-lor, scuzaţi-mĕ, nu e treaba mea de a judeca lucrările d-voastră,

însă îmi părea ca un fel de ironie alegaţiunea d-lui prim-ministru, care venea tocmai după o zi, în care am stat cu toţii până la 3 ore fără a lucra nimic, fiind-că majoritatea nu sosise nici măcar ca să ne completăm. Nu se lucrează prea mult în această Cameră, încât să zicem că preţiosul timp nu trebue să ni se iea şi că din această cauză nu merită să se mai asculte oratorii înscrişi într'o desbatere importantă.

Vrea să zică timpul nu era marfa, care lipsea. Ei, atunci ce? D-voastră îmi închideţi gura aci-unde să mě duc să vorbesc? La întrunirea de la Iaşi? Tocmai nouě, cari am venit aci în Cameră ca să aducem omagiele noastre legalităţii, tocmai nouě ne închideţi gura?

Termin observarea mea prin o propunere, pe care nu o supui la votarea, dar la bine-voitoarea apreţiare a fie-căruia din d-voastră pentru regula noastră proprie în viitor. V'aşi ruga ... dar ce însemnează rugămintea? n'o fac în interesul meu, dar aş propune ca o idee generală, ca o dreaptă şi liberală interpretare a sistemului parlamentar, ca mai ales la o interpelare, dar şi în alte chestii importante, să părăsiţi deprinderea de a închide discuţia după cuvintele primului-ministru mai ales, şi să lăsaţi discuţia deschisă, ca să nu se lăţească simţimêntul, că nu Camera controlează

pe guvern, ci guvernul ne controlează pe noi. (Aplause).

La aceste cuvinte rĕspunde d. N. Dimancea, pe atunci vice-prezident al Camerei, și vrea să justifice cererea sa pentru închiderea discuției prin presupunerea ce ar fi avut-o, că autorul scrierii de față era să vorbească în favoarea guvernului, de oare-ce la alegeri ar fi fost din majoritatea liberală. Incontra celor zise de d. Dimancea se dau următoarele explicări ca chestie personală:

Sunt mai ântâi dator să iau cu mulţumire act de declaraţia d-lui vice-preşedinte Dimancea, că daca ar fi ştiut ca voiesc să atac guvernul, atunci d-sa nu ar fi închis discuţia... pardon, m'am luat după *lapsus linguae* al d-sale, nu ar fi cerut închiderea discuţiei, şi-l rog să păstreze această bună dispoziţie şi pe viitor. Il mai rog asemenea, ca stând vre o-dată la îndoială şi neştiind ce am să vorbesc, să presupue mai curênd că am să atac decât că am să apăr guvernul. Sunt cu atât mai fericit de declaraţia d-sale, cu cât d-sa fiind vice-preşedinte şi dispunênd... pe cât se vede atât de deschiderea cât şi de închiderea discuţiei....

Voci. Nu se aude, mai tare, n'aud nici stenografii.

T. Maiorescu. Este aşa de indiferentă observaţia asupra d-lui Dimancea încât poate să remâe neauzită de stenografi. Am cerut cuvêntul în chestie personală, fiind-că personal nu pot primì cuvêntul ce l-a spus d-sa, că la alegeri am făcut parte din majoritatea acestei Camere.

D-lor, nu pot să pretind de la nimeni, ca asupra unor lucruri aşa de neînsemnate, precum sunt cuvintele mele, să păstreze o memorie exactă. Dar cred că pot pretinde de la or cine, ca sau să mě ignoreze de tot, sau, dacă nu mě ignorează, atunci să fie exact în chestiile de fapt.

Eu am avut onoare înaintea d-voastră la începutul acestei legislaturi să explic cu toată francheţa, cu care cred că ne-am deprins unii în faţa altora, că nu am făcut întru nimic parte din majoritatea acestei Camere, nici la alegeri, nici după alegeri, că m'am prezentat la alegeri în Vaslui, spuind alegětorilor că nu fac parte din colectivitatea liberalilor de la putere; am tipărit acelaş lucru în anunţul meu electoral înainte de alegeri. Am rugat şi pe unii şi pe alţii — conservatori şi liberali — dintre alegětorii mei din Vaslui: dacă vor să-mi dea voturile cu această absolută independenţă, să mi le dea, dacă nu, să nu mi le dea. Aceasta a fost declararea, care am făcut-o eu; aceeaş declarare înainte de alegeri

a făcut-o d. Carp, şi ăncă într'un mod mai energic. Ştiţi, d. Carp se exprimă mai tranşant, eu mĕ exprim mai învĕlit, dar tot acolo ajunge. Aceeaş declarare a făcut-o şi d. Pogor, şi încă daca vĕ aduceţi aminte, faptul relativ la d. Pogor a fost confirmat aici în Cameră prin un deputat din majoritatea d-voastră, prin d. Dimitrescu. Prin urmare nu este exact, că am neglijat ceva din ceea ce-mi era prin putinţă de a face, pentru ca să se ştie de mai nainte, că nu fac parte din majoritatea d-voastră.

Cuvêntul este dat omului, zicea unul din diplomaţie, ca să ascundă gândirea; dar aci noi nu facem diplomaţie, şi pentru onoarea omenirii şi a adevĕrului trebue să fie dat cuvêntul omului şi pentru a se lămurì şi a se înţelege cu alţii în deplină claritate.

Nu ştiu dar cum s'ar fi putut spune mai clar decât am spus-o, dacă înţelegem toţi limba romănească.

D-lor, pentru mine este foarte linguşitoare, este grozav de măgulitoare, mĕ confundă de uimire insistenţa perpetuă, cu care când unul când altul din d-voastră voeşte cu or ce preţ să fac parte din majoritate...

I. Câmpineanu. Foarte puţini sunt aceia, a fost un moment de uitare.

T. Maiorescu. Vedeţi, d. Câmpineanu înţelege situaţia, care nu se prea potriveşte cu simţul de demnitate al unei majorităţi.

Atâta însă remâne adevěrat: Da, am venit în Cameră, am fost şi sunt contra abţinerii celorlalţi, am venit în Cameră, fiind-că aci este locul legal, unde putem lupta.

Am mai susţinut în Cameră şi vom susţine politica externă actuală, nu cea veche dinainte de 3 ani, a cabinetului Brătianu. Asemenea, de câte ori cabinetul este şi va fi reprezentantul ordinei monarchice, va fi totdeauna susţinut de slabele noastre puteri, precum o puteaţi şti de mai nainte. Dar nici odată n'am făcut parte din majoritatea d-voastră, şi mărturisesc, că procedeurile ce le-am vězut în timpii din urmă, nu mě încurajază de a face parte din această majoritate. (Intreruperi.)

Termin această explicare personală cu o altă explicare în privinţa vechilor conservatori.

Noi conservatorii-junimişti am intrat în Cameră din respectul legalităţii, din respectul Regatului, din respectul recunoaşterii acestui fapt al cabinetului Brătianu.

In această intrare în Cameră şi pentru aceste motive, între altele, ne-am deosebit de vechii conservatori, şi or-ce procedare a lor, care s'a abă-

tut de la această cale, ne-a găsit adversari lămuriţi. Cu toate acestea cred, că în momentul de faţă trebue toţi, cari iubesc legalitatea, să primească ca un semn bine venit, că aceşti conservatori, cari până acum nu găseau forma legală de a-şi manifesta nemulţumirile lor, în timpii din urmă, prin consfătuiri publice, prin adunări de alegători în districte (lucrul este legal, este constituţional), reintră în calea parlamentară pregătitoare. Este evident, că cine-va, care până acum refuza de a lua parte la formele legale după revizuirea Constituţiei, în momentul când convoacă în diferite oraşe pe alegători şi-şi pregăteşte terenul alegerii, reintră în legalitate, şi dacă până acum făcea cum făceaţi d-voastră la început la Mazar-Paşa şi pentru aceea noi îi blamam, îmi pare bine că a intrat acum în acea epocă a lui Mazar-Paşa, care *per tot discrimina rerum* (şi chestia cu Mazar-Paşa s'o lăsăm încurcată), s'a sfîrşit spre binele ţării prin participarea d-voastră legală la alegerile din 1876, şi doresc amicilor mei conservatori să aibă şi ei în curênd ocazia de a-şi manifesta prin o alegere efectivă principiile lor de ordine.

73.

La Adresă. Lipsă de principii liberale. Viziriatul. Disidenţa.

(Şedinţa Camerei de la 28 Noemvrie 1886).

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident, interne şi ad-interim domenii,
D. A. Sturdza, culte,
E. Stătescu, justiţie,
M. Pherechyde, externe,
C. Nacu, finanţe,
R. Mihai, lucrări publice,
General Al. Anghelescu, rĕsboi.

D-lor deputaţi, e regretabil (aplause[1]) că pentru prima oară în Parlamentul român o discuţie la

---

[1]) Aplausele opoziţiei se refer la un scurt articol al autorului, publicat în România liberă de la 8 Octomvrie 1886 sub titlul „regretabil" şi comentând conflictul sângeros al poliţiei cu alegĕtorii comunali din Botoşani.

Adresa Tronului se face în absenţa primului-ministru. Dacă d. prim-ministru, spre părerea noastră de rĕu a tutulor, e indispus, toţi, pentru deferenţă către d-sa, am fi consimţit să amânăm această desbatere pentru cât-va timp. Dar, fără a ni se spune nimic, să se facă o desbatere de oare-care însemnătate în viaţa constituţională în absenţa ministrului-prezident, e un precedent straniu. Maiestatea Sa Regele vine în Cameră când are să spună cuvêntul sĕu Ţĕrii, nu merge Camera la Maiestatea Sa; şi când rĕspunde Camera la acest cuvênt, primul-ministru trebue să fie aici în Cameră, la locul sĕu. Aceasta cu atât mai mult în împrejurările actuale, cu cât nu numai după părerea mea, ci după chiar declaraţia unuia din cei mai eminenţi miniştri, a d-lui ministru de culte, poziţia individuală a miniştrilor faţă cu şeful Cabinetului e prea puţin independentă. (Aplause).

Dar, d-lor, dacă este datoria mea de a releva un asemenea fapt, nu pot face *nimic în contra* lui; şi aşa dar suntem siliţi a discuta cu umbrele unui absent (aplause), absent destul de însemnat prin poziţia sa în ţară, încât să nu aibă, ca toţi muritorii, o singură umbră, ci 7 umbre. (Aplause).

D-lor deputaţi, în proiectul de Adresă, pe care-l

discutăm, sunt fără îndoială părţi, la a căror confirmare se va asocia or-ce deputat constituţional; aşa şi noi trebue să primim aliniatul ântai, în care d. raportor arată sentimentele de devotament pentru Maiestatea Sa; aliniatul al doilea, în care se arată bucuria noastră de a ne vedea îndemnaţi la lucru, şi aliniatul final, în care se aduc urări pentru Maiestăţile Lor şi pentru Dinastie.

In deosebi însă noi, cari ne auzim acum numiţi grupul junimist (şi nici nu am autoritate pentru a vorbì în numele vre-unui alt grup), noi ne asociăm şi la o parte mai specială a acestui proiect de Adresă. Noi primim şi partea, care urmează după cele două aliniate de la început şi care culminează în fraza bine redactată şi foarte caracteristică, mai ales după observările onorabilului meu preopinent: „Am fost feri-„ciţi vĕzênd, că evenimentele din peninsula bal-„canică nu ne-au atins, graţie prudentei linii de „conduită ţinută de guvern sub inspiraţiunile „Maiestăţii Voastrė."

Pe acest târâm ne găsim în acord cu majoritatea şi suntem şi noi fericiţi, că a putut România prin atitudinea sa să dovedească odată mai mult, că în limitele sale naturale este un factor de oare-care însemnătate pentru politica europeană.

Dar numai până aci merge calea noastră împreună; de aci încolo nu ne mai putem asocia la ceia ce zice proiectul majorităţii. Nu ne putem asocia, d-lor, pentru-că după noi rĕspunsul la Mesagiu în împrejurările de faţă trebue sa spună şi mai multe şi altceva decât a zis.

Este foarte curios: de câte-ori se vorbeşte de Adresă la Tron, ın comisia pentru Adresă se naşte iar vechia întrebare, dacă este să se facă un respuns englezesc, sau un rĕspuns ... îmi vine să-i zic de acum înainte romănesc; adică să fie numai o formalitate de politeţă, sau să fie mai mult. Şi tot-deauna guvernele, cărora nu le prea place discuţia, insistă să fie numai de politeţă, dar totdeauna această simplă politeţă se preface în alt ceva când intră în desbaterea Camerei, şi vrênd-nevrênd discuţia ia proporţii mai mari.

In Englitera sunt bine constituite partidele şi se ştie sigur în opinia publică, de ce este vorba atât din partea guvernului ca principii de acţiune politică, cât şi din partea opoziţiei. La noi, cari ne facem acum educaţia parlamentară (şi nu ştiu ce fel de educaţie ne-am făcut, când ne vedem astăzi după mai mulţi ani de educaţie politică mai puţin educaţi decât eram inainte, mai puţin fixaţi asupra principiilor dis-

tinctive ale partidelor constituţionale), la noi se întrebuinţează foarte natural această singură o-cazie pentru a ne explica asupra ideilor generale, cari dau direcţia in mersul Statului constituţional..

Ast-fel, d-lor, s'a întîmplat şi în cazul de faţă, şi ast-fel se va intêmpla şi în viitor pentru mult timp încă. Aşa fiind, permiteţi-mi să fac îndată o observare generală asupra Mesagiului contra-semnat de miniştrii M. S. Regelui: acest Mesagiu are aerul de a enumera cu deamănuntul după fie-care resort lucrările sesiunii prezente, în fapt însă face numai rubricarea resorturilor şi titlurilor a câtor-va proiecte de legi, fără a indica întru nimic nici spiritul distinctiv, nici tendenţa de princip politic — se înţelege într'o scurtă relevare —, nici ţinta practică specială, la care voeşte să ajungă prin elaborarea atâtor proiecte.

Aşa de departe merge acest caracter anodin, încât fără nici o excepţie, fără a şterge nici un rînd, ministerul cel mai reacţionar, cel mai deosebit in vederi, şi-ar putea pune numele sĕu pentru contra semnarea acestui Mesagiu. Dacă vĕ veţi da osteneala a-l reciti, veţi vedea că este aşa. Şi în o parte, care a fost mult discutată în Camera aceasta, în controversa finanţiară despre

valută, se vorbeşte în Mesagiu numai: că agiul este regretabil şi să căutăm a-l înlătura, fără să ne spună cum şi ce fel; în privinţa instrucţiei publice se vorbeşte: că să aducem educaţia naţională în o direcţie bună şi sănătoasă; toată luma vrea aceasta. Şi în privinţa magistraturei se zice: să se dea o mai mare independenţă; toată lumea cere această. La legea comunală se zice: că ar fi bine să ne ocupăm de ea; toată lumea ştie aceasta. Şi aşa mai departe în toate resorturile.

Ce însemnează într-un Mesagiu, unde 7 miniştri de resort îşi dau osteneala de a vě enumĕra cu deamănuntul rubricarea activităţii d-voastră, ce însemnează această lipsă totală de o indicare politică a direcţiei de princip, după care vrea guvernul actual să se resolve chestiile supuse acestei Camere în acest moment? Să fie oare lipsă de or-ce princip politic pe banca ministerială? Avem oare a face cu un guvern liberal sau avem numai a face cu o stăpânire de fapt? (Aplause.) Avem a face cu un guvern liberal, care trebue să spue reprezentanţilor ţĕrei: iată principiile mele distinctive, pentru care mĕ aflu eu pe banca ministerială, iar nu opoziţia din Cameră, necum opoziţia coalizată afară din Cameră? Sau este numai frazeologia unui guvern

de buget, care evită or-ce accentuare a vre unei idei politice pentru a fi în posibilitate de a lua din toate părţile or şi ce înlesnire a situaţiei sale personale şi a continua, în dispreţul or-cărui principiu de luptă constituţională, plăcuta stăpânire de fapt, in care se află? (Aplause).

Ei bine! d-lor, o dată chestia aşa pusă, noi răspundem îndată: nu este acest Mesagiu şi nu este acest răspuns în situaţia spiritelor de astăzi; nu se poate mai mult timp guverna astfel o ţară, unde a sporit cel puţin acea tinerime, care este setoasa de a vedea ideile legitimând stăpânirile de fapt; nu mai este cu putinţă de a se ascunde ideile sau lipsa de idei sub vălul de cuvinte; nu mai este cu putinţă a fi ministru fără a spune ţării: pentru ce eu şi nu tu!

D-lor deputaţi, valoarea principiilor puse înainte de un partid politic, puse înainte de un guvern, valoarea principiilor liberale ce ar trebui să le pună în lucrare guvernul actual, dacă ar fi guvern liberal, ceea ce eu contest, stă în aceasta că, mai pre sus de persoane şi în afară de complicaţiile trecătoare ale momentului, asemenea idei generale sunt elementul permanent al progresului politic în stat sub toate împrejurările, şi când un partid este la guvern şi când acelaş partid este în opoziţie.

Acest punct de vedere merita a fi apropiat într'un mod practic de înţelegerea noastră a tutulor. Să ne punem dar întrebarea: majoritatea d-voastră de astă-zi, întîmplându-se să nu mai fie la guvern, ce va face în opoziţie? In numele cărui principi va susţine lupta constituţională a ideilor mai departe?

Am citit în atâtea foi guvernamentale, că guvernul regretă că n'are opoziţie conservatoare. Permiteţi unui membru infim dintre conservatori să vă spue, că noi regretăm că n'avem un guvern liberal susţinut de un partid liberal. (Aplause).

Căci, d-lor, ce este liberalismul? Aceasta ar trebuì s'o ştiţi d-voastră mai bine, cei din majoritate, dar poate aţi uitat-o; însă noi ne dăm osteneala s'o ştim, fiind-că sunt chestii, care ţin de conştiinţa unui om public de a şi le resolvì înainte de a se gândì să lucreze în sfera politică.

Să luăm liberalismul în câte-va amănunte. Să-l cercetăm ântâi în raportul constituţional între miniştri şi Cameră, raport aşa de esenţial pentru viaţa parlamentară, încât şi conservatorii au adoptat în această privinţă rezultatele câştigate în alte ţări.

Câţi miniştri sunt acum pe acea bancă? Vedem 6, da, pare că sunt 6 miniştri. Lipseşte

însă unul, d. Stolojian. De ce a eşit? Şi de ce intrase? Nimeni nu ştie oficial. Fusese înainte la justiţie d. Nacu, a eşit şi a intrat d. Stătescu. De ce a eşit şi de ce a intrat? Fusese d. Voinov, fusese d. Giani; ştiţi vre unul de ce au eşit şi de ce au intrat? Se spune vre-odată Parlamentului ideile, proiectul, gândul constituţional pentru ca în mod liberal să fie supus lucru la controlul d-voastră şi la apreţierea d-voastră precum a intregei ţĕri?

Această întrebare m'am crezut dator a o pune totdeauna la începutul sesiunilor noastre, fiind-că atinge o parte esenţială a parlamentarismului în genere, şi cu atât mai mult a parlamentarismului liberal. Eu, neştiind, neaflând nimic oficial, de şi sunt şi eu în Cameră, citeam prin gazete, mĕ informam de la alţii asupra acestor schimbări. Este foarte preţioasă în această privinţă gazeta cea mai eminentă a partidului d-voastră, *Voinţa Naţională*. *Voinţa Naţională*, vorbind de d. Tache Giani, fost ministru al d-voastră pe acea bancă, zice şi vĕ citez propriile ei cuvinte: că este un „avocat de a treia mână“, care a venit la guvern prin un „accident“, graţie influenţei unui ilustru bărbat de Stat, şi relevându-i stilul — fac scuzele mele că repet cuvintele *Voinţei Naţionale*, fac scuzele mele mai ales d-lui Voinov,

dar citez foaia guvernului, adică foaia acreditată a partidului, care susţine pe guvernul de astăzi, aşa dar *Voinţa Naţională* zice despre d. Giani: că are un stil maĭ „prost“ decât al d-lui Voinov, şi citează ca dovadă despre aceasta stilul d-lui Voinov dintr'o depeşe de felicitare ce omul în prima emoţie, unde nu se gândeşte la stil, adresa primului ministru pentru că a scăpat de atentat.

Când vedeţi foaia guvernamentală tratând de a treia mână pe o persoană, care a fost acum trei ani la ministerul d-voastră, şi tratând de... nu repet epitetul, pe un alt ministru, care a fost asemenea pe acea bancă în numele partidului d-voastră, şi când mě gândesc filosoficeşte la lucrurile schimbătoare ale acestei lumi... (Aplause), la epitetele şi calificările ce tot d-voastră le veţi da unuia sau altuia şi din miniştrii ce astăzi stau încă pe acea bancă şi poate mâine nu vor mai sta, mě întreb: acesta este partidul liberal constituţional în numirea şi schimbarea miniştrilor, în primirea şi înlocuirea lor?

Când maĭ târziu veţi fi în opoziţie şi veţi vedea atunci un ministru-preşedinte, un despot.. înţelegeţi, că nu mě gândesc la actualul ministru-prezident (ilaritate), ci la un om cu apucături viziriale, la un reacţionar, care vrea să reducă

sistemul constituţional la absurd şi, mascat sub o formă străină de convingerea lui şi de inteligenţa multora din ţară, profită de mecanismul constituţional ca să-şi pue voinţa sa în locul voinţei tutulor, să facă să atîrne toate de la bunul plac al sěu, fără să se simtă dator să dea seamă ţěrii despre actele sale publice, dar care va câştiga, te miri prin ce mijloace, o majoritate oarbă de aderenţi în Cameră şi va paraliza ast-fel adevěrata viaţă parlamentară: atunci în numele cărui princip şi cu ce drept vě veţi ridica d-voastră din opoziţia de atunci în contra unui asemenea despot reacţionar?

Mai puteţi revendica vechia onoare a libèralismului, al cărui prim drapel de luptă a fost rezistenţa majorităţii în contra omnipotenţei unui individ?

Va venì, când veţi fi d-voastră în opoziţie, un guvern reacţionar şi va introduce — nu se introduce astăzi — arbitrariul în magistratură. Se va întîmpla, sub acel guvern posibil în viitor — nu s'a întimplat astăzi — să se comită o crimă, spre pildă la Râmnicul-Vâlcei, şi când va venì judecătorul de instrucţie s'o cerceteze, ministrul de atunci îl va destituì tocmai în acel moment şi va trimite un alt judecător ad-hoc. Şi se va întîmpla poate — căci ştiţi că reacţionarii nu iu-

besc presa — ca să vie o naţie indignată să cadă cu bâtele asupra jurnaliştilor, şi atuncĭ va venì un procuror să constate lucrul, şi acelaş ministru reacţionar îl va destituì şi pe acest magistrat şi va trimite un altul ad-hoc. Şi va venì şi o altă întîmplare sub acelaş minister reacţionar, o intêmplare spre pildă la Botoşani, şi se va destituì şi atunci un judecător de instrucţie, şi se va destituì tocmai în acel moment de agitare şi se va înlocuì cu un altul trimis iarăş ad-hoc. Ei bine, atunci ar fi datoria partidului liberal să zică: Lupta seculară a popoarelor, onoarea liberalismului a fost respingerea justiţiei ad hoc, respingerea încercării unui om de la guvern de a influenţa şi intimida pe cetăţeni prin oamenii unei justiţii aparente, de a le lua garanţia imparţialităţii mai ales în momente de agitare. Dar d voastră o veţi mai putea zice acesta în opoziţie?

O să se mai zică, ar trebuì să se zică de partidul liberal în opoziţie, când vor venì reacţionarii la putere, că trebue susţinută lupta în contra nepotismului cotropitor. Nepotismul este o tentaţie pentru familiile cele mari; o să şi pue fie-care pe ai sei, şi fiind-că au cam scăpătat familiile cele mari, celelalte au început să se îmbogăţească, şi fiind că bugetul Statului e restrîns, o să se dea unui om de al lor mai multe

funcţii, o să cumuleze, şi atunci ar trebuì să vie partidul liberal în opoziţie şi ar trebuì să zică: e o veche lupta a liberalismului în contra cumularzilor; liberalii au inventat fraza despre sudoarea poporului şi au zis să nu se îmbogăţească funcţionarii pe spinarea poporului. Dar d-voastră veţi mai putea zice aceasta? Dar d-v. în zece ani de guvern aţi fost în stare să faceţi o lege în contra cumulului? (Aplause). Cred că vĕ va fi greu a susţine atunci drapelul liberalismului.

Va venì iar marea chestie de principii, descentralizarea Comunei. Va fi discuţia cea importantă când vor venì reacţionarii şi vor zice: îmi pun omul meu primar, nu voi să las nimĕnui în sat dreptul de a îngrijì de afacerile sale comunale fără voia mea. Atunci ar trebuì să vie liberalii, să zică: descentralizare, independenţă comunală! Dar tocmai proiectul d-voastră de lege comunală pune direct pe primar, pe or-care primar ca un agent administrativ al guvernului.

Ce să mai continuu, d-lor? Ce princip liberal aveţi d-voastră azi? Ce veţi putea zice d-voastră când veţi fi în opoziţie? In numele cărui princip vĕ veţi ridica în opoziţie, căci a sta la putere în numele bugetului e uşor! (Aplause).

Ei! dar în aceasta se vede, că noi suntem încă

o societate tînĕră. Cu ce uşurinţă de copil fie-care crede, că ziua de azi e veşnică. Dar în această lume trecĕtoare va venì şi ziua de mâine. Ştiu că sunt mulţi din d-voastră cari sunt convinşi — şi chiar această convingere e caracteristică pentru starea spiritelor în partidul d-voastră — că până va trăì d. Brătianu, nu va cădea partidul guvernamental de astăzi. Aşa să fie: dar în fine, din nefericire, d. Brătianu nu e nemuritor; poate fi nemuritor în istorie, dar nu e nemuritor fisiceşte; ei! şi atunci, a doua zi? E acesta un partid liberal, care consumă gândul principiilor liberale în faptul existenţei a doi ochi? Aceasta se chiamă Cesarianism, nu liberalism! Şi de ce vĕ miraţi atunci când merge crescênd nemulţumirea ţĕrii, dacă d-voastră toţi pare că nu resuflaţi decât din plămânii unui singur om? De ce vĕ miraţi, dacă asupra acestui om se concentrează toată ura şi toate pasiunile şi se întîmplă atentaturi? El cel puţin, trebue să spunem în onoarea lui, e în adevĕr cel mai bun din toată colectivitatea!

Să revenim acum la Adresă. Fiind-că nici Mesagiul nici Adresa nu arată nici un princip liberal, fiind că nu se arată întru nimic aplicarea acelor idei de liberalism pentru cari s'au luptat liberalii în toate ţĕrile, până a ne fi convins şi

pe noi conservatorii de cele ce v'am spus acum; fiind-că vĕd un guvern, care în asemenea chestii de principi dă acum înapoi până unde nu voim nici noi să mergem: mĕ întreb, ce Stat constituţional mai e acesta? Ce partid avem la guvern? Liberal nu este, conservator nu-l primim noi. Atunci ce e? O stăpânire de fapt? Dar stăpânirea numai de fapt produce resistenţa de fapt.

Şi aceste idei nu sunt o născocire a mea. Bine-voitoarea tăcere, cu care mĕ ascultaţi, mi-e o dovadă că sunt unii şi alţii, în conştiinţa cărora găsesc un rĕsunet. (Protestări).

Aha! Acum vĕ deşteptaţi cu protestarea, fiind-că am spus-o pe faţă. Dar noi opoziţia spunem ce gândim; guvernul face alt-fel. Dar o dovadă, dacă nu în tăcerea d-voastră care aţi întrerupt-o, mai clar manifestată aci în Cameră, şi aceasta este bine să fie adus la cunoştinţa M. Sale, este că o parte din adevĕrata inteligenţă fostă în partidul majorităţii, simţind că s'a rupt, s'a compromis, s'a mistuit stindardul principiilor liberale, nu vrea să fie mistuită şi compromisă şi ea împreună cu compromiţĕtorii şi mistuitorii, o parte din inteligenţa până acum guvernamentală, se deslipeşte de majoritatea d-voastră şi se formează în fine — şi acesta este un progres constituţional — un partid liberal, aici în Cameră,

din ceea ce era până acum numai un partid de guvern; se formează în interiorul Camerei un partid, care să fie în stare de a zice — după ce nu va mai fi îndulcirea puterii la guvern — iată-ne în opoziţie, ne luptăm acum pentru drepturile liberalismului celui adevěrăt şi cunoscut de toată lumea; ne-am desfăcut încă în timpul guvernului actual de aceia cari, sub cuvênt şi în numele liberalismului, s'au arătat a fi numai un guvern fără principii.

Pentru noi, cari am insistat totdeauna asupra necesităţii constituţionale a formării partidelor de principii, este bine venită această disidenţă. Vom avea cel puţin o parte foarte inteligentă din această Cameră, cu care chiar dacă vom fi adversari când s'ar discuta diferenţele între conservatori şi liberali, ne vom găsì uniţi în respectarea în genere a principiilor oneste şi clar manifestate; ne vom apropia, ne vom identifica în a recunoaşte că nu este bine într'o ţară constituţională să confundăm, mai ales la guvern, ceea ce este princip cu ceea ce nu este princip, ceea ce este interes general, cu ceea ce este interes particular, ceea ce este budget al ţěrii cu ceea ce este budget al colectivităţii, ceea ce este guvern cu ceea ce este o simplă expediţie de afaceri după formula: vom vedea de astăzi

până mâine, vom face într'un sens sau altul, numai să ne ţinem la putere.

Cu această înălţare într'o sferă mai curată, cred că este de bun augur începutul sesiunii de faţă.

Şi fiind că nimic din acestea nu transpiră în Adresa majorităţii, fiind că un fapt de aşa însemnătate, adică disidenţă de principii liberale petrecută în mijlocul partidului guvernamental, este trecută absolut sub tăcere şi totul se acopere sub o eleganţă de cuvinte, noi vom vota contra acestei Adrese. (Aplause).

74.

La aceeaş Adresă. Dinasticismul liberalilor. Necesitatea unei schimbări de guvern.

(Şedinţa Cameri de la 2 Decemvrie 1886).

D lor deputaţi, aliniatele din urmă ale proiectului de adresa sunt: „Trăiască Majestaţile Lor: Trăiască Dinastia!“ M'am înscris la aceste aliniate, fiind-că în privinţa lor cu toţii ne întîlnim în unul şi acelaş gînd.

A fost foarte preţios pentru aceia din noi, cari nu de astăzi or de ieri, dar în întreaga lor viaţă politică au fost monarchici şi dinastici, a fost o fericire pentru noi a auzì din remarcabilul discurs al d-lui ministru al justiţiei, că această convingere a noastră a fost totdeauna împărtăşită şi de şefii partidului liberal, că d-nii

C. A. Rosetti şi Brătianu, şi la 1875 şi la 1876 în mijlocul coaliiţiunii numite de la Mazar-Paşa, au fost însufleţiţi de aceleaşi simţiminte.

Aceasta e pentru noi o garanţie mai mult pentru viitor; dar este preţioasă această declaraţie şi este mângăitoare şi pentru situaţia de astăzi; căci ne permite a face o comparare mai dreaptă între starea spiritelor de atunci, şi starea spiritelor de acum. Dacă în adevĕr — după cum ne spune d. ministru al justiţiei — d-nii C. A. Rosetti şi Brătianu, sufletele coaliţiei de la Mazar-Paşa, erau monarchici şi dinastici, era greşită părerea lăţită pe atunci, că în coaliţia de la Mazar-Paşa se discutau şi candidaturi; căci e bine înţeles: declaraţia d-lui ministru al justiţiei, eminent bărbat de Stat, însemnează că C. A. Rosetti şi Brătianu, cari erau monarhici, înţelegeaŭ pe *acest* monarh şi pe *această* dinastie; altminteri declararea d-sale ar fi un joc de cuvinte.

Cu atât mai fericit lucru este dar pentru noi, că se poate data înrădăcinarea simţimentelor monarhice şi dinastice de pe atunci. Era dar numai aparenţă, dacă unii din membrii secundari ai partidului liberal erau contrarii.

Prin urmare, de şi d. X.[1]) vorbea de abise,

---

[1]) I. Câmpineanu.

aceasta nu însemna nimic, s'a putut uşor acoperì abisul cu un portofoliu; de şi d. Y.[1]) se încerca să sape prestigiul monarhului prin foi străine sub pseudonimul Erdmann von Hahn, aceasta nu însemna nimic, căci baronul von Hahn s'a arătat mai pe urmă mare dinastic; de şi d. Z.[2]) făcea caricaturi şi insulta în gazetă până şi familia Monarhului, aceasta nu însemna nimic: poetul era tot monarhic şi dinastic, căci nimic nu l'a împedicat mai pe urmă să facă poesii în *Monitor* pentru dinastie. (Aplause, ilaritate.)

Această ne este de bun augur, ne este o mângăere pentru starea actuală. Ce era adevĕrat la 1875 şi 1876, să nu fie oare tot aşa de adevĕrat şi la 1886? Dacă atunci acei X, Y şi Z erau oameni de a doua mână, cari nu însemnau nimic, pe câtă vreme, după declaraţia d-lui ministru de justiţie, şefii adevĕraţi erau monarhici şi dinastici; dacă s'a putut preface abisul de atunci într'o linie foarte uşor de trecut acuma, dacă baronul de Hahn de atunci a putut să dea acum „tîrcoale" împrejurul Dinastiei; dacă acela şi altul şi cel de al treilea s'au putut arăta astăzi oameni dinastici şi mo-

---

[1]) D. A. Sturdza.
[2]) Orăşanu.

narhici convinşi: pentru ce oare vĕ miraţi şi vĕ mişcaţi astăzi, când vedeţi că în opoziţia din afară de Cameră sunt articole violente, condemnabile după părerea mea acum ca şi atunci, în contra Regelui? Pentru ce, dacă auziţi că se pronunţă şi astăzi pe ici pe colea câte un cuvênt de desordine, dacă simţiţi că e o atmosferă contrarie, pentru ce nu vĕ mângăiaţi cu suvenirile de la Mazar-Paşa? Căci trebue să fiţi convinşi, precum sunt şi eu convins, că şi azi şefii opoziţiei unite sunt cel puţin tot atât de monarhici şi dinastici, pe cât erau la 1875 d-nii Rosetti şi Brătianu. Şi precum tocmai efervescenţa secundarilor de atunci le a fost un motiv mai mult de a se face mai târziu geloşii apărători ai Dinastiei şi Monarhiei, tot aşa opoziţia unită din afară, întru cât are aparenţa în unele manifestări secundare de a fi contrarie stării de lucruri, va căuta în viitor ocazia să arate cu atât mai mult, că sunt cel puţin egali coalizaţilor de la Mazar-Paşa în faza lor de mai târziu.

Numai, d-lor, asemenea lucruri să nu meargă prea departe! Aici se pune o legitimă întrebare: Ce s'ar fi întîmplat, dacă la 1876 n'ar fi căzut Catargi? Aş voì să vorbesc azi, dacă aş putea, în afară de or-ce personalitate, şi în afară de orce iritare; aş dorì ca faţă cu acest aliniat, unde

în adevěr suntem cu toţii cei din Cameră inspiraţi de aceleaşi sentimente, să găsesc un fel de limbagiu comun, ca să ne putem înţelege aşezat, liniştit, asupru următoarele discuţii: Ce s'ar fi întîmplat la 1876? Eu am recunoscut în faţa d-voastră mai de mult, că după părerea mea la 1876 a fost necesar să cadă Cabinetul conservator; nu cred că se putea face rězboiul, care l-am făcut, cu iritaţia spiritelor, care era pe atunci. A fost lucru foarte cu minte, că a venit atunci la guvern ministerul Brătianu, şi am fost cel dintâi, cum de alt-fel a avut dreptate d. ministru al justiţiei să o declare, care am recunoscut marele merit al d-lui Brătianu de a fi putut în asemenea împrejurări să menţie, împreună cu libertăţile publice, şi ordinea dinastică în ţară sprijinindu-se pe un partid, care până atunci da loc la multe bănueli.

D. Ioan Brătianu, făcěnd din partidul sěu un partid de guvern monarhic, a făcut atunci pentru consolidarea ordinei noastre constituţionale foarte mult, tot aşa de mult cât a făcut d Lascar Catargi, când la 1871 a luat frînele guvernului în momentul, în care Principele vrea să abdice. Da, această a făcut-o d. Brătianu, şi am ţinut a o recunoaşte încă o dată, fiind-că eu prevěd vremea (poate să mě înşel, precum pot înşela toa-

te prevederile omeneşti, dar poate să nu mě înşel), eu prevěd vremea, când apărarea ce i-o fac acum în opoziţie hotărită cu d-sa, voì avea să i o fac atunci, când va fi d-sa în opoziţie şi când vor fi alţii, care-l vor ataca cu pasiune şi cu relevarea erorilor ce le-a comis, vor voì să-l persecute împreună cu ai sěi şi să-i şteargă or-ce merit ce a avut. [1])

Va să zică a făcut aceastâ d. Brătianu; a făcut mai mult: prin o bună inspiraţie a luat rěspunderea rěsboiului, de şi adevěratele merite ale rěsboiului, după vorbele d-lui Carp, se cuvin mai sus şi mai jos, dar rěmâne totuş meritul d-lui Brătianu că a ştiut a se acomoda acelei situaţii şi a face ceea ce a făcut; a mai proclamat, împreună cu d-voastră toţi din majoritate şi cu noi, independenţă; a făcut mai mult, nu mai mult în fapt, dar ca formă exterioară: a ştiut, împreună cu noi toţi, însă prin iniţiativa sa şi a d-voastră, să proclame Regatul României.

Toată întrebarea este acum: de la proclamarea Regatului încoace, din momentul, în care s'a accentuat aşa de bine Dinastia, ce s'a făcut de guvern pentru a se întărì în sufletul poporului, în care are să domnească mai departe? Iată

[1]) Cum s'a şi întîmplat după căderea sa de la guvern, în sesiunea Camerei de la 1888-89.

întrebarea; căci pe hârtie este uşor să faci acte constituţionale, dar important este ca ele să trăiască în cugetul acestei ţări.

Imi aduc aminte de frumoasele cuvinte, ce le a zis actualul preşedinte al Camerei, atunci când la 14 Martie a luat iniţiativa propunerii Regatului, că de acum înainte să se ştie că va creşte în inimile noastre rădăcina monarhică.

Apoi vedeţi, d-lor, atunci ni s'a vorbit de Era nouă, şi eu n'am găsit nemerit rĕspunsul d-lui ministru al justiţei, care la întrebarea mea: unde sunt principiile ce le practicaţi în Era nouă? ne vorbea de titlurile cele vechi, cu cari a venit la putere ministerul Brătianu şi s'a menţinut până la 1884.

Apoi discursul la Adresă e în anul 1886, nu în 1884. Intreb dar: de la 1884 până la 1886 ce s'a făcut în organizarea şi administrarea internă pentru a se întărì această începĕtoare Dinastie?

D-lor, din punctul meu de privire, situaţia în ţară îmi pare că e aştăzi prea neliniştită. Au fost ţĕrani la Botoşani sau neţĕrani, au fost alegĕtori sau nealegĕtori, — cari au făcut rebeliunea, chestie indiferentă. Chestia adevĕrată este: de la 1884, de la 1885 şi în 1886 a scăzut sau a crescut nemulţumirea unei mari părţi a ţĕrii, violentul limbagiu şi atacurile opoziţiei afară din Cameră?

Eu cred că a crescut. Şi acum când la începutul acęstei sesiuni urăm fericire şi lung traiu Dinastiei, trebue să ne întrebăm: această mişcare, această creştere a duşmăniei în contra ministerului Brătianu, până unde e probabil că are să meargă. Este după trecut probabil, că ministerul Brătianu va îmblânzì, va mulţumì din ce în ce mai mult spiritul populaţiunilor? Se poate oare spera, că opoziţia unită va părăsì sau va împuţina amărăciunile şi ura ei? Mergem spre împăciuire sau spre o mai mare învrăjbire cu guvernarea d-lui Brătianu?

Intr'o asemenea situaţie vĕd în năuntrul Camerei o parte inteligentă de disidenţi, care se desparte de guvern, şi vĕd în afară din Cameră mulţi oameni inteligenţi, cari se apropie de opoziţie.

Adevĕrul pentru mine este acesta: numĕrul aderenţilor d-lui Brătianu descreşte, nemulţumirea în ţară creşte.

Apoi nu cum-va este tocmai situaţia, care era la 1875—1876 când cu conspirarea de la Mazar-Paşa?

Nu cum-va se naşte şi acum întrebarea foarte importantă: mai poate merge înainte situaţia actuală? Este speranţă de a se îndrepta? Sau este probabilitatea că se va face mai rea? Şi

este situaţia complicărilor externe de natură a suporta o asemenea stare de lucruri?

Vedeţi, d-lor, monarhia noastră, Dinastia noastră este o Monarhie şi o Dinastie constituţională.

Care este folosul constituţionalismului pentru o Monarhie şi o Dinastie? Pentru ce s'a găsit că este mai sigură continuarea Dinastiilor constituţionale decât a celor absolutiste? Pentru că în alternarea partidelor stă garanţia permanentă a Coroanei, care este deasupra tutulor.

Căci pe de o parte prea îndelungata şedere la guvern a unui partid face să-i sporească abuzurile, iar pe de altă parte tocmai aceste abuzuri împreunate cu legitima nerăbdare a celor lăsaţi afară face să sporească nemulţumirile până la un grad periculos.

Atunci intervine importantul rol al constituţionalismului, care permite o scăpare mai liniştită din o asemenea situaţie prea încordată.

Intrebarea este acum: ne aflăm noi într'un asemenea moment?

După convingerea mea nu se mai poate aduce o îmblânzire a situaţiei prin guvernul d-lui Brătianu şi elementul nemulţumit creşte atât în Cameră cât şi în afară din Cameră; mi-e teamă, că au să se repete violenţele, cari au început deja, şi că aceste repeţiri, aceste încordări de

situaţie au să găsească un guvern din ce în ce mai slăbit, şi aceasta în faţa unor evenimente, a căror gravitate nu se poate contesta.

Fiind-că dar sunt împreună cu toţi d-voastră un convins aprobator al acestui ultim aliniat din Adresă, fiind-că noi toţi zicem şi vom vota: „să trăiască Majestăţile Lor! să trăiască Dinastia!", tocmai pentru aceea vom vota contra Adresei întregi, pentru a accentua din partea noastră pe cât putem mai mult opoziţia în contra actualului guvern. Noi vom găsì o liniştire a relei situaţii prezente numai atunci, când prin vre-unul din modurile constituţionale posibile se va da ocazie elementelor moderate şi prudente, cari există în mare număr şi în opoziţia afară din Cameră, să dovedească—ceą ce este exact—că sunt oameni de ordine constituţională. Folosul va fi atunci clar: D-voastră v'aţi afirmat aşa de tare, de când sunteţi la guvern, ca zeloşi monarhişti, în cât nu veţi mai putea părăsì această linie de conduită politică nici fiind în opoziţie. Iar acei, cari astăzi sunt în afară de cercul d-voastră şi în afară din Camere şi de cari vĕ plângeţi că au unele aparenţe contrarii, vor venì atunci să se adauge la acest concert de monarhişti dinastici. Numai astfel se va întărì situaţia în faţa pericolelor interne şi externe. (Aplause).

75.

Asupra întîrzierii unei interpelări.

(Ședința Camerei de la 10 Ianuarie 1887).

După însărcinarea tutulor deputaților din opoziție, autorul scrierii de față anunțase încă la 13 Decemvrie 1886 o interpelare asupra bătăilor înscenate de administrația comunală încontra redacțiilor opoziționiste din Capitală. Desvoltarea interpelării se tot amâna de guvern și de majoritatea Camerei sub felurile pretexte. Următorul dialog isbutește însfîrșit să ajungă la fixarea unei anume zile.

D-le președinte, vĕ rog să bine-voiți a interveni pe lângă onor. Cameră ca să fixeze o zi pentru desvoltarea interpelării ce am avut onoare a anunța încă de acum patru sĕptĕmâni. Ieri

aţi pus-o la ordinea zilei, dar a lipsit d. preşedinte al consiliului şi ministru de interne; astăzi věd că lipseşte de asemenea; nu voim să fim indiscreţi, dar poate că este indispus; îi doresc din toată inima să fie şi fisiceşte şi politiceşte restabilit, dar trebue să fie o zi regulată pentru desvoltarea acelei interpelări, dacă bine-voeşte d. preşedinte. Astazi poate că iar nu vine d. preşedinte al consiliului; Luni poate că este tot la Florica; poate dar Marţi să fie ziua fericită, în care vom putea uza de acest drept constituţional. Aş ruga dar pe d. preşedinte să consulte Camera, dacă consimte ca Marţi să fie pusă la ordinea zilei desvoltarea înterpelării mele, şi aş dorì să ştiu de la d-ni miniştri, ce speranţă ni se aduce despre presenţa d-lui ministru de interne.

D. ministru de finanţe, C. Nacu. Interpelarea d-lui Maiorescu este singura, care nu mai poate suferì întârziere, căci pentru toate celelalte interpelări s'a dat cuvêntul d-lor interpelatori şi d-lor le au desvoltat.

Voci. Cer cuvêntul.

A. Djuvara. Cer cuvêntul.

D. ministru de finanţe, C. Nacu. Afară de d. Djuvara, care ieri nu a fost aci când i-a venit rêndul să o desvolte, şi de aceea a anunţat-o din nou.

D. Fleva a fost prezent, când i-a venit rîndul, dar era legat la gât fiind bolnav şi n'a putut vorbì.

D-lui Nicorescu i s'a dat cuvêntul ca să-şi desvolte interpelarea, dar d-sa a vorbit aproape o oră de alt-ceva fără să-şi desvolte interpelarea.

Singurul dar, care nu şi-a desvoltat interpelarea, este onorabilul d. Maiorescu, şi d-sa are tot dreptul a cere de la d. preşedinte să se fixeze o zi în care să-şi desvolte interpelarea. Cât pentru guvern, noi primim ziua acea, pe care o va determina însuş onor. d. Maiorescu, fie Luni, fie Marţi, numai astăzi nu, şi atunci guvernul va rĕspunde . . .

O voce. Cine va respunde?

D. ministru de finanţe, C. Nacu. V'am spus cine: guvernul, căci guvernul este indivizibil; v'am declarat că în or-ce altă zi afară de astăzi guvernul va rĕspunde la interpelarea d-lui Maiorescu, după ce d-sa o va fi desvoltat.

D. preşedinte. D. Maiorescu a auzit declaraţia guvernului, că va respunde în or-care altă zi afară de astăzi, şi prin urmare îl rog să determine acea zi . . .

Voci. Astăzi, astăzi.

D. ministru de finanţe, C. Nacu. Am zis

că Luni sau Marţi, după cum însuş d. Maiorescu propunea adineaori, vom putea rĕspunde...

O voce. Aţi zis, că guvernul este indivizibil.

Titu Maiorescu. D lor, are un deputat dreptul să adreseze o interpelare unui anume ministru?

Da.

Acum fără îndoială se poate să fie împrejurări, în care acel anume ministru să fie împiedecat de a venì el însuş ca să rĕspundă; poate să fie bolnav, indispus, sau poate să fie reţinut de alte lucrări mai urgente la Senat; pot să fie împrejurări extraordinare cari să-i impue absenţa, precum asemenea pot să fie convenienţe foarte legitime, cari să oblige pe deputatul interpelator a stăruì sà desvolte faţa cu întreg guvernul interpelarea, pe care a anunţat-o, sau cel puţin în prezenţa ministrului, la care s'a adresat, şi poate şi Camera să primească aceasta.

Dar, d-lor deputaţi, aşa numai de la sine, fără nici o explicare, fără ca de pe banca ministerială să se spue, că ministrul respectiv este împedecat de cutare şi cutare împrejurare de a venì să rĕspunză deputatului interpelator, ci numai după teoria, că miniştrii fiind solidari, nu este obligat cutare anume ministru, care se crede ceva mai presus, ca să fie prezent, această

practică cred că nu este bine să se introducă în desvoltarea interpelărilor. Este în genere datoria ministrului respectiv, şi numai a lui, de a fi prezent la desvoltarea unei interpelări ce i se anunţă, şi fără de o cauză justificată a absenţei, interpelatorul este în dreptul sĕu de a cere prezenţa acelui ministru, către care s'a adresat.

Pe acest motiv rog pe majoritate să bine-voiască a consimţì ca să se fixeze pe Marţi desvoltarea interpelării mele, şi îmi permit a adăuga: cu speranţa, că vom avea onoare de a vedea Marţi pe banca ministerială pe d. ministru, către care s'a adresat interpelarea şi care este ministrul de interne.

D. ministru de finanţe, C. Nacu. D. Maiorescu a fixat ziua de Marţi; prin urmare Marţi guvernul va rĕspunde.

---

76 şi 77.

Interpelare asupra devastării înscenate la 5 Sept. 1886 încontra redacţiilor unor ziare.

(Şedinţa Camerei de la 13 Ianuarie 1887).

D. preşedinte, General Lecca. Acum la ordinea zilei este interpelarea d-lui Maiorescu asupra evenimentelor şi atitudinii guvernului în urma atentatului de la 4 Septemvrie.

D. Maiorescu are cuvêntul.

T. Maiorescu. Domnule preşedinte, permiteţi-mi a rectifica mai ântâi textul şi sensul interpelării mele, care nu este aşa cum a binevoit d. preşedinte al Camerei a-l anunţa.

D. preşedinte. Eu am spus în scurt coprinderea interpelării d-voastră.

T. Maiorescu. Ea nu are a face cu odiosul atentat de la 4 Septemvrie 1886; ea are exclusiv a face cu un alt atentat, cu cel comis la 5 Septemvrie.

D-lor deputaţi, vorbirea mea va fi foarte moderată, nu numai moderată în expresii, căci pentru mine este regulă de stil parlamentar: când lucrurile sunt foarte tari, cuvintele trebue să fie foarte blânde, ci şi mai ales moderată în concluzii, precum vĕ veţi convinge în curênd.

Această interpelare relativă la devastările comise pe la unele redacţii de jurnale din capitală, este adrésată numai d-lui ministru de interne, şi nu d-lui ministru-preşedinte, cum ar fi fost după hierarhie mai politicos, şi de când cu manifestarea ideilor d-lui Vasilie Lascăr şi altor deputaţi din majoritate trebue să fim cu luare aminte la hierarhie şi arhondologie.

De şi în momentul anunţării interpelării mele era însuş d. ministru-preşedinte totdeodată şi ministru de interne, nu puteam prevedea, că va fi tot aşa şi în momentul desvoltării interpelării. Se vorbea iarăş de schimbări ministeriale printre culise; era vremea sĕrbătorilor, când se fac prezente la cei mici, şi aşa s'ar fi putut întîmpla ca portofoliul de la interne... dar în fine, de astă-dată nu s'a întîmplat, şi ast-fel inter-

pelarea se adresează şi se desvoaltă astăzi în contra d-lui ministru-preşedinte şi ministru de interne.

D-lor deputaţi, faptele la cari se refere interpelarea mea vě sunt cunoscute. Se comisese la 4 Septemvrie atentatul contra d-lui ministru preşedinte; spre onoarea conştiinţei omeneşti se poate afirma, că tot ce a fost om de omenie în această ţară, şi nu numai în această ţară, dar şi în străinătate, şi-a exprimat sincera sa indignare de acest fapt; şi se cuvine a releva mai ales, că în primul moment şi toate foile opoziţioniste, o repet: toate foile din opoziţie s'au asociat la exprimarea acestei indignări.

A doua zi, într'un mod foare natural şi care face onoare in deosebi comercianţilor de frunte din capitala Bucureşti, aceştia impreună cu mai mulţi alţi cetăţeni, s'au dus — se şi cuvenea să facă aşa — ca să şi exprime sentimentele de bucurie pentru scăparea d-lui prim-ministru. S'au dus la ministerul de interne, la consiliul de miniştri; au ţinut acolo o cuvêntare, care exprima aceste sentimente, şi d. prim-ministru a rěspuns de pe balconul ministerului de interne. N'ar fi drept, intr'o discuţie mai rece parlamentară, să insistăm prea mult asupra căldurii expresiunilor ce in prima emoţie le-a intrebuinţat d. prim-

ministru faţă cu mulţimea, care era acolo adunată. Când s'ar fi mărginit lucrul la atâta, ar fi rĕmas bine. Insă din acea mulţime toţi comercianţii onorabili, tot ce era mai cunoscut, după manifestaţia făcută la minister, s'au dus pe la casele lor, fericiţi de scăparea primului ministru, poate şi de cuvintele ce au auzit din gura d-sale. Zic, că comercianţii cei onorabili s'au dus pe la casele lor, fiind-că s'a născut o mică polemică in presă asupra acestor fapte. Pe nedrept o parte a presei nu vrea să recunoască in primul moment ceea-ce a fost in adevĕr, că adică omenii cei mai onorabili au fost in mare parte in curtea ministerului de interne ca să felicite pe primul ministru; şi atunci au rĕspuns aceştia in presă, au subscris acest rĕspuns, au revendicat onoarea de a fi fost, şi bine au făcut, la primul ministru; insă tot ei s'au grăbit a adăoga in acelaş respuns, că de acolo s'au dus pe la casele lor.

Acum d lor, după ce aceştia s'au dus pe la casele lor, nu ştiu cine va fi rĕmas din curtea ministrului de interne, cari nu s'au dus pe la casele lor, ci s'au dus pe la casele altora (Aplause din partea opoziţiei). Faptul este, că o ceată de oameni (nu aşa, d-lor, mĕ exprim intr'un mod moderat, dacă îi numesc o ceată de făcĕtori de

rele? fiind-că devastările in nici un cas nu pot fi o facere de bine), aşa dar : o ceată de făcětori de rele a pornit de acolo, insă organizaţi în bandă, adică in ordine închisă — era ordine în desordine, — a pornit de la ministerul de interne din strada nu ştiu de ce numită a Academiei (ilaritate), şi a trecut prin strada Vămei, şi a eşit în strada Victoriei (ilaritate), şi a ajuns drept la piaţa Episcopiei, şi aci, sub această amintire bisericească (ilaritate), a năvălit asupra redacţiunii ziarului *Epoca*, a spart ferestrele, a spart uşile, a spart dulapurile, a rupt hârtiile, a aruncat dosarele de corespodenţă, chitanţe şi alte acte pe jos şi pe stradă, a apucat la bătăi pe cine a găsit prezent la redacţie, pe un administrator, pe un scriitor, a luat la goană câţ-va redactori, unul s'a ascuns în pivniţă, altul în pod, sus, jos, fie-care unde putea, şi a comis aceste brutalităţi într'un timp să zicem de 15, 20 minute, poate o jumătate de oră.

De acolo, tot aşa organizată, această ceată, tot prin strada cea mai frecventată a Bucureştilor, prin calea Victoriei, a intrat în strada Clemenţei, ziua la ameaza mare pe la 10 şi jumătate ore dimineaţa şi s'a dus la alt ziar, la *Indépendance Roumaine*, care însă, pe semne că avěnd oare-care prevederi asupra libertăţii presei sub era nouă,

se baricadase şi putea să se baricadeze după construcţia caselor, fiind că avea spre stradă un grilaj de fer ţeapăn şi din întîmplare în curte erau preparative de iarnă, lemne pentru încălzit, şi tipografii de acolo au pus mâna pe lemne şi s'au pus în stare de legitimă apărare; maĭ era şi câte o puşcă pe la d-nii redactori din casă, se vede că sunt vênători — sper că nu va vedea vre un judecător de instrucţie şi în aceasta dovadă de complicitate la atentaturi. (Ilaritate).

A fost destul de legitimă şi energică apărarea pentru ca curajoasa ceată să se retragă de acolo fără a mai încerca brutalităţi; s'a retras dar tot in ordine, tot organizată şi a luat-o, o fi fost pe la $10^3/_4$ ore, iarăş pe strada mare, a trecut pe dinaintea Palatului Maiestăţii Sale Regelui, a trecut pe piaţa Teatrului şi a ajuns la Bulevard, a apucat la dreapta la băile Eforiei şi acolo sus, unde nu ştiu cum administraţia Eforiei a avut in zilele erei noue curajul să închirieze unui jurnal din opoziţie, *România*, câte-va camere pentru redacţiune, s'a urcat banda pe scări şi a început la redacţia *României* aceeaş scenă, a dărâmat uşile şi ferestrele de la clădirea Eforiei, a pătruns in redacţie, a devastat arhiva, a bătut până la

sânge pe unul din redactori şi apoi s'a retras şi de acolo.

Acum, ce au făcut aceşti interesanţi cetăţeni, mai departe, nu vĕ pot spune bine; este probabil că au serbătorit împreună aceste fapte victorioase, dar sigur este, ca după câte-va ore aceeaş ceată de oameni, de astădată mai înflăcăraţi, mai entuziasmaţi, terminul oficial este mai indignaţi (Ilaritate), — o indignare, care devenea mai tare după cinci ore de rĕsuflare — va să zică pe la 1 şi jumătate sau 2 ore după amiazi ceata *indignată* a revenit la Episcopie iarăş pe strada mare, şi a ameninţat din nou pe redactorii prezenţi ai *Epocei* şi-mi pare că a şi bătut pe unul din scriitori.

Iată faptul, d-lor.

Locuinţa mea nu este departe de piaţa Episcopiei; a venit un cunoscut la mine pe la 10 ore sau 10 şi jumătate şi pe urmă altul, şi mi-au spus ce se petrece; era atâta aglomerare de oameni, cari veniseră asupra redacţiunii *Epocei*, încât deabia a putut să treacă trăsura celui dintâi, care a venit la mine.

Apoi am deschis ferestrele ca să constat dacă se auzea ceva; eu nu am auzul bun; totuş mi se părea că se auzea ceva, era atâta larmă acolo, spargere de ferestri etc. încât era cu

putinţă să se audă ceva şi în acel cap al stradei Mercur. In tot casul eu am *vězut* ceva; am vězut pe sergentul stradei mele, a stradei Mercur, plimbându-se liniştit pe strada sa. Atunci am eşit şi eu pe stradă, m'am dus la redacţia *Epocei*, am vězut devastările comise, erau deja comise, în acel moment pe semne că mergeau spre redacţia jurnalului *L'Indépendance roumaine*, şi am vězut acuma doi sergenţi, cari păzeau la *Epoca* odăile devastate, dar cari fuseseră nevězuţi în timpul devastărilor şi bătăilor. Cât-va timp după aceasta m'am întâlnit cu d. Dimitrie Giani, care mi-a spus următoarele: plecasem să depun carta mea vechiului meu preşedinte al consiliului, d-lui Ioan Brătianu, ca să l felicit pentru că a scăpat de odiosul atentat; dar când am vězut înaintea redacţiei *Epocei*, ce s'a putut petrece sub prezidenţia d-lui Ioan Brătianu, am rupt carta de vizită în două (aplause din partea opoziţiei), am arătat-o ruptă copiilor mei, ca să ştie şi ei, că această cartă de visită voia să fie un semn de veche simpatie şi venerare pentru d. I. C. Brătianu, dar că în urma celor ce am vězut, îşi pierduse acest înţeles şi de aceea am rupt-o.

V'o spui aceasta, d-lor, pentru a vě arăta impresia ce a produs devastarea redacţiilor de jur-

nale chiar asupra multora din aceia, cari de altminteri voiau să se asocieze la manifestările de simpatie pentru d. ministru-preşedinte. A paralizat aceste simţiminte.

Eu personal însă mi-am făcut datoria de membru al opoziţiei constituţionale şi de ordine şi am căutat să exprim d-lui ministru preşedinte felicitările mele pentru scăparea d-sale.

Acum o intrebare pentru discuţia acestei interpelări: Că se comit asemenea devastări, că se pot comite, dacă ar fi numai o simplă brutalitate a unor oameni privaţi, fie îndreptată contra orcui, nu ar merita prea mult să vĕ ocupe timpul d-voastre. Insă, d-lor deputaţi, este o chestie aci de toată importanţa, care merită să ocupe timpul d-voastră, al nostru, al tutulor: organele însărcinate cu menţinerea ordinei publice ce atitudine au avut în acest timp, faţă cu acest fapt?

Credeţi d-voastră, că se poate întîmpla în capitala Bucureşti, în ziua mare, în stradele cele mai frecventate, ca 50—60 sau 100 de oameni să treacă din strada Academiei prin calea Victoriei, să vie la Episcopie, la redacţia jurnalului *Epoca*, să spargă porţile, ferestrele, dulapurile, să bată pe oameni, şi apoi de acolo să pornească, să meargă în ceată sau bandă organizată, cu ciomegele in mână, tot pe calea Victoriei, să

treacă în faţa Teatrului, să intre in Bulevardul cel mare şi la redacţia jurnalului *România*, să facă aceleaşi stricăciuni, şi apoi dupe 2—3 ore să se întoarcă din nou tot la redactia jurnalului *Epoca*, fără ca în tot cursul acestui drum şi acestui timp un sigur organ al autorităţii însărcinate cu paza siguranţei publice în capitală să aibă cunoştinţă de toate acestea ?

Se poate întîmpla să nu se găsească pe acele strade un singur sergent măcar, care să se încerce să împedece acea ceată? se poate întîmpla ca în această capitală să vie o bandă de oameni şi să comită brutalităţi ca cele comise, fără ca un singur reprezentant al ordinei publice să înştiinţeze măcar poliţia, să înştiinţeze parchetul, să aresteze sau să poată denunţa pe vre unul din făcătorii de rele?

Eu cred că mě exprim conform minţii fireşti, dacă zic, că aceasta nu se poate.

Dacă aşa s'au întîmplat lucrurile, dacă nu au făcut sergenţii de oraş nici o încercare de a împedeca aşa ceva, dacă nu s'a arestat, dacă nici măcar nu s'a denunţat nimeni, atunci sau că poliţia a ştiut de mai nainte ce are să se întîmple şi nu a voit să împedice, sau că aflând despre aceasta la moment, a voit să lase să se facă fără să intervie.

Sau că—mai ştii?—poate a fost de conivenţă cu tot ce s'a întîmplat.

Poate să fie vre unul din d-voastră, care să stea la îndoială asupra cuvĕntului de conivenţă; dar că poliţia a tolerat făţiş, acest lucru este evident. Eu personal sunt sigur, că este conivenţă, sunt sigur după ceea ce am vĕzut de la sergentul postat în strada mea, căci sta liniştit când era această alarmă pe piaţa Episcopiei fără să alerge în partea aceea, precum ar fi făcut-o în or ce altă împrejurare.

Aci îmi aduc aminte de ceea-ce mi-a povestit... a devenit o deprindere parlamentară introdusă de d. ministru-preşedinte, de a împrospăta vorbirea cu povestiri, cu anecdote, mai ales de la cei morţi...

D. preşedinte al consiliului, I. C. Brătianu. Ca toţi bătrânii. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. Şi îmbătrânim cu toţii, d-le ministru-preşedinte, întru aceasta suntem siliţi a vĕ imita zi cu zi.

Un coleg al nostru din Cameră, aci prezent, din norocire în plină viaţă, îmi povestea, că la 1871, în ziua de 11 (23) Martie, când colonia germană, după dreptul ei, cu simpatiile ei, celebra tocmai ziua onomastică a victoriosului Împĕrat al Germaniei, fiind pe atunci consul

general al Germaniei d. de Radovitz, pe care mai ales d-voastră trebue să-l cunoaşteţi, atunci o ceată de făcĕtori de rele (nici aceştia nu au făcut bine, nici pentru d-voastră, politiceşte vorbind), o ceată de făcĕtori de rele au venit înaintea caselor Slătineanu, astăzi casele Capşa, unde colonia germană bancheta, şi a început să spargă ferestrele sălei, să dea cu pietre în oameni.

Acest coleg al nostru, venind din întîmplare pe la ora aceea de la Cişmigiu, in sus spre piaţa teatrului, a auzit larmă. S'a întîlnit cu doi sergenţi spre piaţa teatrului şi i-a întrebat, cum stau aşa acolo când este atâta larmă în Podul Mogoşoaiei? Sergenţii i-au rĕspuns: avem ordin să nu ne mişcăm. (Ilaritate.)

Pietrele se aruncau, ferestrele sburau, geamurile se spărgeau ceva mai departe; dar sergenţii stau liniştiţi, pentru că aveau ordin să nu se mişte. Mi-am adus aminte de această istorie; căci tot aşa a fost dat cuvêntul de ordine să lase să se întîmple cele întimplate la 5 Septemvrie.

Dar o dovadă mai mult, d-lor. Aci în Cameră, în ziua în care am anunţat interpelarea — şi am anunţat-o în prima zi posibilă îndată ce s'a terminat discuţia adresei şi la Senat — un coleg

al nostru, d. Râmniceanu, cu care n'am onoare să fiu în relaţii personale — d. Râmniceanu ştiţi cât este de viu şi de generos în expresiile d-sale, d. Râmniceanu mi-a spus în auzul tutulor celor ce erau faţă: ce gândeşti, d-le Maiorescu! D-ta nu vei desvolta interpelarea aceasta înaintea judecării procesului Oroveanu? (Aplause pe banca opoziţiei.)

De ce? replicam eu; ce are a face? Permiteţi-mi a face o parenteză: era mai dibaci din partea d-voastră, dacă mĕ lăsaţi s'o desvolt mai nainte, fiind-că astăzi, după achitare, vĕ vine mai greu. (Aplause din partea opoziţiei.)

Dar ce are a face istoria aceasta, rĕspundeam eu d-lui Râmniceanu? Eu vorbesc de devastările presei opoziţioniste, nu de atentate. In seara aceea a atentatului, la 4 Septemvrie, adaogă d. Râmniceanu, era să vĕ facem — d. Râmniceanu este un excelent hirurg, deprins cu operaţii sângeroase, nu vĕ veţi mira de expresia întrebuinţată — era să vĕ facem pe toţi *biftec*. (Ilaritate.)

Era dar să ne facă în acea seară.., dar nu mai repet expresiile d-lui Râmniceanu. Şi fiind-că aceasta poftă nu s'a îndeplinit în seara de 4, apetitul s'a ascuţit pentru ziua de 5, dar s'a şi rafinat, a găsit o ţintă vroită. Şi ţinta ce şi-

au găsit-o după refecţiile nopţii, a fost redacţiile cator-va ziare din opoziţie.

Şi mai este ceva ce mĕ întăreşte în afirmarea, că erau preconcepute aceste brutalităţi din partea unor autorităţi, este sistematica împrăştiare prin presa plătită din străinătate, care în unison s'a grăbit a reprezenta cele întîmplate ca o isbucnire involuntară a indignaţiei cetăţeneşti în contra presei opoziţioniste. Curioasă ţară am mai fi noi! Cu trei ani în urmă d-voastră, cari vĕ ziceţi expresia ţĕrii, cu ocazia revizuirii Constituţieĭ cereaţi să se dea un avînt şi mai mare libertăţii presei, parcă nu era destul de liberă înainte; se putea interpreta ca cel puţin pentru calomnii private să se poată adresa cine-va pentru despăgubiri civile la tribunalele ordinare, şi atunci aţi cerut ca şi această putinţă de a se hotărî despăgubirile civile prin tribunalele ordinare să fie luată particularilor şi să fie toată afacerea de presă şi chiar toate despăgubirile civile băneşti date numai atribuţiei juraţilor.

In practică poate nu era de mare însemnătate, dar în atmosfera d-voastră ca liberali înaintaţi voiaţi să daţi şi prin revizuire un mai mare avênt liberei exprimări a opiniilor prin presă.

Foarte bine! Apoĭ, dacă aşa a fost această

ţară, care a făcut opera de revizuire a Constituţiei, capitala inteligentă a ţĕrii nu găseşte ceva mai bun de făcut ca primă aplicare a libertăţii presei sporite prin revizuirea d-voastră decât să se arunce cu beţele asupra redacţiilor de jurnale? Şi cine să fi făcut aşa? Poporul indulgent şi blajin din ţara românească?

Asemenea lucruri le împrăştie asupra populaţiei noastre presa plătită din străinătate. Frumoasă misiune! Se putea înţelege, ca şi într'o ţară mai civilizată să se găsească 50—60 oameni, cărora să li se încălzească *indignarea* în mod artificial, ca să bată pe jurnalişti; dar ca o liberă manifestare a unei capitale inteligente..., aceasta credeaţi că este bine să se acrediteze în străinătate despre noi? Poate fi aşa ceva spre binele ţĕrii şi a reputaţiei noastre între străini?

In fine, d lor, dacă admiteţi ca cineva în bună conştiinţă să deducă din aceste premise şi din aceste fapte concluzia neapărată, că poliţia a fost de conivenţa, că ştia ce se petrece, că poate a provocat, dar că în or-ce cas a tolerat ce s'a petrecut [1]), atunci vine chestia în adevĕr importantă pentru noi, pentru or-ce om politic

---

[1]) Devastarea pare a fi fost plănuită de d. Câmpineanu, primarul Capitalei. Vezi introducerea istorică la volumul de faţă.

cu bun simţ, pentru oamenii de principii liberale mai ales: Cum se poate justifica aceasta?

Sunt duoĕ explicări posibile, diferite una de alta. Cea dintâi ar fi aceasta: Atitudinea autorităţilor de a fi tolerat devastările s'ar putea intemeia pe o teorie, pe teoria demagogică — nu ştiu ce zice d. Lascar la această demagogie înaintată —, că toate emoţiile populare trebue să fie tratate cu indulgenţă, că sunt justificate. Periculoasă teorie! D-nul preşedinte al consiliului trebue să ştie cel puţin după amintirile sale din tinereţe (toţi, când eram tineri, eram înflăcăraţi adoratori ai libertăţii agitatoare), că emoţiile populare se îndreptează mai ales în contra autorităţilor, în contra guvernelor. Vĕ aduceţi aminte de lupta veche a studenţimii, a tinerimii contra acelora pe cari — adese-ori pe nedrept — îi numesc opresorii libertăţilor; emoţiunile populare cele mai multe, aproape toate sunt îndreptate contra guvernelor; apoi atunci cum remâne cu teoria actuală a legitimării emoţiei din partea poliţiei?

Dar când acum trei ani au venit studenţii, tocmai aceia, cari sunt mai înaintaţi în sentimentul agitator al libertăţii, adică studenţii de la ştiinţele exacte, în Franţa cei de la şcoala politehnică, la noi cei de la medicină; nu este aşa, d-le dr. Râmniceanu? (Intreruperi).

D. preşedinte. Menţineţi-vě în chestie.

T. Maiorescu. D le preşedinte, voi fi în totdeauna recunoscĕtor pentru buna-voinţă ce o arătaţi în adevĕr către opoziţie, şi dacă s'ar întimpla ca după părerea d-voastră să-mi pierd eu şirul argumentării, sa ies din chestie, vĕ voi ruga, să mi-l redaţi ca să mĕ pun pe calea dreaptă. Permiteţi să-mi reiau firul după modul cum am înţeles eu argumentarea.

D-le preşedinte, voiam să arăt, care poate să fie justificarea guvernului pentru atitudinea sa in faţa unor asemenea lucruri? Şi acest argument l-am subîmpărţit în două justificări posibile, cum am zice: i-am dat două corolare: cel-dintâi este teoria justificării tutulor emoţiilor, şi al doilea corolar, despre care vorbesc, este fără nici o teorie dorinţa guvernului de a ajunge în fapt la un scop anume faţă cu opoziţia.

Iată ce voiam să arăt, şi vorbind în ântâiul corolar am arătat că, dacă este teoriă că emoţiile populare trebue să fie sub un guvern liberal ocrotite din partea poliţiei, această teorie este periculoasă,

D. preşedinte. Poporul nu înţelege filosofia aceasta (Ilaritate).

T. Maiorescu, căci asemenea emoţii populare se îndreptează de regulă în contra guvernelor. Aşa de exemplu, au venit studenţiĭ de la medicină (rĕu au făcut, mĕ grăbes a o spune, dar nu aşa de rĕu ca cei de la 5 Septemvrie) au venit căţi-va din ei la 1883 şi au strigat pe piaţa teatrului: jos Brătianu! Şi mai ştii ce se poate întempla? Să mai fie vre-o „emoţie populară" şi să strige: jos guvernul! căci emoţiile populare spontane se îndreptează mai ales contra guvernelor. Ce va zice atunci poliţia cu teoria de astăzi? Dar ce a făcut la 1883?

Atunci s'au găsit îndată agenţi de-ai poliţiei, cari să urmărească pe studenţi, să-i aresteze, să-i dea judecăţei.

Trec acum la a doua explicare posibilă a atitudinii guvernului faţă cu acele devastări, şi aci cred că ne vom înţelege mai curênd cu toţii. Este un fel de deprindere de la un timp încoace, mai ales de când v'aţi despărţit de reposatul Rosetti (căci, dacă trăia Rosetti, permiteţi unui adversar politic al lui a o spune, sunt convins că asemenea fapte nu s'ar fi întîmplat), ziceam, este un fel de deprindere, sub cuvênt că e mai moderată direcţia guvernului astă-zi, deprinderea de a ascunde cea mai violentă agresiune administrativă, pe care se sfieşte a o face

pe faţă, sub masca unei manifestaţii populare. Indrăsnesc a o zice aceasta, fiind-că am vĕzut-o mai de multe ori, şi de la prima apariţie a acestui straniu şi periculos fenomen, l-am urmărit cu atenţia cea mai mare. Când din partea opoziţiei unite s'a făcut o întrunire în sala Orfeu şi apoi la Bossel, îmi pare în 1884 sau 83, aceste întruniri au fost sgomotoase, la sfîrşitul lor s'au întîmplat câte-va scene de bătăi; eu n'am fost la acele intruniri, nici am a face cu opoziţia unită, decât am citit, am aflat şi eu ca d voastră toţi, am urmărit procedarea administraţiei. Nu este un secret pentru nimeni, şi dacă o spun aceasta aici în Cameră, o spun, fiind-că aş fi mulţumit, dacă d. ministru de interne ar desminţi sau ar desaproba formal. Eu îl voi crede, dacă va spune d-sa, că nu este aşa. In Bucureşti se zice în toate părţile, că la acea intrunire erau bătăuşi îmbrăcaţi civil puşi de poliţie anume pentru a bate pe cei întruniţi.

Voci. Nu este exact.

T. Maiorescu. Poate să nu fie; daca d. ministru de interne va afirma, că nu a fost aşa, eu îl voi crede, şi atunci cel puţin se va ridica această gravă bănuială deasupra administraţiei superioare.

D. ministru al justiţiei, Eug. Stătescu. Cer cuvêntul.

T. Maiorescu. Dar cum stau astăzi lucrurile, cuvêntul de *pacinici cetăţeni*, de *naţiune indignată*, a ajuns a fi un cuvênt caracteristic, care isbeşte în acest regim şi care va rĕmâne istoric ca o pată şi după căderea lui.

Când se zicea în vremea conservatorilor *candidaturi oficiale*, alegeri sugrumate, acest cuvênt i-a urmărit 10 ani; şi astăzi chiar din când în când se mai încearcă d. vice-preşedinte Câmpineanu a-l mai împrospăta; însă, după impresia mea, astăzi nu mai produce efect, e rĕsuflat.

Dar a fost mult timp acest ponos asupra conservatorilor.

O voce. Ponos! (Ilaritate).

T. Maiorescu. Acest rĕu, această pată, este indiferent cuvêntul; dar acest lucru rĕu a urmărit mult timp pe conservatori. Ei bine, se vor aplica mult timp după cădereă d-voastră, vĕ vor urmărì cuvintele *păcinici cetăţeni*, *natiune indignată*.

Când au venit pacinicii cetăţeni la redacţiile presei, puteţi să vĕ inchipuiţi ce a putut zice opinia publică în ţară, de şi în multe chestii este cam greu de ştiut cu siguranţă, care este adevĕrata opinie publică. In cazul de faţă cred

că cei mai mulţi oameni sunt convinşi, că acei pàcinici cetăţeni erau sau agenţi de poliţie îmbrăcaţi civil, sau bătăuşi organizaţi şi plătiţi pentru a face ceea ce au făcut.

Această procedare a unor oameni de la guvern cum se poate explica? şi venim la punctul al doilea în discuţie. Se mai poate explica prin dorinţa de a ajunge, chiar prin mijloace aşa de rele, la un anume scop. Ce scop poate fi acesta? Scopul imediat pare a fi fost să se intimideze redacţiile presei, pentru ca să fie mai moderate în expresiile lor. Atunci să examinăm resultatul, fiind-că acum nu mai e vorba de teorie, ci de un scop practic. Credeţi d-voastră, că s'a ajuns la resultatul dorit de guvern? Aţi putut constata, că după acele întruniri de la Orfeu şi sala Bossel, opoziţia unită s'a intimidat şi n'a mai făcut întruniri? Sau că de la 5 Septemvrie şi până azi presa este intimidată şi a devenit mai moderată? Vĕ pare că *Lupta* d-lui Panu, *Epoca* şi alte ziare, fără a mai vorbì şi de acele ilustrate cum e *Cucuvaea*, sunt mai prudente în expresii? Nu. Dacă dar intimidare nu s'a produs, atunci asemenea mĕsuri luate, pe lângă că sunt rele în sine, pe lângă că nu se pot legalmente justifica, dar sunt şi absurde, îşi greşesc scopul.

D. prim-ministru gândindu-se cu drept cuvênt nu numai la momentul în care vorbim, ci la situaţia generală a ţĕrii, zicea ieri d-lui Fleva: în momente de asemenea pericole, în momente de agitări, cari sunt în jurul ţĕrii, vine opoziţia şi face în Cameră scenele acestea. Cu ce scop?

D-lor, cred că a trecut era monopolurilor patriotismului şi sunt convins că nimeni nu va crede, cum că patriotismul este un atribut exlusiv al celor de pe banca ministerială, pentru că nu s'ar putea în nici un cas să se nege acest sentiment de datorie patriotică membrilor din opoziţie ca d. Carp, d. Fleva, d. Marghiloman, d. Giuvara, d. Caton Lecca şi toţi ceilalţi. Prin urmare, dacă în asemenea momente opoziţia relevează asemenea lucruri, este tocmai, fiind-că în timpuri de agitare externă ar trebuì ca în năuntru cei cari sunt însărcinaţi cu menţinerea liniştei, să nu fie tocmai ei provocatori de turburări şi brutalităţi.

Este ceva foarte straniu în epidemiile intelectuale, cari se pot produce.

Bătăuşi introduşi sub această formă şi în aceste împrejurări, produc epidemii. (Aplause din partea opoziţiei). Este destul ca să se comită aşa cum s'au comis aci în capitală cele ce s'au comis, pentru ca să se rĕsfrângă resunetul acestor lu-

cruri în capul multor altora în afară, şi cred că o parte a celor întîmplate la Botoşani, sunt un respuns la cele provocate în Bucureşti (aplause din partea opoziţiei), şi pe această cale mergem şi putem merge tot mai departe, şi chiar foarte departe. De aceea, d lor, nu este bine nici o-dată, ca organele cari sunt însărcinate cu menţinerea ordinei publice, să dea banuială, ne-cum să deştepte ele asemenea scene.

D-lor, vě ziceam, că după ce am expus faptele cunoscute şi am făcut un şir de reflecţii asupra lor, noi cei din opoziţie am voit să accentuăm această interpelare, care era cea dintâi ce ne am permis a adresa guvernului în sesiunea de faţă, prin o moţiune, o moţiune foarte moderată (voi arăta îndată, de ce este moderată), o moţiune care are cel puţin însemnătatea ca să se poată numěra cu ocazia ei acei din membrii Camerei, cari în privinţa opoziţiei hotărîte în contra bătăuşilor sunt de aceleaşi păreri. Moţiunea este subscrisă de 40 de deputaţi; 40 de deputaţi, între cari mě cred dator a releva numele subscris aci al colegului nostru d. Oroveanu (aplause din partea opoziţiei, sgomot), fiind-că a reintrat în mijlocul nostru fiind-că a dat dovadă.....

O voce. D-le presedinţe, vě rog să suspendaţi şedinţa, unul din colegii noştri fiind bolnav.

D. preşedinte. Suspend şedinţa pe cinci minute.

— La redeschiderea şedinţei d. preşedinte general Lecca ocupă fotoliul preşedinţei.

T. Maiorescu. Ziceam, d-lor, adineaori când am fost întrerupt prin accidentul întîmplat unuia din colegii noştri, ziceam, că citez cu o deosebită satisfacţie dintre deputaţii semnatari ai acestei moţiuni pe colegul nostru reintrat în Cameră, d. Oroveanu; şi mĕ credeam dator a exprima înaintea d-voastră această satisfacţie, nu fiind-că o parte din noi de la început am avut impresia că este nevinovat şi am voit să refuze Camera autorizaţia de urmărire, şi bine era dacă refuza (aplause din partea opoziţiei), dar pentru onoarea Parlamentului român, fiind-că s'a dat printr'un verdict inatacabil, prin ceea ce tot timpul modern admite ca cea mai sigură manifestare a opiniunii populare, prin verdictul juraţilor, s'a dat dovadă, că nu se găseşte nici un deputat în ţeara aceasta capabil de asemenea acte odioase, de cari s'au găsit capabili câţi va oameni de a acuza pe un deputat. (Aplause din partea opoziţiunii). Cred că aceasta trebue să ne dea o satisfacţie noă şi d-voastră tutulor. Această moţiune e concepută astfel: „*Ca*-„*mera*, regretând devastările comise în ziua

„de 5 Septemvrie 1886 la redacţiile unor jurnale
„din Capitală, trece la ordinea zilei.“

Trebue să vě spun, d-lor, şi onorabili colegi din majoritate, ca între noi cei din opoziţie, de şi între aceşti 40 de deputaţi veţi vedea poate pentru surprinderea d-voastră mai multe nume de oameni foarte moderaţi, printre noi, după ce venisem eu cu această formulă moderată, au fost mulţi, cei mai mulţi, cari cereau o moţiune accentuată, cari ziceau: ce e aceasta? numai devastarea comisă? nu e aci gravitatea; gravitatea e în atitudinea organelor însărcinate cu ordinea publică, în tolerarea lor: aci e gravitatea; prin urmare moţiunea opoziţiei trebue să accentueze un blam în contra acestor autorităţi, iar nu să exprime numai anodin: regretăm devastările comise la ziare; cine nu regretă aceste devastări?

Dar eu, d-lor, mi-am permis a susţine contra colegilor mei din opoziţie, redacţia cea mai moderată posibilă. Iată pentru ce, şi v'o spun şi aci în public, fiind-că după convingerea mea în politica internă nu trebue să încapă reticenţe.

O moţiune, le-am zis, şi domnialor au binevoit a-mi ceda, o moţiune ca aceasta e bine să fie aşa simplă fără nici un blam la adresa au-

torităţilor guvernului, să exprime părerea de rĕu numai asupra faptului brutalităţii comise la jurnale, pentru că deabia s'a introdus, şi suntem prima Cameră de la acea întroducere, o revizuire constituţională. Eu unul, poate vĕ aduceţi aminte cine eraţi în Camera revizuantă, eu am combătut toată idea revizuirii, pe cât am putut; marea d-voastră majoritate a admis însă revizuirea, şi ca oameni de ordine noi ne am supus. Noi toţi din Cameră primim această Constituţie revizuită, ca o lege a ţĕrii.

In această lege a ţĕrii, care acum ne ţine pe toţi şi în folosul tutulor este bine să fie respectată şi în teorie şi în practică, în această lege una din inovaţiuni a fost tocmai un mai mare avĕnt dat liberei exprimări a tutulor părerilor prin presă.

D-lor, totdeauna în contra presei s'a adus argumentul: libertatea presei este periculoasă, fiind-că poate induce în eroare capetele nepregătite. Totdeauna arma în contra libertăţii presei a fost, că de câte ori se poate întîmpla agitaţie, presa o deşteaptă; totdeauna argumentul reacţionarilor în contra presei este agitarea, dar în totdeauna liberalismul a combătut tocmai acest argument, şi în această Cameră s'au zis anume cuvintele: lăsaţi liberă presa, căci ea

prin ea se îndreptează. Iată teoria acelora, şi d-voastră eraţi majoritatea, cari au primit revizuirea, cari au admis modificarea Constituţiei şi asupra acestui punct, cari au dat această nouă întărire a unei şi mai mari libertăţi a presei. Şi noi, prima Cameră eşită după revizuirea Constituţiei, să nu ne găsim uniţi cu toţii pentru a blama un fapt nelegiuit, un fapt brutal intîmplat tocmai în contra presei? Am eliminat dar din moţiune orce blam în contra guvernului. Votând d-voastră toţi această moţiune, este evident că i luaţi or-ce caracter de opoziţie. (Ilaritate).

Dar ce se câştigă totuş? Se câştigă o recunoaştere a acelei legalităţi afirmate deja în Constituţie; se câştigă primul omagiu, care-l aduceţi uneia din libertăţile publice incontestabile, şi această consfinţire a legalităţii este spre binele tutulor şi în special al minorităţilor. Se afirmă prin această moţiune, că întreaga Cameră voeşte, ca principiile să nu fie scrise numai pe hârtie, să nu fie destul numai o circulară ministerială, pentru a mai putea trece un ministru de liberal, dacă oprimă libertatea presei în fapt; Camera întreagă trebue să regrete, că se bate şi poate se ucide jurnaslitul prin pacnici cetăţeni şi se devastează redacţiile acelor foi, care nu convin guvernului sau unei majorităţi de la putere.

D-lor, daţi-mi voie a vĕ aduce aminte, că în Camera conservatoare a încercat un ministru, cu Constituţia cum era atunci, să introducă în codul penal mĕsuri preventive, d. e. de a putea pentru pericol de agitaţie să secvestreze teascul jurnalului, şi atunci în Camera conservatoare s'au găsit deputaţi, cari au propus un amendament că sub o Constituţie, care garantează libertatea presei, ar fi o violare constituţională, dacă prin o lege specială şi prin asemenea mĕsuri de prevenţie s'ar isbì în principiul libertăţii; amendamentul s'a primit de majoritate, s'a retras tot proiectul codului penal de atunci şi a căzut şi ministrul, care-l prezentase.

Cu acest precedent dintr'o Cameră conservatoare asupra presei, nu din iubire pentru presă din partea lor, dar din iubire pentru legalitate, cum puteţi d-vostră, Cameră liberală, să refuzaţi a vĕ exprima părerea de rĕu că s'au petrecut asemenea scene în contra redacţiilor unor ziare din Capitală? Nici atât omagiu nu mai poate majoritatea, care ar vrea să se numească liberală, nici atât omagiu nu mai vrea să aducă libertăţii de fapt a jurnaliştilor în capitala inteligentei României? (Aplause din partea opoziţiei). Dacă nici atât, dacă chiar atunci, când opoziţia scoate or-ce blam la adresa autorităţilor şi se mărgi-

neşte, numai pentru omagiul ce ar trebuì adus de întreaga Cameră principiului constituţional al libertăţii presei, să exprime părerea de rĕu asupra faptului că s'au maltratat jurnaliştii, nu se găseşte în sînul majorităţii liberale destul ecou ca să priimească nici acest lucru, atunci veţi legitima afirmarea: majoritatea nici nu mai simte măcar, ce este princip liberal. (Aplause din partea opoziţiei).

D. M. Ionescu. Sit acusator melior reo.

T. Maiorescu. Nu aud întreruperea.... Dacă această majoritate nu vrea să exprime nici măcar atât (eu singur am venit şi am spus că prin faptul votării moţiunii din partea tutulor i. s'ar sterge caracterul de opoziţie), dacă nici aceasta nu veţi face, dacă asupra celor întîmplate la 5 Septemvrie nu se va găsì, — şi ar fi trebuit să se găsească chiar din majoritate unul, care să facă această interpelare, iar nu noi din minoritate, nu eu un vechiu conservator, — dacă nu se va găsì ecou nici pentru atâta omagiu liberal de a se exprima măcar regretul, atunci d-voastră voiţi să recunoasteţi înaintea ţĕrii, că bine s'a făcut ceea-ce s'a făcut.

Dacă veţi trece cu buretele şi peste aceasta, cum în respunsul sĕu d. prim-ministru a trecut ieri (poate că era prea mişcat, vĕzĕnd discuţia

d-lui Fleva în Cameră, unde fusese deprins cu mai multă armonie), dacă veţi trece cum a trecut d. prim-ministru ieri asupra celor relevate din Focşani, asupra celor relevate din Turnu-Măgurele şi din Botoşani, fără nimic, fără — cum zicea d. Marghiloman — fără un cuvênt de mângâiere pentru cei ce au suferit, dacă veţi trece aşa pur şi simplu peste toate, atunci ce mai poate crede ţara aceasta? Ce poate crede jurnalistul cel bătut? Ce pot crede oamenii, care stau acolo şi ne ascultă? Pot crede, că de şi pro-forma, fără a-şi da seamă ce-a făcut, a venit o cameră revizionistă şi a înscris cea mai mare libertate a presei, în fapt însă este bine înţeles, că starea înapoiată chiar a capitalei prefere brutalitatea bătei la o respectare de principii, atunci când presa este incomodă guvernului d-voastră. (Aplause din partea opoziţiei).

Dacă este vorbă de libertate numai atunci, când ea este plăcută pentru noi, dar nu pentru alţii, aceasta nu este libertate; asemenea libertate şi-o dă şi despotul. Libertatea însemnează — nu exagerarea dreptului meu, ci recunoaşterea dreptului têu care mi-eşti adversar. Aceasta dovedeşte un partid liberal, dacă este liberal, iar când tratează pe adversari aşa cum au fost trataţi adversarii de la presă în cazul de faţă, atunci a încetat de a avea

dreptul să se mai numească un partid liberal, şi nu se poate numì nici măcar legal.

A fost în adevĕr o nefericită expresie a d-lui ministru al justiţiei, când a zis, că opoziţia a pierdut dreptul la ocrotirea legilor.

D. ministru de justiţie, Eug. Stătescu. S'a rĕstălmăcit.

T. Maiorescu. N'aş voì nici o-dată să rĕstălmăcesc preţioasele d-voastră cuvinte, căci ele remân foarte preţioase şi după ce le tălmăciţi d-voastră.

Aşa dar or care va fi tălmăcirea d-lui ministru al justiţiei şi lăsând la o parte această frază până acum netălmăcită, mĕ mărginesc a zice: dacă în momente ca acestea, agitate după spusa d-lui prim ministru, se lasă neveştejite asemenea fapte, nouĕ din opoziţie ne este teamă, că guvernul pierde prestigiul de a vorbì şi de a lucra în numele ordinei publice; căci ordinea publică este compromisă de însuş guvernul, când chiar organele sale menite a o susţine fac ele desordinea.

Iacă unde stă pentru noi adevĕrata importanţă generală a chestiei.

Termin, d-lor, propuind aprobării d-voastră această moţiune în favoarea libertăţii presei şi pentru respectul legalităţii. (Aplause din partea opoziţiei).

Discursul 77.

La această interpelare rĕspund în aceeaş şedinţă a Camerei ministrul prezident I. Brătianu şi ministrul de justiţie, d. Eug. Stătescu, care face asupra atitudinii politice anterioare a interpelatorului observările ce se vor înţelege din cele reproduse mai jos. După discursurile miniştrilor, cu toată protestarea d-lui P. Carp, se închide discuţia, ca de obicei, se respinge moţiunea opoziţiei şi se votează cu 150 voturi contra a 35 şi 5 abţineri o moţiune de încredere, prezentată de I. Câmpineanu, primarul Capitalei şi autorul intelectual al devastărilor comise. Apoi se dau următoarele explicări în chestie personală, şi şedinţa se termină cu nişte cuvinte a le lui G. Chiţu, zise într'o altă ordine de idei, dar pe care le reproducem din cauza interesului lor special.

T. Maiorescu. D-lor, vĕ rog să-mi acordaţi câte-va minute în chestia personală, pentru care am cerut cuvêntul, şi nu vĕ plângeţi, vĕ rog, nici de aceste puţine minute, fiindcă s'a introdus rĕul obicei la noi de a se închide discuţia îndată ce au vorbit miniştrii.

Dacă aceasta s'a facut obicei, atunci d-voastră trebue să vĕ aşteptaţi ca persoana sau persoanele,

cari sunt puse în chestie prin cuvintele rostite de miniştri, să se explice într'un mod sau într'altul, pentru ca să poată cel puţin restabilì faptele.

Tot aşa s'a întîmplat în rîndul trecut cu onor. d. Fleva, cu d. Nicorescu şi aşa s'a întîmplat acuma cu mine: s'a închis discuţia asupra vorbirii d-lui ministru de justiţie, cu toate că d. ministru a pus în joc, politiceşte vorbind, persoana mea.

Prin urmare sunt nevoit să relevez acele cuvinte şi să restabilesc în scurt faptele.

D. ministru al instrucţiunii publice, D. A. Sturdza. D-le preşedinte, discuţia fiind închisă şi d. ministru de justiţie nefiind aci pentru ca să poată respunde, nu ştiu dacă s'ar putea reîncepe discuţia.

T. Maiorescu. Eu nu înţeleg să redeschid discuţia, dar ştiu că sunt în drept să vorbesc şi să vĕ întreb, dacă faptul, pe care l-a adus aci d. ministru citind un jurnal al consiliului de miniştri, despre care zicea că era subscris şi de mine personal, şi tot d-sa dând acelui act interpretaţia sa personală, vĕ întreb: dacă aceasta constitue o chestie personală pentru mine?

Voci. Da.

T. Maiorescu. Vorbesc dar în chestie personală.

Nu mĕ îndoiesc că majoritatea cunoaşte Constituţiunea ţĕrii, ar trebuì cel puţin să cunoască foarte bine şi coprinderea art. 26 din Constituţie, care zice:

„Românii au dreptul de a se aduna pacinici şi fără arme, conformându-se legilor cari regulează exercitarea acestui drept, pentru a tracta tot felul de chestii; întru aceasta nu este trebuinţă de autorizaţie prealabilă. *Această dispoziţiune nu se va aplica şi întrunirilor în loc deschis, care sunt cu totul supuse legilor poliţieneşti.*"

Aşa zice Constituţia, nerevizuită de d-voastră asupra acestui punct. Va să zică, dacă Constituţia însăş trimite la legile poliţieneşti, trimite implicit la partea codului penal relativ la delictele poliţieneşti. Aceasta este incontestabil.

Acum, când a inceput mişcarea de la Mazar-Paşa, a intervenit acel jurnal al consiliului de miniştrĭ, şi d. ministru al justiţiei, care nu vrea să-i rĕstălmăcească cineva cuvintele d-sale, să-mi permită a-i spune, că citind acea frază din jurnalul acela, a rĕstălmăcit acest act subscris de mine.

Când a început mişcarea de la Mazar-Paşa, nouĕ, miniştri pe atunci, ni se denunţa, că aceasta era o conspiraţie, în care se tratau asasinate, aşa ni se spunea — şi-mi pare rĕu că nu este prezent d. ministru al justiţiei spre a ne da jurnalul

(măcar din memorie) al întrunirilor de la Mazar-Paşa ca să vedem, ce se trata acolo şi dacă eram noi de la guvern în drept a presupune, că acolo putea să fie o conspiraţie.

Eu ştiu astăzi, ce se trata acolo, şi poate vĕ voi spune la vreme. Mĕ mărginesc acum în chestia personală.

La Mazar-Paşa era o casă mare cunoscută de toţi, tocmai casa numită Mazar-Paşa, pe atunci mai în ruină, dar care în urmă s'a reparat, se înţelege: s'a cumpărat de guvern, şi în dărătul acestei case era o grădină mare, loc deschis, care avea o portiţă în dos încât intrai şi eşeai prin portiţa din grădină în ceailaltă stradă...

D-r Romniceanu. Nu exista stradă la epoca aceea.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la Mazar-Paşa. D-voastră umblaţi pe acolo.

Dar chestia cu portiţa este indiferentă. Pentru lege este important numai să ne întrebăm: era grădina loc deschis sau nu? Era un loc deschis, dar îngrădit cu zid împrejur. Ei bine, ce era aceasta? Era acel acoperămênt, de care vorbea ministrul justiţiei? Nimeni în consiliul miniştrilor nu s'a gândit la regularea întrunirilor dintr'o sală; nu este adevĕrat. Dar ne-am întrebat, dacă o adunare sediţioasă într'un loc mare deschis,

fie şi îngrădit, poate fi tolerată? Şi atunci am interpretat în bună conştiinţă juridică, ce credem că putem face pe cale legală pentru a apăra ordinea în contra unei conspiraţiuni.

Aş dorì ca şi astăzi toate actele, ce se fac de guvern, să fie întemeiate clar şi sincer pe interpretarea oficială a unui text de lege. Prima chestie personală am terminat-o cu această explicare.

A doua chestie.

E o chestie personală, când d. ministru de justiţie afirmă, că d-sa voia, pe mine şi pe d. Carp, să ne introducă în minister. Nu ştiu ce a voit d. ministru de justiţie să facă. Cuvintele d-sale despre calul de la Troia nu mĕ privesc, n'am discutat cu d-sa chestii de acestea şi pentru prima oară aud aceste cuvinte, despre cari d-sa îşi înhipueşte, că le ştiam mai de mult. Am tratat, este adevĕrat, cu o persoană mai autorizată de cat d-sa, am vorbit o oră şi jumătate cu primul ministru, d. Ioan Brătianu, şi de la început nu i-am ascuns greutatea ce o vedeam într'o combinare ministerială cu noi. Şi la finitul convorbirii, când m'a întrebat din nou, i-am repetat părerea mea, că este prea greu să se facă.

Al. Marghiloman. A recunoscut o însuş d. Brătianu în Cameră.

T. Maiorescu. Calul lui Ulise, de care a vorbit d. ministru al justiţiei, este o ilusie optică a d-sale, şi tot aerul ce se dă, parcă nu ar fi trebuinţă decât de voinţa d-voastră pentru ca să intrăm noi în minister, se întemeiează pe o eroare de apreţiare.

Adică ce, d-lor, personal vorbind: dacă aş venì chiar numai eu, adică ce? nu ne ar primì colectivitatea, când i-am spune că ne dăm în braţele ei trup şi suflet? (Ilaritate. Aplause). Va să zică, dacă nu suntem cu d-voastră, va fi avênd aceasta şi alte cauze decât cauzele d-voastră.

Al treilea, şi am terminat.

Când d. ministru al justiţiei se adresează la mine şi zice: d-le Maiorescu, presa d-voastră atacă pe Rege, atacă guvernul, provoacă la asasinate, aceasta chestie personală este? Am dreptul personal să respund?

Da? — Ei bine, atunci respund: D-le ministru, presa mea e *România Liberă*. Vorba română „d-voastră" e o ambiguitate de advocat, pe care nu o primesc în discuţiile politice. *Dumneavoastră*, din politeţă, se zice în româneşte şi unuia şi mai multora; presa d-voastră, d-le Maiorescu, e presa la care d. Maiorescu trebue să ia o parte oarecare, de alt-fel e o expresie nefericită şi neexactă.

O voce. Şi banchetul e presa.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la banchet. Dar ce ar face, şi dacă aş fi fost?

Al. Marghiloman. Eu am fost. Cer cuvêntul.

T. Maiorescu. *România Liberă* nu a atacat nici odată pe Rege, nici n'a provocat la asasinate, nici n'a atacat viaţa privată a cuiva, ci a condamnat totdeauna aceste exagerări ale presei.

Dacă am vorbit aici pentru presă, nu am vorbit pentru presa mea, căcĭ atunci aş fi tăcut din contră, ci am vorbit pentru presă în genere, întru cât presa este sub scutul legilor.

Termin, d-le preşedinte, zicênd că doresc ca d. ministru al justiţiei şi colegii d-sale să poată în privinţa atitudinii d-lor din trecut să facă aceeaş declarare politică, pe care o pot face eu pentru tot ce am scris vreodată. (Aplause din partea opoziţiei).

G. Chiţu. D-lor, cu ocazia discuţiei ce se urmă, auzii zicêndu-se de către un d. deputat (nu am putut distinge: care din d-nii deputaţi) zicêndu-se cuvintele acestea: „nu i se dă *benemerenti* ca d-lui Orăşanu."

O voce. Nu s'a pronunţat nici un nume.

G. Chiţu. Nume nu s'a pronunţat, dar eu cred, că de bună-seamă aluzia s'a făcut la d. Orăşanu.

D-lor, aveam onoarea de a fi eu ministru de

instrucţie publică pe timpul când s'a dat acel *bene-merenti* d-lui Orăşanu, şi sunt dator către onorabila Adunare şi către ţară o explicare:

Mergênd la Maiestatea Sa Regele cu diferite decrete, Maiestatea Sa mi-a zis să-i aduc un decret pentru acordarea medaliei *bene-merenti* d-lui Orăşanu. Atunci m'am simţit dator, ca ministru respunzêtor, să dau informaţiuni exacte Maiestăţei Sale despre persoana ce voia să decoreze şi i-am spus: Maiestate, sunt dator să vê spun, că acest domn, poet de talent, bun scriitor, cu toate acestea a scris multe contra Dinastiei, contra Maiestăţii Voastre; şi atunci Maiestatea Sa mi-a respuns: te rog, adu-mi decretul acesta, pentru că aşa ştiu eu să resplătesc. (Aplause prelungite). Aceste explicări, d-le preşedinte, mê credeam dator să dau onorabilei Camere şi ţêrei. (Aplause).

TABLA DE MATERII

	Pag.
Introducere istorică	1—81
V. Sub ministerul Brătianu. De la Proclamarea Regatului pănă la Tractatul de la Londra. 14 Martie 1881—26 Fevruarie 1883	1
Era nouă	1
Clubul conservator	3
Atitudinea lui în politica externă .	5
Tripla-Alianță	6
Propuneri ministeriale	9
P. Carp și programul junimist . .	14
Disensiunea în partidul conservator	17
Situația Cabinetului Ioan Brătianu .	21
Cabinetul Dimitrie Brătianu	23
Revenirea lui Ioan Brătianu	26

	Pag.
Conflict diplomatic cu Austro-Ungaria.	27
Contra-proectul junimiştilor	30
P. Carp la Viena şi chestia Dunării	31
Conferinţa şi tractatul de la Londra	37
VI. Revizuirea Constituţiei şi Căderea Ministerului Brátianu. De la 1883 până la 23 Martie 1888 . . .	41
Ioan Brătianu omnipotent	42
C. A. Rosetti şi revizuirea Constituţiei	43
Opoziţia coalizată	45
Lucrarea Camerelor revizioniste şi disensiunea în partidul liberal . .	48
Domeniul Coroanei	54
Noua Cameră şi junii liberali . . .	55
Ioan Brătianu şi junimiştii	57
Lâncezire parlamentară	60
Corupţia în partidul liberal	61
Opoziţia-unită	64
Devastarea redacţiilor unor ziare din Capitală	67
Alte violenţe	67
Opoziţia violentă în Cameră	69
Ioan Brătianu devine impopular . .	70
Opoziţia încontra Regelui	71
Procesul Maican-Anghelescu	74

Pag.

Zădărnicirea unui cabinet Dimitrie Ghica 75
Manifestări pe stradă 76
Desordinea înaintea Camerei. Impuşcarea uşieruluĭ 78
Procurorii şi judecătorii de instrucţie în Cameră. Arestarea d-lor N. Fleva şi N. Filipescu 79
Ioan Brătianu demisionează 80

Discursul 54 (2 Decemvrie 1881).

Asupra tezaurului de la Petroasa 82

Discursul 55 (3 Decemvrie 1881).

La adresă. Contra-proiectul cu programul junimist 88

Discursul 56 (11 Decemvrie 1881).

Divulgarea actelor diplomatice. Cazul Calimachi-Catargi 115

Discursul 57 (10 Noemvrie 1882).

Contra sancţionării unei legi prin telegramă 125

Discursul 58 (12 Noemvrie 1882).

La adresă 129

Pag.

Terenul de unire între partide . . . 133
Omagiul către Tron 139
Justiţia 140
Contra magistraţilor politicí . . . 141
Armata şi şcoala 141
Administraţia comunală şi judeţeană 142
Reprezentarea ţĕrii în străinătate . 143
Prefecturele 145
Terenul de luptă între partide . . 147
Programul politic 148
Lipsa de program şi scăderea nivelului majorităţii liberale 151
Domnul Dimancea 152
Schimbările ministeriale 157
Dictatura lui Ioan Brătianu 159
Ergofobia liberalilor 160
Rolul României în Orient 161

Discursul 59 (16 Ianuarie 1883).

In contra propunerii de revizuire constituţională 163
Argumentul lui Al. Lahovari în favoarea vechiului colegiu I 166
Alte argumente: 1. Revizuirea este intempestivă 168

	Pag.
fiind-că vechea constituţie dela 1866 nu s'a aplicat încă la învăţămînt	170
la justiţie	174
la admiterea în funcţii	180
la descentralizarea administrativă	181
2. Revizuirea este stricăcioasă . .	187
fiind-că în locul unui program de idei introduce un curent de frazeologie goală	195
Ideile străine	197
Ideologul C. A. Rosetti	201
Discursul 60 (18 Mai 1883).	
Demisie din Comisia Adresei . . .	205
Discursul 61 (27 Mai 1883).	
La adresă	208
Legalitatea alegerilor	211
Legalitatea parlamentului constituit	214
Inconsecvenţa conservatorilor . . .	218
Lipsa de curent revizionist	223
Caracterul unui curent de opinie publică	225
Discursul 62 (28 Martie 1884).	
Asupra votării celor 25 articole de revizuit	235

Pag.

Discursul 63 (28 Martie 1884).

Asupra textului art. 1 din Constituţie 247

Discursul 64 (1 Aprilie 1884).

Pentru amânarea legii electorale . 252

Discursul 65 (2 Aprilie 1884).

Contra revizuirii legii electorale . . 257
Valoarea Constituţiei de la 1866 ca compromis 261
Revizuirea e operă unilaterală de partid 262
Revizuirea nu e cerută de ţară . . 268
Corupţia nu vine de la legea electorală 274
Ci de la lipsa de organizare în alte privinţe 279
Rĕspunsul lui C. A. Rosetti . . . 287

Discursul 66 (4 Iunie 1884).

Asupra urgenţei pentru desbaterea dotaţiunii 302

Discursul 67 (5 Iunie 1884).

Pentru Domeniul Coroanei 305

Discursul 68 (6 Decemvrie 1884).

La adresă. Situaţia junimiştilor în alegeri. 320

Pag.

Discursul 69 (18 Decemvrie 1884).

Asupra interpelării d-lui Kogălniceanu încontra Sinodului 356

Discursul 70 (27 Noemvrie 1885).

La adresă 367
Opoziţia-unită 370
Nemulţumirea în ţară 372
Lipsa de activitate legislativă a partidului liberal 375
Indeosebi neîngrijirea magistraturei 376
Influenţa d-lui Eug. Stătescu 385
Satrapia în judeţe 388

Discursul 71 (4 Martie 1886).

Incontra unui ordin de zi neconstituţional. (Cazul generalului Alexandru Anghelescu) 392
D. Meitani 400
Supunerea d-lui D. A. Sturdza . . 404

Discursul 72 (5 Iunie 1886).

Precedent parlamentar la inchiderea discuţiei 407
Alexandru Lahovari şi generalul Manu 412
Lipsa prezidentului Camerei 415
Nemulţumirea creşte în ţară 416

	Pag.
Poziţia junimiştilor	419
Conservatorii reintră în legalitate .	423

Discursul 73 (28 Noemvrie 1886).

La adresă	424
Absenţa şi umbrele lui Ioan Brătianu	425
Mesagiul anodin	428
Guvern de fapt fără principii liberale	429
Ocultism în schimbările ministeriale	431
Omnipotenţa unui singur ministru .	433
Supunerea magistraturei	434
Nepotismul	435
Centralizarea	436
Disidenţa liberală	438

Discursul 74 (2 Decemvrie 1886).

La aceeaş Adresă	441
Dinasticismul liberalilor	442
Conspiratorii de la Mazar-Paşa . .	443
Neliniştea în ţară	447

Discursul 75 (10 Ianuarie 1887).

Intărzierea interpelării asupra bătăilor de la 5 Septemvrie 1886 .	451
Reclamare pentru prezenţa ministrului internelor	454

Pag.

Discursul 76 (13 Ianuarie 1887).

Interpelarea asupra devastării redacţiilor opoziţioniste 456
Manifestarea la primul ministru . . 458
Bătăuşii la *Epoca* şi la *Indépendance* 460
Bătăuşii la *România* 461
D. Take Giąni contra lui Ioan Brătianu 463
Conivenţa administraţiei publice . . 464
Ca la 11 Martie 1871 466
Complicare cu procesul Oroveanu . 468
Presa străină 469
Mişcările populare 471
Scop neajuns 473
„Naţiune indignată“ 475
Moţiune moderată 478
Libertatea presei sub conservatori 483

Discursul 77 (în aceeaş şedinţă).

Chestii personale 487
O mĕsură contra conspiratorilor de la Mazar-Paşa 488
Convorbirea cu Ioan Brătianu . . 491
Atitudinea presei junimiste 492